LEV NİKOLAYEVİÇ

TOLSTOY

Öyküler

ÇEVİREN
Mehmet Özgül

LIZA KNAPP'IN ÖNSÖZÜ VE
EDWARD WASIOLEK'İN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

İletişim Yayınları, İletişim Klasikleri, 1. Basım, 2016 (1 baskı)
© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş.

© Önsöz: Liza Knapp, "The Development of Style and Theme in Tolstoy", *The Cambridge Companion to Tolstoy*, Cambridge University Press, 2002.
© Sonsöz: Edward Wasiolek, "Master and Man", *Tolstoy's Major Fiction*, University of Chicago Press, Chicago, 1978.

İletişim Yayınları 2303 • İletişim Klasikleri 95
ISBN-13: 978-975-05-2461-5
© 2018 İletişim Yayıncılık A. Ş. (2. Basım)
1. BASKI 2018, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Güneş Akkor, Barış Özkul, Emrah Serdan
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Vasiliy Perov, "Son Yolculuk", 1865
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Ayla Duru Karadağ, Şirin Etik
BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11
Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 38 46
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY

Öyküler

RUSÇADAN ÇEVİREN ***Mehmet Özgül***

LIZA KNAPP'İN ÖNSÖZÜ VE
EDWARD WASIOLEK'İN SONSÖZÜYLE

iletişim

LEV NİKOLAYEVİÇ TOLSTOY 9 Eylül 1828'de Moskova yakınlarında bulunan Tula'daki Yasnaya Polyana Malikanesi'nde zengin bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. İki yaşında annesini, dokuz yaşında babasını kaybetti ve akrabaları tarafından yetiştirildi. 1844'te Kazan Üniversitesi'ne girdi fakat resmî eğitime duyduğu tepkiyle 1847'de Yasnaya Polyana'ya geri dönerek kendi kendisini yetiştirmeye karar verdi. 1852'de orduya katıldı ve burada boş zamanlarında yazmaya başladı. 1857'ye kadar *Çocukluk, İlkgençlik* ve *Gençlik* adlarında üç ciltlik otobiyografik romanını tamamladı. 1854'te Kırım Savaşı'na katılan Tolstoy, buradaki tecrübelerinden yola çıkarak *Sivastopol*'ü kaleme aldı. 1857'de Fransa, İtalya ve İsviçre'yi kapsayan ilk Avrupa seyahatine çıktı ve eğitim kurumlarıyla ilgili bilgi topladı. Rusya'ya dönüşünde köylü çocuklar için bir okul açtı. 1859'da *Aile Mutluluğu* adlı romanını yazdı. 1860'ta tekrar Avrupa gezisine çıktı ve Almanya, Fransa, İngiltere ve İtalya'da eğitim kurumlarıyla ilgili araştırmasını derinleştirdi. Bu dönemde kendine ait ahlâk felsefesi de biçimlenmeye başlamıştı. 1862'de Sofya Andreyevna Behrs'le evlendi. 1863'te yazmaya başladığı ve başyapıtı olarak kabul edilen *Savaş ve Barış*'ı 1869'da tamamladı. Romanın başarısından cesaretle, 1873 ila 1877 arasında ikinci büyük romanı *Anna Karenina*'yı yazdı. 1880'den itibaren devlete ve kiliseye ağır eleştiriler yönelteceği kitaplar yazmaya başladı ve Tolstoyculuk düşüncesinin yapıtaşlarını oluşturdu. 1886'da *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü, 1889'da *Kroyçer Sonat*'ı yayımladı. 1895'te "Efendi ile Uşağı"nı yazdı. Aynı yıl Kilise'ye ağır eleştiriler yönelttiği son büyük romanı *Diriliş*'i yazmaya başladı; 1899'da yayımlanan roman, Rus Ortodoks Kilisesi'nden afaroz edilmesine sebep oldu. Son romanı *Hacı Murat*'ı 1896'da yazmaya başladı; 1904'te tamamlayacağı eser, ancak ölümünden sonra yayımlanacaktı. Tolstoy 1900'den sonra zamanının çoğunu din, toplum, ahlâk, sanat konularındaki görüşlerini anlatan yazılar yazmaya ayırdı. Bu dönemde, yazar kimliğinin yanı sıra ruhani ve ahlâki bir lider olarak da ün saldı. Hayatı ile fikirleri arasında tutarlılık sağlamak amacıyla, giderek daha sade bir yaşam sürmeye başladı. Önce içkiyi ve tütünü bırakıp köylüler gibi giyinmeye başladı, ardından ölümünden sonra mal varlığını köylülere bırakmaya karar verdi. Mülkiyet konusundaki radikal fikirleri nedeniyle ailesiyle, özellikle de karısıyla arası açıldı. Bu anlaşmazlık, son yıllarını gitgide artan bir psikolojik sıkıntı içinde geçirmesine sebep oldu. 1910 sonbaharında içinde bulunduğu şartlara daha fazla dayanamayarak küçük kızını ve doktorunu yanına alıp evi terk etti ve bir süre sonra, 20 Kasım'da Astapovo'da zatürreden öldü. Cenazesi iki gün sonra, binlerce kişinin katıldığı bir törenle Yasnaya Polyana'da defnedildi.

İÇİNDEKİLER

ÖYKÜLERE DAİR GÖRSELLER *7*

KRONOLOJİ *15*

ÖNSÖZ
TOLSTOY'DA, ÜSLUP VE TEMANIN GELİŞİMİ / LIZA KNAPP *33*

Öyküler

İki Süvari Subayı *51*

Tipi *117*

Albert *151*

Üç Ölüm *181*

Polikuşka *199*

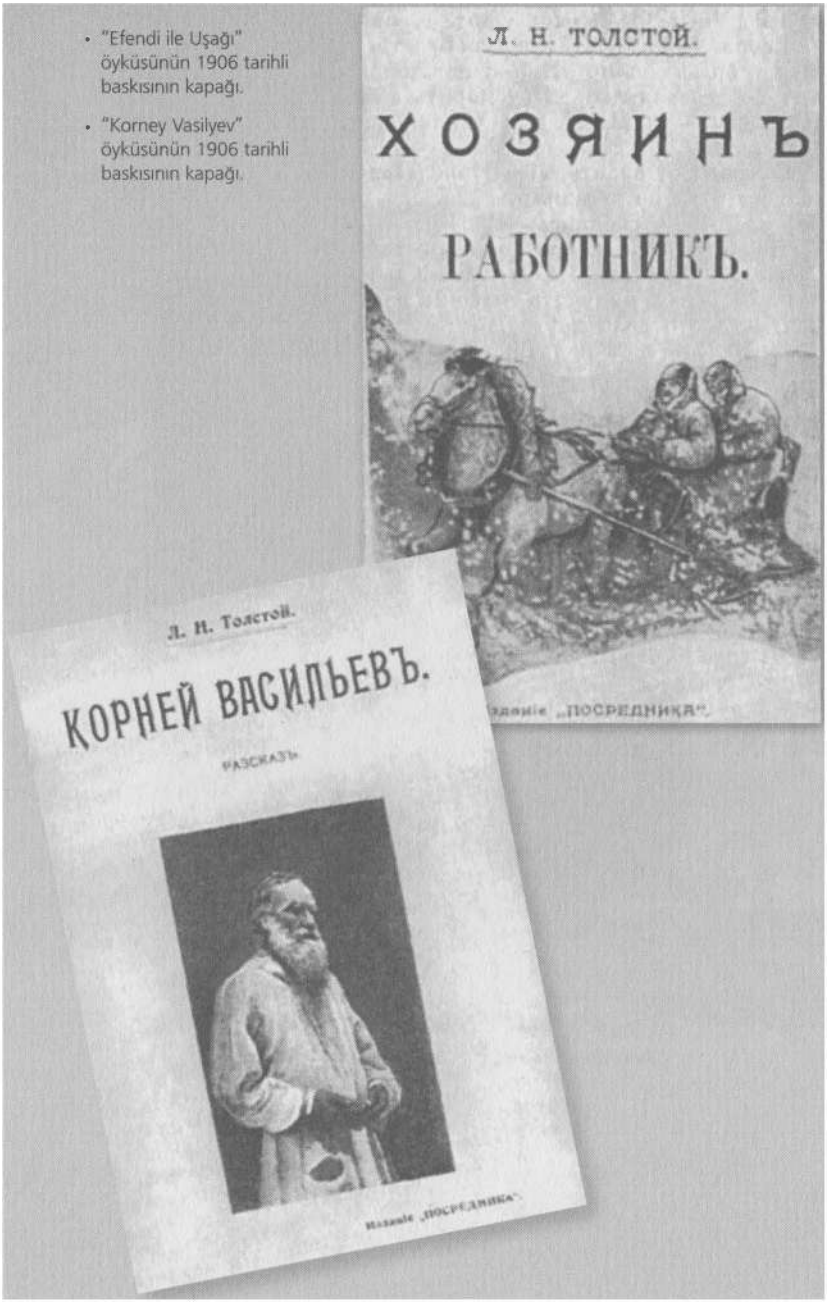
Efendi ile Uşağı *265*

Çilekler *317*

Korney Vasilyev *331*

SONSÖZ
EFENDİ İLE UŞAĞI / EDWARD WASIOLEK *351*

- "Efendi ile Uşağı" öyküsünün 1906 tarihli baskısının kapağı.
- "Korney Vasilyev" öyküsünün 1906 tarihli baskısının kapağı.

- M. Şeglov'un Tolstoy'un öyküleri için yaptığı çizim.
- Zahar Piçugin'in Tosltoy'un öyküleri için yaptığı çizim.

Tolstoy'un toplu öyküleri için yapılmış çizimler.

- "Kont Vasilyev" öyküsünde Korney Vasilyev'in ziyaret ettiği Çerkası kenti (üstte).
- "Iki Süvari Subayı" öyküsünde Kont Turbin'in ziyaret ettiği Lebedyan kenti (sağda).

42 Черкассы Крещатикъ

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1828	9 Eylül günü Rusya'nın Tula bölgesinde ailesinin Yasnaya Polyana adlı mülkünde dünyaya geldi. 1812'de Napoléon'un ordularıyla savaşmış Kont Nikolay Ilyiç Tolstoy'un beş çocuğundan dördüncüsüydü.	
1829		– Johann Wolfgang von Goethe'nin *Faust* oyunu ilk kez sahnelendi. – Rusya ve Osmanlı İmparatorluğu arasındaki savaş, Edirne Antlaşması ile sona erdi. Yunanistan bağımsızlığını kazandı. – Sir Robert Peel, ilk modern polis teşkilâtı olan Metropolitan Polis Servisi'ni kurdu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1830	Annesi Kontes Mariya Tolstaya, doğum sırasında öldü. Kont Nikolay'ın uzak akrabası Tatyana Aleksandrovna Yergolskaya çocukları yetiştirme ve evi çekip çevirme görevlerini üstlendi.	– X. Charles'ın sürgüne gitmesiyle Fransa'da Temmuz Devrimi oldu ve yeniden kurulan parlamento, Louis-Philippe'i başa getirdi. – Hollanda Birleşik Krallığı'nda ayaklanma sonrası bağımsız Belçika devleti kuruldu. – Stendhal, *Kırmızı ve Siyah*'ı yazdı. – Ahir Zaman Azizleri Kilisesi kuruldu. – Fransa'da dikiş makinesi icat edildi.
1831		– Osmanlı İmparatorluğu'nun Hersek Sancağı'nda ayaklanma oldu. İki yıl sürecek Osmanlı-Mısır Savaşları başladı. – 22 yaşındaki Charles Darwin, gönüllü bir doğabilimci olarak *HMS Beagle* gemisiyle Güney Amerika, Yeni Zelanda ve Avustralya'ya gitti. – Amerika'da Cyrus McCormick mekanik biçerdöveri icat etti. – I. Leopold, Belçika kralı oldu.
1832		– Mısır bağımsızlığını ilan etti. – Aleksandr Puşkin *Evgeni Onegin*'i, Goethe *Faust*'un ikinci bölümünü, Nikolay Gogol *Dikanka Yakınları'nda Bir Köyde Akşamlar*'ı yazdı.
1833		– Carl von Clausewitz'in *Savaş Üzerine* kitabı ölümünden iki yıl sonra yayımlandı. Clausewitz'in benimsenen fikirleri arasında, şiddete verilebilecek tek mantıklı tepkinin şiddet olduğu ve savaşın siyasi amaçlara ulaşmak için meşru bir eylem olduğu vardı. – Honoré de Balzac, *Eugénie Grandet*'yi yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1834		– İspanya'da VII. Ferdinand'ın eşi Ana Kraliçe Maria Christina, Engizisyon'u resmen sona erdirdi. – Puşkin, "Bronz Süvari" şiirini yazdı.
1835		– Britanya'da aşı zorunlu hale getirildi. – Fırat ve Dicle nehirlerinde buhar gemileri seyahat etmeye başladı. – Balzac, *Goriot Baba* romanını yazdı.
1836	Tolstoy ailesi Moskova'ya taşındı.	– Papa XVI. Gregorius, papalık devletlerinde demiryolunu yasakladı. – Connecticut eyaletinde Samuel Colt, altıpatlar tabancayı icat etti.
1837	Kont Nikolay öldü. Kardeşi Kontes Aleksandra Osten Saken çocukların vasisi oldu.	– Amerika Birleşik Devletleri, Teksas'ı bağımsız bir devlet olarak kabul etti. – Sam Morse, telgrafın patentini aldı. – Charles Dickens, *Oliver Twist* romanını yazdı. – Aleksandr Puşkin öldü. – Kraliçe Victoria'nın tahta çıkmasıyla Britanya İmparatorluğu'nun yükselişiyle birlikte anılan Victoria Dönemi başladı.
1839		– Belçika Krallığı resmen kuruldu. – Mısır, Osmanlı'yı Nusaybin'de yendi. – Stendhal, *Parma Manastırı*'nı yazdı. – İngiltere ve Çin arasında Afyon Savaşları'nın ilki patlak verdi. – Fransa, Teksas'ı Meksika'dan bağımsız olarak kabul eden ilk Fransız devleti oldu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1840		– Yeni Zelanda devleti kuruldu, Yukarı ve Aşağı Kanada bölgeleri birleşti. – Justus Liebig'in bilimi çiftçiliğe uygulama yöntemleriyle Sanayi Devrimi tarım alanında başladı. – Mihail Lermontov *Zamanımızın Bir Kahramanı*'nı yazdı. Edward William Lane *Binbir Gece Masalları*'nı İngilizceye çevirdi.
1842		– Nanking Antlaşması'yla Hong Kong İngiltere'ye devredildi. – Gogol *Ölü Canlar*'ı yazdı. – Anestezi ilk defa kullanıldı. – Ruslar Kuzey California'da Fort Ross'tan, İngilizler Afganistan'dan çekildiler.
1843		– Charles Dickens'ın "Bir Noel Şarkısı" ve Edgar Allan Poe'nun "Gammaz Yürek" hikâyeleri ilk kez yayımlandı. – Amerikalı Charles Thurber daktiloyu icat etti.
1844	Tolstoy'un resmî eğitimi, Kazan Üniversitesi'ne girmesiyle başladı. Önce Türk-Arap edebiyatı, sonra hukuk okumaya heves etti. Parlak bir öğrenci değildi, ama eğitimi sırasında on iki dil öğrendi.	Charles Dickens *Martin Chuzzlewit*'i, Alexandre Dumas *Üç Silahşörler*'i yazdı.
1845		İrlanda'yı vuran Büyük Kıtlık sonrası, İrlanda diyasporası Amerika'ya göçlere başladı.
1846		– Rus yönetimi altındaki Lehler, Krakov'da ayaklandılar. Avusturya ve Rus askerleri şehre girdiler ve Avusturya, şehri topraklarına kattı. – Fyodor Dostoyevski *Öteki* ve *İnsancıklar*'ı yayımladı.

Tarih	**Yazarın Hayatı ve Eserleri**	**Dönemin Önemli Olayları**
1847	Kazan Üniversitesi'nden mezun olamadan ayrıldı. Yasnaya Polyana'nın başına geçti, ancak devraldığı evin işlerine vakit ayırmak yerine St. Petersburg'a ve Moskova'ya yaptığı sürekli ziyaretlerde kumara alıştı.	– Almanya ve Fransa'da monarşinin baskısından kaçan işçi sınıfı temsilcileri Londra'da toplandılar ve 2 Haziran'da isimlerini Komünist olarak değiştirdiler, sloganlarını "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" olarak belirlediler. – Brontë kardeşler *Jane Eyre*, *Uğultulu Tepeler* ve *Agnes Grey*'i yayımladı.
1848		– Dostoyevski *Netoçka Nezvanova*'yı, Karl Marx *Komünist Manifesto*'yu yazdı. – Avrupa'da 1848 Devrimleri patlak verdi. – İsviçre'de iç savaş sona erdi ve federal devlet kuruldu. – Orta California'da "altına hücum" başladı.
1849	Kamu hizmetine girmek için hukuk sınavlarına gireceği St. Petersburg'a taşındı; kumar borçlarını karşılamak için Yasnaya Polyana'dan toprak satmaya başladı.	– Hindistan'da ikinci bir Sikh ayaklanması İngilizler tarafından bastırıldı. – Karl Marx Paris'ten kovuldu ve Londra'ya yerleşti. – Çengelli iğne ve gaz maskesi icat edildi.
1850	Tolstoy Moskova'ya taşındı, kumar borçlarıysa tırmanmaktaydı.	– Küçük Buz Çağı bu yıl bitti. – Prusya'da köylülerin kazandığı özgürlükler muhafaza edildi, verilen kararla 640 bin çiftçi özgür tarıma başladı. – Çin'de Taiping Ayaklanması yüzyılın en kanlı isyanı oldu; 20 milyon kişi bu olaylar sonucu öldü. – İngiliz gemilerinin yüzde beşi bu tarihte buharla çalışmaktaydı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1851	Kafkas Ordusu'ndaki ağabeyi Nikolay'ın Yasnaya Polyana'yı ziyaret etmesini fırsat bilerek teğmen sıfatıyla Rusya'nın güneyine seyahat etti.	– Binlerce insan Avustralya'da altına hücum etti. Nüfusu kırk binleri bulan çadır kentler kuruldu, yiyecek ihtiyacı Avustralya'da ekonomiyi canlandırdı. – İlk dünya fuarı olan Kristal Saray Fuarı Londra'da yapıldı. – Bonaparte'ın yeğeni Louis Napoléon, bir darbeyle Fransa'da hükümeti devirdi. – Herman Melville, *Moby Dick*'i yazdı.
1852	Astsubay olarak Kafkasya'daki topçu bataryalarından birine gönderildi ve otobiyografik üçlemesinin ilk kısmı olan *Çocukluk*'u pek çok eserinin yayımlanacağı *Sovremennik* (Çağdaş) dergisi için yazmaya başladı.	– Burma'ya gelen İngilizler, Hindistan'dan getirdikleri afyonu burada satmaya başladı. – Birleşik Devletler'de Francis Wolle kese kâğıdı makinesini icat etti. – Louis Napoléon muhafazakârların desteğini toplayarak parlamentoyu lağvetti ve diktatörlüğünü ilan etti.
1853		– ABD Deniz Kuvvetleri Tuğamirali Matthew C. Perry, Japon başkenti Edo'yu gemileriyle topa tutmakla tehdit ederek, şehri ticarete açmalarını emretti. – Çar I. Nikolay, Osmanlı topraklarındaki Ortodoks Hıristiyanların haklarının korunması gerekçesiyle Osmanlı'ya savaş açtı. Kırım Harbi patlak verdi; Fransa ve İngiltere, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldı. – Louis Napoléon, kendini İmparator III. Napoléon olarak ilan etti. Fransa, İkinci İmparatorluk adını aldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1854	İlk kitabın gördüğü beğeniden sonra ikinci kısmı olan *İlkgençlik*'i yazdı. Bu sırada patlak vermiş olan Kırım Savaşı'nda Eflak'a gönderildi, Sivastopol Kuşatması sırasında İngiliz, Fransız ve Osmanlı ordularına karşı savaştı.	– Londra'da, bugün Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. Şehirleşmede ve sanayileşmede yeni bir çağa girildi. – Balaklava Muharebesi yapıldı. Sivastopol Kuşatması sonucu şehir İngilizlerin eline geçti.
1855	Ordudan ayrıldı, bu sırada kardeşi Dmitri'nin hastalandığını öğrendi. Yazarken savaş tecrübelerinden faydalandığı *Sivastopol Serisi*'ni yayımladı.	Chicago, Birleşik Devletler'deki en kapsamlı kanalizasyon sisteminin yapımına başladı.
1856	Kardeşi Dmitri öldü.	– Çar I. Nikolay'ın ölümünden sonra II. Aleksandr İngiltere ve Fransa'yla ateşkes yaptı. Kırım Harbi'nde hezimete uğrayan Rusya'da şiddetli bir reform başladı. – Gustave Flaubert, *Madam Bovary*'yi yazdı. – Louis Pasteur, pastörizasyonu icat etti.
1857	Otobiyografik üçlemesinin son kitabı *Gençlik*'i yazdı.	– Aleksandr İvanov, yirmi yıl boyunca üzerinde çalıştığı "İsa'nın Halka Görünmesi" adlı başyapıtını tamamladı. Resim, Rus sanatında bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. – Beş yıldır New York'ta yaşayan Giuseppe Garibaldi, İtalya'nın birleşmesini savunan İtalyan Ulusal Birliği'ni kurdu. – Hint Ayaklanması sonucu Britanya İmparatorluğu, yönetimi Doğu Hindistan Şirketi'nden devraldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1859	Yasnaya Polyana'da topraklarında çalışan *mujik*leri eğitmek için bir okul açtı ama okul başarısız oldu. Evli bir kadınla yaşadığı ilişkiden ilk oğlu Timothy dünyaya geldi. *Aile Mutluluğu*'nu yazdı.	– Süveyş Kanalı'nın yapımına başlandı. – Kuzey Pennsylvania'da Birleşik Devletler'deki ilk petrol kuyusu kazıldı. – Charles Darwin *Türlerin Kökeni*'ni yayımladı. – Charles Dickens *İki Şehrin Hikâyesi*'ni, İvan Gonçarov *Oblomov*'u yazdı.
1860	Temmuz ayında Avrupa seyahatine çıktı ve Dresden'den Marsilya'ya geçti. Bu seyahati sırasında gördüğü ağabeyi Nikolay, Dmitri gibi veremden öldü. Tolstoy, Marsilya, Nice, Floransa, Napoli, Roma, Paris, Londra ve Brüksel şehirlerine uğradıktan sonra Varşova üzerinden ülkesine geri döndü. Bu sırada *Çocukluk* kitabı İngilizceye çevrilmiş ve Tolstoy dünyaca ünlü bir yazar olmuştu.	– Rus entelektüellerinden, Batı'da "popülizm" adıyla bilinen *narodnichestvo* akımını benimseyenler oldu. – Britanya'da Yahudilere oy hakkı tanındı.
1861		– II. Aleksandr serfliği feshetti. – Abraham Lincoln, ABD Başkanı oldu. Dolaylı ya da dolaysız olarak köleliğe dokunmayacağını söylese de güney eyaletler ayrılıkçı bir siyaset izlediler. Bunun sonucu olarak 1865'e kadar sürecek iç savaş başladı.
1862	Otuz dört yaşındaki Tolstoy, on yedi yaşındaki Sofya Andreyevna Behrs ile evlendi.	– Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan olarak atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını açıkladı. – Victor Hugo *Sefiller*'i yayımladı. Kitap on cilt halinde yayımlandı, Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da çok satan bir kitap oldu. İvan Turgenyev *Babalar ve Oğullar*'ı yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1862		– St. Petersburg ve Moskova'da konservatuarlar açıldı. – Birleşik Devletler'de ilk banknot basıldı.
1863	Sofya'yla evliliğinden olan ilk oğlu Sergey Lvoviç Tolstoy doğdu. Kısa romanı *Kazaklar*'ı yazdı. *Savaş ve Barış*'ı yazmaya başladı.	– Başkan Lincoln Özgürlük Bildirgesi'ni kanun haline getirdi. – İç savaş yüzünden pamuğa ulaşımı kopan Rusya, ordularını pamuk yetiştirilmeye müsait toprakların olduğu Orta Asya'ya gönderdi. – Polonya'da Ocak Ayaklanması oldu. – Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. – Hollanda yönetimindeki Endonezya'da kölelik sona erdi.
1864	Kızı Tatyana "Tanya" Lvovna dünyaya geldi.	Fyodor Dostoyevski *Yeraltından Notlar*'ı yazdı.
1865		– ABD'de iç savaş, General Robert E. Lee ve subaylarının kılıçlarını teslim etmesiyle sona erdi. Başkan Lincoln suikaste uğradı. – Rusya, Taşkent'i işgal etti.
1866	İkinci oğlu İlya Lvoviç dünyaya geldi.	– Bir Rus öğrenci Çar II. Aleksandr'a suikast girişiminde bulundu. Devlet tüm öğrencilere karşı baskıcı bir politika uygulamaya başladı; Eğitim Bakanlığı üniversitelerin kontrolünü üstlenerek sıkı yönetime başladı. – İlk okyanuslararası telgraf başarıyla çekildi. – Fyodor Dostoyevski *Suç ve Ceza*'yı yazdı.
1867	*Savaş ve Barış*'ın ilk iki kısmı *1805 Yılı* adıyla kitap halinde yayımlandı.	– Çar II. Aleksandr, Alaska'yı Birleşik Devletler'e sattı. – Jesse James'in çetesi Savannah, Missouri'de bir banka soygunu yaptı, bir kişiyi öldürdü.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1867		– İsveç'te Alfred Nobel dinamiti keşfetti. – Viyana'da Johann Strauss'un "Güzel Mavi Tuna" eseri ilk defa seslendirildi.
1868		Küba ve İspanya arasında On Yıl Savaşları başladı.
1869	*Savaş ve Barış* altıncı ve son cildiyle birlikte tamamlandı. Bu yıl Sofya'dan Leo adında üçüncü bir oğlu oldu.	– Akdeniz'le Kızıldeniz'i bağlayan Süveyş Kanalı açıldı. – Dostoyevski *Budala*'yı, Flaubert *Duygusal Eğitim*'i yazdı.
1870		Fransa-Prusya Savaşı sonucu Almanya, arkasından İtalya birleşti.
1871	İkinci kızı Marya "Maşa", bu yıl dünyaya geldi.	– Bessemer ve Thomas Çeliği'nin icadıyla İkinci Sanayi Devrimi başladı. – Fransız güçleri Paris Komünü'ne girdi ve sayıları 30 bini bulan "komüncü" ve Paris vatandaşını idam etti. – Henry Morton Stanley, Tanganika Gölü kıyılarında Dr. David Livingstone'u buldu.
1872	Bu yıl doğan dördüncü oğlu Pyotr "Petra", on sekiz aylıkken öldü.	Dostoyevski *Cinler*'i yazdı.
1873	*Anna Karenina*'yı yazmaya başladı.	– Rus devleti İsviçre'ye gönderdiği öğrencilerini geri çağırdı. Geri dönen öğrenciler, toplumda devrim yaratacağını düşündükleri Narodnik (Halkın Dostları) hareketini kurdular. – Ressam İlya Repin, "Volga'da Sal Çekicileri"ni tamamladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1874	Beşinci oğlu Nikolay Haziran ayında dünyaya geldi, fakat ertesi sene öldü.	– *Société anonyme coopérative des artistes peintres, sculpteurs et graveurs* ya da bugün bildiğimiz adıyla Empresyonistler, fotoğrafçı Nadar'ın stüdyosunda ilk sergilerini düzenlediler. – Doğu Hindistan Şirketi lağvedildi. – Modest Musorgski'nin operası "Boris Godunov" ilk kez St. Petersburg'da sahnelendi.
1875	Üçüncü kızı Varvara prematüre olarak doğdu, fazla yaşamadı.	Kanada'da ampul icat edildi. Thomas Edison patentini satın aldı.
1876		– Osmanlı İmparatorluğu topraklarındaki ayaklanma Bulgaristan'a sıçradı. Abdülaziz Genç Osmanlılarca tahttan indirildi. Yerine geçen V. Murat'ın akli dengesi bozulunca, Mithat Paşa'ya Kanun-i Esasî'yi ilan edeceğini taahhüt eden II. Abdülhamit tahta geçti. – Kraliçe Victoria, Hindistan İmparatoriçesi oldu. – Richard Wagner'in "Nibelung Yüzüğü" oyunu ilk defa eksiksiz sahnelendi.
1877	Altıncı oğlu Andrey dünyaya geldi. *Anna Karenina*'yı tamamladı.	– Thomas Edison gramofonu icat etti. – Rus ordusu, İstanbul'a doğru ilerlemeye başladı.
1878	Elli yaşındaki Tolstoy büyük bir bunalım geçirdikten sonra Hıristiyanlığı benimsedi.	93 Harbi'nin ardından Osmanlı İmparatorluğu ve Rusya arasında Ayestefanos Antlaşması imzalandı. Avrupa devletleriyle imzalanan Berlin Antlaşması'yla Sırbistan, Karadağ ve Romanya imtiyazlı vilayet haline getirildi. Bulgaristan prensliği kuruldu.
1879	Yedinci oğlu Mihail dünyaya geldi.	St. Petersburg'da sanayi işçileri ilk büyük grevi düzenledi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1880	Tolstoyculuğun temel taşlarından olan *İtirafım*'ı kaleme aldı. Bu kitaptan sonra devlete ve kiliseye ağır eleştirilerde bulunacağı kitaplar yazmaya başladı. *İtirafım* dört yıl sonra yasaklanacaktı.	– II. Aleksandr'a gerçekleştirilen bir diğer suikast teşebbüsü yine başarısız oldu. Radikaller çarın sarayındaki yemek odasını havaya uçurdu, on bir kişi öldü, elli altı kişi yaralandı. Çar yemeğe geç kalmıştı. Polis, Narodnaya Volya (Halkın İradesi) örgütünün pek çok üyesini tutukladı. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*'i yazdı.
1881	Sekizinci oğlu Aleksis dünyaya geldi.	– Çar II. Aleksandr, Narodnaya Volya mensubu Grinevistski isimli bir öğrencinin bombalı suikasti sonucu öldü. Oğlu ve halefi III. Aleksandr şiddet yanlısı olmayan siyasi eylemcilerle teröristleri bir tuttu, liberal fikirleri savunan yazarları ve yayınevlerini ağır baskıya aldı. – İlk elektrik santralı Godalming, İngiltere'de kuruldu.
1882		– Mısır İngilizler tarafından işgal edildi. – III. Aleksandr, Yahudilerin İsa'yı öldürdüğüne inanıyordu. Rusya İmparatorluğu'nda Yahudileri hedef alan pogromlar başladı. Moskova'dan kovulan Yahudiler, imparatorluktan kaçtılar.
1883	Tolstoy, zengin subay Vladimir Çertkov'la tanıştı. Sonya, kocasının günlüklerini okuma hakkı için bu adamla uzun süre mücadele edecekti.	– Karakatau Yanardağı'nda modern tarihin en büyük patlamalarından biri gerçekleşti. – Robert Louis Stevenson, *Define Adası*'nı yazdı. – Osmanlı sultanı II. Abdülhamit eski sadrazamı Mithat Paşa'yı muhafızlarına boğdurttu. – Karl Marx öldü; John Maynard Keynes ve Benito Mussolini doğdular. – İstanbul'dan Bağdat'a uzanan Şark Ekspresi demiryolu açıldı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1884	Dördüncü kızı Aleksandra "Saşa" Lvovna doğdu.	Berlin Batı Afrika Konferansı'yla Afrika'da "sözlü işgal" dönemi başladı.
1885		Belçika kralı II. Léopold, Kongo Bağımsız Devleti'ni özel mülkü olarak ilan etti.
1886	Oğlu Aleksis beş yaşında öldü. *İvan İlyiç'in Ölümü*'nü yazdı.	– Özgürlük Anıtı inşa edildi. – Burma, Kraliçe Victoria'ya doğum günü hediyesi olarak armağan edildi. – Stevenson, *Dr. Jekyll ve Bay Hyde'ın Tuhaf Hikâyesi*'ni yazdı. – Karl Benz ilk ticari otomobili sattı; Coca-Cola formülü geliştirildi.
1887		Sir Arthur Conan Doyle'un ilk Sherlock Holmes öyküsü *Kızıl Dosya* yayımlandı.
1888	Son oğlu İvan "Vaniçka" dünyaya geldi.	– Alman imparatoru öldükten sonra tahta geçen III. Friedrich doksan dokuz gün hüküm sürdükten sonra gırtlak kanserinden öldü. Kraliçe Victoria'nın liberal fikirli kızı Vicki'nin oğlu II. Wilhelm imparator oldu. – Londra'da zehirli üzümden ölen beş hayat kadını karınları deşilmiş halde bulundu. Cinayetler Karındeşen Jack'e atfedildi. – Brezilya monarşiye karşı ayaklandı, cumhuriyete geçti.
1889	*Kroyçer Sonat*'ı yazdı.	– Paris'te Eyfel Kulesi açıldı. – Vincent Van Gogh, "Yıldızlı Gece" resmini yaptı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1890		– Halkın desteğini almak isteyen II. Wilhelm, Bismarck'ın anti-sosyalist kanunlarını onaylamadı. Bismarck görevinden istifa etti. – İtalya, Eritre'yi topraklarına kattı. – Kumkapı'da Ermenilerin ayaklanmasını devlet kanla bastırdı. – Vincent Van Gogh intihar etti.
1891	Altmış üç yaşındaki Tolstoy, tüm varlığını toprağında çalışan köylülere bırakacağını ilan etti. Ailesinin itirazları üzerine bu fikrinden vazgeçti.	Jön Türkler Cenevre'de toplanarak Abdülhamit'in saltanatının sonunu getirecek bir milliyetçi hareketin tohumlarını attı.
1892		– Rusya'nın yönetimindeki Polonya'da ayaklanan işçilere saldıran yetkililer, kırk altı kişinin ölümüne sebep oldu. – Parmak izi alma uygulaması ilk kez gerçekleştirildi. – Çaykovski'nin "Fındıkkıran Balesi" ilk kez sahnelendi. – George ve Weedon Grossmith, *Önemsiz Bir Adamın Günlüğü*'nü yazdılar.
1893		Yeni Zelanda kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ülke oldu.
1894		– III. Aleksandr böbrek hastalığından öldü. En büyük oğlu II. Nikolay 26 yaşında çar oldu. Taç giyme töreninden birkaç gün sonra halka armağanlar verilirken izdiham sonucu yaklaşık bin kişi hayatını kaybetti.
1895	En küçük oğlu İvan öldü. "Efendi ile Uşağı"nı yazdı ve *Diriliş* üzerine çalışmaya başladı.	– Oscar Wilde mahkeme karşısına çıktı, oyunu *Ciddi Olmanın Önemi* ilk defa sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1895		– Joseph Breuer ve Sigmund Freud'un kitabı *Histeri Üzerine Çalışmalar* ile psikanaliz devri başladı. – Almanya'da Wilhelm Röntgen, röntgen ışınını buldu.
1896	*Hacı Murat*'ı yazmaya başladı. 1904'te tamamlanan kitap ancak ölümünden sonra yayımlanacaktı.	– İstanbul'da Ermeni milliyetçiler Osmanlı Bankası'na saldırdı. Yetkililer şiddetle karşılık verdi ve üç bin Ermeni öldürüldü. – Sudan'da artan Fransız etkisinden rahatsız olan Britanya, Horatio Kitchener'i ordularının başında Sudan'a gönderdi.
1897		– Dreyfus Olayı'nda gerçek casus bulunmasına rağmen, Fransız Ordusu olayı örtbas etti ve Dreyfus'u serbest bırakmadı. – Macar gazeteci Theodor Herzl, Dreyfus Olayı'yla bağlantılı anti-Semitizmden rahatsız olarak Basel'de ilk Siyonist Kongresi'ni topladı.
1898		– Romancı Émile Zola, Genelkurmay Başkanı ve yüksek rütbeli subayları Dreyfus Olayı'ndaki yaklaşımından ötürü kınayan "J'accuse...!" (Suçluyorum...!) başlıklı yazısını kaleme aldı. İftirayla suçlanan Zola, İngiltere'ye kaçmak zorunda kaldı. – H.G. Wells, *Dünyaların Savaşı*'nı yayımladı.
1899	Kiliseye ağır eleştirilerde bulunduğu üçüncü ve son büyük romanı *Diriliş* yayımlandı.	– Rudyad Kipling, "Sırtlan Beyaz Adam'ın Yükünü" şiirini yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1899		– İngilizler, altın bulma umuduyla Boer'a geldi ve altın madenleri İngilizlerin eline geçti. İki Boer cumhuriyetini İngiliz topraklarına katmak isteyen koloni liderlerine, Boer savaş açtı ve II. Boer Savaşı başladı. – Çar II. Nikola'nın özerk Finlandiya'da baskısını artırmasıyla, Finlandiya'da Rusya'ya karşı direniş başladı. – Alfred Dreyfus beraat etti.
1900		Joseph Conrad *Lord Jim*'i, L. Frank Baum *Muhteşem Oz Büyücüsü*'nü yazdı.
1901	*Diriliş* romanı ve Tolstoy, Rus Ortodoks Kilisesi tarafından aforoz edildi. Kırım'a dinlenmeye gitti, Gorki ve Çehov ile tanıştı.	– Kraliçe Victoria öldü. – Thomas Mann'ın ilk romanı *Buddenbrooklar*, Berlin'de yayımlandı. – İlk Nobel Edebiyat Ödülü, Fransız şair Sully Prudhomme'a verildi.
1902		– II. Boer Savaşı sona erdi. – Joseph Conrad, *Karanlığın Yüreği*'ni yazdı.
1903		– Wright Kardeşler, tek kanatlı ve buhar motorlu ilk pervaneli uçuşu gerçekleştirdi. – Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin dağılmasıyla Bolşevik ve Menşevik grupları kuruldu. – Jack London, *Vahşetin Çağrısı*'nı kaleme aldı.
1904		– İngiltere-Fransa Dostluk Antlaşması imzalandı. – Panama Kanalı'nın yapımına başlandı. – Anton Çehov'un son oyunu "Vişne Bahçesi", Moskova Sanat Tiyatrosu'nda Konstantin Stanislavski yönetmenliğinde sahnelendi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1905		– Rusya'da yıl boyunca devam eden ayaklanmalar, hükümetin isteğiyle Kışlık Saray'a yürüyen kalabalığa ateş edilmesiyle büyüdü. İki yüz ila bin kişinin öldürüldüğü güne Kanlı Pazar adı verildi. Çar sonunda geri adım atmak ve ülkenin ilk demokratik meclisi olan Duma'nın kurulmasına izin vermek zorunda kaldı. – Albert Einstein, özel görelilik kuramını yayımladı. – Aralarında Henri Matisse'in de bulunduğu Fovist sanatçılar, Paris'te Salon d'Automne'da ilk kez sergi düzenlediler.
1906		– San Fransisco, California'da yaşanan depremde üç bin kişi, Valparaíso, Şili'de yirmi bin kişi öldü. – Burjuva ve soylularla ittifak kurup varlıklı bir köylü tabakası yaratmak isteyen Pyotr Stolypin, köylülere topraklarında özel işletme kurma hakkı tanıyan bir tarım reformu kararnamesi yazdı. – Maksim Gorki, Bolşeviklere bağış toplama amacıyla metresi aktris Maria Andreyeva ile birlikte Birleşik Devletler'i ziyaret etti. – Upton Sinclair, *Chicago Mezbahaları* romanını yazdı.
1907	On yıl önce sürgüne gönderilmiş Çertkov'un dönüşüyle Tolstoy'la arkadaşlıkları kaldığı yerden devam etti. Tolstoy, Çertkov'a kitaplarında editörlük hakkı vermeye başladı.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1908	Yazdığı vasiyetinde tüm telif haklarından feragat etti. Sekseninci yaş gününü, tüm Rusya bayram havasında kutladı.	– Osmanlı İmparatorluğu'nda İttihat ve Terakki merkez komitesinin organize ettiği Jön Türk devrimi yapıldı. – E.M. Forster, *Manzaralı Bir Oda*'yı yazdı.
1909	Çertkov, Tolstoy'un karısı Sonya'dan habersiz bir vasiyet kaleme aldı; bu vasiyet Tolstoy'un günlüklerinin ve eserlerinin telif hakkını Çertkov'a devretmekteydi.	– Louis Bleriot, uçakla Manş Denizi'ni geçen ilk kişi oldu. – Jack London, *Martin Eden*'i kaleme aldı. – Sergey Prokudin-Gorski, Çar II. Nikola'dan aldığı özel izin ve karanlık odalı bir otomobille imparatorluğun her yerine ulaşarak renkli fotoğraflar çekmeye başladı. – Léon Bakst, "Cleopatra" balesinden itibaren Sergey Diaghilev'in Ballets Ruses kumpanyası için dekor resimleri yapmaya başladı.
1910	*Her Iyilik Ondan Gelir* oyununu yazdı. Karısından uzaklaşmak ve yeni bir hayata başlamak isteyen Tolstoy, 28 Ekim'de yola çıktığı Yasnaya Polyana'dan ancak Astapovo'ya kadar gidebildi. Burada zatürreye yakalandı ve 20 Kasım günü öldü.	– Birleşik Krallık'ta V. George tahta geçti. – Boris Pasternak, Moskova Konservatuarı'ndan ayrıldı.

ÖNSÖZ

TOLSTOY'DA, ÜSLUP VE TEMANIN GELİŞİMİ

LIZA KNAPP

Çoğu edebiyat eleştirmeni, Tolstoy'un uzun ve verimli kariyerini üç döneme ayırır; en bilinen dönemi 1863'teki evliliğinden sonra *Savaş ve Barış*'ın başına oturmasıyla başlayan ve 1877'de *Anna Karenina*'yı tamamlamasıyla sona erendir. Bu açıdan bakıldığında, anıtsal romanlar geri kalanları gölgede bırakır: Tolstoy'un erken dönem eserleri, o epikleri yazmak için gereken üstün gayretin bir alıştırması olarak görülür. Sonraki eserleri ise birkaç istisna hariç; vesvese dolu ihtiyarlık çağında yazılmış değeri meçhul eserler, Tolstoy'un Tanrı'nın krallığını tasarlamak için kalemini yeni şekillerde kullanmaya çalışması, "halk için" yazması ve imkânsız sorulara ("Sanat Nedir?"; "O Halde Ne Yapmalıyız?"; "İnsana Ne Kadar Toprak Lazım?"; "İnsanlar Neden Kendilerini Aptallaştırır?" bunlardan bazıları) cevap araması olarak geçiştirilir. Edebiyat dışı yerlerden bakan eleştirmenler ise Tolstoy'un 1870'lerin sonunda yaşadığı "kriz" ve "dönüşüm" sonrası yardımsever, vejetaryen, bilge, ahlâk kuramcısı ve aktivist olmayı edebiyat yazarlığına tercih ettiği son döneminde yaptıklarına ve yazdıklarına büyük bir saygı ile yaklaşmışlardır. Yaşlı Tolstoy geçmiş benliklerini reddetmeye çabalamıştır; sadece savaşta can almış Tolstoy'u ya da karısını aldatmış Tolstoy'u değil, ün ve para gibi boş arzuları için eğitimli sınıflara edebi eserler yazmış Tolstoy'u da. Tolstoy'un orta ve geç dönemleri ilgi gördüğü için, bu dönemine gereken değer verilmemiş, bu eserler

ihmal edilmiştir. Halbuki bu eserleri incelediğimizde Tolstoy'un yazarlığında en benzersiz olan şeyleri belki de en saf haliyle görürüz. Daha ilk baştan büyük bir yeni yetenekle karşı karşıya olduklarını anlayan ilk okurlarının dikkatini cezbetmiş özgün üslup ve temalarını görürüz. Tolstoy'un erken dönemi orta ve geç döneminin esasını da barındırdığı için yazdıklarını okumak, Tolstoy'un tüm eserlerinde yaşanan evrimi ve bütünlüğü de görmemizi mümkün kılar.

Konu olarak Tolstoy'un erken dönem eserleri ikiye ayrılabilir; bunların ilki sivil hayatı ve ev hayatını anlatırken (*Çocukluk, İlkgençlik, Gençlik* (1852, 1854, 1857) üçlemesi; *Bir Toprak Sahibinin Sabahı* (1858); *Luzern* (1857); *Üç Ölüm* (1858); *Aile Mutluluğu* (1858)) diğerleri askerlik hayatını anlatır (*Sivastopol Öyküleri* (1855); *Baskın* (1852); *Orman Kesimi* (1855) ve *Kazaklar* (1852–1862)). Ama sonraki epiğinde olduğu gibi ilk eserlerinde de Tolstoy "savaş" ile "barış" arasındaki sınırları belirsizleştirir, iki alanı iç içe sokar. Hem askeri eskizlerinde, hem aile hayatından kesitlerinde, Tolstoy olay örgüsünün rolünü yeniden belirlemeye uğraşır; önemini azaltarak, akıcılığını deneyime ve zamana borçlu bir anlatı etkisi yaratır. Dolayısıyla, "Dünün Öyküsü"nden başlayarak eserlerinin birçoğu, belli bir zamanı tasvir etmeye çalışır: *Çocukluk; Bir Toprak Sahibinin Sabahı; "*Aralık'ta Sivastopol". Tolstoy, öyküde ya da tarihte neyin anlatmaya değer olduğuna dair yerleşik yargılara meydan okuyarak, normalde gözden kaçan gündelik olayların önemini incelemiştir. Bu olayların "gazetelerde ve tarih kitaplarında basılan gerçeklerden daha kayda değer, daha ciddi" olduğunu göstermekten gurur duyuyordu.[1] Tolstoy'un kendi için seçtiği edebi misyon, olağanüstü karakterlerin ve sarsıcı olayların anlatıyı şekillendirdiği hikâyelerin değil, tarihçelerin yazarı olmaktı.

Tolstoy'un eserlerinde ayırt edici olan özellikleri ilk eleştirmenleri daha en baştan fark etmişti; onun hakkında yazdıkları kehanet niteliğindedir. (Tek istisna, *Çocukluk*'u okuduktan sonra Tolstoy'un muhteşem bir yeteneği olmasına rağmen fazla yazmayacağına dair özel bir tahminde bulunan Dostoyevski'dir.) Rus siyasi yelpazesinin farklı noktalarından çağdaş eleştirmenlerin hepsi, Tolstoy'un analiz yeteneğine

1 Leo Tolstoy, "Lucerne", *Collected Shorter Fiction*, 2 cilt, Alfred A. Knopf, New York, 2001, cilt 1, s. 441. Tarihin yeniden yazılması, *Savaş ve Barış*'ta önemli bir konu haline gelecekti.

odaklanmışlardı. Bu eleştirmenler, Tolstoy'un bilimsel ya da felsefi bir işlem olan analizi edebiyata uyarlamasının uygunsuz olduğu düşüncesindeydiler. Örneğin radikal Dmitri Pisarev, Tolstoy için "kimse analizi onun kadar ileri götürmedi," demiştir.[2] Slavcı Konstantin Aksakov, Tolstoy'un analizinin "insan ruhunda kaynayan her şeyi acımasızca teşhir eden" bir "mikroskop" olduğunu dile getirmişti.[3] Radikal Nikolay Çernişevski "edebiyatı takip eden herkes"in Tolstoy'daki "müstesna gözlem gücü" konusunda hemfikir olduğunu, "psikolojik süreçlerin ince analizleri"nin en güçlü tarafı olduğunu yazmıştı.[4] Çernişevski ayrıca Tolstoy'un "ruhun diyalektiğini" temsil etmekte usta olduğunu da belirtmişti. Tolstoy'un iç yaşamın "süreci"ni ortaya çıkarma tekniğini tarif ederken Çernişevski "iç monolog" terimini belki de ilk defa kullanmıştı.[5] Pisarev'e göre, Tolstoy "ruhun bilince henüz ulaşmamış, tecrübe eden kişi tarafından bile tam olarak anlaşılmamış, gizemli, belirsiz devinimleri"ni kâğıda dökebiliyordu.[6] Tolstoy, düşünceyle dil arasındaki gizemli ilişkiyi keşfetmekte bir öncü olarak kabul edilir.

Tolstoy insan zihninde ve ruhunda yaşananı değil de dışarıda, insanın yaşadığı dünyada olan biteni incelediğinde; analitik metodu, bu dünyayı çözer, söker ve parçalarına ayırır.[7] Tolstoy, formalist Viktor Şklovski'nin deyimiyle *ostranenie* –yani "yabancılaştırma"– yöntemini sık sık kullanır. Bu teknik, bildiği şeyleri "tanımayı reddeden" ve onları "sanki ilk kez görüyormuş gibi" tasvir eden bir anlatıcıya başvurur.[8] D.S. Mirsky, Tolstoyvari analizin en uç noktaya vardığı yerde *ostranenie*'nin ortaya çıktığını söylemiştir. Mirsky'ye göre *ostranenie;*

> karmaşık nesnelere kabul görmüş isimleriyle hitap etmemek, karmaşık bir eylemi ya da nesneyi daha fazla bölünemeyecek parça-

---

2 D.I. Pisarev, "Tri smerti. Rasskaz grafa L.N. Tolstogo," *L.N. Tolstoi v. russkoi kritike*, Khud. lit., Moskova, 1952, s. 132-33.

3 A.V. Knowles (ed.), *Tolstoy: The Critical Heritage*, Routledge and Kegan Paul, Londra, 1978, s. 63-64.

4 "Destvo i otroçestvo. Voenniye rasskaziy," *Tolstoi v kritike*, s. 91.

5 *A.g.e.*, s. 93, 96, 97.

6 Pisarev, "Tri smerti," s. 133.

7 D.S. Mirsky, *A History of Russian Literature: From its Beginnings to 1900*, ed. Francis J. Whitfield, Vintage, New York, 1958, s. 263.

8 Şklovski'nin sözünü alıntılayan Viktor Erlich, *Russian Formalism: History and Doctrine*, 3. ed., Yale University Press, New Haven, 1981, s. 177.

lara ayırmaktır; onları isimlendirmek değil, tasvir etmektir. Bu yöntem dünyaya alışkanlıktan ve âdetten verilmiş birtakım etiketleri söker, onlara "medeniyet dışı" bir görüntü verir, sanki yaradılış gününde Adem'e göründüğü gibi...[9]

Bilindik algılama yöntemlerine karşı geldiğinden, *ostranenie* etkili bir toplumsal eleştiri aracıdır, özellikle de "doğa yararına medeniyetin alaşağı edilmesi" söz konusu olduğunda.[10] Aynı zamanda Tolstoy'un eserlerindeki ruhani sorulara da uygundur.

İlk eleştirenler Tolstoyvari analizin pireyi deve yaptığını, aşırı kendine düşkünlük ve bireyciliğe kaydığını savunurken, diğerleri mevcut düzene nasıl karşı koyduğunu fark etmişlerdi. Aksakov, Tolstoy analizlerinin okuru diğer insanlardan ve "Tanrı'nın aydınlık ve ışıkla dolu engin dünyası"ndan sağlıksız bir şekilde yabancılaştıracağını dile getirmişti.[11] Grigoriyev'in *Üç Ölüm*'e karşı yazdığı yazıda Tolstoy "nihilizmden bir adım uzak" olarak adlandırılmıştı.[12] (1884 yılında, *Neye İnanıyorum* kitabının başında Tolstoy şöyle ilan etmişti: "Otuz beş yıl kelimenin tam anlamıyla bir nihilist olarak yaşadım; anlaşıldığı şekilde sosyalist ya da devrimci olarak değil, *tüm inancın terk ettiği* bir nihilist olarak.") *Üç Ölüm*'de Tolstoy soylu bir kadının, bir köylünün ve bir ağacın ölümünü aynı tonda, aynı anlatım tekniklerine başvurarak tasvir eder ve ağaca (Grigoriyev'in de ileri sürdüğü üzere) ölen iki insandan daha fazla anlayış bahşeder. Tolstoy'un *insan* hayatını ağacın üzerine taşıyacak olan şeyi insandan esirgemesi Grigoriyev'i rahatsız etmişti. Sonraları (1887) yazan İngiliz bir eleştirmen, Tolstoy'un insan ruhunun "nihayetinde dünyadaki her şeyden daha asil olduğuna dair bir çeşit tatmin" vermeyi reddetmesine üzülür.[13] Bu tatmin hissi olmadığında insan ruhu bu dünyada ayakta kalabilir mi?

Tolstoy'un ilk eseri *Çocukluk*, kahramanı Nikolay İrtenyev'in gözünden, on yaşındayken annesi öldüğünde yaşadığı olayları anlatır.

---

9 Mirsky, *A History of Russian Literature*, s. 263.

10 Erlich, *Russian Formalism*, s. 177.

11 Knowles, *Tolstoy*, s. 64.

12 A.A. Grigoriyev, Knowles, *Tolstoy*, s. 72. Donna Tussing Orwin, *Tolstoy's Art and Thought, 1847-1880*, Princeton University Press, Princeton, 1993, s. 6.

13 Julia Wedgwood, "Count Leo Tolstoi," *The Contemporary Review* no. 52, 1887, s. 251.

Yetişkin Nikolay İrtenyev'in sesi bazen işitilse de olayların çoğu, tecrübe eden çocuğun gözünden anlatılır. Eleştirmenler Tolstoy'un sonraki eserlerindeki anlatımda da bir çocuksuluk sezmiştir, eserin çocuklukla alakası olmadığı zamanlarda bile. V.V. Veresayev, Tolstoy'un *tüm* eserlerinin bir çocuğun bakışıyla anlatıldığını önermiştir: "Sanki dikkatli, hiçbir şeyi gözünden kaçırmayan bir çocuk, bir olaya bakmış ve onu herhangi bir geleneğe uymadan, olduğu gibi anlatmış ve tüm o alışıldık, uyutucu gelenekler sökülüp atıldığında olay tüm çıplak tuhaflığıyla belirmiş gibi."[14]

Veresayev bu şekilde Şklovski'nin "*ostranenie*" adını verdiği aracın keşfini tahmin etmiştir.[15] *Ostranenie*'yi sadece bir araç olarak kabul eden formalist Şklovski'nin aksine, Veresayev derin anlamlarının da farkındaydı. Veresayev bu aracı bir çocuğun bakış açısıyla ilişkilendirmiş, bir ruhsal durum olarak çocukluğun Tolstoy'un kalbinde ayrı bir yeri olduğunu belirtmişti. Bunun bir kanıtı olarak Veresayev, Tolstoy'un eğitim hakkındaki "Kim Kime Yazmayı Öğretmeli..." risalesinden (1862) bir alıntı yapar: Tolstoy çocukların doğuştan bir "güzellik, günahsızlık, masumiyet ve gerçek" duygusu olduğunu söyler ve bu konuda Rousseau'ya güvendiğini dile getirir.[16]

Tolstoy on beş yaşından itibaren Rousseau'ya hayranlık duymuştur. (Ünlü bir sözünde kutsal kitaplarla birlikte Rousseau'nun hayatındaki en büyük etki olduğunu dile getirmiştir.)[17] Birkaç örnek vermek gerekirse; Tolstoy'un çocukluğa, eğitime, annenin çocuk emzirmesine, dile, İsa'ya, operaya dair görüşleri, Rousseau'nun medeniyet eleştirisine ne kadar yakın olduğunu gösterir. Tolstoy'un poetikası, özellikle de "psikolojik nesri", Rousseau'nun *İtiraflar*'ına çok şey borçlu olduğu gibi,[18] Tolstoyvari *ostranenie*'nin başlangıcı da kısmen Rousseau'da bulunabilir. Milan Markoviç, Tolstoy'un *Savaş ve Barış*'ta operayı Nataşa'nın gözlerinden tasvir edişinin, Rousseau'nun *Julie*'de operayı Saint-Preux'nün gözlerinden tasvir

14 V.V. Veresayev, *Jivaiya jijin*, Cilt I, I. N. Kuşnerev, Moskova, 1911, s. 116.

15 V.V. Vinogradov, "O iaziyke Tolstogo (50-60-e godiy)," *Literaturnoye nasledstvo*, cilt XXXV-XXXVI: *L. N. Tolstoi*, An SSSR, Moskova, 1939, s. 168.

16 Veresayev, *Jivaiya jijin*, s. 113.

17 Orwin, *Tolstoy's Art and Thought*, s. 36-49.

18 Lydia Ginzburg, *On Psychological Prose*, ed. ve çev. Judson Rosengrant, Princeton University Press, Princeton, 1991.

edişiyle neredeyse aynı olduğunu belirtmiştir.[19] Şklovski'nin de Tolstoyvari "yabancılaştırma"nın bir örneği olarak alıntıladığı bu sahne, Veresayev tarafından da Tolstoy'un "bir çocuğun son derece ciddi gözlerinden" anlatmasının örneği olarak kullanılmıştır. *Varinka Adlı Bir Başka Kızın Nasıl Hemen Büyüdüğünün Öyküsü* (1857) adlı yayımlanmamış bir eskizinde, yeğenlerinin ilk defa baleye gidişinden esinlenen Tolstoy, çoktan Rousseau'nun operayı sözde naif bir üslupla tasvir edişini taklit etmeye başlamıştı.[20] Bir çocuğun bakış açısını kullanarak Tolstoy, kendisinin (ve Rousseau'nun) çocuklara atfettiği ahlâki ciddiyeti ve samimiyeti, eleştirisi için kullanmaktadır. Çocuklar "kısacık eteğini kaldırıp külotsuz altını gösteren kız"ın "bacağını başının üzerine" kaldırmasını "kötü" bulduğunda, onların bu yargısıyla hem bale hem de böyle feci gösterilere giden insanlar itham edilmiş olur.[21]

Bir çocuğun bakış açısına bu imtiyazı tanırken Tolstoy başka kaynaklardan faydalanmış, bir ihtimal İsa'yı (İsa "yavruların ağzından" geleni över ve bunu Farisi kâtipleri eleştirmek için kullanır (Matta 21:16)) ve kesinlikle Dickens'ı taklit etmiştir.[22] *Çocukluk*'ta *David Copperfield*'ın ilk sayfalarında David'in annesinin öldüğü kısımlar Ruslaştırılmış ve soylulaştırılmış bir şekilde yeniden yazılmıştır. Gelgelelim Tolstoy'u asıl etkileyen kişi Dickens'ın bir başka annesiz kalan çocuğu olan Paul Dombey olabilir. Paul'un masum ama yabancılaşmış bir bakış açısıyla yönelttiği sorular, büyüklerine tüm dünyalarının "yok olmanın eşiğinde" olduğunu hissettirir.[23] Bir noktada Paul babasına "Para nedir?" diye sorar ve babası ona paranın her şeye muktedir olduğuna inandığını söyler. Paul cevaben paranın niçin annesinin hayatını kurtaramadığını sorar.[24] Paul Dombey'nin aynı anda hem ma-

19 Milan L. Markovitch, *Jean-Jacques Rousseau et Tolstoï*, Honoré Champion, Paris, 1928, s. 304-305.

20 *A.g.e.*, s. 305, n. 2.

21 Bu basit eskiz, ileriki zamanlarda Tolstoy'un *Kroyçer Sonat* ve *Sanat Nedir?*'de eğitimli sınıfların sefasını sürdüğü sanatın kötücül doğasına dair düşüncelerini öngörür.

22 Gareth Williams, *Tolstoy's Childhood*, Bristol Classical Press, Londra, 1995, s. 84-86.

23 F.R. Leavis ve Q. D. Leavis, *Dickens the Novelist*, 1970, Rutgers University Press, New Brunswick, 1979, s. 18.

24 *A.g.e.*, s. 17-18.

sumane hem de yıkıcı sorgulama biçimi *Çocukluk*'tan itibaren Tolstoy'un eserlerinde karşımıza çıkar.

Tolstoy'un çocuk anlatıcılarının görünüşteki naifliği bazı okurlara Tolstoy'un toprak sahibi sınıfta mutlu çocukluklara dair nostaljik mitler yaratmakla ilgilendiğini ve toplumsal sorunları hak ettikleri gibi tartışmadığını düşündürmüştür. Çernişevski Tolstoy'u savunurken *Çocukluk*'tan bu sorunları ele almasını beklemenin yanlış olduğunu, çünkü bir çocuğun aklının bu konulara ermeyeceğini dile getirmiştir.[25] Diğer yandan dönemin en ciddi toplumsal sorunları –serflik, soylu sınıfın yoksullaşması, "kadın sorunu", bedensel ceza– *Çocukluk*'ta karşımıza çıkar ve çocuk anlatıcının masum, bir yandan da yelkenlerimizi suya indiren, bakış açısından anlatılır. Dolayısıyla Nikolay'ın ("kumar" ve "kadın"a düşkün) babası ilk karşımıza çıktığında bir serf olan yaveri Yakov'la mali sıkıntılarını tartışmaktadır; tartışması gerekir çünkü ailenin varlığını çarçur etmektedir. Tolstoy'un çocuk anlatıcısı, Yakov'un efendisinin emrine boyun eğse de yüzündeki ifadenin sanki "Ben haklıyım ama yine de siz ne derseniz, o olur," dediğini anlatır. Nikolay serflerin nasıl idare edildiğini (ya da babasının mali işlerini) anlamasa da naif gözlemleri efendi-serf ilişkileri hakkında muazzam bir gerçeği ortaya koyar. Diğer serfler içinde bulundukları durumu kabullenseler bile, Yakov içinden de olsa başkaldıranlar arasındadır.

İrtenyev'lerin aile içi sorunları da aynı yelkenlerimizi suya indiren çocuksu bakış açısıyla bize anlatılır. İlerici eleştirmen A.M. Skabiçevski'ye göre Nikolay'ın annesi, işe yaramaz babası yüzünden "ihanete uğramış, aşağılanmış ve ezilmiş" olarak erken yaşta ölür.[26] Nikolay'ın annesi gibi toprak sahibi aile kadınları karşı koyacakları yerde "yastıklarına gözyaşı dökerler". İrtenyev ailesinde yaşananlarda Skabiçevski tanıdık bir şey görür: "korkunç bir aile dramı; entelijansiya sınıfında sıkça karşımıza çıkan dramlardan bir tanesi." Nikolay'ın, anne babası arasında olanları fark etmediğini varsayar. Halbuki Veresayev'in de bize hatırlattığı üzere, Tolstoy'un çocuk anlatıcısı her şeyi *fark etmektedir*. Tolstoy'un metoduna uygun olarak, bu çocuk anlatıcı tasvir ettiği şeyleri "anlamaz".

Nikolenka'nın annesinin ölümünden önce aile hayatına dair naifçe sözleri, okuru Tolstoy'un "aile mutluluğu" ve "mutlu aileler" gibi ko-

25 Çernişevski, "*Destvo i otroçestvo*," s. 102.

26 Skabiçevski, *Soçineniya*, Cilt I, Novosti, Petersburg, 1890, s. 615.

nularda oluşacak kasvetine hazırlar. Nikolay babasına duyduğu sevgiyi ve hayranlığı ifade etse de anlatısı babasının eksiklerine dair pek çok delili de önümüze koyar. Annesini idealize etse de Nikolay'ın naif bir dille anlattığı ayrıntılardan, bu "meleksi" annenin sorumluluklarından feragat ettiğini ve babanın despot olmasına izin verdiğini çıkarabiliriz. Hatta büyükannesine göre, babası "Prenses Varvara İlyiniçna'nın yaptığı gibi çocukları kırbaçlamanın yararlı olduğunu söylese", "kızcağız" dediği annesi buna da inanacaktır. Mutlu bir çocukluk mitinin altında, anneler kocalarının kendilerini ezmesine göz yumduklarında ne olduğunu gösteren bir uyarı gizlidir.

Pisarev, çocuk anlatıcı kullanılarak toplumsal eleştiri yapılabileceğini anlayan birkaç eleştirmenden bir tanesiydi.[27] Nikolay'ın özel dersleri hakkında yaptığı masumane bir şikâyetin aslında toprak sahibi sınıfın çocukları geleneğe göre, sorunlardan bihaber bir şekilde eğittiğini ortaya çıkardığını Pisarev açık bir şekilde göstermiştir. Pisarev sözlerini, "bir toplumun geleneklerini doğa kanunları gibi kabul edişimiz mide bulandırıcı," diyerek sonlandırır. Tolstoy da yaygın öğretim uygulamalarından duyduğu rahatsızlığı hem bu üçlemede hem de "Kim Kime Yazmayı Öğretmeli, Biz Köylü Çocuklarına mı, Yoksa Onlar Bize mi?" gibi sıra dışı sorular sorduğu yazılarda dile getirmiştir.

Annesinin açık tabutu başında ağlayan Nikolay bir yandan Natalya Savişna'nın sessiz dualarına olan saygısını gösterirken, diğer yandan "medeni" dünyada gelenek haline gelmiş davranışlara dair yıkıcı gözlemlerini arttırır. Ölüye saygısını göstermeye gelen yabancıların acısını paylaşırmış gibi yapmaları Nikolay'ı rahatsız eder. Bu insanlar için Nikolay'ın deneyimi tek bir kelimeyle, tek bir etiketle özetlenebilir: "öksüz".

> Onun sözünü etmeye, onun için ağlamaya ne hakları vardı? Kimileriyse bizden *öksüzler* diye söz ediyordu. Anneleri olmayan çocuklara öksüz denildiğini bilmiyorduk! Henüz evlenmemiş bir kıza ilk kez madam diyenin kendisi olması için yarışan insanlar gibi, bunlar da bizim için bu sıfatı ilk kullananın kendileri olmasından hoşlanıyor gibiydiler.

27 D.I. Pisarev, "Promahi nezreloy musli," *Tolstoi v kritike*, s. 151-55.

Nikolay'ın kendisine ve kardeşlerine öksüz diyenler hakkındaki yorumu, dilin rastgeleliği ve gelenekselliğini, özellikle de toplumun kibar kesimi içerisinde etikete ya da iftiraya dönüşmesini gözler önüne serer. Kendi içgüdüsünden yola çıkan, Rousseau'nun dil hakkındaki görüşlerini benimseyen ve Sterne'ün "Sırf sözcüklerden ne az şey anlaşılır!" sözünden güç alan Tolstoy, dilin geleneksel kullanımı konusunda şüpheci hale gelmiştir. Tolstoyvari analiz, kelimelerin anlamını saklı olduğu yerde bulup, altında gizli olan anlamı çıkarmayı hedefler.

Ayin sırasında annesinin ölüyü öpmesi için getirdiği beş yaşındaki kız, ölmüş kadına bakarken birden çığlık atar. Korkan Nikolay da çığlığı basarak kaçar. Bu durumu şöyle açıklar:

> Odayı dolduran günlük kokusunun arasında arada bir duyulan ağır kokunun nereden geldiğini ancak o anda anlayabilmiştim; dünyada en sevdiğim varlığın, annemin, birkaç gün öncesine dek canlı bir sevecenlikle taşan güzel yüzünün insanı korkutabileceği düşüncesi, *acı gerçeği sanki ilk kez gözümün önüne sermiş, ruhumu umutsuzluğun karanlığıyla doldurmuştu.* (italikler bana ait)

Diğer insanlar kokmuş cesedi öper ya da Nikolay'a gamsızca öksüz derken, küçük kız içinden geldiği gibi, medeni olmasa da son derece insani bir şekilde hareket eder. Tolstoy çığlık atan çocuğu toplumsal geleneklerin, teolojiye dair edilen lafların ve hayatta kalma dürtüsünün ardında saklandığı ölüme dair gerçeklere dikkat çekmek için kullanır.

Nikolay'ın annesinin, ardından Natalya Savişna'nın ölümleri, karakterin çocukluğunun sonunu getirir. Yetişkin anlatıcı "Hey gidi çocukluğun mutlu günleri! Bir daha hiç yaşanmayacak güzel günler!" diye hayıflanırken, burada sözü edilen "mutluluk" Nikolay'ın emekleme çağında annesiyle olan birlik hissine dair anılarını çağrıştırır. Mutluluk annesiyle yalnız olmak, yüksek sandalyede oturup şekerli süt içerek onun gözlerinin içine bakmak, onun gıdıklamalarına ve öpücüklerine maruz kalmak, nihayet annesi onu yatırdığında dua okumak ve "anneme duyduğum sevgiyle, Tanrı'ya duyduğum sevgi garip bir biçimde birbirine karışır, bir tek duyguya dönüşürdü," diye düşünmektir. Bu pasajın da gösterdiği gibi, kaybedilen yalnız annenin sevgisi değil, aynı zamanda Tanrı'yla birlik hissidir. *Çocukluk*'ta Tolstoy'un öksüz anlatıcısı betimlediği dünyaya duygusal ve ruhani olarak yaban-

cılaşmıştır çünkü sürekli bir kayıp duygusu içinde yaşar. Böylelikle Tolstoy'a dair önemli bir resim belirmiş olur. Richard Gustafson'un da ortaya koyduğu üzere, anne babasını –özellikle annesini– erken bir yaşta kaybetmesi Tolstoy'u derinden etkilemiş, *İtiraflar*'ında da anlattığı gibi Tanrı arayışını, anne baba sevgisine duyulan hasret ya da yuvasından düşen yavru kuşun çaresizliği olarak hayal etmişti. Yaşlılık döneminde, 1906 yılındaki günlüğünde bile Tolstoy anne sevgisine duyduğu hasreti ifade ediyordu.[28] *Çocukluk*'tan itibaren tüm Tolstoy eserlerinde anne kucağına duyulan hasret, Hz. İbrahim'in kollarına dönmekle iç içe geçer.

Ne kadar şaşırsa da Nikolay annesinin ölümünden sonra hayatın eskiden olduğu gibi devam ettiğini anlar. Dindar Natalya Savişna'nın Tanrı'nın cennette iyi ruhlara ihtiyaç duyduğuna dair hikâyelere sığınır: "sözlerini tam olarak anlayamasam da," der, "tümüyle inanıyordum ona." Natalya Savişna'nın hikâyelerini dinleyerek –ve nihayetinde kendi hikâyesini anlatarak– Nikolay annesinin ölümüyle gözünün önüne serilen "acı gerçeği" unutmasa da aklından uzaklaştırmayı başarır. *İlkgençlik* ve *Gençlik*'te Nikolay büyük ölçüde kendi sınıfının geleneklerine göre yaşamayı sürdürür. Gelgelelim Nikolay etrafındaki hayata, eleştiren, analiz eden bir gözle bakar, insan işlerinin ardındaki kibri ve insanlara ait kurumların ardındaki gelişigüzelliği kolayca görebilir. Köylü kızın çığlığı hâlâ ruhunda yankılanmaktadır.

Kırım Harbi'nde Sivastopol'un kuşatılması sırasında yazdığı üç eskizinde ("Aralık'ta Sivastopol"; "Mayıs'ta Sivastopol"; "1855 Ağustosu'nda Sivastopol") Tolstoy her zamanki analiz yeteneğiyle insanlık durumu hakkında gizli gerçekleri ortaya çıkarır. Kuşatma sırasında "ölüm meleği" sürekli üzerlerinde dolaşır. Ölümün her an yakınlığı Tolstoy'un analizini ortaya çıkarır, hayatı düzenleyen kültürel yapıların bozulma sürecini hızlandırır. Geriye sadece temel insan ihtiyaçları kalmıştır. Bu eskizlerin ilkinde ("Aralık") Tolstoy, okuru Sivastopol'da bir "turist" ve "dikizci" haline getirir.[29] Tolstoy bir yandan beklentilerle oynarken, okurun Sivastopol'a getirdiği duygusal ve kültürel dağar-

28 Richard E. Gustafson, *Leo Tolstoy, Resident and Stranger: A Study in Fiction and Theology*, Princeton University Press, Princeton, 1986, s. 12-15.

29 Gary Saul Morson, "The Reader as Voyeur: Tolstoi and the Poetics of Didactic Fiction," ed. Michael R. Katz, *Tolstoy's Short Fiction*, W. W. Norton & Co., New York ve Londra 1991, s. 380-81.

cığın geçersiz olduğunu göstermekten de büyük keyif alır. Ziyaretçi tehlike, ıstırap ve ölümün gerçekleştiği bu mekâna yaklaştıkça, bu yabancı gerçeklik de varsayımlarını yerle bir eder: "Daha önce, kentteyken duyduğunuz bu sesleri şimdi bambaşka algılıyorsunuz." Çürüyen bedenlerin kokusu ve kopmuş uzuvların görüntüsü, hayata ve ölüme dair düşüncelerin emniyetine dönüşü imkânsız kılar.

Ziyaretçi, ıstırap içindeki biriyle karşı karşıya geldiğinde dili de kullanamadığını fark eder: "Duygularınızı, hayranlığınızı anlatabilmek için ona çok şey söylemek istiyorsunuz; ama anlatabileceğiniz sözcükleri bulamıyorsunuz ya da aklınıza gelenleri yetersiz buluyor, beğenmiyorsunuz ve bu sessiz, bilinçsiz büyüklük, ruh sağlamlığı karşısında, bu kendi değerinden sıkılganlık karşısında, bir şey söylemeden saygıyla eğiliyorsunuz." Bu olayın kurbanları da dili kullanamaz hale gelirler. Bir adam yaralandığında, yüzünde acıya dair önceden sahip olduğu düşüncelere uygun "doğal olmayan, zamansız bir ıstırap ifadesi vardır". Sonra yüzüne "coşkun, yüksek, anlaşılmaz bir düşüncenin" ifadesi oturur. "Ve onu kaldırırlarken durduruyor sedyeyi, kendini zorlayarak, titrek sesiyle arkadaşlarına şöyle diyor: 'Affedersiniz, kardeşlerim!'" (*Prostite, bratsiy!*). (Veda edilirken kullanılan bu Rusça ifade "affetmek" anlamına gelen fiilin bir biçimidir.) "Bir şey daha söylemek istiyor," diye yazar Tolstoy, "besbelli, duygulu bir şey söyleyecektir ama aynı şeyi tekrarlıyor: 'Affedersiniz, kardeşlerim!'" Ölümün eşiğindeki adam sözlerinden memnun değildir, ölümle yüz yüzeyken hissettiklerini ifade etmekte yetersiz olduğunu düşünür. Yine de Tolstoy, insanların geleneği arkalarında bıraktığı zamanlarda dünyevi dilin tüm yetersizliğine rağmen bir gerçeği ilham verici bir şekilde göstermek için kullanabileceğini göstermiş, burada da Tolstoyvari bir kardeşlik ve bağışlama duygusunu ifade etmiştir.

"Mayıs'ta Sivastopol"da Tolstoy dili daha etkili bir şekilde kullanmak için anlatıya ve sözlü geleneklere karşı gelmenin farklı yönlerini araştırır. Yaralı ve ağır yaralı insanların deneyimini betimlerken Tolstoy bozuk sözdizimi, yan yana anlamsız görünen ifadeler ile dolu bir "iç monolog"a başvurur ve birçok düşüncenin ve duygunun kısa bir zamana sığdırılmış olduğu hissini verir.[30] Sivastopol kahramanlarının

30 Gleb Struve bu tekniği bulanın Tolstoy olduğunu ve terimi ilk defa Çernişevski'nin kullandığını savunmaktadır: "*Monologue intérieur*: The Origins of the

iç monologları, aslında sesli olarak ifade edemeyecekleri düşünceleri kâğıda döker. Tolstoy'un bu iç monologlarında, sonraki eserlerinde olduğu gibi, son anlarında kişi bir varlığa hitap eder: Tanrı'ya.

"1855 Ağustosu'nda Sivastopol"da anlatıcı tekrar Tanrı'ya hitap eder: "Yalnızca sen duydun ve biliyorsun o sade ama umutsuz duaları, cahilliği, bu korkunç ölüm yerinden sana ulaşan (...) herkesin acılarını, bulanık hayal kırıklıklarını... hepsini sen biliyorsun!" Tolstoy'un anlatıcısı, yalnızca Tanrı'nın bildiği, normalde sır olan şeyleri bizimle paylaşmıştır. Bu da anlatım tekniğinde özel olanın ne olduğunu gösterir: Tanrı'yı oynamak. Tolstoy geleneğin ötesinde kutsal bir âlim-i mutlaklık edinerek insan ruhunun derinliklerine girer ve normalde dile dökülmeyen düşünceleri kelimelere döker.

Tolstoy'un anlatıcısı dolayısıyla insan ilişkilerine bazen bir çocuğun, bazense her şeyi bilen bir Tanrı'nın gözlerinden bakmaktadır. Farklılıklarına rağmen, iki bakış açısı da insan emeğinin ardındaki kibri ortaya çıkarır. "Mayıs'ta Sivastopol"da anlatıcı bir başka bakış açısına, Vaiz'deki Süleyman'ın etrafındaki her şeyi "Kibir, kibir, kibir!" diye savuşturduğu sesine bürünür. Anlatıcı Rusların sosyal mevki takıntısının Sivastopol'da bile kendini nasıl gösterdiğine odaklanır. Aristokrat olsun olmasın, herkesin "başının üzerinde her dakika ölüm dolaşıyor" olsa da, herkesin aristokrat olmak istediğinden şikâyet eder. Bu şartlar içinde insanların böylesine gülünç şeylerle ilgilenebiliyor olmasına hayıflanan anlatıcı, Tolstoy'un diğer eserlerinde de rastladığımız bir şey söyler. Örneğin *Savaş ve Barış*'taki Andrey ile *İvan İlyiç'in Ölümü*'nün kahramanı ölüm döşeklerindeyken ölümün yanında absürd gözüken şeylerin peşinde koştuklarını fark ederler.

Tolstoy aynı zamanda aynı anlatım tekniğine başvurarak savaşta askerlerin bastırdığı, subayların ise görmezden geldiği absürdlüğü de ortaya çıkarır. Bir noktada yıldızlı gökyüzünü seyreden iki subay Sivastopol'daki savaş "manzarası"na alışmış olduklarından, artık yıldızları bombalardan ayırt edemediklerini söylerler: "Alışıyor insan." (Yıldızlar ve bombalardan kafası karışan diğer bir kişi de annesine, "Yıldızlar nasıl peş peşe kayıyorlar... İşte bir tanesi daha kaydı! Neden kayıyorlar böyle? Söylesene anacığım," diye soran küçük kızdır. Gelge-

---

Formula and the First Statements of Its Possibilities," *PMLA* 69, 1954, Bölüm I, s. 101-111.

lelim bu kız ve annesi için bombalar seyredilecek bir manzara değildir; "hainler"in işidir ve evlerini yok edecektir.) Bu gece sona ermeden önce kendini beğenmiş subaylardan biri patlayan bombalardan birine fazla yakın duracak, yıldızlarla bombaları birbirine karıştıran hülyalı aklı sarsılacaktır. Ne var ki ertesi gün olduğunda gene önceki gece gösterdiği "cesaret" ile övünmeye başlayacak, göğsünü süsleyecek madalyaların ve yıldızların hayallerini kurmaya yeniden başlayacaktır.

Kanlı çarpışmanın sonrasında bir ateşkes olur: "Sivastopol'dan da, Fransız kampından da insanlar çıkmış, bu manzaraya bakıyor, büyük bir merakla birbirlerini izliyordu." Görmeye çıktıkları manzara "bozulmaya yüz tutmuş çok sayıda ceset"tir. Ayrıca cesetlerden "korkunç, ağır kokular" yükseldiğini de öğreniriz. Yine de Fransızlar ve Ruslar aralarında konuşur, birbirlerinin pipolarını yakar, keyifle sohbet ederler.

Bir anda anlatıcı "yeter" diyerek bir çocuğun "yabancılaştırıcı" bakış açısına bizi götürür: "On yaşlarındaki şu çocuğa bakın." Çocuk ceset yığınlarının arasında dolaşır, "ceset kokularına burnunu kapa[mak]" için burnuna mavi tarla çiçeklerini götürür. Kafası kopmuş bir cesede yaklaşır, ona dokunur, sonra dehşet içinde çığlık atarak kaçar. Yetişkin askerler savaşın "gerçekliği"ni kabul etmiş, acı yanlarını sadece geleneksel taraflarıyla (örneğin cesaret hakkında laflar ederek) kabul ederlerken, bu çocuk gerçek bir korku duymaktadır.

Tolstoy'un anlatıcısı bilmek ister: "sevginin, özverinin büyük yasasına inanan bu insanlar, bu Hıristiyanlar pişmanlık duygusuyla, onlara hayat verenin, her birinin içine ölüm korkusuyla birlikte iyiliği, güzeli sevgiyi de koyanın önünde neden yerlere kapanmıyorlardı"?[31] Sorar, "neden sevinç, mutluluk gözyaşlarıyla kardeşçe kucaklaşmıyorlardı?" Aksine, çatışma kaldığı yerden devam eder: "Hayır! Beyaz flamalar indi artık, şimdi gene ölüm ve acının silahları ıslık çalmaya başlayacak, gene günahsız kanlar akacak, iniltiler, lanetler duyulacak."

Gerçekten de "kardeşçe kucaklaşmak" varken neden tekrar birbirlerini öldürmeye başlarlar? Tolstoy bu soruyu ömrü boyunca sormaya devam edecek, Gandhi gibi pasif direnişçilere ön ayak olacaktı. Tolstoycu pasifizmin tohumları da burada atılır; Tolstoy çocuğu ve okurun dikkatini cesetlere, onların görüntüsüne, kokusuna ve dokunulduğundaki hissine; sonra Sivastopol'daki askerlerin ifade

31 Tolstoy *İtiraflar*'ında aynı soruya tekrar döner.

ettiği –ve belki de yüreklerinde de hissettiği– kardeşçe sevgi ile yaşattıkları ölüm arasındaki temel çelişkiye çeker.

Tolstoy savaşı "olduğu gibi" anlatmayı Stendhal'den öğrendiğini söylemiştir. *Parma Manastırı*'nda Stendhal Waterloo Muharebesi'ni acemi bir asker olan Fabrizio'nun gözlerinden anlatır; hiçbir şeyi anlamadan etrafa bakar ve çok geçmeden savaş hakkında sahip olduğu tüm hükümlerin parçalandığına şahit olur. Tolstoy savaşı kendi gözleriyle görmeden önce Stendhal okuduysa da Sivastopol'daki tecrübesi Stendhal'in haklı olduğunu ispatlamıştır: Savaşta yer alanlar etraflarındaki şiddete anlam veremezler. Stendhal gibi Tolstoy da ayrıntılı psikolojik analize başvurur ve savaş sahnelerini etrafındaki "hiçbir şeyi anlamayan" bir askerin gözünden anlatır.[32] Stendhal'den etkilenen Tolstoy, Sivastopol eskizlerinde ve *Savaş ve Barış*'ın tümünde savaşı, "tuhaflaştırmak"la kalmayan, aynı zamanda müstehcen, insanlığa ve Tanrı'ya karşı işlenmiş bir suç haline getiren bir şekilde betimler. Tolstoy'un yazarlığının erken dönemindeki savaş tasvirleri, sonraki dönemde savaşa ve pasif direnişe dair açıklamaları kadar pasifizme bıraktığı mirasın da parçasıdır.

"Mayıs'ta Sivastopol"un sonunda Tolstoy'un anlatıcısı savaş hakkında sorduğu rahatsız edici sorular hakkında bir anda tereddüt yaşamaya başladığını dile getirir. "Bu kez söylemek istediğim bunlardı işte. Ama ağır bir düşünce doluyor içime. Belki de söylememeliydim bunları. Söylediklerim belki de insanların ruhuna bilinçsiz olarak giren kötülükler içindi ve bozulmaması için şarabın tortusunu çalkalamamak gerektiği gibi, onlardan söz etmemeliydim..." Tolstoy burada kendi yönteminin tehlikelerine ve aslında, ileriki zamanlarda yaşayacağı krize de ışık tutar. Tolstoycu analizi durdurmak mı istemektedir? Bu yoğun "yabancılaşma" üzerinden, "mesafeli" bir analiz ile normalde ruhun derinliklerinde gizlenen acı gerçeklere ulaşır. Yine de yalın bir dille bu acı gerçekleri ifade etmek insanı ıssız ve bedbaht hale getirebileceği gibi yaşamayı da imkânsız kılabilir ki Tolstoy da bunu bizzat yaşamış ve görmüştür.

Luzern adıyla bilinen eserinin birinci şahıs anlatıcısı, Tolstoy'un da ikinci kişiliklerinden biri olarak kabul edilen Nehlüdof da "acı

32 Boris Eikhenbaum, *The Young Tolstoi*, çev. Gary Kern, Ardis, Ann Arbor 1972, s. 78-82.

gerçekler"i açık etmeyi sürdürür. İsviçre'de İngiliz turistler arasında tatil yapan Nehlüdof hem İsviçrelilerin (cumhuriyetlerinin ve eşitlik düsturlarının) hem de İngilizlerin ("medeni" imparatorlukları ve insan ırkını "yüceltmek" için çıktıkları sömürgeci seferberliklerin) ikiyüzlü olduğuna inanır. Otelin kapısının önünde şarkı söyleyerek dilenen adama olan acımasızlıklarını gördükten sonradır bu. İngiliz turistler şarkıcıya para vermezler; Nehlüdof ise müzisyenin peşinden koşar ve onu otelin yemek salonuna davet eder. Orada ona "*vin ordinaire*" [sıradan bir şarap] değil, bir şişe "en iyi şampanya"dan ikram eder. İsviçreli otel çalışanları ve İngiliz turistler Nehlüdof'un konuğunu diğer müşterilerle eşit görmediği zaman Nehlüdof öfkelenir ve İsviçrelilere ülkelerinin "aşağılık bir cumhuriyet" olduğunu söylemeyi kendine görev edinir. İngiliz turistlere de kızan Nehlüdof keşke Sivastopol'da olsaydım diye hayıflanır: "Bir İngiliz siperine atılıp keyifle önüne geleni kesip biçerdi."[33]

İsviçrelilerin rehaveti ve İngiliz sömürgeciliği, emperyalizmi ve sınıf ayrımcılığına dair bir nutuk attığı sırada, Nehlüdof insanların resmî, kurumsal hayatlarında savundukları kardeşçe sevgi ile günlük hayatlarında sahip oldukları bencillik ve nefreti bağdaştıramadığını belirtir.

> Bir aradayken onurlu ve insancıl davranmaya muktedir bu aklı başında, merhametli insanlar nasıl oluyor da sevecen bir davranışta bulunmaya hiç eğilim göstermiyorlar? Parlamentolarında, duruşmalarında ve cemiyetlerinde Hindistan'daki dindar Çinlilerin durumunu, Afrika'da Hıristiyanlığı ve eğitimin yayılmasını, tüm insan ırkının kalkınması için kurulabilecek toplulukları tartışan bu insanlar nasıl oluyor da kalplerinde insancıllığa dair o temel hissi bulamıyorlar? (...) Medeniyet adı verilen bu makul ve bencil insan derneğinin yayılması, içgüdüsel, sevecen dayanışmaya dair bir ihtiyacı yok ediyor olabilir mi acaba?

Tolstoy hayatının önemli bir kısmını sözde medeni hayatta var olan çelişkileri göstermeye ve onları düzeltmeye adamıştır. İleri dönemindeki radikal Hıristiyanlık faaliyetlerinin temeli erken dönem eserlerinde bulunabilir. Daha sonraları öykülerinde ve toplumsal sorunlara dair risalelerinde "Dağdaki Vaaz"da öne sürülen ilkelerin birebir uygu-

33 Lev Tolstoy, *Lucerne*, *Short Stories*, s. 324-325.

lanmasını savunmuştur. *Luzern*'de ise Tolstoy'un sıradan bir anı alıp Kıyamet Günü'ne çevirmeye çalışmasına şahit oluruz ki onun bu çabası "O Halde Ne Yapmalıyız?" gibi son dönem risalelerinde nihayet meyve vermiştir.[34]

Medeniyetin barbarlığına dair bazı yıkıcı sorular sorduktan sonra Nehlüdof da pek şefkatli olmayan davranışlarını ve Tanrı'yı oynama teşebbüsünü sorgular. İsyanını tam olarak susturmasa da kutsal bilgeliğe boyun eğer. *Luzern*'in sonunda, yine tanıdık bir Tolstoy resminin belirdiğine şahit oluruz.

Tolstoy ilk eserlerinde, edebiyatta örtbas edildiğini düşündüğü acı gerçekleri ortaya çıkarır: ölüm fecidir (*Çocukluk*); savaş cinayettir ("Mayıs'ta Sivastopol"); sokaktaki dilenciler bizim kardeşimizdir (*Luzern*); sanat insanı yozlaştırır ve baştan çıkarır (*Varinka'nın Hikâyesi*); sözcükler gerçekleri söylemez (yukarıdakilerin tümü). Analize ve "ruhun diyalektiğine" erişmeye olan yeteneğinden güç alan Tolstoy, "insanların ruhuna bilinçsiz olarak giren kötülükler"i gömülü olduğu yerden çıkarıyordu ("Mayıs'ta Sivastopol"). Tolstoy yaptıklarının tehlikesinin farkındaydı. Zararlı olabilecekleri için, "belki de söylememeliydim bunları" diye düşünür. Erken dönem eserlerinde Tolstoy bu gerçeklere karşı kullanılabilecek panzehirin köylü inancında, kutsal ahenge dair entelektüel çabalarda ya da boşlukta bulunabileceğini önermişti.

Tolstoy'un yaşadığı "krizler"i üzeri örtülü bir şekilde betimleyen *Bir Delinin Anıları*'nda (1883) anlatıcı içinde olduğu çaresizliği şöyle tasvir eder:

> Fark ettim ki yeni bir şey ruhuma girdi ve önceki hayatımı *zehirledi*. (...) Tüm gün bunalım ile mücadele etmiş ve nihayet mat edebilmiştim ama *tortusu* [*osadok*] sanki bir çeşit talihsizlik yaşamışım gibi ruhumda kalmıştı; yalnızca kısa süreliğine unutabildim. Orada, *ruhumun dibinde kaldı* ve beni tamamen zapt etti. (İtalikler bana ait.)[35]

---

34 Bu formülün başlangıcı S.N. Bulgakov'un "O Halde Ne Yapmalıyız?"a dair bir sözünden alır, "Prostota i oproşçeniye," *O religiyi L'va Tolstogo. Sbornik statey*i, Moskova, 1912; yeni baskı YMCA, Paris, 1978, s. 114.

35 Tolstoy, *Memoirs of a Madman*, *Collected Shorter Fiction*, Cilt I, s. 787.

Tolstoy erken dönem eserlerinden imgelere yeniden başvurarak rahatsız edilmemesi gereken acı gerçekleri tasvir eder: ruhun dibinde yaşayan, hayatı zehirleyen bir *tortu* [*osadok*] gibidirler. Tolstoy'un sonraki döneminde dile getirdiği krizlerin, erken dönem eserlerinde analizle ortaya çıkardığı "acı", "acımasız" ve zehirli gerçeklerin hayatını zapt etmesi, onu yaşadığına pişman etmesi ile oluştuğuna dair oldukça kanıt bulunmaktadır.

Peki Tolstoy'un en parlak döneminde bu gerçekler nerededir? Söylenene göre, Tolstoy *Savaş ve Barış*'ı ve *Anna Karenina*'yı yazdığı sırada bu gerçeklere hâkim olabilmiştir. Bu iki kitaptan özellikle ilki hayata, özellikle de Rus hayatına düzülmüş bir methiye olarak okunur. Tolstoy'un *İtiraflar*'da yazdıkları, bu gerçeklere bir süre kulak tıkadığı ya da onları görmezden geldiğini işaret eder: "mutlu aile yaşantısının yeni halleri, beni hayatın anlamını aramaktan tamamıyla alıkoydu." Diğer yandan Tolstoy'un erken dönem eserlerini düşündükçe, *Savaş ve Barış*'ta ve *Anna Karenina*'da da hayatı en olumlu kahramanlar için bile anlamsız kılan "acı" ve "acımasız" gerçekleri seçebilmeye başlarız. Tolstoy'un büyük romanlarında görülen mutluluğun zaafı, Virginia Woolf'un Tolstoy'un eserlerinde "akrep" adını verdiği şeydir. Tolstoy'un "hayat"a dair tasvirlerini övse de tüm güzelliğine rağmen Tolstoy'un sunduğu hayatta güvende hissedemediğimizi söyleyerek bizi uyarır:

> Çiçeğin o parlak ve ışıltılı yapraklarının ortasında bir akrep durur, "Neden yaşayasın ki?" Kitabın merkezinde her zaman bir Olenin [*Kazaklar*'ın kahramanı], bir Piyer [*Savaş ve Barış*'ın kahramanı] ya da Levin [*Anna Karenina*'nın kahramanı] durur ve deneyimin tamamını mevcudiyetinde barındırır; dünyayı parmaklarının arasında çevirir ve bütün keyfine rağmen tüm bunların ne anlama geldiğini, ne istememiz gerektiğini sormayı bırakmaz.[36]

Tolstoy edebi dünyaya bütünüyle şekillenmiş değilse de kesinlikle iyi ifade edilmiş bir poetika ile girmişti. En baştan Tolstoy analizler yapmış, okuru yabancılaştırmış, ruhun derinliklerine bakmış, iç monologlar üretmiş, acı gerçekleri açığa çıkarmış, dünyaya annesiz bir ço-

36 Virginia Woolf, *The Common Reader*, önsöz ve ed. Andrew McNeillie, Harcourt, Brace & Co., New York, 1925; yeni baskı 1984, s. 182.

cuğun gözlerinden bakmıştır. Bu araçları kullanmaya hayat boyu devam etti. Onlarla insanlık halinin kırılganlığına ışık tutuyordu. İnsanlara ait kurumların gelişigüzelliği, hatta yanlışlığını, hayatın önemsizliğini, insan ölümlülüğünün kaçınılmazlığını ortaya çıkarmış, bu da bir çeşit nihilizme yol açmıştı. Diğer yandan bir Tanrı arayışına da sebep oluyordu. Tolstoy'un Tanrı arayışı onun "nihilizm"inin içinden çıkmış, bu nihilizmin onu düşürdüğü boşluğu yalnız inanç doldurabilmiştir. Tolstoy'un eserleri ilk döneminden itibaren bu gerilimi ifade eder; her ne kadar gerilimin kendisini hafifletmeye çalışsalar da.

Çeviren EMRAH SERDAN

İki Süvari Subayı

Два Гусара

1800'lü yılların başları... Henüz ne şose vardı o dönemde, ne de demiryolu. Evlerde gaz ya da istearin lambaları, yaylı alçak divanlar, cilasız mobilyalar kullanılmaz; daha doğrusu böyle şeyler bilinmezdi. Monokl takan, düş kırıklığına uğramış gençler, özgür düşünceli filozof kadınlara, çağımızda bayağı bollaşmış bulunan kamelyalı kadınlara[1] pek rastlanmazdı o zamanlar. İnsanlar basit at arabalarıyla ya da yaylı faytonlarla Moskova'dan Petersburg'a giderlerken, yanlarına evde pişirilmiş mutfak dolusu yemekler alırlar; yazın tozlu, kışın diz boyu çamurlu, batak yollarda sekiz gün sekiz gece süren yolculukları sırasında yol boyunca satın aldıkları kadınbudu köftelerini, Volday çörek ve simitlerini büyük bir iştahla yerlerdi. Uzun güz geceleri yirmi, otuz kişilik aile toplantılarında salonları aydınlatmak için içyağından yapılmış mumlar yakılır; balolarda ise uzun kollu şamdanlara ispermeçet ve balmumu konulurdu. Salonlarda eşyaların simetrik yerleştirilmesine özen gösterilirdi. O zamanlar babalarımız yalnızca yüzlerinde kırışıkların, saçlarında akların bulunmamasından dolayı değil; kadın yüzünden düelloya girmeleri, isteyerek ya da istemeyerek düşürülen men-

1 Aleksandre Dumas'nın *Kamelyalı Kadın* adlı romanının etkisinde, kamelya çiçeğine düşkün, solgun yüzlü, veremli, romantik kadınlar – ç.n.

dilleri salonun ta öbür ucundan fırlayıp yerden kapmalarıyla da genç sayılırlardı. Annelerimiz ise daracık belli, kabarık yenli giysiler giyerler, aile sorunlarını fal açarak çözerler, o günlerde seyrek rastlanan kamelyalı kadınlar gün ışığından kaçarlardı. Mason localarının, Martinistlerin, Tugenbundun'un o saflık çağında; Miloradoviçlerin, Davidovların, Puşkinlerin yaşadığı o yıllardan birinde, il merkezi K.'da toprak ağaları[2] kurulu toplanmıştı; soylular seçimi sona ermek üzereydi.

I

Az önce posta kızağıyla gelerek K. kentinin en iyi otelinin kapısından içeri dalan, hafif süvarilerin fiyakalı şapkası ile kürk giymiş genç bir subay, otelin teşrifatçısıyla konuşuyordu:

"Madem boş odanız yok, ben de salonda beklerim bir süre daha."

Otelin teşrifatçısı subayın karşısında saygıyla eğildi.

"Beyefendi hazretleri, bilseniz, bu yıl soylular kurulu öylesine kalabalık ki!"

Bir yolunu bulup emir erinden, müşterinin Kont Turbin olduğunu öğrenmiş; o nedenle yerlere kadar eğilerek "Beyefendi hazretleri!" diye iltifat etmişti genç subaya. Önüne düşüp onu salona götürürken ikide bir geriye dönüyor, durumu açıklamaya çalışıyordu:

"Efendim, şöyle bir şey de mümkün. Afremov'lu toprak ağasının karısı ile kızları akşama doğru otelden ayrılacaklarını söylemişlerdi. Onların kaldıkları 11 numaralı oda boşalınca orasını size veririz."

Otelin salonunda, rengi bozulup kararmış İmparator Aleksandr'ın resminin altındaki küçük bir masada şampanya içen K. ilinin soylularından birkaç kişi vardı. Bir köşede ise mavi tüylü kürkler giymiş, birkaç taşralı tüccar, kendi aralarında konuşuyorlardı.

---

2 1861'de Çarlık Rusyası'nda toprak yasası çıkmadan önce toprak ağalarının (*pomeşçik*lerin) geniş toprakları ve bunların içindeki köylerde yaşayan toprak köleleri vardı. Toprak ağaları da soylular sınıfından sayılıyorlardı – ç.n.

Kont salondan içeri girerken arkasından hiç ayrılmayan iri boz kurt köpeği Blyuher'i de çağırdı; yakası kırağı bağlamış kürklü kaputunu sırtından atarak bir duble votka ısmarladı.

Oturduğu yer soyluların masasına yakındı. Kont'un mavi atlastan, güzel, şık giyimi adamların dikkatinden kaçmamıştı. Soyluların ona bir kadeh şampanya göndermeleri üzerine Kont adamlarla konuşmaya başladı. İçkisi bitince, tuttu o da hep birlikte içmek üzere bir şişe şampanya getirmelerini söyledi. O sırada, bindiği kızağın sürücüsü içeri girdi. Kont'tan bahşiş istedi.

Kont emir erine seslendi:

"Ver şu adama bahşişini, Saşka!"

Sürücü ile Saşka dışarı çıktılar, biraz sonra sürücü, elinde emir erinin verdiği para, geriye döndü.

"Ne demek oluyor, beyefendi? Kızağı nasıl koşturduğumu gördünüz. Beni habire dürterken yarın ruble vereceğinizi söylüyordunuz, adamınız bir çeyreklik lütfettiler."

"Saşka, çabuk bir ruble daha ver!"

Saşka başını eğip önüne baktı, tok sesiyle:

"Bu ona yeter de artar bile. Zaten bende fazla para kalmadı," dedi.

Kont cüzdanını çıkardı, içindeki iki tane bir rublelik kâğıt paradan birini çıkarıp, elini öpen sürücüye verdi. Adam sevinçle gitti.

"İşte son beş rublemiz de suyunu çekti."

Bıyıklarından, konuşma biçiminden, oturuşundan yedek subaylığını süvari[3] olarak yaptığı gözden kaçmayan bir soylu, masadan seslendi:

"Kont'um, görüyorum da tam bir hüsar gibi davranıyorsunuz. Kentimizde bir süre kalacak mısınız?"

"Doğrusunu isterseniz, kalmayacaktım... Ama biraz para bulmam gerekiyor. Kalmaya niyetlensem bile, şu Allah'ın belası yerde boş oda bile kalmamış..."

---

3 19. yüzyılda tüm Avrupa devletleri ordularında süvari sınıfı iki ayrı bölümden oluşuyordu: Süvariler ve hafif süvariler. Öykünün kahramanı Kont Turbin'in mensubu bulunduğu hafif süvariler, Macarların çevik atlıları "hüsar"lardan dolayı aynı adı taşırlardı. Hafif süvariler, binicilerin ince yapılı, çevik, atlarının cins olması, hafif silahlar kullanmaları gibi özellikler taşırlardı – ç.n.

Tavırlarından, daha önceki konuşmalarından dolayı Kont Turbin'e kanı ısınan eski süvari subayı atıldı:

"Odanın sözü mü olur? Lütfedin, hemen benim odaya taşının. Şurada 7 numaradayım. Hoş, benimle kalmaya tenezzül ederseniz eğer... Üç dört geceyi birlikte geçirirdik. Gelişiniz tam da soylular başkanının balosuna rastladı. Sizinle tanışmaktan onur duyacaktır."

Eski süvarinin yanındaki, genç ve yakışıklı biri, berikinin sözlerini destekledi:

"Doğru söylüyor, Kont'um. Hemen gitmeniz için bir neden yoksa konuğumuz olunuz. Bu seçimler üç yılda bir yapılır. Kentimizin güzel kızlarını görmek istemez misiniz?"

Kont masadan kalktı, emir erine seslendi:

"Saşka, bana temiz çamaşır getir. Banyo yapacağım... Hazırlığımı yapayım, sonra başkanınızı ziyaret ederim."

Odayı göstermek için gelen garsonla fıs fıs bir şeyler konuştular; garson, "İnsan elinin beceremeyeceği iş yoktur!" diyerek sırıttı.

Kont dışarı çıkarken geriye dönüp seslendi:

"Peki azizim, valizimi odanıza taşıtacağım."

Eski süvari oturduğu yerden kalkarak kapıya doğru seğirtti.

"Buyurunuz, buyurunuz! Şeref verirsiniz! Unutmayın, 7 numara!"

Kont'un ayak sesleri kesilince masaya, arkadaşlarının yanına döndü. Yüzü sevinçten parlıyordu.

"Kesinlikle odur. İnanmazsınız, ta kendisi bu adam!"

"Kimden söz ediyorsunuz?"

"Şu giden subayı söylüyorum, canım. Hani, düellocu hafif süvari Turbin var ya, ta kendisi! Bahse girerim, tanıdı beni. Lebedyan'dayken tam üç hafta içtiğimiz su ayrı gitmedi. Orduya at satın almaya gitmiştik Lebedyan'a. Orada tanıştığımız yosmayı görmeliydiniz! Turbin ile ikimiz canciğer dosttuk."

Yakışıklı genç:

"Aferin adama!" dedi. "Çok beğendim doğrusu. Tavırlarındaki serbestliği, ataklığıyla gözüme girdi. Birbirimize hemencecik ısınıverdik!.. Herhalde yaşı yirmi beş var yoktur."

"Siz öyle göründüğüne bakmayın, yaşı daha fazladır. Ah, onu yakından tanımanızı isterdim. Bayan Migunova'yı kim kaçırdı? O. Sablin'i öldüren o. Matnev'i bacaklarından tutup pencereden aşağıya atan o. Prens Nesterov'un otuz bin rublesini üten o. Bilseniz, ah, o ne bıçkındır! Kumarbaz, düellocu, çapkın! Süvari ruhu var onda, gerçek süvari ruhu! Ama şimdi yalnız ünümüz kaldı, gerçek süvariliğin ne olduğunu anlayan çıkmaz bundan böyle. Ah, o ne güzel günlerdi!"

Eski süvari yanındakilere, başından böyle bir şey geçmediği gibi, geçmesi de olanaksız; Kont'la birlikte yaşadığı bir Lebedyan eğlentisini anlattı. Böyle bir olayı yaşamış olamazdı, çünkü Kont'u daha önce hiç görmemişti ve onun orduya katılmasından iki yıl önce askerlikten ayrılmıştı.[4] İkincisi, eski süvari, hiçbir süvari birliğinde bulunmamış, Belevsk Alayı'nda dört yıl kendi halinde bir subay adayı olarak görev yaptıktan sonra asteğmenliğe yükselir yükselmez ordudan ayrılmıştı. Ama bundan on yıl önce mirasa konduğundan, gerçekten Lebedyan'a gitmiş, orada at toplayan subaylarla tanışıp yedi yüz ruble yemişti. Hafif süvari birliğine yeniden girmek için Lebedyan'da at toplayıcılarla geçirdiği o üç hafta, hayatının en aydınlık, en mutlu dönemi olarak kaldı. Yeniden orduya girme isteği önceleri kafasının içinde bir gerçeklik kazandı, sonra düşsel bir anıya dönüştü. Bu durumda kendisi bile süvarilik geçmişine inanmaya başladı. Dostları onu onuruna düşkün, arkadaş canlısı bir insan olarak sevdikleri için hatırını sayıp yalanını yüzüne vurmadan dinlerlerdi.

"Ya işte... Süvari olmayanlar Kont Turbin'i anlayamaz."

Sandalyeye ata biner gibi oturdu, çenesini ileri uzata uzata konuşmasını sürdürdü:

"Gözünüzün önüne getirin bir kere. Süvari bölüğünün başında gidiyorsunuz. Altınızda at değil, köpük saçan bir kasırga var; siz de onun üstünde fırtına gibisiniz. Resmî geçitten önce bölük komutanı atının üstünde yanınıza yaklaşır, 'Üsteğmenim, göreyim seni! Bölüğü törenle sen geçireceksin!' der. Siz

4 Çarlık Rusyası'ndan soylular istedikleri zaman orduya girme, ordudan ayrılma, sonra yeniden girme hakkına sahiptiler – ç.n.

de, 'Baş üstüne!' diyerek sağa sola koşturur, pala bıyıklı erlere bağırırsınız... Ah, Allah kahretsin, ne günlermiş be o günler!"

Kont saçları ıslak, yanakları al al, banyodan çıkarak doğruca 7 numaralı odaya girdi. İçeride, ağzında piposu, sırtında sabahlığıyla eski süvari oturuyor; ansızın karşısına çıkan ünlü Turbin ile aynı odada kalma mutluluğunu zevkle, bir çeşit korkuyla düşünüyordu. Aklına, "Tutar beni çırılçıplak soyarak, karakolun arkasına götürüp kara oturtursa ya da katrana bularsa ya da..." gibi kötü olasılıklar geliyor; sonra, "Hayır arkadaşız biz, böyle bir hainlik yapmaz!" diye avutuyordu kendini.

Kont içeri girer girmez:

"Blyuher'e yemek ver, Saşka!" diye bağırdı.

Yoldan gelir gelmez hemen bir bardak votka yuvarlama fırsatı bulan emir eri Saşka, çakırkeyif, odaya girdi.

"Dayanamadın, kafayı çektin, değil mi? Ah seni köpoğlusu!.. Blyuher'i doyur, hadi!"

Saşka köpeği okşadı.

"Aç kalsa da gebermez. Şuna bak, ne kadar da semiz!"

"Çok konuşma, defol! Hayvana yiyecek ver, diyorum sana!"

"Köpeğinizin tok olmasından başka bir şey düşünmezsiniz zaten komutanım. Bir kadeh içtik diye beni hemen azarlıyorsunuz."

"Şunun yediği naneye bak! Tokadı yersen görürsün gününü!"

Kont emir erine öyle bir bağırış bağırdı ki, pencere camları sarsıldı; eski süvari bile biraz ürktü.

Ama emir eri kolay uslanacak cinsten değildi.

"'Bizim Saşka bir lokma bir şey yedi mi?' diye sormazsınız. Köpeğiniz insandan değerliyse hadi dövün beni!"

Ama bunu der demez suratına okkalı bir tokat yiyerek yere yuvarlandı, kafası duvara çarptı, eliyle burnunu tuta tuta dışarı fırladı, gidip koridordaki sandığın üstüne devrildi. Bir eliyle kanlı burnunu silerken öbür eliyle de Blyuher'in sırtını kaşıyordu.

"Dişlerimi kırdı, Blyuher'ciğim. Ama yine de o benim Kont'umdur, onun için kendimi ateşe bile atarım. Çünkü o benim komutanımdır. Anlıyor musun, Blyuşka? Yemek ister misin?"

Saşka orada bir süre yattıktan sonra ayağa kalktı, köpeğin karnını doyurdu; hemen hemen kendine gelmiş olan Kont'una çay hazırlamaya koştu.

Eski süvari ayakta dikiliyor, Kont ise ayaklarını uzatmış, onun yatağında yatıyordu.

Eski süvari:

"Beni gücendiriyorsunuz, Kont'um," dedi. "Ben de eski bir subayım, diyebilirim ki, meslektaşınız sayılırım. Başkasından borç istemektense benden alın, seve seve iki yüz ruble veririm. Gerçi bu paranın hepsi üstümde değil, yanımda yüz ruble var ama gerisini hemen bulurum. Beni incitiyorsunuz, Kont hazretleri!"

Aralarında kurulacak ilişkinin türünü anlayıveren Kont, eski süvarisinin sırtını okşadı:

"Teşekkür ederim azizim, teşekkür ederim. Eh, öyleyse baloya da gidebiliriz. E, şimdi ne yapacağız? Kentinizde olup bitenleri bana kısaca anlatın bari. Güzel kadınlardan, içki içen, kumar seven arkadaşlarınızdan söz edin."

Eski süvari, baloya pek çok güzel kadının geleceğini; en çok içkiyi, emniyet müdürlüğüne yeniden seçilmiş olan, gerçek bir süvari ataklığına sahip değilse bile, değerli dostu Kolkov'un içtiğini; Çingene İlyuşka'nın koroda seçimin başından beri Çingene kızı Styoşka ile birlikte şarkı söylediğini; bugün herkesin soylular başkanının konağında toplanacağını anlattı.

"İyi bir kâğıt oyunu da var," diye sürdürdü sözünü. "Luhnov adında birisi geldi, büyük parayla oynuyor. 8 numarada kalan süvari asteğmeni İlyin çok para kaptırdı adama. Şimdi yine oyuna başlamışlardır. Her gece oynarlar. Size bir şey söyleyeyim mi, Kont; şu İlyin can çocuktur. Pintilik nedir bilmez, arkadaşı için gerekirse sırtından çıkarıp gömleğini satar."

"Öyleyse oraya gidelim biz de. Görelim bakalım ne biçim adamlarmış."

"Gidelim, gidelim. Çok sevinirler."

II

Süvari Asteğmeni İlyin yeni uyanmıştı. Bir gün önce akşamın sekizinde oyuna oturmuş, kâğıdın başından hiç kalkmadan, sabahın on birine dek tam on beş saat kumar oynamıştı. Epeyce para kaybetmişti ama ne kadar verdiğini bilmiyordu; çünkü üç bin ruble kadar kendisinin, buna karıştırmış olduğu on beş bin ruble de devletin parası vardı. Devletin parasından da bir miktar ütüldüğünü anladığından, bunu bir de kendi gözleriyle görmemek için parasını saymaktan korkuyordu. O gün öğle üzeri yatarak, ancak genç bir insanın büyük bir kayıptan sonra uyuyabileceği düşsüz, derin bir uykuya dalmıştı. Akşamın altısında, tam Kont Turbin'in otele geldiği sırada uyandı; çevresinde döşemeye saçılmış oyun kâğıtlarını, tebeşiri, odanın ortasındaki üstü kirli masayı görünce, ürkütüyle dünkü oyunu, kendisine beş yüz ruble verdiren elindeki son valeyi anımsadı. Olanlara yeterince inanamadığından, yastığının altındaki paraları çıkardı, saymaya başladı. Birkaç kere el değiştiren ucu kıvrılmış kâğıt paralardan bazılarını tanıdı, oyunun bütün gidişi gözlerinin önünde canlandı. Kendisinin üç bin rublesi gittiği gibi, devletin parasından da iki bin beş yüz ruble eksikti.

Asteğmen üst üste dört gecedir kumar oynuyordu.

Moskova'dan devlet parasını alarak yola çıkmıştı. K.'ya gelince menzil değnekçisi[5] atı olmadığını ileri sürerek onu bekletti. Aslına bakılırsa, otelciyle öteden beri anlaşmış bulunan değnekçi, gelip geçen bütün yolcuları bir günlüğüne alıkoymaktaydı. Çiçeği burnunda, cıvıl cıvıl bir delikanlı olan Asteğmen'in yanında, giderlerini karşılamak için Moskova'daki ailesinden aldığı üç bin ruble kadar kendi parası vardı. Seçimler süresinde K.'da birkaç gün geçirerek doyasıya eğleneceğini umduğundan, burada kalışına bir bakıma seviniyordu. Ailece tanıdıkları bir toprak ağasının evine gidip, kızlarıyla hoşça vakit geçirmeye hazırlanıyordu ki, eski süvari, il merkezine gelenlerle ahbaplık etmek amacıyla Asteğmen İlyin'in kaldığı otele gel-

5 Uzun karayollarındaki menzillerde (duraklarda, hanlarda) yorulan atları değiştirmekle görevli kimse – ç.n.

di; hiç de kötü bir niyeti olmadığı halde, o akşam onu kendi arkadaşlarıyla, Luhnov'la ve büyük salondaki öbür kumarbazlarla tanıştırdı. O akşam oyuna oturan Asteğmen, bırakın tanıdığı toprak ağasının evine gitmeyi, ne menzil değnekçisine "At var mı?" diye sordu, ne de dört gün boyunca odasından dışarı çıktı.

Akşam saat sekizde giyinip kuşandıktan, çayını içtikten sonra pencereyi açtı. Kafasından atamadığı kumar anılarını dağıtabilmek için şöyle biraz gezinmek istiyordu. Kaputunu giyip sokağa çıktı. Güneş kırmızı çatılı beyaz evlerin arkasından kaybolmuştu, akşamın alacakaranlığı çöküyordu. Çamurlu sokaklara lapa lapa kar yağıyordu ama hava ılıktı. Bitmekte olan böyle bir günü uyuyarak geçirdiği için dayanılmaz bir hüzün duydu. "Artık geçmiş olan günü bir daha geri getiremem," diye düşündü. Kendi kendine "Gençliğimi mahvettim!" diye mırıldandı. Gençliğini gerçekten mahvettiğini düşündüğünden değil, (böyle bir şeyi hiç düşünmezdi) aklına öyle geldiği için söylüyordu bunları.

Kafasından kaygılarını atamıyordu bir türlü.

"Şimdi ben ne yapacağım? Birinden borç bulup görevimin başına dönsem bari," diye geçirdi aklından. Tam o sırada kaldırımdan bir kadın geçiyordu. "İşte akılsızın biri," diye söylendi ortada hiçbir neden yokken. "Borç alacak kimse de bulamam burada. Yazık oldu gençliğime!" Dükkânlara doğru yaklaştı; bir dükkânın kapısının önünde duran, tilki kürkü giymiş bir tüccar; müşteri sanıp onu içeri çağırdı. "Ah, şu sekizli kâğıdı çekmeseydim, bütün parayı ben toplardım." Yaşlı bir dilenci kadın ağlayarak arkasından geliyordu. "Borç alacak kimsem de yok!" Ayı kürküne sarınmış bir adam arabasına kurulmuş, yanından geçiyor, bir bekçi yolda dikiliyordu. "Kimsenin beklemediği bir şey mi yapsam? Tabancayı çekip üttürdüğüm parayı geri alsam nasıl olur? Hayır, iyi değil bu. Gençliğimi mahvettim! Ah, koşumuyla birlikte şu güzel hamutlara bak! İnsanın öyle bir troykası olmalı! Ah, canım atlar! Otele gideyim bari... Çok geçmeden Luhnov gelir, yine oynarız."

Böyle diyerek otele döndü, paraları bir daha saydı. Hayır, ilk seferinde de yanılmamıştı; devletin parasından tam iki bin

beş yüz ruble eksikti. "İlk elde yükseltirim... Yedi potla başlayıp on beşe çıkarım. Sonra otuz, altmış... Üç bin. Bir koşum takımı alır, çeker giderim bu Allah'ın belası yerden. Ama nerede o şans bende!"

Luhnov içeri girdiğinde Asteğmen'in kafasından bunlar geçiyordu. Usta kumarbaz altın çerçeveli gözlüğünü burnunun üzerinden usulca çıkarttı, al ipekli mendiliyle camları özene özene silerken:

"E, kalkalı çok oldu mu, Mihaylo Vasilyiç?" diye sordu.

"Hayır, yeni kalktım. Güzel bir uyku çekmişim."

"Bir hüsar subayı gelmiş. Zavalçeskiy'in yanında kalıyormuş. İşittiniz mi?"

"Hayır, haberim yok. E, sizden başka kimse gelmiyor mu?"

"Sanıyorum, Prahin'e uğradılar. Şimdi gelirler."

Gerçekten az sonra Luhnov'un peşinden hiç ayrılmayan kent garnizonundan bir subay, kahverengiye çalan iri atmaca burunlu, kara gözleri çukurlarına kaçmış bir Rum tüccarı ve şarap fabrikatörlüğü yapan, her gece kumar masasında yalnızca ufak ufak para sürerek oynayan şişman bir toprak ağası içeriye girdiler. Oyunun bir an önce başlamasını istedikleri halde, bundan hiç söz etmiyorlardı. Hepsi de kurt oyunculardı. Luhnov sakin bir sesle Moskova'da geçen bir dolandırıcılık olayını anlatmaya koyuldu:

"Gözünüzün önüne getirin, Moskova gibi bir başkentte,[6] bir hükümet merkezinde eli çengelli, iblis kılıklı insanlar caddelerde kol geziyorlar; önlerine çıkan herkesi korkutup sindirerek halkı soyuyorlar. Polis dersen, dünyadan haberi yok... İşte işin asıl acı yanı da bu ya!"

Soyguncular hakkındaki öyküyü dikkatle dinleyen Asteğmen yerinden doğruldu, alçak sesle emir erinden kâğıtları istedi. Niyetini ilk açığa vuran, şişman toprak ağası oldu:

"Eh, baylar, altın değerindeki vaktimizi harcamayalım!" Ne yapacaksak yapalım bir an önce.

Rum tüccar takıldı:

---

6 Petersburg kenti Çar Petro tarafından kurulup geliştirilmeden önce, Moskova başkentti – ç.n.

"Dün yarın ruble, yarın ruble derken amma da paramı aldınız ha! Anlaşılan, böylesi hoşunuza gidiyor."

Garnizon subayı:

"Vakit de geldi hani!" diyerek niyetini belli eden ikinci kişi oldu.

İlyin, Luhnov'u yiyecekmiş gibi süzdü. Luhnov genç As-teğmen'in gözünün içine baka baka uzun tırnaklı, şeytan kılıklı yankesicilere ilişkin öyküsünü ağırdan alarak anlatıyordu.

Asteğmen ona:

"Kasayı önce siz kurarsınız," dedi.

"Oyun için henüz erken değil mi?"

Asteğmen birdenbire kızarak emir erine bağırdı:

"Belov! Yemeğimi getir! Çabuk beyler, ağzıma daha tek lokma yiyecek koymadım... Şampanya getir, kâğıtları da ver!"

Bu sırada Kont Turbin ile eski süvari Zavalşevskiy girdiler içeriye. Kont ve İlyin'in aynı tümenden oldukları kısa sürede ortaya çıktı. Birbiriyle hemen kaynaşan iki subay kadeh tokuşturarak şampanyalarını içtiler, beş dakika sonra da birbirlerine "sen" demeye başladılar. İlyin, Kont'un çok hoşuna gitmişti. Kont ona baktıkça gülüyor, toyluğunu, körpeliğini pek belli etmeden Asteğmen'i alaya alıyordu:

"Hey, genç süvarim benim! Bıyığını yesinler, e mi!"

İlyin'in üst dudağındaki kıllar sapsarıydı.

Kont yine gülümseyerek:

"Görüyorum, oyuna hazırlanıyorsunuz," dedi. "İlyin, iyi şanslar dilerim sana. Usta bir oyuncu olduğun anlaşılıyor."

Luhnov, eski oyun kâğıtlarını yırtıp attı. Kayıtsız görünüyordu.

"Evet, oyuna hazırlanıyorlar," dedi. "Ya siz, siz de buyurmaz mısınız, Kont?"

"Hayır, bugün olmaz. Oynasaydım, hepinizi soyup soğana çevirirdim. Hele bir rest çekmeye göreyim, karşımda hiçbir kasa dayanamaz! Terslik bu ya, hiç param kalmadı. Voloçka yakınındaki bir menzilde tümünü üttürdüm. Karşıma parmakları yüzüklü, düzenbaz soyundan bir piyade bozuntusu çıktı, bütün paramı aldı."

"Menzilde çok mu beklettiler seni?" diye sordu İlyin içi yanarak.

"Tam yirmi iki saat. O mendebur menzil aklımdan hiç çıkmayacak. Yalnız değnekçi de unutmayacak verdiğim dersi."

"Ne oldu ki?"

"Ne olacak! Menzile yeni gelmiştim; gözleri velfecir okuyan bir değnekçi karşıma dikilip, 'At yok!' demez mi! Benim bir huyum var: 'At yok,' dediler mi, kürkümü bile çıkarmam, doğruca değnekçinin odasına, ailece kaldıkları odaya gider; sanki içerisi duman doluymuş gibi, kapıyı pencereyi ardına değin açtırırım. Bu sefer de öyle yaptım. Ayaz dersen, biliyorsun, geçen gün eksi yirmi dereceydi. Değnekçi bağırmaya başladı, ben vurdum ağzına. Yaşlı anası, çocukları, başka kadınlar bastılar çığlığı; çanağı çömleği toplayıp köye kaçmaya kalkıştılar... Ben kapıyı tuttum; 'Atları verin gideyim; yoksa bırakmam kimseyi, soğukta donarsınız!' dedim."

Şişman toprak ağası kahkahadan kırılıyordu.

"Çok beğendim doğrusu! Hamamböceklerini de böyle dondurup kaçırırlar, öyle değil mi?"

"Ama iyi kollayamamışım ki, karılarla birlikte değnekçi kirişi kırdılar. Yalnız yaşlı anneleri ocağın[7] üstünde rehin kaldı! Durmadan aksırıyor, dua okuyordu. Sonra bir anlaşmaya varmak için uğraştık; değnekçi uzaktan uzaktan beni yatıştırmaya çalışarak kocakarıyı bırakmamı söylüyor, ben de Blyuher'i adamın üzerine salıyordum. Bizim Blyuher iyi değnekçi avlar. Gene de, alçak herif ertesi sabaha dek atları vermedi. O ara şu pis piyade bozuntusu çıkageldi. Başka bir odaya geçtik, kumar oynamaya başladık. Hey, Blyuher'i gördünüz mü? Blyuher!.. Füüü!"

Blyuher koşarak geldi, oyuncular köpekle çok ilgilendiler. Aslında başka bir şeyle ilgilenmek istedikleri gözden kaçmıyordu.

Turbin dayanamadı:

"E, ne duruyorsunuz baylar? Siz oyununuzu oynayın, rica

7 Köy evlerinde evi ısıtan, içinde yemek pişirilen, üzerinde yatıp uyunabilen fırın – ç.n.

ederim. Size engel olmak istemem. Zaten gevezenin biriyimdir. Sevseniz de sevmeseniz de, oyun iyi şeydir."

III

Luhnov iki mum çekti önüne; para dolu, kahverengi kabarık cüzdanını cebinden çıkardı; gizli bir iş yaparcasına, usul usul yüz rublelik iki banknot aldı ve masayı örten kâğıdın altına soktu. Gözlüklerini düzeltip bir deste yeni oyun kâğıdı açarak:

"Dünkü gibi kasa iki yüzden başlayacak," dedi.

İlyin, Turbin'le konuşmasına ara vermeksizin, Luhnov'a bakmadan:

"Peki," dedi.

Oyun başladı. Luhnov makine gibi hızlı hızlı dağıtıyordu kâğıtları. Ara sıra durarak, acele etmeden tahtaya bir şeyler yazıyor ya da gözlüklerinin üstünden bakarak zayıf bir sesle "Parayı gönderin!" diyordu. En yüksek sesle konuşan kişi şişman toprak ağasıydı. Düşündüklerini bile ağzının içinde mırıldanıyor, paraların uçlarını kıvırırken[8] parmaklarını tükürüklüyordu. Sesini hiç çıkarmayan garnizon subayı, kâğıtların altına güzel imzasını atıyor, masanın altında köşelerini ufak ufak kıvırıyordu. Rus tüccar kasayı tutan Luhnov'un yanı başında oturmuştu. Çukura kaçan kara gözlerinin dikkatli bakışı hep bir şeyler bekliyor gibiydi. Masanın yanında ayakta duran Zavalşevskiy, ansızın canlanarak pantolon cebinden kırmızı ya da mavi bir banknot çıkarıp masaya sürüyor, elini kâğıdın üstünde şaklatarak, "Hadi yedili!" diye bağırıyor, bıyığını ısırıyor, bacaklarının üstünde yaylanıyor, kızarıyor, kâğıtlar açılana değin hop oturup hop kalkıyordu. İlyin ise, emir erinin, kıldan dokunmuş bir örtüyle kaplı divanın üstüne koyduğu dana söğüşü ile hıyar turşusundan arada bir atıştırıyor; ellerini pardösüsüne çabuk çabuk silerek, kâğıt üstüne kâğıt sürüyordu. Divanın kenarına ilişen Kont Turbin oyunun gidişini hemen kavramıştı. Luhnov, Asteğmen'in yüzüne hiç bakmıyor, onunla tek söz konuşmuyordu; bazen başını Asteğmen'in eline şöy-

8 Bu hareketle önündeki paranın dörtte birine oynadığını gösteriyor – ç.n.

le bir çeviriyordu, o kadar... Luhnov'un açtığı kâğıtlar çoğu zaman kaybediyordu. Yarımşar rubleyle oynayan toprak ağasının kâğıtlarını göstererek:

"Ah, şu elinizi bir öldürsem,"[9] diyordu öfkelenmişçesine.

"Siz İlyin'in elini öldürün, benimkinden ne çıkacak!" diye karşılık veriyordu toprak ağası da.

Gerçekten İlyin'in kâğıtları herkesinkinden çok öldürülüyordu. İlyin kaybeden kâğıtları masanın altında sinirli sinirli yırtıyor, bir başkasını çekiyordu. Turbin yerinden kalkarak, Rum tüccardan, kasa tutan oyuncunun yanında oturmak için izin istedi. Rum yerini değiştirdi, Kont onun yerine oturunca, gözünü ayırmadan Luhnov'un ellerini izlemeye başladı. Birdenbire, her zamanki sesiyle, kendini tutamadan bağırdı:

"İlyin, niçin o kâğıdı elinden atmadın? Oyun bilmiyorsun sen!"

"Nasıl oynarsan oyna, hepsi aynı kapıya çıkar."

"Bu gidişle ütüleceksin, aslanım. Ver de ben senin yerine birkaç el oynayayım."

"Hayır, kusura bakma, ben kendim oynayacağım. Çok istiyorsan, kendi hesabına oyna."

"Kendi hesabıma oynayamayacağımı söylemiştim sana. Ben senin adına oynamak istiyorum. Kaybetmene canım sıkılıyor."

"Görüyorsun, şans işte."

Kont sesini kesti, dirseklerine dayanarak Luhnov'un ellerine tüm dikkatiyle bakmaya başladı. Yüksek ve uzayan bir sesle ansızın:

"Çoook kötü!" diye bağırdı.

Oyun sürüp gidiyordu. Luhnov, İlyin'in büyük para sürdüğü bir kâğıdını öldürünce Kont yine dayanamadı:

"Berbaaat!" diye bağırdı.

Luhnov nazik ve kayıtsız bir tavırla, Kont'a:

"Hoşunuza gitmeyen nedir, Kont?" diye sordu.

"Ne olacak, İlyin'e ufak ufak veriyorsunuz ama delikanlı rest çekince bütün parasını alıyorsunuz. Berbat bir oyun."

Luhnov şansa inanmaktan başka çıkış yolu olmadığını anla-

9 Daha büyük kâğıt çekmek – ç.n.

tırcasına, omuzlarını, kaşlarını hafifçe oynattı. Kont yerinden kalkarak köpeğine seslendi:

"Blyuher! Füüü! Tut onu!"

Blyuher sırtını divana çarparak fırladı, bu arada garnizon subayını düşürmesine ramak kaldı, koşa koşa efendisinin yanına geldi. Kuyruğunu sallarken çevresine bakınıyor; "Kabalık eden kimmiş?" dercesine hırlıyordu.

Luhnov kâğıtları masaya bıraktı, sandalyesiyle birlikte yana çekilerek:

"Böyle oyun oynanmaz, köpek denen yaratığı da hiç sevmem," dedi. "Hele tutup burnunun dibine sokarlarsa oyunun tadı kalmaz."

Garnizon subayı:

"Bir de sülük gibi yapışan türden olursa!" diye onayladı onu.

İlyin, Turbin'e döndü.

"Ne olur, Kont, bizi rahat bırak!"

Turbin, İlyin'in elinden tuttu.

"Bir dakika benimle gel."

Masadan kalkıp bölmenin arkasına geçtiler. Yüksek sesle konuşan Kont'un söyledikleri oradan açık açık duyuluyordu. Sesi üç fersah öteden işitilir cinstendi.

"Aklını mı oynattın sen? Gözlüklü herifin birinci sınıf düzenbaz olduğunu görmüyor musun?"

"Kes artık, daha neler!"

"Kesmem, sana oyunu bırak diyorum. Bana göre hava hoş, başka bir sefere paranı ben alırım. Ama nedense ütülmenden dolayı üzülüyorum. Yoksa devletin parası da var mıydı?"

"Hayır, bunu da nereden çıkardın?"

"Bana bak, arkadaşım, ben bu yollardan çok geçtim! Her türlü dalavereden anlarım, sana gözlüklünün düzenbazın biri olduğunu söylüyorum. Bırak, ne olur, oynama. Senden arkadaşça rica ediyorum."

"Peki, bir kasalık daha oynayayım, ondan sonra kalkarım."

"Bilirim bir kasalığı... Neyse, oyna bakalım."

Geriye döndüler, kasa süresince İlyin o denli çok kâğıt sürdü ve kâğıtlarını öylesine çok öldürdüler ki, bir sürü para verdi.

Turbin ellerini masanın ortasına koyarak:

"Tamam, hadi gidiyoruz!" dedi.

Uçları bükülmüş kâğıtları karıştıran İlyin, Turbin'e bakmaksızın, öfkeyle bağırdı:

"Hayır, kalacağım! Bırak beni, rica ediyorum."

"Peki, canın cehenneme! Hoşuna gidiyorsa paralarını vermeye devam et! Ben gidiyorum, Zavalşevskiy, hadi başkanın evine uğrayalım."

Oradan ayrıldılar. Odadakilerden çıt çıkmıyordu. Koridorda ayak sesleri ve Blyuher'in tırnak patırtıları kesilinceye kadar Luhnov kâğıtları dağıtmadı.

Toprak ağası gülerek:

"Ne adam yahu!" dedi.

Garnizon subayı alçak sesle, fısıldarcasına:

"Eh, artık bize engel olmaz," diye söylendi.

Ve oyun sürdü.

IV

Başkanın uşaklarından seçilip yetiştirilmiş olan müzisyenler, balo dolayısıyla cilalanan büfenin önünde, pardösülerinin kolları sıvalı olarak ayakta duruyorlardı. Verilen işaret üzerine eski Polonya dansı "Aleksandr Yelizaveta"yı çalmaya başladılar. Parke döşeli geniş salonda, parlak yumuşak balmumu ışıkları altında çiftler süzülerek geçiyorlardı. Tuğgeneral rütbesindeki vali ile zayıf bir kadın olan başkanın karısı, başkan ile valinin karısı ve böyle değişik eşlerle ilin öteki kodamanları kalkmışlardı dansa. O sırada, omuzları sırma püsküllü, geniş yakalı mavi bir frakla aynı renkte çorap ve ayakkabı giymiş bulunan; bıyıklarına, mendiline, göğsüne sürmüş olduğu yasemin esansından dolayı çevresine koku saçan Zavalşevskiy ile dar mavi pantolonlu, sırma işlemeli kırmızı ceketinin göğsünde Vladimir nişanı ve On İkinci Yıl[10] madalyası bulunan hafif süvari subayı erkek güzeli Kont Turbin girdiler içeriye. Kont uzun boylu sayılmazdı ama beden yapısı biçimliydi. Pırıl pırıl parlayan açık

10 1812 Fransız-Rus Savaşı – ç.n.

mavi gözleri, alnına büklüm büklüm dökülen uzun kumral saçları görünüşüne olağanüstü bir çekicilik veriyordu. Kont'un baloya gelmesi beklenmekteydi; onu otelde görmüş olan yakışıklı genç, başkana ondan söz etmişti. Bu haberin uyandırdığı etkiler çeşitli oldu ama genellikle pek iç açıcı değildi. Yaşlı kadınlar ve erkekler, "Bu yaramaz çocuk herkesi gülmekten kırar geçirir," diyorlardı. Genç kadın ve kızların aklından geçen ise aşağı yukarı, "Ya beni kaçırırsa?" cinsinden düşüncelerdi.

Polonez bitince eşler karşılıklı selamlaştılar; kadınlar kadınların, erkekler erkeklerin yanına gitti. Mutlu ve çalımlı Zavalşevskiy, Kont'u başkanın karısına tanıttı. Başkanın karısı, Kont'un kendisiyle herkesin önünde bir rezalet çıkarmasından içten içe çekinerek, gururla, küçük görürcesine ona döndü; "Çok memnun oldum, efendim. Umarım bir dans lütfedersiniz," dedi ve yüzünde "Eğer bir kadını gücendirmeye kalkışacak olursan, bundan böyle dünyanın en alçak adamısın!" diyen bir ifadeyle kuşkulu kuşkulu Kont'a baktı. Ne var ki Kont inceliği, dikkati, şirin ve neşeli görünüşüyle onun bu önyargısını gidermesini bildi. Beş dakika sonra başkanın eşinin bakışlarından; "Bu beylerin nasıl yönetileceğini bilirim ben. Şimdi, herkesin çekindiği bu adam da kiminle konuştuğunu anlamıştır. Artık akşam boyunca beni dilinden düşürmez," anlamı okunuyordu. Tam bu sırada Kont'un babasını tanıyan valinin ona yaklaşması, Turbin'i bir kenara çekip güler yüzle konuşmaya başlaması ilin ileri gelenlerini daha çok yatıştırdı, oradakilerin gözünde Kont'u daha bir yükseltti. Daha sonra Zavalşevskiy, Kont'u salona girişinden beri kara gözlerini ondan hiç ayırmayan kız kardeşi, genç tombul dulun yanına götürüp onunla tanıştırdı. Bu arada orkestranın çalmaya başladığı valsten yararlanan Kont, genç dulu dansa kaldırdı. Dans etme sanatıyla salondakilerin önyargılarını tümüyle silmişti. Kont'un kalabalık arasında görünüp görünüp kaybolan, dar mavi pantolonlu bacaklarını izleyen şişman bir hanımefendi içinden, "bir, iki, üç... bir, iki, üç..." diye sayarak:

"Gerçek bir dans ustası," diye bağırdı.

O kentin insanlarınca pek yakından tanınmayan başka bir hanımefendi ise:

"Ya ayaklar! Ya ayaklar! Nasıl oluyor da mahmuzları bir yere takmıyor! Şaşılacak şey, çok çevik doğrusu!" diyordu.

Kont danstaki ustalığıyla ilin en iyi üç kavalyesini geride bırakmıştı. Bunlardan biri, dansta atikliği ve damını çok yakın tutmasıyla ün salan, valinin açık sarı saçlı yaveri; öbürü, vals yaparken zarif bir biçimde salınması ve ökçesini yere çabuk çabuk ve hafifçe vurmasıyla tanınan bir süvari subayı; üçüncüsü ise, zekâca pek üstün olmasa bile, kadınların olağanüstü kavalyesi, baloların ruhu diye adlandırılan bir sivil memurdu. Gerçekten de bu sivil, balonun sonuna dek bütün kadınları sırayla dansa kaldırmış, hiç ara vermeksizin dans etmişti. Ancak terlediği zamanlar biraz duruyor, sırılsıklam olmuş mendiliyle yorgun ama neşeli yüzünü siliyordu. Kont işte bu üç dans ustasını bile gölgede bırakarak, salonun en gözde üç kadınıyla dans etti. Bu kadınlardan biri uzun boylu, zengin, güzel ve biraz aptaldı; öbürü orta boylu, zayıf, orta güzellikteydi ama çok zevkli giyinirdi; üçüncüsü ise kısa boylu, çirkin ama zekiydi. Bunlardan başka bütün güzel kadınları sırayla dansa kaldırdı Kont. Salonda öyle çok güzel vardı ki! Ama en çok hoşuna giden, Zavalşevskiy'in dul kız kardeşi olmuştu. Onunla kadril, ekosez, mazurka yaptı. Kont'un ona yaklaşması kadrilden sonraki dinlenme sırasında başladı. Kadına bol bol iltifatta bulunarak onu Venüs'e, Diana'ya, güle, daha bilmem hangi çiçeğe benzetti. Bütün bu sevgi gösterilerine, genç kadın, fildişi beyazlığındaki boynunu bükerek gözlerini yere indirip kar gibi ak, ipekli giyimine bakarak ya da yelpazesini bir elinden ötekine aktararak karşılık veriyordu. "Yeter, Kont, şaka ediyorsunuz," derken kadının azıcık göğüsten çıkan sesinde öyle bir saflık, öyle gülünç bir aptallık çınlıyordu ki; onun yüzüne bakarken gerçekten bir kadın değil, bir çiçek, çok uzaklarda, el değmemiş kar yığınları altında boy veren, kokusuz, gür, yabanıl, açık pembe bir çiçek geliyordu insanın aklına.

Kadındaki bu saflık ile güzelliğindeki bu az rastlanır körpeliğin birleşmesi, Kont'un üzerinde güçlü, güçlü olduğu kadar tuhaf bir etki bırakmıştı. Konuşmaları sırasında onun gözlerine, ellerine, boynunun güzel kıvrımlarına hayran hayran bakar-

ken, onu kollarından yakalayıp öpmek için dayanılmaz bir istek duyuyor ama kendini güçlükle tutuyordu. Kont'un üzerinde uyandırdığı bu etkinin farkında olan genç dul çok mutluydu. Ama süvari subayı, ona yaltaklanırcasına yaptığı bu iltifatlar yanında, o zamanın anlayışına göre son derece saygılı davrandığı halde, kadın gene de korkuyor, Kont'un ilgisine karşı çekingen davranıyordu. Kont ona badem likörü sunuyor, düşen mendilini yerden kapıyor, genç dula hizmet etmek için ondan önce atılan sıracalı genç bir toprak ağasının tuttuğu sandalyeyi elinden çekiveriyordu.

O zamanki sosyete inceliğinin genç dula yeterli etkiyi yapmadığını fark eden Kont, eğlenceli şeyler anlatarak onu güldürmeyi denedi. Eğer genç kadın isterse ellerinin üstünde kalkıp yürüyeceğini, horoz gibi öteceğini, pencereden aşağıya atlayacağını ya da buz deliğine[11] gireceğini yeminle söylüyordu. Anlattıklarıyla başarıya ulaşmakta gecikmedi.

Genç dul neşelenmiş, güzel beyaz dişlerini göstererek kıkır kıkır gülmeye başlamıştı; kavalyesinden memnundu artık. Öte yandan o da her geçen dakika Kont'un daha çok hoşuna gidiyordu. Hatta kadrilin sonuna doğru Kont ona sırılsıklam âşık oldu.

Kadrilin bitiminde genç dulun eski hayranı, bölgenin en zengin toprak ağasının on sekiz yaşındaki oğlu, Kont'un bir süre önce elinden sandalyeyi çekip aldığı sıracalı genç, kadına yaklaştı ama kadın delikanlıyı göze batan bir soğuklukla, Kont'a karşı duyduğu çekingenliğin onda birini bile duymadan ona şöyle dedi:

"Bakıyorum da hiç aldırmaz görünüyorsunuz. Hani peşimden arabayla gelip bana şekerleme getirecektiniz!"

Güzel dul bunları söylerken Turbin'in omuzlarına bakıyor; ceketindeki işlemelere kaç metre sırma gidebileceğini düşünüyordu. Sıracalı genç, uzun boyuna yakışmayan çok ince bir sesle:

"Ama Anna Fyodorovna, ben geldiğimde siz evden gitmiştiniz. En iyi şekerlemelerden bıraktım," dedi.

---

11 Kışın donan ırmak ve göllerden su almak, balık tutmak için buzda açılan delik – ç.n.

"Bakıyorum, gene bir kurtuluş yolu buldunuz. İstemem, şekerlemenize gerek yok artık. Aklınızı böyle şeylere takmayın."

"Anna Fyodorovna, bana karşı ne denli değiştiğinizi görmüyor değilim ve nedenini de biliyorum. Sizin bu, bu, bu..."

Genç adam içinden taşan heyecandan ötürü sözünü bitiremedi, dudakları tuhaf bir biçimde çabuk çabuk titredi. Genç dul onu dinlemiyordu zaten, gözleriyle Turbin'i izliyordu.

Ağzında diş kalmamış, gösterişli, şişman bir ihtiyar olan ev sahibi başkan, Kont'un yanına geldi, sigara ve içki içmek ister düşüncesiyle koluna girip onu içerideki bir odaya götürdü. Turbin çıkar çıkmaz artık salonda yapılacak bir şey kalmadığını hisseden Anna Fyodorovna yaşlı, evde kalmış bir kız olan arkadaşının koluna girdi, birlikte tuvalete gittiler.

Arkadaşı sordu:

"Ne dersin, çok sevimli bir genç, değil mi?"

Anna Fyodorovna aynaya yaklaştı, yüzüne baktı.

"Öyle ama insanın çok üstüne düşüyor."

Yüzü alev alev yanıyor, gözlerinin içi gülüyordu. Bir ara kendini seçimler sırasında gördüğü balerinlere benzeterek, bir ayağının üstünde döndü, sonra gırtlaktan gelen ama hoş sesiyle güldü, dizlerini kırıp hafifçe zıpladı.

"Hiç sorma. Hatıra olarak saklamak için bir şey vermemi istedi benden...

Bunları söylerken, dirseğine değin kolunu örten rugan eldiven içindeki başparmağını kaldırmıştı, son sözcüğü şarkı söyler gibi uzatarak:

"Ama eline bir şey geçmeyecek!" diye bitirdi konuşmasını.

Başkanın Turbin'i götürdüğü odada çeşit çeşit votkalar, likörler, şampanyalar, mezeler vardı. İçeride sigara dumanları arasında birkaç soylu kişi toplanmıştı. Odada dolaşıyorlar, seçimlerden söz ediyorlardı. Emniyet müdürlüğüne yeniden seçilmiş olan ve epeyce içtiği yüzünden anlaşılan Kolkov, başkana dargındı.

"Şehrimizin soylularının başkanlığa seçmekle onurlandırdığı bir insan, topluluk karşısında daha dikkatli davranmalı, daha..."

Kont'un içeri girmesi Kolkov'un konuşmasını yarıda kesti.

Herkes Turbin'le tartışmaya başladı. Özellikle emniyet müdürü, Kont'un elini iki eliyle birden uzun uzun sıktı, balodan sonra topluca gidip soyluları ağırlayacağı, Çingenelerin şarkı söylediği yeni meyhaneye gelmesini ondan birkaç kere rica etti. Kont kesinlikle geleceğini söyledi, birlikte birkaç kadeh şampanya içtiler. Kont yanlarından ayrılmadan hepsine birden sordu:

"Baylar, niçin dans etmiyorsunuz?"

Emniyet Müdürü:

"Kont'um, biz dans bilmeyiz, biz daha çok şaraba düşkünüzdür!" dedi gülerek.

"Sayın Kont'um, bu hanımların hepsini bebekliklerinden tanırım. Eh, ara sıra ben de ekosez yapabilirim... Elimden gelir böyle şeyler, değerli Kont'um..."

"Hadi öyleyse, gidip dans edelim. Çingenelerle coşup eğlenelim."

"Doğru söylüyor, baylar! Gidip başkanı eğlendirelim."

Balonun başından beri odaya kapanıp içki içen, kırmızı yüzlü üç soylu kişi, ipekli eldivenlerini giyerek Kont'un peşinden dans edilen salona gitmek üzereydiler ki, benzi uçuk, ağlamamak için kendisini zor tutan sıracalı genç, Turbin'e yaklaştı, güçlükle soluk alarak:

"Kont olduğunuzu düşünerek insanları pazar yerindeymiş gibi itip kakmak size hiç yakışmıyor. Düpedüz kabalık bu," dedi.

Kont'un kaşları çatıldı, bağırmaya başladı:

"Ne diyorsun, be çocuk! Açıkça söyle!"

Genç adamın ellerini yakalayıp öyle bir silkeledi ki, zavallının, öfkeden çok korkudan beynine kan yürüdü.

"Düello yapmak istiyorsanız gecikmeyin, ben hazırım!"

Turbin sımsıkı tuttuğu elleri bırakır bırakmaz, iki soylu kişi delikanlıyı koltukladıkları gibi arka kapıya sürüklediler.

"Yoksa aklınızı mı kaçırdınız? İçki de içmişsiniz üstelik. Sizi babanıza söyleyelim de görün!"

Delikanlı gözlerinden yaşlar boşanırken ciyak ciyak bağırıyordu.

"Hayır, ben içki filan içmedim! Herif geçerken çarpıyor da, özür bile dilemiyor. Domuzun dölü, ne olacak!.."

Onu dinlemediler, alıp evine götürdüler.

Öte yandan, Emniyet Müdürü ile Zavalşevskiy, Turbin'i yatıştırıyorlardı:

"Bırakın, Kont, o daha çocuk; evde hâlâ dayak atarlar, on altı yaşındadır. Ne oldu bu delikanlıya, biz de anlamadık. Keçileri mi kaçırdı, nedir? Oysa babası saygıdeğer bir kişidir, bizim başkan adayımızdı."

"Ne yapalım, dövüşmek istemiyorsa canı cehenneme..."

Kont salona döndü, genç dulla eskisi gibi neşe içinde ekosez yapmaya başladı. Onunla birlikte salona dönen soyluların adım atışlarına baktıkça gülüyordu, hele Emniyet Müdürü'nün dans edenlerin ortasında ayağı kayarak yere kapaklandığını görünce salonu çınlatan bir kahkaha attı.

V

Kont Turbin salondan çıktığı sırada Anna Fyodorovna, ağabeyine yaklaşmış, her nedense Kont'la pek ilgilenmiyormuş gibi bir tavır takınması gerektiğini düşünerek onu sorguya çekmişti: "Söyleyin bakalım, benimle dans eden süvari subayı kimdi?" Eski süvari, kardeşine dili döndüğü kadar, Kont'un çok büyük bir adam olduğunu anlatmaya çalıştı. Bu arada, yolda parası çalındığı için burada yolculuğuna ara vermek zorunda kaldığını, ona yüz ruble borç verdiğini söyledi. Ama bu para yetmeyeceği için, kız kardeşinden ödünç iki yüz ruble alıp alamayacağını sordu. Ancak bundan kimseye, hele Kont'a hiç söz etmemeliydi. Anna Fyodorovna parayı ağabeyine hemen göndereceğini, işi gizli tutacağını bildirdi.

"Kont, ağabeyim anlattı, yolda başınızdan bir kaza geçmiş, parasız kalmışsınız. Eğer gereksinmeniz varsa benden borç alabilirsiniz. Vermekten kıvanç duyarım."

Bunları söylerken Anna Fyodorovna'nın korkudan benzi sararmıştı. Kont'un birden bütün neşesi kaçtı.

"Ağabeyiniz aptalın biri! Erkek erkeği küçük düşürürse düello yaparlar, peki kadın erkeği küçük düşürürse ne yaparlar? Biliyor musunuz bunu?"

Zavallı Anna Fyodorovna'nın utançtan boynu, kulakları al al oldu; başını önüne eğerek sustu. Kont, genç dulun kulağına eğildi, yavaşça:

"Kadını herkesin önünde öperler," dedi.

Sonra kadını utandırdığı için çok üzüldü.

"Elinizi bari öpmeme izin verin," dedi yumuşak bir sesle.

Anna Fyodorovna rahat bir soluk aldı.

"Ah, ne olur, şimdi değil!"

"Peki, ne zaman? Yarın erkenden gidiyorum... Bana borçlu kalmak istemezsiniz herhalde."

Genç dul gülümsedi.

"Öyleyse bu isteğiniz gerçekleşmeyecek."

"Elinizi öpmem için izin verin, sizi görmek fırsatını bulurum ben."

"O fırsatı nasıl bulacaksınız, söyleyin bakalım!"

"Siz bilmezsiniz. Sizi görmek için yapmayacağım şey yoktur... Tamam mı?"

"Peki."

Ekosez bitti, mazurkaya başladılar. Kont harikalar yaratıyordu. Düşen mendilleri yakalıyor, bir dizinin üzerine oturarak mahmuzlarını Varşova usulü birbirine vuruyordu. İhtiyarlar oyun masasından kalkmışlar, salona onu seyretmeye gelmişlerdi; en iyi dans bilen süvari subayı yarışı yitirdiğini çoktan anlamış bulunuyordu.

Konuklar akşam yemeğini yediler, bir gross fater dansı daha yaparak evlerine dağılmaya başladılar. Kont gözlerini genç duldan ayırmıyordu. Onun için buz deliğine dalacağını söylerken yalan söylememişti. Bu, geçici bir heves miydi, aşk mıydı, bilinmez ama bu akşam istediği tek şey vardı: Dul kadını görmek ve sevmek. Anna Fyodorovna'nın evin hanımıyla vedalaştığını görür görmez uşakların odasına, oradan da kaputsuz olarak, arabaların bulunduğu avluya koştu.

"Anna Fyodorovna Zaytsova'nın arabası!" diye bağırdı.

Dört kişilik, fenerli, yüksek bir kupa arabası durduğu yerden hareket ederek merdivenlere doğru ilerledi. Kont dizine kadar gelen karda koşarak arabacıya "Dur!" diye bağırdı.

"Ne yapacaksınız?"

"Arabaya bineceğim. Dur, Allah'ın belası! Sersem herif!"

Arabacı, kılavuz sürücüye[12] bağırdı:

"Vaska! Durdur atları! Ama beyefendi, niçin başkasının arabasına biniyorsunuz? Bu, zatıâlinizin arabası değil, Anna Fyodorovna'nın arabasıdır."

"Sen sus, sersem! Al şu bir altını da kapıyı kapat!"

Arabacı yerinden kalkmadan, basamakları kendisi topladı, pencereyi açıp kapıyı gelişigüzel örttü. Özellikle sarı saçaklarla süslenmiş bütün eski kupa arabalarında olduğu gibi, bu arabadan da bir çeşit küf ve yanık domuz tüyü kokusu geliyordu. Kont diz boyu kara batmıştı. Islanan ince çizmeleri içinde ayakları, dar pantolonu içinde bacakları üşüyordu. Kışın keskin soğuğu bütün bedenini sarmıştı. Öte yandan arabacı oturduğu yerde durmadan homurdanıyor, bir yandan da inmeye hazırlanıyordu. Ama genç subayın onu umursadığı yoktu. Kont'un yüzü alev alev yanıyor, yüreği çarpıyordu. Olanca gücüyle tutunma kayışına sarılıp yan pencereye sokuldu, bütün dikkatini toplayarak beklemeye başladı. Bu bekleyiş uzun sürmedi. Merdivenden "Zaytsova'nın arabası!" diye seslendiler. Arabacı dizginleri salladı, arabanın gövdesi yüksek yaylar üzerinde sallanırken, evin aydınlık pencereleri birbiri ardından arabanın yan penceresi önünden hızla geçti. Kont, ön pencereden başını uzatarak arabacıya seslendi:

"Ulan bana bak, uşağa burada olduğumu hele bir söyle, kafanı patlatırım! Eğer söylemezsen sana on ruble daha vereceğim, tamam mı?"

Pencerenin perdesini yeni indirmişti ki, araba bir daha sarsılarak durdu. Kont köşeye büzüldü, soluğunu kesti, hatta gözlerini bile yumdu. Bu tutku dolu bekleyişin sonu kötü bitecek diye ödü patlıyordu. Birden kapı açıldı, basamaklar birbiri ardından gürültüyle indi, bir kadın giysisi hışırdadı, küflenmiş arabaya bir yasemin kokusu yayıldı, aceleci bir çift kadın ayağı basamaklarda koştu ve Anna Fyodorovna düğmeleri çözük man-

12 Eskiden, özellikle posta arabalarında atlardan birine binerek kılavuzluk yapan sürücü – ç.n.

tosunun eteğini Kont'un ayaklarına sürerek, konuşmadan, ama derin derin soluk alarak onun yanına çöktü.

Anna Fyodorovna'nın Kont'u orada görüp görmediğini kimse söyleyemez, hatta kendisi bile. Ama Kont, dulun elini eline alarak; "Eh, artık elinizi öpebilirim!" dediği zaman çok az bir korku eseri gösterdi, hiç sesini çıkarmadan elini uzattı. Kont genç dulun kolunu eldiveninin epeyce üstünden öpücüklere boğdu. Araba hareket etti.

"Bir şeyler söylesene! Kızmıyorsun ya bana?"

Genç dul köşeye büzüldü, sonra birden ağlayarak başı Kont'un göğsüne düştü.

VI

Anna Fyodorovna'nın ölen kocasına ait, mavi kumaşla kaplı ayı kürkünü giymiş olan Kont, meyhaneye girdiğinde, Emniyet Müdürü'yle arkadaşları, eski süvari ve öbür soylular çoktan beridir Çingeneleri dinlemekte, kafa çekmekteydiler. Şaşı, sırım gibi ince bir Çingene delikanlısı, onu daha holde karşılayarak kürkünü çıkarmak için atıldı, parlak dişlerini göstere göstere:

"Ah, iki gözüm, beyzadem!" dedi. "Gözlerimiz yolda kaldı, Lebedyan'dan beri görüşmedik... Styoşka da sizi öyle özledi ki!.."

Kahverengi yüzünde tuğla kırmızısı bir parlaklık olan; derin, ışıltılı, kara gözleri uzun kirpikleriyle gölgelenen selvi boylu genç Çingene kızı Styoşka da koşarak Kont'u karşıladı. Neşeyle gülümsüyor, dişlerinin arasından:

"Ah, Kont'um benim! Şekerim! Pırlantam! Bu ne mutluluk böyle!" diyordu.

Kont'u seviyormuş gibi bir tavır takınan Çeribaşı İlyişka da çıktı geldi. Genci, yaşlısı bütün kadınlar, sülün gibi kızlar yerlerinden fırlayıp hatırlı konuğu kuşattılar. Kimi kirve sayılıyordu Kont'a, kimi vaftiz kardeşi.

Turbin, genç Çingene kadınlarını dudaklarından öptü; yaşlı kadınlar, erkekler ise onun omzunu, ellerini öptüler. Soylu arkadaşları Kont'un gelişine çok sevinmişlerdi. Çünkü neşelen-

meleri en yüksek derecesine vardıktan sonra yavaş yavaş sönükleşmiş; herkes bir bıkkınlık duymaya, içilen şarap etkisini yitirerek midelere yük olmaya başlamıştı. Hovardalığın hızı kesilince ne olur? Orada da öyle, içli-dışlı bir arkadaşlıktan sonra hep bir ağızdan söylenen şarkılar kafalarda darmadağınık duygular bırakan bir gürültüye dönüşmüştü. Aralarından biri çıkıp güldürücü bir şey söyleyecek ya da bir yiğitlik gösterisi yapacak olsa, kimse aldırış etmiyordu. Döşemede yaşlı bir kadının ayakları dibinde yuvarlanan Emniyet Müdürü tepinerek bağırıyordu:

"Şampanya verin! Kont geldi! Şampanya verin! Hadi çabuk!.. Şampanya ile banyo yapıp yıkanacağım. Sayın arkadaşlar! Soylu kişiler topluluğunu severim ben! Styoşka, bize 'Yol' şarkısını söyle!"

Eski süvari de çakırkeyifti, ama başka biçimde. Köşedeki divanda sülün boylu güzel Çingene karısı Lyubaşa ile neredeyse kucak kucağa oturmuştu. İçkinin dumanlandırdığı gözlerini kırparak başını sallıyor; hep aynı sözcükleri kullanarak, alçak sesle kendisiyle kaçması için Çingene kadınını kandırmaya çalışıyordu. Lyubaşa ise sanki işittiği sözler çok neşeli şeylermiş gibi gülerek dinliyordu eski süvariyi. Bir yanda da karşısındaki sandalyenin arkasında dikilen kocası şaşı Şaşka'yı arada bir üzgün gözlerle süzüyordu. Eski süvarinin aşk fısıltılarına karşılık o da, kulağına eğilerek, kimsecikler görmeden kendisine güzel kokular, kurdeleler almasını istiyordu sevdalısından. Kont içeri girdiği zaman eski süvari birden toparlanarak:

"Var ol Kontum!" diye bağırdı. "Sen çok yaşa e mi!"

Orada bulunan yakışıklı bir genç eğlenemediği için suratı bir karış asık, sert adımlarla odada dolanıp duruyor; can sıkıntısından "Sarayda Ayaklanma" operasından aryalar söylüyordu.

Soylu kişilerin o olmazsa bütün eğlencelerinin bozulacağını söyleyerek yalvara yakara Çingene meyhanesine getirdikleri yaşlı bir aile babası, meyhaneye gelir gelmez divana devrilmiş yatıyordu. Ona şimdi kimsenin aldırış ettiği yoktu. Eğlenmeye gelen bir memur frakını çıkarmış, sandalyelerden birine otururken öbürüne ayaklarını dayamıştı. Çok eğlendiğini göster-

mek için karmakarışık etmişti saçlarını. Kont içeri girdiğinde gömleğinin düğmelerini ilikleyerek oturduğu yerden doğruldu. Sözün kısası Kont'un gelmesiyle eğlenti yeniden canlandı.

Odanın dört bir yanına dağılmış bulunan Çingeneler, Kont içeri girer girmez çevresine toplandılar. Kont, şarkıcı Styoşka'yı dizine oturttu, şampanya getirmelerini söyledi.

İlyuşka gitarını alarak Styoşka'nın karşısında durdu. Nedense "dans" diye adlandırılan Çingene şarkılarını her zamanki sırasıyla; "Sokakta Yürüyorum," "Hey," "Süvari Subayları," "Dinlersen Anlarsın Beni" vs... güzel sesiyle söylemeye başladı Styoşka. Ta derinden çıkan, ince, kıvrak, çınlayan sesi, şarkı söylerken gülümsemesi, tutkuyla gülen gözleri, şarkının ritmine uyarak oynayan kalçaları, koro başlar başlamaz onun sesinin de yükselmesi, insanın içindeki seyrek dokunulan, duyarlı bir teli titretiyordu. Söylediği bütün bu şarkıları yürekten hissettiği belliydi. Gülümsemesi, omzunun, bacaklarının oynamasıyla şarkıya kendini bütünüyle verdiğini anlatan İlyuşka ise, sanki şarkılarını ilk defa dinliyormuş gibi, gözlerini Styoşka'ya dikerek, ona gitarıyla eşlik ediyordu. Tempoya uyarak başını indirip indirip kaldırması, sonra birdenbire uzayan son notalarda gövdesini dikleştirmesi, kendini dünyada her şeyden üstün görürcesine, görkemli ve kararlı bir duruşla gitarı bacağıyla hoplatması, havada döndürmesi, ayaklarını yere vurması, kaşlarını çatıp başını silkerek şarkı söylemeye başlayan koroya bakması görülmeye değerdi. Başından topuğuna değin bütün bedeni her zerresiyle dans ediyor gibiydi. Koronun yirmiyi aşkın güçlü sesi ise birbirini bastırmaya çalışarak havada yankılanıyordu. Yaşlı kadınların sandalyelerinde hoplamaları, gülerek mendillerini sallamaları, şarkının ritmine uygun bir biçimde bağırmaları ayrı bir neşe katıyordu şarkılara. Sandalyelerin arkasında duran bas sesli erkekler başları yana eğik, boyunlarını şişirerek katılıyorlardı koroya.

Styoşka tiz sesler çıkarırken, İlyuşka yardım etmek istercesine gitarını ona yaklaştırıyordu. Coşan yakışıklı genç soylu, çığlık üstüne çığlık atıyordu.

Oyun havaları başladığında Dunyaşa omuzlarını, göğüslerini

titreterek döne döne yürümeye başladı. Kont'un önünde bir kere dönüp ortaya doğru süzüldü. Turbin yerinden fırladı, sırtından üniformasını attı, kırmızı gömleğiyle kalınca, Dunyaşa'nın peşinden aynı ritimle, çevik adımlarla yürümeye başladı. Adım atışları o denli güzeldi ki, Çingeneler onaylarcasına, gülümseyerek bakıştılar.

Emniyet Müdürü yere bağdaş kurmuş otururken göğsünü yumrukluyor, "Yaşa! Var ol!" diye bağırıyordu. Sonra Kont'un bacaklarına sarılarak iki bin rublesinden geriye kalan yüz rubleyi ona seve seve vereceğini, bu parayı canının istediği gibi harcayabileceğini söyledi. O sırada uyanan yaşlı aile babası evine gitmek istediyse de adamı bırakmadılar. Yakışıklı genç, bir Çingene kadınını kendisiyle vals yapması için zorluyordu. Kont'la dostluğundan dolayı çalım satmak isteyen eski süvari, oturduğu köşeden kalkarak Turbin'i kucakladı.

"Ah, iki gözüm! Niçin bizden ayrıldın balodan sonra?"

Kont, belli ki, başka bir şey düşündüğü için onu yanıtlamadı.

"Nerelere gittin? Ah, seni gidi düzenbaz seni! Nereye gittiğini bilmiyor muyum sanıyorsun?"

Nedense bu senli benlilik Kont'un hoşuna gitmedi. Eski süvariye somurtarak bir süre sessizce baktı, sonra yüzüne karşı öyle korkunç, öyle kaba bir küfür savurdu ki, süvari gücenerek bu aşağılamayı şakaya mı, yoksa ciddiye mi yoracağını uzun süre kestiremedi. En sonunda bunun şaka olduğuna karar vererek gülümsedi, kalkıp dostu Çingene kadınının yanına gitti. Paskalya'dan sonra onunla yüzde yüz evleneceğine onu inandırmaya çalışıyordu. Ardı ardına şarkılar söylendi, bir kere daha dans edildi. Bu neşeli havada şampanya üstüne şampanya içiliyordu. Kont içtikçe coşuyor, gözleri iyice dumanlandığı halde sallanmıyor, hatta gittikçe daha iyi dans edip daha usturuplu sözler söylüyordu. Bir ara o da koroya katıldı, Styoşka "Dostluğun Tatlı Coşkusu" şarkısını söylerken ona eşlik etti. Dansın ortasında meyhane sahibi tüccar araya girerek, sabahın üçü olduğunu, konukların evlerine dağılmaları gerektiğini söyledi.

Kont, tüccarın yakasına yapıştı, ondan bir "Slav Dansı" yapmasını istedi. Tüccar reddetti. Bunun üzerine Kont bir şişe

şampanya getirtti, tüccarın ayaklarını havaya kaldırıp öylece tutmalarını söyleyerek, herkesin kahkahaları arasında bütün şişeyi yavaş yavaş adamın yüzüne boşalttı.

Ortalık aydınlanmaya yüz tutmuştu. Kont'tan başka herkes yorgundu, yorgunluktan yüzler sapsarıydı. Kont birden ayağa kalkarak:

"Eh, artık benim Moskova'ya gitme zamanım geldi çocuklar," dedi. "Hadi, buradan birlikte çıkalım. Beni geçirmeye gelirsiniz, otelde çay içeriz."

Uyuyan toprak ağasından başka herkes razı oldu. Merdivenin başında oturan üç troykayı tıka basa doldurdular, otelin yolunu tuttular.

VII

Yanındaki konuklar ve Çingenelerle birlikte Kont otelin büyük salonuna girerken:

"Eşyalarım toplansın!" diye bağırdı. "Hey, benim Saşka, Çingene Saşka sen değil, değnekçiye söyle, kötü at vermesin sakın! Yoksa pataklarım ben adamı! Konuklarıma çay getir! Zavalşevskiy çayı sen hazırlat, ben de Asteğmen İlyin'in yanına gideyim. Bakayım, neler yapmış."

Böyle diyerek koridora çıktı, Asteğmen'in odasına yöneldi. Az önce oyunu bitiren İlyin, parasını son meteliğine değin üttürmüş, yırtık kumaşla kaplı divanın üzerinde yüzükoyun yatmaktaydı. Bu sırada durmadan saçlarını yoluyor, bunları ağzına atarak çiğneyip çiğneyip tükürüyordu. Üzerinde bir yığın oyun kâğıdı bulunan, açılır kapanır masada biri dibine değin yanmış iki mum, pencereden sızan sabah aydınlığı ile umutsuz bir savaşa girmişti. Asteğmen'in kafasında işe yarar bir düşüncenin kırıntısı bile yoktu. Benliğinin her köşesini kumar hırsı bürümüştü, yaptıklarından hiç pişmanlık duymuyordu. Bir aralık ne yapacağını, beş parasız yola nasıl çıkacağını, on beş bin rublelik devlet parasını nasıl ödeyeceğini, alay komutanının ve annesinin neler söyleyeceklerini, arkadaşlarına ne diyeceğini aklına bir daha getirdi ama bunun ardından öyle bir kor-

kuya kapıldı, kendisine karşı öyle bir tiksinti duydu ki, aklına gelenleri unutmak için ayağa kalktı, odada bir ileri, bir geri gezinmeye başladı. Yürürken döşeme tahtalarının yarıklarına basmamaya çalışıyordu. Oynadıkları oyunlar bütün ayrıntılarıyla zihnindeydi. Bir ara oyunu kazanmaya başladığını, bir dokuzludan sonra bir maça papazını iki bin ruble koyarak ileri sürdüğünü, sağda kız, solda as, sağda karo papazı çıkınca her şeyin mahvolduğunu gözünün önüne getirdi. Eğer sağda altılı solda karo papazı çıksaydı, işte o zaman üttürdüğü paranın tümünü geri alabilirdi. Hele bir de rest çekse, işte o zaman on beş bin ruble kazanarak alay komutanından eşkin bir at, ayrıca bir çift beygir ve bir fayton satın alırdı. Eee, daha sonra? Doğal olarak çok hoş, çok hoş bir şey olurdu bu paralar eline geçse...

Yeniden divana uzanarak saçlarını tek tek yolmaya başladı.

"Yedi numaralı odada neden böyle şarkı söylüyorlar? Anlaşılan, Turbin'in katıldığı bir eğlence var. Oraya gidip iyice kafayı mı çekmeli, ne yapmalı?" diye geçiriyordu içinden.

Bu sırada Turbin daldı odasına.

"Ne var ne yok, ahbap? Ütüldün mü yoksa?"

İlyin "Uyur gibi yapayım, yoksa durumu ona anlatmam gerekecek. Canım da öyle uyumak istiyor ki!" diye düşündü. Ama Turbin yanına gelerek başını okşadı.

"E, sevgili dostum, yenildin mi? Hadi söyle, üttürdün mü bütün paranı?"

İlyin yatış durumunu değiştirmeden uykulu, kayıtsız, bezgin bir sesle:

"Üttürdüm, bundan sana ne?" dedi.

"Hepsini mi?"

"Evet. Bunda şaşılacak ne var? Hepsini... Ama seni ilgilendirmez."

İçtiği şampanyanın etkisiyle yüreğine dostluk duyguları dolan Kont, İlyin'in saçlarını okşuyordu.

"Dinle, dostum olarak bana doğruyu söyle. Seni gerçekten sevdim. Doğruyu söyle, eğer devletin parasını da üttürdüysen seni kurtarayım. Sonra pişman olursun. Devlet parası var mıydı kaybettiğin paranın arasında?"

İlyin divandan aşağı indi.

"Eğer söylememi istiyorsan konuşma benimle, çünkü... lütfen benimle konuşma... Şakağıma bir kurşun sıkayım daha iyi, bundan böyle yapılacak tek bu kaldı."

Bunları söyleyen İlyin, gerçek bir umutsuzluk içinde başını ellerinin arasına alarak hüngür hüngür ağlamaya başladı. Sanki biraz önce keyifli keyifli eşkin atları düşünen o değildi.

"Vah, anasının kuzusu vah! Böyle şeyler herkesin başına gelir aslanım. Daha her şey bitmiş değil, belki durumu düzeltebilirim. Burada bekle beni!"

Kont odadan çıktı, teşrifatçıdan:

"Toprak ağası Luhnov nerede kalıyor?" diye sordu.

Adam, Kont'a yol gösterdi. Efendisinin henüz geldiklerini, içeride soyunmakta olduklarını söyleyen uşağa aldırmaksızın Kont, Luhnov'un odasına daldı. Luhnov masaya oturmuş, önündeki birkaç tomar banknotu sayıyordu. Masanın üstünde çok sevdiği bir şişe şarap vardı. Büyük kazancından sonra kendisine böyle bir şölen çekmeyi uygun bulmuştu. Kont'u tanımıyormuş gibi yaparak gözlüklerinin üzerinden ona soğuk soğuk, sertçe baktı. Kont kararlı adımlarla masaya yaklaştı.

"Beni tanımadınız galiba?" dedi.

Luhnov, Kont'u tanıdı en sonunda.

"Ne istiyorsunuz?"

Kont divana oturdu.

"Sizinle kâğıt oynamak istiyorum."

"Şimdi mi?"

"Evet!"

"Başka bir sefere kıvançla oynarım, Kont! Şimdi çok yorgunum, görüyorsunuz yatmak üzereyim. Şarap içmez misiniz? İyi cinstir."

"Ben şimdi oyun oynamak istiyorum."

"Ben oyunu kapattım. Belki beylerden oynayacak birini bulursunuz. Kusuruma bakmayın lütfen."

Kont'un isteğini yerine getirememekten dolayı üzüldüğünü gösteren bir hareketle Luhnov omuzlarını silkti.

"Hiç mi oynamayacaksınız?"

Gene omuzlarını silkti Luhnov.

"Sizden çok rica ediyorum... Lütfen, benimle oynar mısınız?"

Ses yok.

Kont bir daha sordu.

"Oynayacak mısınız, oynamayacak mısınız? Eh, siz bilirsiniz. Günah benden gitti!"

Aynı sessizlik ve Kont'un gittikçe somurtan yüzüne, gözlüklerinin üzerinden Luhnov'un çabuk bir bakışı. Kont masaya öfkeli bir yumruk indirerek şarap şişesini devirip kırdı, yüksek sesle bağırmaya başladı:

"Oynayacak mısınız, diyorum size! Bu parayı haksız yere kazandığınızı biliyorsunuz. Bir daha soruyorum, oynayacak mısınız benimle?"

Luhnov başını kaldırmadı.

"Size 'hayır' dedim. Tuhafsınız doğrusu, Kont! Sonra insanın üzerine bu kadar düşmek terbiyesizliktir."

Kısa bir sessizlik oldu, bu arada Kont'un suratı sarardıkça sarardı. Ansızın başına yediği sert bir yumrukla neye uğradığını şaşırdı Luhnov. Gene de ellerini uzatıp paraları kapmaya çalışırken divana yuvarlandı, her zamanki o ağırbaşlı, sakin duruşundan hiç beklenmeyen, tüyler ürpertici bir çığlık attı. Turbin masada kalan paraları topladı, efendisinin yardımına koşan uşağı iterek hızlı adımlarla dışarı fırladı. Sonra geriye döndü, kapıdan Luhnov'a:

"Eğer davranışıma karşılık vereceksenız, emrinize amadeyim, sizi odamda yarın saat bekleyeceğim," dedi!

"Soyguncu! Dolandırıcı! Sizi mahkemeye vereceğim!"

İlyin, Kont'un kendisini kurtaracağı konusunda verdiği sözü unutmuş, divanın üstünde yatıyor, pişmanlık gözyaşları döküyordu. Kont'un ona gösterdiği yakınlığın uyandırdığı, bütün benliğini kaplayan duygu, düşünce ve anı kargaşası arasından sıyrılıp çıkan gerçek durumunu bilmesi, onu bir türlü bırakıp gitmiyordu. Umutlarla dolu gençliği, onuru, toplum içindeki saygınlığı, aşk ve dostluk düşleri... hepsi hepsi çok uzaklarda kalmıştı şimdi. Gözyaşı kaynakları kurumaya, gittikçe artan güvensizlik duygusu benliğini sarmaya, artık onda tiksin-

ti ve korku uyandırmayan intihar düşüncesi gittikçe daha çok aklına yatmaya başlamıştı. Bu sırada Kont'un sert ayak sesleri işitildi.

Turbin'in yüzünde hâlâ Luhnov'a duyduğu öfkenin izleri vardı. Elleri biraz titriyor ama bakışlarından, iyilikseverlerin neşesi ve kendinden memnun olma hali okunuyordu. Masaya birkaç tomar para fırlatarak:

"Nah, kazandım işte," dedi. "Say bak, hepsi tamam mı? Toparlan da büyük salona in, ben çok geçmeden yola çıkıyorum."

Kont, Asteğmen'in yüzünde beliren o garip şükran ve sevinç coşkunluğunu görmezlikten gelerek, ıslıkla bir Çingene şarkısını söyleye söyleye odadan çıktı.

VIII

Beline kuşağını kuşanmış olarak gelen emir eri Saşka, atların hazır olduğunu bildirdi. Sonra Kont'a kendi kaputunu bulmasını, sırtındaki pis mavi kürkü de sahibine vermesini söyledi. Dediğine bakılırsa, Kont'un kaputu yakasına takılı kürküyle birlikte üç yüz ruble ederdi; düzenbazın biri, başkanın evinde değerli kaputu alıp onun yerine bu mavi kürkü Kont'a yutturmuştu. Kont, emir erine kaputu aramamasını bildirerek üstünü değiştirmeye gitti.

Eski süvari, Çingene kadınının yanına oturmuş, durmadan ağlıyordu. Emniyet Müdürü bir duble votka istedi, oradakileri kahvaltı için evine çağırdı. Eğer gelirlerse, karısını kaldırıp Çingenelerle birlikte oynatırmış onlar için. Yakışıklı genç, gitarın duygulu, coşkun sesler çıkarmak bakımından piyanonun yanında yaya kalacağı konusunda İlyuşka ile ateşli bir tartışmaya girmişti. Köşeciğinde sessizce çayını yudumlayan memur, hava aydınlandığı için, katıldığı bu sefahattan dolayı utanç duyuyordu. Çingeneler, aralarında tartışarak beyleri bir kere daha şarkılarıyla onurlandırmak gerektiğini söylüyorlardı ama Saşka, baborayın (Çingenecede kont ya da prens, en doğrusu büyük efendi demektir) kızacağını bildirdi. Sözün kısası, eğlencenin son kıvılcımları da sönmek üzereydi. Her zamankinden

daha yakışıklı, daha dinç, daha şen görünen Kont, yol giysisini giymiş olarak salona girdi.

"Hadi, bir ayrılık şarkısı daha, ondan sonra herkes marş marş kendi evine!" diye bağırdı.

Çingeneler yeniden Kont'un çevresinde toplandılar, tam şarkı söylemeye başlamışlardı ki, elinde bir tomar parayla Asteğmen İlyin girdi içeriye.

"Bende on beş bin ruble devlet parası vardı, sen tuttun bana on altı bin üç yüz ruble verdin. Bunlar senin kendi paran olmasın?"

"İyi öyleyse, ver bana şunları."

Asteğmen çekine çekine Kont'a bakarak bir şeyler söylemek istedi, yüzü birden kıpkırmızı kesildi, gözleri yaşardı. Kont'un eline sarılarak sıkmaya başladı. Kont çingeneye seslendi:

"Hey, İlyuşka... Kes şarkıyı da beni dinle! Bu paralar senin, anladın mı? Ancak, beni çıkış karakoluna değin uğurlayacaksın."

Böyle diyerek, İlyin'in verdiği bin üç yüz rubleyi İlyuşka'nın gitarının üstüne fırlattı. Kont bir gün önce eski süvariden borç olarak aldığı yüz rubleyi çoktan unutmuştu.

Sabahın 10'u olmuş, güneş evlerin çatısını aşmıştı. Halk, esnafın erkenden açtığı dükkânların önünde gidip geliyor, soylular, memurlar arabalarıyla piyasa yapıyorlar, hanımefendiler çarşı alanında tur atıyorlardı. Bu sırada kalabalık bir Çingene topluluğuyla birlikte Emniyet Müdürü, eski süvari subayı, genç yakışıklı adam, İlyin ve mavi ayı kürküne bürünmüş olan Kont, otelin merdiveninde göründüler. Hava güneşliydi, karlar erimeye yüz tutmuştu. Kuyrukları kısacık topuz yapılmış üçer atlı üç posta kızağı, vıcık vıcık çamuru çiğneyerek merdivenlere yanaştı; neşeli topluluk kızaklara doluşmaya başladı. Kont, İlyin, Styoşka, İlyuşka ve emir eri Saşka birinci kızağa bindiler. Sevinçten çılgına dönen, Kont'un köpeği Blyuher kalabalığın çevresinde dört dönüyordu. Öteki iki kızağa kadınlı erkekli Çingeneler zor sığmışlardı. Üç kızak otelin önünde sıraya dizilince, Çingeneler hep bir ağızdan neşeli bir şarkı tutturdular.

Şarkılar söyleyerek, çıngıraklar çalarak ilerleyen troykalar dolusu uğurlayıcı kalabalığı, sokakta yürüyenleri yaya kaldı-

rımlarına kaçıra kaçıra bütün kenti, çıkış karakoluna değin bir baştan bir başa geçti.

Dükkânlarının önünde dikilen tüccarlar, kaldırımlardan gelip geçenler, özellikle de kızaktakileri tanıyanlar; sokak ortasından, güpegündüz, kadınlı erkekli Çingenelerle birlikte şarkı söyleyerek giden soylu kişilere ağızları bir karış açık bakıyorlardı. Çıkış karakoluna yaklaşınca kızaklar durdu, içindekiler Kont'la uğurlaşmaya, vedalaşmaya başladılar.

Ayrılış dolayısıyla epeyce içmiş bulunan İlyin, yol boyunca kızağı çılgınca sürdüğü halde çıkış karakoluna gelir gelmez birden durgunlaşarak Kont'tan bir güncük daha kalmasını istedi. Ama sonra bunun olanaksızlığını anlayınca kimsenin beklemediği bir anda hüngür hüngür ağlamaya, yeni dostuna sarılıp öpmeye, kıtasına döner dönmez görevini, Turbin'in bulunduğu alaya aldıracağını söylemeye başladı. Kont çok neşeliydi. Sabahtan beri kendisine "sen" demeye başlayan eski süvariyi karların içine itti, Blyuher'i Emniyet Müdürü'nün üzerine saldı, Styoşka'yı kolundan tutup Moskova'ya götürmeye kalktı. En sonunda posta kızağına atladı, ortada dikilip duran köpeğini yanına oturttu. Emir eri Saşka eski süvariye bir kere daha, Kont'un kaputunu bularak göndermesi için yalvardı; sonra kızağın önüne sıçradı. Bunun üzerine Kont şapkasını çıkarıp başının üzerinde sallayarak, "Sür!" diye bağırdı, posta sürücüleri gibi bir ıslık çaldı, kızak yerinden fırladı.

İleride, uzaklarda, karlarla kaplı engin bir ova uzanıyor; ovanın yüzeyinde sarımtırak çamurlu bir yol kıvrıla kıvrıla gidiyordu. Pırıl pırıl parlayan güneş önce eriyen, sonra saydam bir kabuk bağlayan karlar üzerinde ışıldıyor, insanın yüzünü, sırtını hoş bir biçimde ısıtıyordu. Buğular yükseliyordu terli atların omuzlarından. Çıngıraklar ötüyordu dört bir yandan. Kızaklı arabasıyla karşıdan gelen bir köylü, posta kızağının hızla yaklaştığını görünce, ipten yapılmış dizginlere yapışıp yol vermek istedi ama aynı anda da oturduğu yerden fırlayarak ıslak çarıklarıyla çamurlu yolda koşmaya başladı. Koyun postuna bürünmüş, kucağı bebekli, şişman, kıpkırmızı yanaklı bir köylü kadın ikinci bir kızakta oturuyordu. Kont, ince kuyruklu zayıf bir

beygirin çektiği ikinci kızaktaki bu kadını görünce aklına birden Anna Fyodorovna geldi.

"Hemen dön geriye! Çabuk!" diye bağırdı posta sürücüsüne.

Adam önce anlamadı.

"Geriye dön, diyorum sana! Tekrar geldiğimiz yere gideceğiz! Hızlı sür!"

Kızak yeniden kente girdi, Bayan Anna Zaytsova'nın evinin tahta merdivenine yanaştı. Kont koşarak yukarı çıktı, holü, konuk odasını geçti; genç dulu hâlâ uyuyor bularak, yatağından kaldırıp kollarına aldı, uyku dolu gözlerini öptü, sonra gerisin geriye koştu. Anna Fyodorovna neye uğradığını şaşırmıştı, dudaklarını yalayarak kendi kendine, "Ne oluyor?" diye sordu. Kont kızağa atladı, sürücüsüne bağırdı. Artık ne Ruhnov'u ne genç dulu ne Styoşka'yı, hiçbirini aklına getirmeksizin, yalnız Moskova'da onu nelerin beklediğini düşünerek, yolda durup dinlenmeden, K. kentine bir daha dönmemek üzere oradan hızla uzaklaştı.

IX

Aradan yirmi yıl geçti. O zamandan beri çok sular aktı köprülerin altından, çok insan öldü, pek çoğu doğdu. Çok insan büyüyüp yaşlandı, onlarla birlikte pek çok düşünce de önce yeniyken sonradan eskiyip bayatladı. Birçok güzel şey gelişip serpildi ama bunlardan daha çok, sakat doğmuş, kusurlu varlıklar da yeryüzünde yerlerini aldı.

Kont Fyodor Turbin, sokakta kırbaçladığı bir yabancı tarafından düelloda öldürüleli yıllar geçiyor. İki su damlası kadar ona benzeyen oğlu ise, yirmi üç yaşında yakışıklı bir delikanlı ve babası gibi hafif süvari subayı oldu. Fakat genç Turbin yaratılışı bakımından babasına hiç benzemiyordu. Hatta geçen çağın, tutkulu, azgın –doğrusunu söylemek gerekirse– uçarı eğilimlerinin onda biri bile yoktu oğul Turbin'de. Aklı, becerikliliği, yaratılıştan yetenekli oluşu, görgü kurallarına, yaşamın kolaylıklarına yatkınlığı, insanlara ve olaylara pratik bakışı, mantıklılığı, ileriyi görüşü genç Kont'un başlıca ayırt edici nitelikle-

riydi. Görevinde hızla ilerliyordu, yirmi üç yaşında üsteğmenliğe yükselmişti. Savaş çıkınca rütbece yükselmek için hareket ordusuna girmesinin daha yararlı olacağına karar verdi, çok geçmeden de hassa süvari alayına yüzbaşı olarak atanıp bir bölüğün başına geçti.

1848 yılının Mayıs ayında, S. hassa süvari alayı harekât sırasında K. kentinden geçiyordu; genç Kont Turbin'in komuta ettiği süvari bölüğü Anna Fyodorovna'nın köyü Morozovka'da gecelemek zorunda kaldı.

Anna Fyodorovna hâlâ yaşıyordu ama kendisinin de kabul ettiği üzere artık genç değildi. Bir kadın için bu önemli bir şeydi. Baba Kont'un bir gecelik sevgilisi iyice şişmanlamıştı. Her ne kadar şişmanlık kadını gençleştirir derlerse de yüzündeki derin, yumuşak kırışıklıklar yaşını belli ediyordu. Artık eskisi gibi kente gitmiyor, arabaya bile güçlükle biniyordu. Gene de eskisi gibi iyi yürekli bir kadındı Anna Fyodorovna, doğrusunu söylemek gerekirse eskisi kadar da aptaldı. Onunla birlikte yirmi iki yaşında bir Rus köylü güzeli[13] olan kızı Liza ile daha önceden tanıdığımız ağabeyi de köydeydiler. Eski süvari, zaten fazla bir şey tutmayan malını mülkünü cömertliğinden dolayı har vurup harman savurmuş; yaşlılığında ise beş parasız kalıp kız kardeşinin yanına sığınmıştı. Saçları iyice kırlaştığı, alt dudağı sarktığı halde, bıyıklarını özenle biçimlendirmeyi ihmal etmiyordu nedense. Buruşuklar yalnız alnını, yanaklarını değil, burnunu, boynunu bile kaplamış; sırtı hayli kamburlaşmıştı. Yine de bu sıska, çarpık bacaklarda eski bir süvarinin alışkanlıkları görülebilirdi.

Balkon kapısı ile pencereleri, içinden ıhlamur ağaçlarının yükseldiği yıldız biçimindeki eski bahçeye açılan küçük salonda, Anna Fyodorovna'nın ailesi ve hizmetçileri oturmaktaydılar. Saçları kırlaşan Anna Fyodorovna, sırtında mor bir bluz, maun ağacından yuvarlak bir masada kâğıt falı açıyordu. Beyaz bir pantolon ile mavi bir pardösü giymiş olan yaşlı ağabeyi, pencerenin yanındaki yerine oturmuş, ağaç çatala sardığı be-

13 Liza, soylu bir aileden gelmekle birlikte taşrada, köylüler arasında yetişmişti – ç.n.

yaz kâğıttan kurdele örüyordu. Yapacağı başka bir iş kalmadığından, çok sevdiği uğraşısı olan gazete okumak için de gözleri zayıf düştüğü için, yeğeni ona kâğıtları kesip kurdele yapmayı öğretmişti. Anna Fyodorovna'nın yetiştirmesi Pimoçka, eski süvarinin yanında, Liza'nın yardımıyla ders çalışıyor; Liza ise ağaç şişlerle dayısına keçi tiftiğinden çorap örüyordu. Hep bu saatte olduğu gibi, batan güneşin son ışıkları ıhlamur ağaçlarının aralarından süzülerek salonun ucundaki pencereye ve onun dibindeki sehpaya düşmüştü. Bahçe olsun, odanın içerisi olsun öylesine sessizdi ki, dışarıda bir kırlangıcın kanat çırpması ya da Anna Fyodorovna'nın yavaşça iç çekmesi ya da yaşlı adamın bacak bacak üstüne atarken ıhlaması belirgin bir biçimde işitilebiliyordu. Anna Fyodorovna kâğıt falı açmayı sürdürerek:

"Lizacığım, fal nasıl açılıyordu? Göstersene bir daha, hep unutuyorum," dedi.

Liza örgüsünü elinden bırakmadan annesine yaklaştı, kâğıtların yerlerini değiştirdi, sezdirmeden de kâğıdın birini aldı.

"İşte şöyle. Yine de tuttuğunuz niyet çıkacak, anneciğim."

"Hadi canım, sen de hep çıkacak der, beni aldatırsın."

"Hayır, gerçekten çıkacak. Bak, işte çıktı bile."

"Ah, seni yaramaz, öyle olsun bakalım! E, çay zamanı gelmedi mi daha?"

"Semaveri yakmalarını söylemiştim, şimdi gider bakarım, anneciğim. Hadi, Pimoçka, dersini bitir de bahçeye çıkıp yarışa koşalım."

Liza böyle diyerek dışarı çıktı. Dayısı çatalına dikkatle baktı.

"Liza, Lizacığım! Galiba yine bir ilmek kaçırdım. İki gözüm, şunu düzeltiver!"

"Hemen geliyorum dayıcığım! Biraz şeker kırdırayım."

Gerçekten de üç dakika sonra Liza koşa koşa geldi, dayısına yaklaşarak kulağını hafifçe çekti. Gülerek;

"Bu ceza ilmiği kaçırdığınız için. Daha kurdele örmeyi öğrenememişsiniz," dedi.

"Bırak şimdi yaramazlığı da düzelt şunu. İlmiğin birini unutmuş muyum, ne yapmışım?.."

Liza çatalı eline aldı, o sırada pencereden esen rüzgârın dağıttığı saç örgüsünden bir toka çıkardı, bununla kaçık ilmiği çekti. Birkaç örgü yaparak çatalı gene dayısına verdi, tokayı saçına taktıktan sonra yanağını dayısına yaklaştırdı.

"Yardım ettiğim için öpün bakalım beni. Bugün romlu çay içeceksiniz. Biliyorsunuz, günlerden cuma."

Liza yeniden yemek odasına gitmişti ki çınlayan sesi yükseldi oradan:

"Dayıcığım, bakın! Bize doğru süvariler geliyorlar!"

Anna Fyodorovna ile ağabeyi, askerleri görmek için, pencereleri köy yönüne bakan yemek odasına geçtiler. Pencereden görülen fazla bir şey yoktu, ancak toz duman arasından bir kalabalığın yaklaştığı seçiliyordu. Eski süvari:

"Ah, ne yazık! Evimiz dar olmasa da subayları buraya çağırsak ne iyi olurdu," dedi. "Bilirim, süvariler çok neşeli, çok cana yakın insanlardır. Onları yakından görmek istemez miydin?"

"İstemez olur muyum? Ama biliyorsunuz, yerimiz yok. Benim odam, Liza'nın odası, oturma odası, bir de sizinkisi, hepsi o kadar... Onları nereye yerleştireceğimize kendiniz karar verin. Mihaylo Matveyev, muhtarın evini gelecek konuklar için temizleyip hazırladığını söylüyordu."

Eski süvari yeğenine döndü:

"Ah, Lizacığım, ne iyi olurdu! Seni de onlardan biriyle nişanlayıverirdik."

"Hayır, süvariyle evlenmek istemem. Benden uzak dursunlar. Çok çapkın olurlarmış."

Liza biraz kızardı, sonra çınlayan sesiyle güldü.

"Bakın, Ustyaşka koşarak geliyor. Soralım bakalım, neler görmüş!"

Anna Fyodorovna, Ustyaşka'yı çağırttı.

"İşinin başında oturmak yok! Seni haylaz kız! Askerleri görmeye gittin de eline ne geçti sanki?.. E, subaylar nereye yerleşmişler?"

"Yeremkinler'e, hanımefendiciğim. İki kişiler, öyle de yakışıklılar ki! Biri Kont'muş."

"Neymiş Kont'un soyadı?"

"Kazarov mu, Turbinov mu, öyle bir şey..."

"Aptal kız, bir şeyi doğru dürüst öğrenmeyi beceremezsin sen de. Hiç olmazsa soyadını tutsaydın aklında."

"Şimdi koşar öğrenirim, hanımefendiciğim."

"Koşmakta üstüne yoktur, bilirim. Ama sen dur da Danilo gitsin. Sorsun bakalım, subaylar bir şey istiyorlar mı? Onlara çok saygılı davransın, 'Hanımefendi sormamı buyurdu,' desin."

İhtiyarlar yemek odasında kaldılar. Liza ise hizmetçiler bölümüne, kırdığı şekeri kutuya koymaya gitti. Ustyaşka orada Liza'ya süvari subayını anlatıyordu.

"İki gözüm hanımcığım, Kont dedikleri genç adam öyle yakışıklı ki! Kaşlar, gözler, tıpkı bir melek! Ah, böyle bir nişanlınız olsa ne yakışırdınız birbirinize!"

Öbür hizmetçiler Ustyaşka'yı onaylarcasına gülümsediler. Pencerenin önünde çorap ören yaşlı dadı derin derin içini çekerek dua okudu.

"Demek, subaylar çok hoşuna gitti. Vallahi, öyle güzel anlatıyorsun ki, neredeyse benim bile gidip göresim geliyor. Bak, sana ne söyleyeceğim, Ustyaşka! Biraz meyve suyu sıkıp götür onlara."

Liza böyle diyerek elinde şekerlikle hizmetçiler bölümünden ayrıldı. Giderken kendi kendine; "Merak ettim doğrusu. Nasıl bir şey şu Kont dedikleri? Esmer mi, yoksa sarışın mı? Ailemizin varlığından haberi olsa, belki o da bizimle tanışmak isterdi. Kendimizi tanıtamadığımız için kimsenin bize aldırdığı yok, kaç kişi böyle varlığımızı öğrenmeden geçip gitti. Şurada beni Ustyaşka ile dayımdan başka kim görüyor? Saçımın biçimini, neler giydiğimi kimse umursamadıktan sonra, güzel giyinip kuşanmışım ne değeri var?" diye düşünüyordu. Sonra yumuşak beyaz ellerine bakıp iç geçirdi; "Uzun boylu, iri gözlü, muhakkak ufak siyah bıyıklı bir delikanlıdır süvari subayı Kont. Neredeyse yirmi iki yaşımı doldurdum, hâlâ çopur İvan İgnatıç'tan başkası beni görüp beğenmedi. Dört yıl önce daha güzeldim, kimsenin işine yaramaksızın solup gidiyor gençliğim. Ben ne kara yazgılı bir genç kızmışım meğer!"

Çayları doldurması için çağıran annesinin sesi, onu bu bir

dakikalık dalgınlıktan kurtardı. Kendini toparlayarak yemek odasına yürüdü.

En iyi şeyler her zaman hiç beklemediğimiz anda çıkagelir, bir şeyin üzerine düşüldükçe sonu kötü çıkar. Köyde insanların eğitimiyle fazla uğraşılmadığı için yalnızca gerekli şeyler öğretilmiştir onlara. Özellikle Liza için de böyle oldu. Zekâsının yetersizliğinden, vurdumduymaz yaratılışından dolayı Anna Fyodorovna, Liza'yı temel eğitimden geçirmemişti. Ona ne müzik, ne de işe yarar bir Fransızca öğretmişti. Yalnızca, toprağı bol olası kocasından kalan sağlıklı, güzel kızını sütnineye, sonra dadıya teslim etmiş; karnını doyurup basma entariler, keçi derisinden pabuçlar giydirmiş; ormanda gezmeye, mantar ve yemiş toplamaya göndermiş; liseli bir öğrencinin yardımıyla okuma yazma, matematik öğretmiş ve on altı yıl sonra, beklemediği bir anda, Liza'da bir arkadaş, her zaman şen, iyi yürekli bir can yoldaşı, ev işleri için hamarat bir ev hanımı bulmuştu. İyilikseverliğinden dolayı, Anna Fyodorovna'nın evinde ya toprak kölesi köylülerden alınma ya da ailesi terk etmiş çocuklardan seçilme bir iki besleme kız bulunurdu. On yaşından beri Liza'nın işi gücü bunlarla uğraşmak olmuştu. Onlara ders vermiş, giydirip kuşatmış, kiliseye götürmüş, işi biraz azıttıkları zaman da pataklayıvermişti... Sonra iyi yürekli, yaşlı dayısı çıkageldi, ona da bir çocuk gibi bakması gerekiyordu. Sonra uşaklar, köylüler genç hanıma hastalıkları, çeşitli yakınmalarıyla başvurmaya başladılar; Liza onları mürver ağacı, nane ve kâfuru ile tedavi ediyordu. Sonra tüm evin yönetimi beklemediği bir anda kızcağızın omuzlarına yükleniverdi. Sonra doyurulmayan bir aşk gereksinmesi ve bunun doğa sevgisine, dinsel duygulara dönüşmesi... Böylece Liza'dan, beklenmedik bir biçimde çalışkan, yumuşak başlı, yufka yürekli, şen, bağımsız karar verebilen, saf ve dinine bağlı bir genç kız çıktı ortaya. Aslına bakılırsa, kilisede onunla yan yana dua eden, komşu toprak ağalarının kızlarının K.'dan getirdikleri şapkaları görünce Liza'da ufak tefek giyim kuşama düşkünlük hevesinin kabardığı, yaşlı, mızmız annesinin kaprisleri karşısında gözünden yaş gelinceye değin canının sıkıldığı, en anlamsız, bazen de en kaba biçimiyle kendini birtakım aşk düş-

lerine kaptırdığı oluyordu. Ama yararlı, kaçınılmaz bir hale gelen hamaratlığı unutturuyordu Liza'ya bütün dertlerini. Yirmi iki yaşına geldiğinde ne bir kara leke ne de vicdan azabı; gittikçe gelişen, bedence ve ruhça güzel genç kızın aydınlık, huzur dolu vicdanına gölge bile düşürmemişti. Liza ela gözlü, uzun sarı saçlı, balık etinde, orta boylu bir genç kızdı artık. Yalnız ördeklerinki gibi, iri adımlarla, iki yana sallanarak, paytak paytak bir yürüyüşü vardı. Kendini uğraşlarına verdiği, hırçınlaşmadığı zamanlar onu gören herkese yüzü şöyle söylüyor gibiydi: Başkalarını seven, vicdanı temiz olan insan şu dünyada ne kadar iyi, ne kadar mutlu yaşar! Can sıkıntısı, şaşkınlık, kaygı ya da üzüntü duyduğu anlarda bile, gözyaşları arasında bile, çatılmış sol kaşından, sıkılmış dudaklarından, gamzelerinden, dudak uçlarından, gülmeye, sevinmeye alışmış aydınlık gözlerinden, onun somurtkanlığını hiçe sayarcasına, mantığın çarpıtmadığı, iyi, dürüst bir yüreğinin olduğu sezilirdi.

X

Süvari bölüğü Morozovka'ya girdiği zaman güneş ufka bir hayli eğilmişti ama hava sıcaktı. Atlıların önünde, köyün tozlu yolunda, sürüden ayrılmış bir inek habire koşuyor, arada bir durarak böğürüyor, atların ayakları altında ezilmemek için yana kaçmaktan başka bir çare olmadığını anlayamıyordu bir türlü. Köyün yaşlıları, kadınları, çocukları, bey konağının hizmetçileri, sokağın iki yanında toplanmışlar; hızla at koşturan süvarilere hiç görmemiş gibi bakıyorlardı. Koyu toz bulutu içinden, ikide bir pofurdayan, ağızlarına kantarma vurulmuş yağız atlarının üzerinde nal şakırtılarıyla geçiyorlardı atlılar. Yürüyen bölüğün önünde güzel yağız atlarına rahat bir biçimde kurulmuş iki süvari subayı vardı; biri bölük komutanı Kont Turbin, ötekisi ise harp okulunu yeni bitirmiş, çiçeği burnunda bir delikanlı olan Asteğmen Polozov.

Beyaz ceket giymiş bir süvari eri köyün en iyi evinden çıktı, şapkası elinde, komutanlarına yaklaştı.

"Bize verilen daire neredeymiş?" diye sordu Kont Turbin.

Oda uşağı olan er yanıt verirken bütün bedeni sarsılıyordu.

"Zatıâliniz için muhtarın evini temizledim. Bey konağında kalmanızı istemiştim ama orada oda yok dediler. Hanımefendi çok huysuz bir kadın."

Kont, muhtarın evinin önünde atından indi.

"Peki, benim araba gelmedi mi daha?"

"Geldi, Kont hazretleri."

Oda uşağı böyle diyerek, bir kapının girişinde duran arabayı şapkasıyla gösterdi, süvari subaylarını görmek için toplanmış bulunan muhtarın ailesinin doldurduğu hole doğru koştu. Temizlenmiş odanın kapısını çevik bir hareketle açıp Kont'a yol verirken yaşlı bir kadına çarparak yere düşürdü.

Burası enine boyuna geniş bir köy odasıydı, içerisi pek temiz sayılmazdı. Bir bey gibi giyinmiş bulunan Alman asıllı oda uşağı, demir karyolayı açtı, üzerine döşek serdi, valizden çıkardığı çarşaf ve çamaşırları ayırmaya başladı. Kont'un canı sıkılmıştı.

"Tüh, ne berbat yer burası! Yohan, köyün ağasının konağında daha iyi bir oda bulunamaz mıydı?"

"Kont hazretleri, emrederseniz bey konağına gidip bir bakayım. Ama orası da göz doldurucu bir yere benzemiyor. Görmüyor musunuz, uzaktan tıpkı bir köy evi."

"İstemez öyleyse. Gidebilirsin."

Kont ellerini ensesinde birleştirerek yatağa uzandı. Ama yatar yatmaz uşağına seslendi:

"Yohan! Döşeğin ortasında yine bir tümsek bırakmışsın! Doğru dürüst yatak yapamaz mısın sen?"

Yohan döşeği düzeltmek istedi. Kont memnun olmayan bir homurtuyla:

"Hayır, istemez artık," dedi. "Sabahlığım nerede?"

Uşak, sabahlığı çıkardı. Giymeden önce Kont sabahlığın eteğine baktı.

"Eskisi gibi, leke çıkmamış gene."

Sonra sabahlığını uşağının elinden alıp giydi.

"Yani senden daha kötü hizmet eden birini arasan bulamazsın! Yoksa bunları bile bile mi yapıyorsun? Çay hazır mı?"

"Vakit bulamadım."

"Aptal!"

Kont elinin altındaki bir Fransızca romanı açarak hiç konuşmadan okumaya başladı. Bu sırada Yohan holde semaverin ateşini üflüyordu. Kont'un bugün hiç keyfi olmadığı yüzünden belliydi. Bunun nedeni yorgunluk, tozlu yollar, ona dar gelen giysisi, aç midesi olabilirdi.

Kont yeniden:

"Yohan!" diye bağırdı. "On rublenin hesabını ver bakalım! Çarşıdan neler aldın bugün?"

Kont verilen hesaba bir göz attı, uşağın alışverişte çok para harcadığını söyledi.

"Çaya rom koy da getir."

"Rom almadım, Kont hazretleri!"

"Çok iyi! Çayım romlu olacak diye seni kaç kere uyardım?"

"Para yetmedi, Kont'um."

"Peki, niçin Polozovrom aldırmamış? Onun uşağından isteseydin sen de..."

"Asteğmen Polozov mu? Bilmem. O yalnız çay ve şeker aldırttı."

"Hayvan!.. Yıkıl karşımdan!.. Yalnız beni çileden çıkarmayı bilirsin sen. Yolda çayı romla içtiğimi öğrenemedin mi daha?"

"Alay karargâhından size iki mektup var, Kont'um."

Kont yattığı yerde mektupları açtı, okumaya başladı. Bölüğü yerleştirmiş olan Asteğmen neşeli bir yüzle içeri girdi.

"Ne var, ne yok, Turbin! Burası oldukça iyiymiş. İtiraf edeyim, çok yorulmuşum. O ne sıcaktı öyle!"

"Bunun neresi iyi? En kötüsünden iğrenç bir izbe... Üstelik senin yüzünden romsuz kaldık. Uşağın almamış, benimkisi de... Sen bari uşağına almasını söyleseydin!"

Mektupları okumaya devam etti. Birini bitirerek buruşturup yere attı. Bu sırada Asteğmen, holde kendi emir erine şöyle fısıldıyordu:

"Sende para vardı, neden rom almadın?"

"Niçin her şeyi biz alacakmışız? Yine de hesapların çoğunu ben görüyorum. Onun Alman uşağı, pipo tüttürmekten başka bir işe yaramıyor."

İkinci mektup tatsız değildi herhalde, çünkü Kont gülerek okuyordu. Polozov odaya döndü, sobanın yanındaki tahta ranzaya yatağını sererken:

"Mektup kimden?" diye sordu.

Kont mektubu ona uzattı. Gözlerinin içi gülüyordu.

"Mina'dan. Okumak ister misin? Ne müthiş bir kadındır o, bilmezsin sen! Bizim hanım kızların bin tanesini cebinden çıkarır. Dikkat et, mektubu ne kadar duygulu ve akıllı! Yalnız bir şey kötü: Para istiyor."

"İşte orası kötü!"

"Aslında ona para göndereceğim diye söz vermiştim ama şimdi seferdeyiz... Neyse, üç-beş ay daha bölük komutanlığı yaparsam, para biriktirir gönderirim."

Mektubu okuyan Polozov'un yüzündeki değişmeyi gözleriyle izleyen Kont gülümsüyordu.

"Paraya acımam vallahi, yaman bir kadın, değil mi?"

"Besbelli, kara cahilin teki ama çok tatlı ve seni gerçekten seviyor."

"Ya! Daha sevmesin mi? Bu saçı uzun, aklı kısalar bir erkeğe gönül verdiler mi onu bir daha unutamazlar."

Asteğmen mektubu Kont'a geri verdi.

"Öteki mektup kimdendi?"

"Şey... mendeburun birinden. Kumarda borçlanmıştım, üçüncü kez yazıyor. Şimdi veremem... Budalaca bir mektup!"

Kont'un yüzü gölgelenmişti.

İki subay uzun süre konuşmadan durdular. Sürekli Kont'un etkisi altında kaldığı anlaşılan Asteğmen sesini çıkarmadan çayını içiyor; gözlerini ayırmaksızın pencereye bakan Turbin'in düşlere dalmış güzel yüzüne arada bir göz atarak, konuşmayı yeniden başlatmak için fırsat kolluyordu. Kont ansızın Polozov'a döndü, neşeyle başını salladı.

"Gün doğmadan neler doğar! Eğer işler rast gider de harekât birliklerine bir yıl kıdem verilirse, rütbece dönem arkadaşlarımın önüne geçerim."

İkinci çaylarını içerlerken konuşma aynı konuda sürüyordu. O sırada bey konağının uşağı ihtiyar Danilo içeri girdi, Anna

Fyodorovna'nın söylediklerini subaylara iletti.

"... Sonra zatıâlinizin Kont Fyodr İvanoviç Turbin'in oğlu olup olmadığınızı sormamı buyurdular. Hanımefendimiz Anna Fyodorovna onunla yakından tanışırdı."

Genç Kont'un soyadını öğrenen Danilo, toprağı bol olası Kont'un K. kentine gelişini anımsayarak, son sözleri kendiliğinden eklemişti.

"Evet, onun oğluyum. Hanımına bildir, kendisine teşekkür ederim, şimdilik bir şey istemeyiz. Şey, dur bir dakika! Bizim için evinde ya da başka bir yerde temiz oda bulabilir mi?"

Danilo dışarı çıkınca Polozov:

"Niçin böyle söyledin?" dedi. "Bir gece kalacağımıza göre ne fark eder ki! İnsanları rahatsız etmeye değer mi?"

"Daha neler! Kümes gibi izbelerde süründüğümüz yeter artık... İşbilir bir adam olmadığın nasıl da belli!.. Bir geceliğine de olsa insan gibi kalmak mümkünse bundan niçin yararlanmayalım? Üstelik kendileri de memnun kalacaklar."

Kont beyaz dişlerini göstererek güldü.

"Yalnız bir durum canımı sıkıyor. Ya bu hanımefendi gerçekten babamı tanıyorsa! Toprağı bol olası peder yüzünden az mı rezil oldum? Ya bir rezalet olayı ya da bir borç çıkmıştır karşıma... Bundan dolayı babamın tanıdıklarıyla hiç karşılaşmak istemem."

Kont birden ciddileşti:

"Hoş, o zamanlar herkes böyleymiş ya," diye bitirdi sözünü.

"Sana söylemeyi unuttum. Süvari Tugay Komutanı İlyin'le tanışmıştım. Seni görmeyi öyle çok istiyor ki! Babanı çılgın gibi seviyor."

"Bırak canım şu herifi! Ciğeri beş para etmez! Bak, canım neye sıkılıyor: Babamı tanıdıklarını söyleyen bu beyler, sanki iyi şeyler yapmış da benim hoşuma gidermiş gibi, babam hakkında öyle zırvalar anlatıyorlar ki, onları dinlerken yüzüm kızarıyor. Doğrudur, ben olayların etkisine kapılmayan, soğukkanlı bir insanım. Babam ise çok ataktı, bazen hiç de hoşa gitmeyecek işler çevirmiş. Bununla birlikte o zamanların gereğiydi bu. Bizim dönemimizde gelmiş olsa, belki o da işini bilen bir adam

olurdu. Hakkını vermek gerekirse, yetenekli bir insandı toprağı bol olası."

XI

Köye gelen genç süvari subayının Kont Fyodor Turbin'in oğlu olduğunu öğrenince Anna Fyodorovna'nın eli ayağı birbirine dolaştı, oturduğu yerden fırladığı gibi hizmetçiler bölümüne koştu.

"Ah, benim canım, onun oğluymuş demek! Danilo! Çabuk git, 'Hanımım sizi konağa çağırıyor' de! Liza! Ustyaşka! Elinizi çabuk tutun! Senin odanı onlara verelim. Liza, sen de dayının odasına taşın. Size gelince, ağabey... Bu gece oturma odasında yatarsınız. Ne yapalım, bir geceliğine böyle olsun."

"Ziyanı yok, kardeşçiğim, ben döşemede de yatarım."

"Eğer babasına benziyorsa ne yakışıklıdır, kim bilir! Ciğerimin köşesini göreyim bakayım... Masayı nereye götürüyorsun, Ustyaşka? Burada bırak onu. İki de karyola getir, birini kâhyadan iste. Sehpaya kristal şamdanı koy, hani yaş günümde ağabeyim armağan etmişti ya! Bir de Kaletov mumu dik."

Bir sürü koşturmacadan sonra bütün eksikler tamamlandı. Annesinin ikide bir karışmasına aldırmayan Liza kendi odasını iki subay için kendi zevkince düzenlemişti. Muhabbet çiçeği kokan temiz yatak takımlarıyla yatakları hazırladı, masaya bir sürahi su ve mum koymaları için hizmetçileri uyardı, odanın içinde kokulu kâğıt yaktı, kendi yatağını toplayıp dayısının odasına taşıdı. Anna Fyodorovna rahata erince yerine oturdu, eline oyun kâğıtlarını aldı ama fal açmaya başlamadan önce etli dirseklerine başını yaslayarak düşüncelere daldı: "Ah, zaman ne çabuk geçiyor! Ne kadar oldu Kont'la karşılaşalı? Sanki dün gibi geliyor insana. Ah, o ne çapkındı!" Gözlerinden yaşlar geldi. "Şimdi de Lizacık... Ama bambaşka bir kız Liza, onun yaşındayken ben öyle miydim ya?"

"Lizacığım, akşama ipekli giysinle çık, e mi?"

Subayları görmek düşüncesinden dayanılmaz bir heyecan duyan Liza:

"Anne, onları bize çağırmasak olmaz mıydı?" dedi.

Gerçekte Liza subayları görmekten çok, kendisini beklediğini sandığı dayanılmaz bir mutluluktan korkuyordu.

"Lizacığım, bu tanışmayı belki kendileri de isterlerdi."

Anna Fyodorovna kızının saçlarına bakarken bir yandan da şöyle düşünüyordu: "Hayır, bu saçlar onun yaşındaki benim saçlarım değil... Lizacığım, senin için isterdim ki..." Gerçekten kızı için çok şeyler istiyordu ama neler istediği açıkça gözünün önüne gelmiyordu. Onun Kont'la evlenebileceği aklına pek yatmıyorsa da, kendisinin Kont'un babasıyla kurmuş olduğu ilişkiler de gönlüne göre değildi. Kızı için istediği bambaşka bir şeydi. Bu, belki de toprağı bol olası Kont'la geçirdiği tatlı saatleri kızının benliğinde bir kere daha yaşamak isteğiydi.

Eski süvari, genç Kont'un evlerine gelecek olmasından dolayı çok heyecanlanmıştı. Odasına çıkıp içeriye kapandı. Çeyrek saat sonra oradan, süvari ceketini, mavi pantolonunu giymiş olarak çıktı. Yüzünde, ilk kez balo giysisi giyen bir genç kızın utangaç sevinci vardı. O sevinçle oturma odasına gitti.

"Kardeşçiğim, günümüzün süvarilerini göreyim bir kerecik. Toprağı bol olası Kont, gerçekten tam bir süvariydi. Oğlu nasılmış bakalım..."

Arka merdivenden gelen subaylar kendilerine ayrılan odaya yerleşmişlerdi bile. Tertemiz hazırlanmış yatağa tozlu çizmeleriyle uzanan Kont:

"Bak, gördün mü? Hamamböcekli bir köy evinde yatmaktansa burası bin kat iyi," dedi.

"İyi olmasına iyi, ama ne bileyim, ev sahiplerine yük olmak da..."

"Saçma! Her yerde işini bileceksin. Ev sahipleri de çok memnundurlar gelişimizden..."

Sonra uşağa seslendi:

"Bak, oğlum, şu pencereyi kapatmak için ev sahiplerinden bir örtü iste. Geceleyin açık pencerenin esintisini mi çekeceğiz bir de?.."

O sırada subaylarla tanışmak isteyen yaşlı süvari girdi içeriye. Doğaldır ki biraz kızararak Kont'un babasını yakından ta-

nıdığını, dostluğunu kazandığını anlatmakta gecikmedi; hatta ondan birkaç kere iyilik gördüğünü bile söyledi. Bu iyilikten, toprağı bol olası Kont'un ödünç alıp da vermediği üç yüz rubleyi mi, kendisini karların içine itivermesini mi, yoksa yüzüne karşı küfretmesini mi kastetmişti? Bunu kimse bilemez.

Kont, yaşlı süvariye çok nazik davrandı, oda için teşekkür etti.

"Kont, kusurumuza bakmayın." ("Kont hazretleri" sözü dilinin ucuna gelmişti ama diyemedi. Önemli kişilerle konuşmayı ne kadar da unutmuştu!) "Odamız lüks bir yer değil, kardeşimin evi küçüktür. Şu pencereye bir şey gereriz, olur biter."

İhtiyar böyle diyerek pencere örtüsü getirmek bahanesiyle, aslında tanıştığı genç subayları kız kardeşine ballandıra ballandıra anlatmak isteğiyle yanıp tutuşarak, ayaklarını birbirine vurup subayları selamladıktan sonra dışarı çıktı.

Güzelce bir kız olan Ustyaşka, pencereyi kapatmak için hanımefendinin şalını getirdi. Ayrıca kendisine, beylerin çay isteyip istemediklerini sorması da emredilmişti.

Rahat bir oda Kont'un neşesini yerine getirmiş olacak ki, kendisine "çapkın" dedirtecek bir gülüşle gülerek Ustyaşka ile şakalaştı, ondan genç hanımının güzel olup olmadığını sordu. Çay konusunda da, çay getirmesini ama kendi yemekleri hazırlanmamış olduğundan biraz votka, biraz meze, eğer varsa biraz da şarap getirmesini söyledi.

Genç Kont'un nezaketinden coşan yaşlı süvari, yeni subay kuşağını öve öve göklere çıkarıyor, onların eskilere göre ölçüsüz derecede üstün olduklarını söylüyordu.

Anna Fyodorovna ağabeyinin düşüncesine katılmadı. (Onun için kimse Kont Fyodor İvanoviç'ten üstün olamazdı.) En sonunda kızarak kestirip attı:

"Ağabey, sizi son defa kim okşadıysa ondan iyisi yoktur. İnsanların şimdi daha akıllı olduklarını elbette biliyorum ama o zaman Kont Fyodor İvanoviç öyle güzel ekosez yapmış, bana öyle nazik davranmıştı ki, bütün topluluk hayran kalmıştı ona. Ama yine de tek ilgilendiği kadın bendim. Demek ki eskiden de iyi insanlar varmış."

O sırada subayların votka, meze ve şarap istedikleri haberi geldi.

"İşte bu olmadı, ağabeyciğim! Siz de doğru dürüst bir iş beceremezsiniz. Akşam yemeği söylemek neden aklınıza gelmedi! Liza, kızım, sen git de şu işe bakıver!"

Mantar ve taze tereyağı almak için Liza kilere koştu, aşçıya taze etten köfte dövdürttüler.

"Ama şarabı nereden bulacağım, ağabeyciğim? Sizin kendinize ayırdığınızdan varsa verin biraz."

"Bende hiç kalmadı, kardeşçiğim, zaten yoktu ki!"

"Nasıl yoktu! Çayla birlikte bir şey içiyorsunuz ya!"

"Annacığım, romdu o..."

"Ne fark eder? Siz o romdan verin biraz. Şey, ağabey, genç subayları bizim odaya çağırsak nasıl olur? Siz böyle usulleri iyi bilirsiniz. Kusurumuza bakmazlar, sanıyorum."

Eski süvari, Kont'un iyiliğine güvendiğini, önerisini geri çevirmeyeceğini, onları kesinlikle kendi oturdukları odaya getireceğini söyledi. Anna Fyodorovna en güzel giysisini, yeni başörtüsünü giymek için odasına gitti. Liza işe dalmış olduğundan, üzerindeki geniş yenli, kaba ketenden pembe giysisini çıkarmaya fırsat bulamamıştı. Çok da heyecanlıydı; ruhuna kara bir bulut çökmüş gibi, beklenmedik bir olayın önsezisi vardı içinde. Bu yakışıklı süvari subayı ona yeni, anlaşılmaz ama çok güzel bir yaratıkmış gibi geliyordu. Kim bilir, Kont çevresindekilere nasıl davranıyor, neler konuşuyordu! Böyle büyük bir adamla daha önce hiç karşılaşmamıştı. Besbelli bu olağanüstü Kont, Liza'ya mezeyle şarap değil de, içine güzel kokular dökülmüş, adaçayından bir banyo hazırlamasını isteseydi, kızcağız buna da şaşırmaz, Kont'u kınamazdı herhalde. Bunun böyle olmasının gerekliliğine, zorunluluğuna inanır, aklına başka bir şey gelmezdi.

Eski süvari, kız kardeşinin dileğini subaylara iletince Kont razı oldu; saçını tarayıp kaputunu giyerek, sigaralığını aldı.

"Hadi, gidelim, dedi Polozov'a."

"Gitmesek çok daha iyi olur! *Ils feront des frais pour nous recevoir.*"[14]

14 (Fr.) Bizi ağırlamak için masrafa girecekler.

Kont da ona Fransızca olarak:

"Saçma!" dedi. "Görüşmemiz onları mutlu eder. Sonra ben bilgi aldım, güzel de bir kızları varmış... Gel hadi."

Eski süvari kendisinin de Fransızca bildiğini ve onların konuşmalarını anladığını sezdirmek için:

"*Je vous en prie, messieurs*,"[15] diye karşılık verdi.

XII

Subaylar içeri girince, onların yüzlerine bakmaktan korkan Liza, bardaklara çay doldurmakla uğraşıyormuş gibi yaparak, başını önüne eğdi, kızardı. Kızının tersine, Anna Fyodorovna toparlanıp ayağa kalktı, subayları başıyla selamladı; Kont'un yüzünden gözlerini ayırmaksızın, kâh onun babasına benzeyen bir yanını bularak, kâh kızını tanıtarak, kâh konuklarına çay, reçel ya da köy pestili ikram ederek önemli konuğuyla konuşmaya başladı. Kendi halinde tavırlarından dolayı Asteğmen kimsenin dikkatini çekmiyordu. Buna çok sevinen Polozov, terbiye sınırlarını aşmamak koşuluyla, ikide bir gözlerini Liza'ya dikerek, genç kızın, hayran kaldığı, gözden kaçmayan güzelliğini seyre kuyuldu. Yaşlı dayı bir yandan kız kardeşinin anlattıklarını dinliyor; bir yandan da söyleyeceği sözler dilinin ucunda hazır beklerken, süvarilik anılarını anlatmak için fırsat kolluyordu. Saldığı dumanlarla Liza'yı neredeyse öksürtecek kerteye vardıran Kont, purosunu keyifle tüttürürken ev sahiplerine çok nazik davrandı. Konuşkan biri olduğu nasıl da belliydi. Başlangıçta Anna Fyodorovna'nın gevezelikleri arasına kendi öykülerini sokuştururken, sonra bütün konuşmaya egemen oluverdi. Yalnız dinleyicilerini biraz şaşırtıyordu konuşma tarzıyla. Kont'un, kendi arkadaşları arasında ayıp kaçmayacak olan sözleri burada da sık sık kullanması, dinleyicilere epeyce cüretli gelmiş olacak ki, Anna Fyodorovna biraz irkildi, Liza ise kulaklarına değin kızardı. Ama bunların farkında değildi Kont, nazik, senli benli konuşmasını eskisi gibi sürdürdü. Sesini çıkarmadan çay dolduran Liza, bardakları konukların ellerine vermeyip onlara yakın bir

15 (Fr.) Rica ederim, beyler.

yere koyarken, henüz heyecanı yatışmadığı için, Kont Turbin'in konuşmalarını can kulağıyla dinliyordu. Kont'un anlattığı basit öyküler, konuşması sırasında arada bir kekelemesi onu az da olsa rahatlatmıştı. Onun ağzından duyacağını sandığı akıllıca sözler, davranışlarından beklediği incelik yoktu gözünde büyüttüğü bu genç subayda. Hatta üçüncü kez çay vermeden önce, ürkek bakışları onunkilerle karşılaşınca Kont'un gözlerini kaçırmaması, hiç istifini bozmadan, biraz gülümseyerek ona dik dik bakması, Kont'a karşı içinde bir düşmanlık duygusu kabarmasına neden oldu. Onda bir olağanüstülüğün bulunmaması bir yana, şimdiye değin karşılaştığı insanlardan zerrece farklı olmadığı ortadaydı. Korkuya kapılacak bir insan değildi karşısındaki erkek, yalnızca tırnakları temiz ve uzundu, fazla bir yakışıklılığı da yoktu. Liza biraz canı sıkılarak düşlerinden sıyrıldı, iyice rahatladı. Buna karşılık hiç sesi çıkmayan Asteğmen'in, üzerinde dolaştığını hissettiği bakışları onu tedirgin ediyordu. "Belki bu değil de, odur!" diye düşünmeye başladı.

XIII

Çaydan sonra yaşlı kadın, konukları oturma odasına çağırdı, kendisi de bir koltuğa yerleşti.

"Belki de hemen yatıp dinlenmek isterdiniz?" diye sordu Kont'a.

Ondan yatmayacaklarını öğrenince:

"O halde değerli konuklarımızı bir şeylerle oyalamamız gerek," dedi. "Kont, kâğıt oynar mısınız? Sevgili ağabeyciğim, neden birkaç el iskambil oynamıyoruz? Konuklarımız hoş vakit geçirirler."

"Siz preferans[16] bilirsiniz kardeşçiğim, hadi hep birlikte oynayalım. Kont, katılır mısınız? Ya siz, efendim?"

Subaylar güler yüzlü ev sahiplerinin her istediklerini yapmaya gönülden razıydılar.

Liza odasından eski kâğıtlarını getirdi. Bu kâğıtlarla fal açar; Anna Fyodorovna'nın diş iltihabının hemen geçip geçmeyece-

16 Bugünkü briç oyunu – ç.n.

ğini, dayısı kente gidince o gün dönüp dönmeyeceğini, kendisi komşu çiftliği gittiği zaman bu ziyaretine karşılık kız arkadaşının başka bir gün onlara gelip gelmeyeceğini çıkarmaya çalışırdı. Her ne kadar iki aydır kullanılıyor olsalar da bu iskambiller, Anna Fyodorovna'nın fal açtığı kendi kâğıtlarından daha yeniydi.

Eski süvari, Kont'a:

"Belki de küçük parayla oynamaktan hoşlanmazsınız," dedi. "Biz Anna Fyodorovna ile sayısı yarım kapiğine oynarız. Yine de bizi soyup soğana çevirir."

"Siz nasıl emrederseniz, ben her türlüsüne hazırım."

Anna Fyodorovna koltuğuna kurularak oturdu, üstüne başına çekidüzen verdi.

"Her zamankinden değişik, sayısı bir kapiğine olsun bugün, dedi. Bu seferlik, değerli konuklarımızın onuruna böyle gitsin! Şu kocakarıyı bir güzel ütsünler."

Yaşlılığına doğru kâğıt oyununa karşı tutkusu artan Anna Fyodorovna, "Belki de genç subayların bir rublesini ütüverirım!" diye geçiriyordu içinden.

Kont:

"İsterseniz, size yazmalı oynamayı öğreteyim. Çok zevkli olur," dedi.

Yeni Petersburg tarzı oyun hepsinin çok hoşuna gitmişti. Eski süvari bu yöntemi bildiğini, bunun baston oyununa benzediğini ama sonra biraz unuttuğunu söyledi. Anna Fyodorovna ise oyundan hiçbir şey anlamamakla birlikte başını sallayıp gülümseyerek ötekilere katılıyor; oyunun kurallarını kısa sürede kavrayacağını söylüyordu. Oyunun ortalarına geldikleri zaman, aslarla, papazlarla dolu eline güvenip, yüzünde bir gülümsemeyle, "şlem" dedikten sonra iki içeri girmesine öteki oyuncular kahkahayla güldüler. Kadıncağız giderek sinirlenmeye, ürkek ürkek gülümsemeye, yeni oyun biçimini henüz iyice öğrenemediğini söylemeye başladı. Bu arada hesabına sayılar yazıldıkça yazılıyordu; üstelik büyük rakamlarla oynamaya alışmış olan Kont, kendini oyunun akışına iyice kaptırdığı için toplamaları dikkatle yaparak, Asteğmen'in masa al-

tından dizine dokunmasını ve oyun yükseltmelerde kasıtlı yanlışlar yapmasını anlamadığından, kadıncağızın aleyhindeki sayılar hızla çoğalıyordu.

Liza pestil, üç cins reçel, şimdiye dek sakladıkları, özel biçimde suda korunmuş iri elmalar getirdi; sonra annesinin arkasında durarak oyunu seyretmeye koyuldu. Arada bir subaylara; öncelikle Kont'un, kâğıtları alışkın bir tavırla, ölçülü, güzel bir biçimde atarak kazandığı kâğıtları özenle toplayan bakımlı, pembe, ince tırnaklı, beyaz ellerine bakıyordu.

Anna Fyodorovna bir ara iyice heyecanlandı, oyunu en yüksek sayıyla, büyük şlemle aldı. Ama şaşılacak şey! Bu sefer de üç el içeri girdi. Bunun üzerine birtakım garip rakamlar yazıldı hesabına. Zavallıcığın az kalsın aklı başından gidiyordu.

Liza annesini bu gülünç durumdan kurtarmak için neşeli bir sesle:

"Bir şey yok, anneciğim! Bir şey yok! Hele siz dayımı bir iki kere yenin, bakın o zaman işler nasıl düzene girecek," dedi.

Anna Fyodorovna kızının yüzüne korka korka baktı.

"Hiç olmazsa bana sen yardım et, Liza! Bu tarz preferansın nasıl oynanacağını bilmiyorum."

Liza annesinin kâğıtlarına şöyle bir göz attı.

"Bu tarz oynamayı ben de bilmiyorum."

Sonra işi şakaya vurdu:

"Bu gidişle paranızın hepsini vereceğe benziyorsunuz anneciğim! Pimoçka'ya alacağın giysinin parası bile kalmayacak."

Asteğmen, Liza ile konuşmak için can atıyordu. Onun bu sözlerini fırsat bilerek:

"Bu gidişle annenizin on gümüş ruble kaybetmesi işten bile değil," dedi.

Anna Fyodorovna masadakilerin yüzlerine teker teker baktı. Çok şaşırmıştı.

"On ruble de nereden çıktı? Biz ufak paralarla oynamıyor muyduk?"

Kont söze karıştı o zaman:

"Nesine oynadığımızı bilmiyorum, ben kazandığım parayı eksiksiz alırım. Bundan başkasına aklım ermez."

Yaşlı kadın köpüklü şarap getirmelerini söyledi, kendisi de iki kadeh içince yüzü kıpkırmızı kesildi. Şimdi ona her şey vız geliyordu. Hatta başörtüsünün altından bir tutam kır saçı çıktığı halde onu düzeltmeye bile kalkmadı. Sanki milyonlar kaybetmiş, mahvolmuş gibi bir ruh hali içindeydi. Asteğmen diziyle Kont'u dürttükçe dürtüyor, Kont ise yaşlı kadının hesabını yükselttikçe yükseltiyordu. En sonunda oyun bitti. Anna Fyodorovna hesap bilmediği için şaşırıyormuş gibi yaparak, hileyle sayılarını ne denli eksiltirse eksiltsin, kaybının büyüklüğünden ne denli korkuya düşerse düşsün, hesaplar sonunda dokuz yüz yirmi sayı kaybettiği çıktı ortaya. Ağabeyine birkaç kere, "Bunlar kâğıt parayla dokuz ruble mi eder?" diye sordu. Eski süvari, kardeşinin topu topu 9,2 rublesinin ütüldüğünü, bunun hemen ödenmesi gerektiğini söyleyinceye kadar kaybının korkunçluğunu bir türlü kavrayamadı. Kont, oyunu bitirir bitirmez kazandığı paranın hesabını yapmadan masadan kalktı, pencereye yaklaştı ve kavanozlardan tabaklara mantar boşaltan, mezeleri hazırlayan Liza ile ikisi arasında Asteğmen'in akşam boyunca beceremediği şey, yani onunla havadan sudan konuşma işi kendiliğinden, rahatça başladı.

Asteğmen'in durumu bu sırada hiç de iç açıcı değildi. Anna Fyodorovna, Kont'un, özellikle de gönlünü hoş tutan Liza'nın masadan ayrılmasından sonra öfkesini büsbütün açığa vurmuştu.

Polozov bir şeyler söylemiş olmak için:

"Hanımefendi, paranızı ütmüş olmamız üzücü bir durum. Tek sözcükle vicdansızlık!" dedi.

"Kafanızdan bir de yazmalı preferans çıkardınız. Bir türlü anlayamadım. Kâğıt paralarla ne kadar tutuyor demiştiniz?"

Eski süvari, oyundan kendisinin de kazançlı çıkmış olmasının etkisiyle sevincini saklayamadı.

"9,2 ruble. Dokuz ruble, bir de yirmi kapik! Hadi kardeşçiğim, sökülün paraları! Çabuk çıkarın!"

"Vereceğim, vereceğim! Beni bir daha böyle apansız kıstıramazsınız. Ancak ben bu kaybımı hayatım boyunca çıkaramam."

Anna Fyodorovna böyle dedikten sonra sallana sallana oda-

sına gitti, dokuz ruble kâğıt parayı alarak geriye döndü, ağabeyinin ısrarla istemesi üzerine hepsini ona verdi. Anna Fyodorovna ile konuşmaya girerse azarlanacağından korkmaya başlamıştı Polozov. O yüzden sesini çıkarmadan, yavaşça masadan kalktı, açık pencerenin önünde konuşmaya dalan Kont ile Liza'nın yanına gitti.

Odada, akşam yemeği tabaklarının konulduğu masanın üstünde, açık pencerelerden esen ılık mayıs rüzgârının alevlerini salladığı iki mum vardı. Bahçeye bakan pencere aydınlıktı ama odadakinden başka türlü bir aydınlıktı bu. Yüksek ıhlamurların tepelerinden kayan bir dolunay, altınımsı rengini yitirmiş olarak, üzerinden gelip geçen bulutları aydınlatıyordu. Yollara dizili ağaçların arasından görünen havuzun yüzeyi ay ışığından dolayı pırıl pırıldı. Kurbağalar havuzda neşeli bir curcuna tutturmuşlardı. Tam pencerenin dibindeki leylak ağacının güzel kokulu, nemli çiçekleri arada bir yavaş yavaş ırgalanıyor, birtakım küçük kuşlar orada uçuşarak kanat çırpıyorlardı.

Liza'ya iyice sokularak alçak pencereye oturan Kont:

"Ne güzel bir manzara, değil mi?" dedi. "Bahçede gezmeyi sever misiniz?"

Liza, Kont'la konuşmaktan ötürü nedense en ufak bir çekingenlik duymuyordu.

"Evet, sabahleyin yedi sularında, ev işleri dolayısıyla dışarı çıktığım zaman annemin yetiştirmesi Pimoçka ile bahçede biraz dolaşırız."

Bir gözü monokllü Kont'un bakışları bahçeden ayrılarak, sık sık Liza'nın güzel yüzünde dolaşıyordu.

"Köyde yaşamak hoş bir şey olmalı! Peki, ay ışığında dolaşmaktan zevk almaz mısınız?"

"Hayır. Üç yıl öncesine değin ay doğduğunda dayımla her gece dolaşırdık. Uykusuzluk dedikleri tuhaf bir hastalığa tutulmuştu o sıralar. Ay çıktı mı, gözüne uyku girmezdi. Bahçeye bakan şu gördüğünüz oda onundur, penceresi de alçacık, ay ışığı doğrudan doğruya içeriye düşer."

"Tuhaf, o oda sizin değil mi?"

"Hayır, ben yalnız bu gecelik oradayım. Benimkinde siz kalıyorsunuz."

Sözlerinin içtenliğini göstermek isteyen Kont, monoklünü gözünden çekerek;

"Ya, öyle mi?" dedi şaşırmışçasına. "Aman Tanrım, sizi rahatsız ettiğim için kendimi ömür boyu bağışlamayacağım! Böyle olduğunu bilseydik kesinlikle gelmezdik."

"Neden rahatsız edecekmişsiniz? Tersine, ben çok memnunum. Dayımın odası o denli güzel ve iç açıcı, penceresi de öyle alçak ki, bu gece uyumadan önce orada biraz oturacağım ya da bahçeye çıkıp dolaşacağım."

Kont monoklünü yeniden gözüne taktı, Liza'ya dikkatle baktı. Sanki penceredeki yerine yerleşiyormuş gibi yaparak, ayağını onunkine dokundurmaya çalışırken, bir yandan da; "Ne akıllı kız! Nasıl kurnazca sözü getirip, istersem geceleyin pencerenin önünde kendisini görebileceğimi söyleyiverdi!" diye düşünüyordu. Genç kız, Kont'un gözünde güzelliğinin büyük bir bölümünü yitirdi birden; demek, onu elde etmek bu denli kolaydı!

Kont ağaçlar arasındaki alacakaranlık yollara baktı, düşünceli bir sesle:

"İnsanın sevdiği biriyle böyle bir gece bahçede dolaşması zevklerin en büyüğü olmalı," dedi.

Bu sözler ve Kont'un sanki istemeyerek birkaç kez ayağına dokunması kızcağızı hayli utandırmıştı. Utandığını gizlemek için rastgele bir şeyler mırıldandı:

"Evet ay ışıklı gecelerde gezmek hoştur."

Ama bunu der demez bir tuhaf oldu, mantar boşalttığı kavanozun ağzını bağladı, tam pencereden uzaklaşmak üzereydi ki, Asteğmen geldi yanlarına. Liza onun ne biçim bir insan olduğunu merak ettiğinden gitmekten vazgeçti.

Asteğmen:

"Ne güzel bir gece!" diye başladı konuşmasına.

Liza, "Hep de güzel manzaradan, geceden söz ediyorlar" diye geçirdi içinden. Asteğmen, arkadaşlarının pek beğenmediği, biraz tuhaf ve kendine özgü konuşmasıyla:

"Şu görüntünün güzelliğine bakın!" diye ekledi. "Ama bütün

bu güzellikler sizi bıktırmıştır artık."

"Niçin öyle söylüyorsunuz? Aynı yemek, aynı giysi insanı bıktırabilir ama güzel bir bahçe hiçbir zaman! Hele gezmeyi seviyorsanız, bir de ay çıkmışsa!.. Dayımın odasından bütün havuz görünür. Ben bu gece zevkle seyredeceğim."

Polozov gelmemiş olsa Liza ile buluşma işini sağlama bağlayacağına inanan Kont, canı sıkılarak:

"Galiba bahçenizde bülbül yok!" dedi.

"Hayır, eskiden vardı, fakat geçen yıl avcılar birini yakaladılar. Birkaç hafta önce de bir tanesi ne güzel ötüyordu ama köy korucusu çıngıraklı arabasıyla geçerken kuşcağızı ürkütmüş olmalı. Üç yıl önce dayımla ağaçların çevrelediği şu yolda otururdu, bir iki saat bülbül sesi dinlerdik."

Eski süvari konuşan gençlere yaklaştı.

"Bu cırcırböceği sizlere neler anlatıyor bakayım? Bir şeyler yiyelim mi artık, ne dersiniz?"

Kont'un sofrada yemekleri övüp iştahla yemesi hanımefendinin neşesizliğini biraz dağıtır gibi oldu, yemekten sonra da subaylar iyi geceler dileyerek odalarına çekildiler. Kont giderken eski süvarinin elini sıktı. Anna Fyodorovna'nın elini öpmeden ayrıldı, bu da iki yaşlı insanın çok garibine gitti. Sıra Liza'ya gelince, gözlerini ona dikip o tatlı gülümsemesiyle gülerek, onun da elini sıktı. Kont'un gözlerini süzüşü Liza'yı yeniden şaşırtıp yüzünü kızarttı. "Çok yakışıklı bir adam ama kendisine fazla değer veriyor," diye geçirdi içinden.

XIV

Odalarına döndüklerinde Polozov:

"Sende hiç utanma sıkılma yok mu?" dedi. "Ben bile bile yanlış oynayarak sayı vermeye çalıştım, durmadan masanın altından seni dürttüm. Sen ne acımasız adammışsın meğer!.. Görmedin mi, kadıncağız ne kadar üzüldü?"

Kont bir kahkaha attı.

"İnsanı gülmekten çatlatır bu kadın! Nasıl da küsüverdi, fark ettin mi?"

Böyle diyerek neşeli bir kahkaha daha attı. Karşısında dikilen Yohan bile başını önüne eğdi, yana dönüp usulca güldü.

Kont gülmesini sürdürüyordu.

"Kah-kah-kah! 'Dostum' dediği adamın oğlunu görsün, nasılmış bakalım!"

"Çok ayıp ettik. Zavallı kadına acıdım doğrusu."

"Saçma! Sen çok toysun, dostum! Yani yenileyim mi istiyordun? Sonra niçin yenilecekmişim? Bir zamanlar oyun bilmiyordum da yeniliyordum. Buna on ruble derler, oğlum, gözünü dört aç! Hayatta becerikli olacaksın. Yoksa insanı aptal yerine koyarlar."

Polozov ona karşılık vermedi; o sırada Liza'yı düşünmekten başka bir şey istemiyordu canı. Onu son derece güzel ve saf bulmuştu. Giysilerini çıkardı, kendisi için hazırlanmış, yumuşak, temiz yatağa uzandı. Aralıklarından solgun ışıkların sızdığı, şalla örtülmüş pencereye bakarken şöyle düşünüyordu: "Görüyorum da, askerlik onuru, askerlik şanı boş şeylermiş... Mutluluk; kuytu bir köşede, sevgili, akıllı, sade bir kadınla yaşayıp gitmekten ibaret. Sağlam, gerçek mutluluk bu işte!"

Ama Asteğmen, Kont'a bu düşlerinden söz etmedi, hatta Kont'un da Liza'yı düşündüğünü bildiği halde, köylü kızının sözünü hiç açmadı.

Kont odada bir aşağı bir yukarı dolaşıyordu.

"Niçin soyunmuyorsun?"

"Bilmem, daha uykum gelmedi. İstersen sen mumu söndür, ben sonra yatarım."

Kont böyle diyerek dolaşmasını sürdürdü.

Geçirdikleri akşamdan sonra kendini her zamankinden daha çok Kont'un etkisinde hisseden, bu yüzden ona karşı isyan duygusu taşıyan Asteğmen, Kont'u kızdırmak için:

"Bilmem, daha uykum gelmedi," dedi.

Sonra Turbin'le konuşuyormuş gibi zihninden şunlar geçti: "Senin şu taranmış kafanın içinde hangi düşüncelerin dolaştığını biliyorum. Kızın ne denli hoşuna gittiği gözümden kaçmadı. Ama sen bu saf, iffetli varlığı anlayacak insan değilsin. Senin bütün istediğin, Mina ile albaylık rütbesi..."

Polozov neredeyse Kont'la konuşmaya başlayacaktı ki, sonra bu niyetinden caydı. Eğer Kont'un Liza hakkındaki niyeti gerçekten tahmin ettiği gibiyse, onunla tartışacak durumda olmadığını biliyordu. Hatta onunla karşıt görüşte olmaya dahi gücü yetmeyecekti. Onun, son günlerde gittikçe ağır ve dayanılmaz gelmeye başlayan etkisine boyun eğmekten başka çaresi yoktu.

Kont şapkasını giyip kapıya doğru yürüyünce:

"Nereye böyle?" diye sordu.

"Ahıra gidip atlara bir bakayım, her şey yerli yerinde mi?"

Asteğmen, "Tuhaf!" diye geçirdi içinden. Sonra mumu söndürdü, eski dostuna karşı aklına gelen, saçma sapan, düşmanca kıskançlık düşüncelerini kafasından atmaya çalışarak, öbür yanına döndü.

Bu sırada Anna Fyodorovna da her zamanki gibi ağabeyini, kızını, yetiştirmesi Pimoçka'yı kutsayıp öperek odasına çekilmişti. Uzun zamandan beri bunca yoğun bir heyecan duymamış olduğundan, rahatça dua bile edemedi. Toprağı bol olası Kont'un ona hüzün veren, canlı anıları ile onu insafsızca üzen genç Kont'un bıraktığı izlenimler aklından çıkmıyordu bir türlü. Yine de her zamanki gibi soyundu, karyolasının yanındaki masada duran yarım bardak kvasını içti ve yatağına yattı. Sevgili kedisi de sessizce odasına girmişti o sırada. Anna Fyodorovna kediyi yanına çağırdı, onun mırıltısını dinleyerek okşamaya başladı ama gene de gözüne uyku girmiyordu.

Anna Fyodorovna uyumasına engel olduğu düşüncesiyle kediyi yanından kovdu. Kedi döşemeye usulca atladı, tüylü kuyruğunu yavaşça kıvırarak, oradan sedirin üstüne zıpladı. O sırada, hanımefendinin odasında döşemede yatan hizmetçi kız Ustyaşka girdi içeriye; keçesini yere serdi, mumu söndürüp köşedeki kandili yaktı. En sonunda hizmetçi kız da horlamaya başlamıştı ama yaşlı kadının gözüne hâlâ uyku girmiyor, zihni karmakarışık düşünceler içinde çalkalanıp duruyordu.

Bir an gözünü kapatmaya görsün, genç Kont'un yüzü şıp diye canlanıyordu hayalinde. Gözlerini açıp kandilin zayıf ışığında komodine, masaya, beyaz giysisine bakınca bu yüz türlü çeşitli görüntülerle gene karşısına dikiliyordu. Kâh kuştüyü ya-

tağı onu bunaltıyor, kâh masadaki saatin tiktakları çekilmez oluyor, kâh hizmetçinin horlaması rahatını kaçırıyordu. Bir ara hizmetçiyi uyandırıp horlamamasını söyledi. Kızı Liza, baba oğul kontlar, oynadıkları kâğıt oyununun izlenimleri, karman çorman düşünceler halinde yeniden zihnine üşüştü. Kendisini kâh baba Kont'la birlikte vals yaparken görüyor, yarı çıplak, dolgun, beyaz omuzları gözünün önünde canlanıyor, baba Kont'un öpücüklerini omuzlarında hissediyor; kâh kızını genç Kont'un kollarında düşlüyordu. Ustyaşka yine horlamaya başlamıştı...

"Kalmadı artık o eski günler, insanlar çok değişti. Babası benim için ateşe atılmaya hazırdı, bunu yapması için neden de vardı. Beriki ise, Tanrı bilir, kütük gibi uyuyordur şimdi. Çapkınlık edeyim filan yok; oyunda birkaç ruble kazandı ya, bu ona yeter. Babası diz çöküp, 'Ne yapmamı emrediyorsun? Öl de, kendimi öldüreyim!' derdi. 'Eğer isteseydim öldürürdü de...'" diye hayallere dalmıştı ki, ansızın koridorda birinin yalın ayak sesleri duyuldu. Derken, başına bir örtü alan Liza heyecandan sapsarı, titreye titreye, koşarak girdi odasına, Anna Fyodorovna'nın yatağına düşercesine kapaklandı...

... Annesine iyi geceler dileyen Liza, o geceyi geçireceği dayısının odasına yalnız başına gitmişti. Sırtında beyaz bir bluz vardı, uzun kalın saç örgülerini başörtüsünün altına toplamıştı. Odasına varır varmaz ilk işi mumu söndürmek oldu, sonra penceresinin kepengini açtı, kendi de bir sandalyeye rahatça oturarak, ayın gümüş ışıklarının pırıl pırıl aydınlattığı havuzu dalgın gözlerle seyre koyuldu.

Alıştığı uğraşıları, yakından ilgilendiği şeyler, yepyeni bir ışıltı altında serilmişlerdi gözlerinin önüne. Sevgisi benliğinin bir parçası haline gelen kaprisli annesi, yaşlı ama sevimli dayısı, uşaklar, genç hanımlarını taparcasına seven köylüler, sağmal inekler, danalar, yüreğini büyük bir sevinçle dolduran bütün bu doğa, ona ruh dinginliği veren şeylerin hepsi şimdi ona başka türlü görünüyor; can sıkıcı, hatta çok gereksiz geliyordu. Sanki birisi ona, "Aptal kız, aptal kız! Yirmi yıldır ıvır zıvır işlerle uğraştın, boş yere birilerine hizmet ettin! Yaşam nedir, mut-

luluk nedir, aramadın!" diyor gibiydi. Aydınlık, kımıltısız bahçenin derinliklerine dalgın gözlerle bakan Liza, o anda bunları her zamankinden daha güçlü, önceki hayallerinden daha çarpıcı olarak düşünüyordu. Peki, onu bu düşüncelere yönelten neydi? Akla ilk gelebileceği gibi, Kont'a karşı gönlünde uyanan aşk değildi bu. Tersine Kont hiç hoşuna gitmemişti. Asteğmen İlyin kolaylıkla onun yerini alabilirdi ama İlyin gösterişsiz, zavallı, sessiz bir yaratıktı. İster istemez Asteğmeni unuttu, öfke ve sıkıntıyla hayalinde yine Kont'u canlandırdı. Kendi kendine, "Hayır, beklediğim beyaz atlı prens o değil!" diyordu. Onun ülküsü bambaşkaydı. Bu ülkü şu gecenin, şu doğanın ortasında, bu güzellikleri bozmadan sevebileceği, herhangi bir kaba gerçekle yan yana getirilmesi olanaksız, biçim verilmemiş bir varlıktı.

Başlangıçta, yalnızlık içindeki yaşamı, çevresinde ilgisini çekebilecek insanların olmayışı bilinen etkiyi yapmıştı Liza'ya. Tanrı'nın hepimizin gönlüne eşit olarak koyduğu sevme gücü, onun yüreğinde henüz uyandırılmadan, kımıltısız yatıyordu. Daha sonraları uzun süre, içinde bir şeylerin kıpırdandığını hüzünlü bir mutlulukla sezmiş ama gönül hazinesinin kapısını açıp içindekileri başkalarına akılsızca dağıtmaktan korktuğu için bu zenginliği kendi kendine seyretme zevkiyle yetinmişti. Liza'nın ömür boyu bu pinti mutluluğuyla yaşamasını isteyebilir miyiz? Acaba böylesi daha iyi, daha sürekli olabilir mi? O halde gerçek ve en güzel aşk bu değilse nedir?

"Tanrım!" diye düşünüyordu Liza, "Mutluluğumu, gençliğimi tümüyle elimden kaçırdım mı? Bir daha çıkmayacak mı karşıma mutlu olma fırsatı? Hiçbir zaman çıkmayacağı doğru mu?" Gözlerini kaldırıp ayın çevresindeki aydınlık haleye baktı. Dalga dalga beyaz bulutlar yıldızları örtmüş, aya doğru yaklaşıyordu. "Eğer ay şu kıyıdaki beyaz bulutçuğa değerse, kaygılarım doğru demektir," diye geçirdi içinden. Bulanık bir sis perdesi aydınlık toparlağın alt yarısını sıyırarak çabucak geçti. Çayırlarda, ıhlamur ağaçlarının tepelerinde, havuzda ay ışığı hafifçe donuklaştı; ağaçların koyu gölgeleri aydınlık yerlerle birleşti. Sanki doğayı loşluğa boğan bu kederli gölgeyi taklit edercesine, yaprakların üzerinden bir esinti geçti; çiyli otların,

ıslak toprağın, çiçeklenen leylak ağacının kokusunu sürükleyerek oturduğu pencereye kadar getirdi.

Liza kendi kendini, "Hayır, doğru değil! Eğer bu gece bülbül öterse, bütün bu düşündüklerimin saçma sapan şeyler olduğunu anlayacağım, o zaman umudumu kesmemem gerekir," diye avutuyordu kendini. Böylece birilerini bekliyormuş gibi, uzun zaman, sessizce oturdu; çevresinde her şey yeniden aydınlanıp canlandı, bulutlar yeniden birkaç kere ayı örttü, doğa üst üste kararıp aydınlandı. Ta havuzun aşağılarından gelen bir bülbül sesi çınlayan şakımasıyla onu uyandırıncaya değin, Liza pencerenin önünde oturduğu yerde öylece uyuyakalmıştı. Bülbülün ötüşüyle araladı gözlerini. Önünde açılıveren bu dingin, aydınlık doğayla gizemli bir biçimde kaynaşan ruhu yeni bir coşkuyla dolup taştı. Başını ellerine dayadı. Azap veren tatlı bir hüzün yüreğini eziyordu. Karşılığını bulamamış, temiz, engin bir aşkın hafifletici yaşları doldu gözlerine. Başını, pencere kenarında çaprazladığı kollarının üzerine koydu. Sevdiği bir dua kendiliğinden dudaklarından döküldü; ıslak gözlerle yeniden uykuya daldı.

Bir elin eline dokunmasıyla uyandı ansızın. Gözlerini açtı. Bu elin dokunuşu önce hafif ve hoştu. Sonra gittikçe daha çok sıkmaya başladı. Bir anda gerçeği kavrayarak bir çığlık attı, yerinden sıçradığı gibi olanca hızıyla odasından dışarı fırladı. Liza oradan uzaklaşırken, odanın penceresi önünde, bahçede dikilen; ay aydınlığında açıkça seçilebilecek durumdaki Kont Turbin'i tanımış mıydı? Bunu kendisi de bilmiyordu.

XV

Gerçekten Kont'tu bu. Kızın çığlığı üzerine gece bekçisinin çitin ötesinden düdük çaldığını işitince, yakayı ele veren bir hırsız tedirginliğiyle sağına soluna bakmaksızın, çiyli ıslak otlarda koşmaya başladı; o hızla bahçenin derinliklerine daldı. Aklı başından oynamış bir biçimde; "Ah, ben ne aptalım! Korkuttum onu. Yavaşça seslenerek uyandırmalıydım. Ah, beceriksizin, hayvanın biriyim ben!" diye söyleniyordu. Bir ara durarak kulak kabarttı. Kumlu yollardan sopasını sürükleye sürükleye yürüyen bek-

çi, bahçe kapısından içeri girmişti. Gizlenmeliydi. Havuza doğru yürüdü. Ayaklarının ıslanmasına aldırmaksızın yere çömeldi, yaptıklarını ta başından beri gözünün önüne getirmeye çalıştı...

Bahçeye ilk girişinde, çiti aştıktan sonra, gözleriyle Liza'nın penceresini aramış; onun orada oturduğunu görmüştü. En ufak cıtırtıya kulak vererek pencereye birkaç kere yaklaşıp uzaklaşmış, böyle ağırdan alışına kızan Liza'nın onu sabırsızlıkla beklediğini düşünmüş, en sonunda utangaç köylü kızının uyuyor numarası yaptığı kanısına varmıştı. Bu kararla ona doğru yaklaşınca kızın uyuduğunu açıkça görmüş ama nedense şaşkınlık içinde yeniden geriye kaçmış, ancak korkaklığından ötürü kendini ayıplayarak, son bir kararla Liza'nın yanına gitmiş, o kararla da elini tutuvermişti...

Bekçi öksürüp boğazını temizleyerek bahçe kapısını gıcırdatarak açtı, dışarı çıktı. Bunun ardından Liza'nın pencere kanatları kapandı, içeriden kepenkler indirildi. Kont bunları içi burkularak seyrediyordu. Her şeye yeniden başlamak için neler vermezdi ki! İkinci bir fırsat çıksa böyle aptalca davranır mıydı? "Olağanüstü bir kız! Körpe mi körpe, nefis bir parça. Nasıl da elden kaçırdım!.. Budalanın biriyim ben!" diye düşündü. Artık uykusu muykusu kalmamıştı. Canı sıkılan bir adamın kararlı adımlarıyla, ıhlamur ağaçlarının çevrelediği yolda rastgele yürümeye başladı.

O büyülü gece; aşka çağrı ve durgun bir hüzünden oluşan armağanını ona da vermişti. Killi toprağının şurasından burasından otların fışkırdığı, üzerine kuru dalların döküldüğü yol, ıhlamurların sık yapraklarının arasından düşen soluk ay ışığı sebebiyle alaca bulaca gözükmekteydi. Kıvrılmış bir ağaç dalı, Kont'un başının üstünde sanki bir yanından beyaz yosunla kaplanmış gibi parlıyordu. Gümüşlenen yapraklar arasında birileri fısıldaşıyor gibiydi. Konakta bütün ışıklar sönmüş, sesler kesilmişti; sanki bir bülbül tek başına bu engin, sessiz boşluğu ötüşüyle doldurmaya çalışıyordu. Bahçenin kokulu serinliğini ciğerlerine çeken Kont, "Tanrım, bu ne gece! Bu ne mucize dolu bir gece! Ama içimde nedense bir sıkıntı var. Ne kendimden, ne çevremdekilerden, ne de yaşamaktan zevk alıyorum. Hiç mi

hiç mutlu değilim! Ne güzel, ne sevimli bir kızdı oysa! Belki de gücenmiştir bana..." diye geçirdi içinden. Birden kafasının içi karıştı; kendini, bahçede köylü kızı Liza ile yan yana, çeşitli garip durumlarda gözünün önüne getirdi; sonra Liza'nın yerini sevgilisi Mina'sı aldı. "Ben ne aptalım! Belinden sarılıp öpüvermeliydim!" diye düşündü; o pişmanlık içinde, arkadaşıyla birlikte kaldığı odaya döndü.

Asteğmen daha uyumamıştı. Yatağında döndü, yüzünü Kont'a çevirdi.

Kont:

"Uyuyor musun?" diye sordu.

"Hayır."

"Bilsen az önce neler oldu, anlatayım mı?"

"Anlat."

"Hayır, anlatmayayım daha iyi... Ya da dur anlatayım. Ayağını topla biraz."

Kaçırdığı fırsata gerçekten boş verircesine, canlı bir gülümseyişle arkadaşının yatağının ucuna ilişti.

"Söyleyeceklerime inanacak mısın bilmem! Şu bizim hanım kız bana buluşma önerisinde bulundu."

Polozov:

"Ne diyorsun?" diye bağırarak yatağında doğruldu.

"Bak, dinle."

"Nasıl olur? Ne zaman? İnanmıyorum sana!"

"İster inan, ister inanma. Siz iskambil oyununun hesabını yaparken, kız bana geceleyin pencerenin önünde bekleyeceğini, benim odasına girebileceğimi söyledi. Gör işte, becerikli adam diye kime derler! Sen orada moruklarla oturadur, biz ne işler çevirdik! Kendi kulağınla işittin, geceleyin pencerenin önünde oturacağını, havuzu seyredeceğini, senin yanında da söylemedi mi?"

"O bunu o amaçla söylememiştir herhalde."

"Öyle mi, değil mi bilmem. Bu sözleri söylediğini sen de duydun... Belki de her şey birdenbire olsun istememiştir de, bana öyle gelmiştir. Ama korkunç bir şey oldu. Düpedüz salaklık benim yaptığım!"

Kont böyle diyerek kendini hor görürcesine gülümsedi.

"E, neler oldu? Anlatsana hadi!"

Kont, Liza'nın yanına kararsızlık içinde yaklaşıp uzaklaşmalarını atlayarak her şeyi olduğu gibi anlattı.

"Bu güzel fırsatı kendi beceriksizliğim yüzünden kaçırdım. Daha yürekli olmalıydım. Çığlık atarak pencereden kaçtı."

Üzerinde sürekli ve güçlü bir etki bırakmış olan Kont'un gülümsemesine beceriksiz bir gülümsemeyle karşılık veren Asteğmen:

"Demek bir çığlık attı ve kaçtı, öyle mi?" dedi.

"Evet. Hadi, uyuyalım artık."

Asteğmen yeniden sırtını ona döndü, sesini çıkarmadan on dakika kadar yattı. Bu sırada ruhunda neler olup bittiğini Tanrı bilir. Ama yeniden Kont'a doğru döndüğünde, yüzünde tam bir kararlılık okunuyordu.

"Kont Turbin!" dedi sesi titreyerek.

Kont'un sesi sakindi.

"Bir şey mi var? Sayıklıyor musun yoksa? Ne diyorsun, Polozov?"

"Kont Turbin! Siz alçağın birisiniz!"

Polozov bu sözleri yüksek sesle söyledikten sonra ayağa fırladı.

XVI

Ertesi gün bölük yola çıktı. Subaylar ev sahiplerini görmeden konaktan ayrıldılar, onlarla vedalaşmadılar bile. Birbirleriyle de konuşmuyorlardı. İlk konaklama yerinde düello yapmaları kararlaştırıldı. Ama alayda herkesin sevdiği, iyi bir arkadaş, mükemmel bir binici olan, Kont'un düello tanığı Yüzbaşı Şults işi öyle ayarladı ki, düello yapılmadığı gibi, alayda hiç kimsenin bundan haberi bile olmadı. Hatta Turbin ile Polozov, aralarında eski dostluk ilişkileri kalmamış da olsa, birbirlerine gene senli benli davrandılar; eskisi gibi yemeklerde, partilerde arkadaşlıklarını sürdürdüler.

Tipi

Метель

I

Akşamın saat yedisinde çayımı içtim; şimdi adını unuttuğum ama Novoçerkask yakınlarında Don Ordusu Toprağı olarak hatırımda kalan yerde, bir menzil hanından[1] yola çıkma hazırlığına başladım. Kızağa bindikten sonra kürküme bürünüp dizlerime battaniyemi çektim, uşağım Alyoşa ile birlikte yerimize iyice yerleştiğimiz zaman ortalık epeyce kararmış bulunuyordu. Hanın arka avlusunun havası ılık ve durgundu. Kar yağmıyordu ama gökte bir tek yıldızın parladığı da yoktu. Tepemizde asılı duran gökyüzü, önümüzde göz alabildiğine uzanan, tertemiz karla örtülü ovanın üstüne abanmış gibi, kopkoyu gözükmekteydi.

Handan hayli uzaklaşıp, aralarından biri geniş kanatlarını durmadan döndüren yel değirmenlerini de geçince, kalın kar tabakasıyla kaplı, geçilmesi zor bir yolla karşı karşıya bulunduğumuzu anlamakta gecikmedim. Daha çok sol yandan esen şiddetli rüzgâr, atların toynaklarının kopardığı karları uzaklara doğru sürükleyip götürüyordu. Çıngırağın sesi kısılmaya baş-

1 Uzun yollarda belirli aralıklarla dizilmiş; dinlenmek, yemek yemek, araba, kızak değiştirmek gibi işlere yarayan hanlardan biri, eski kervansaraylar gibi – ç.n.

lamıştı, böğrümde bir açıklıktan içeri giren buz gibi soğuk hava sırtımı gittikçe daha çok üşütüyordu. Hancının, "Geceleyin yolunu şaşırıp kırlarda donmaktansa, yola hiç çıkmamak en iyisi!" öğüdü geldi aklıma.

Kızak sürücüsüne:

"Yolumuzu kaybetmeden gider miyiz?" diye sordum.

Ondan karşılık gelmeyince bir kez daha yüksek sesle:

"Hey arabacı!" dedim. "Ne dersin, ilerideki menzil hanına ulaşabilecek miyiz? Yolumuzu şaşırıp karların ortasında kalmayız, değil mi?"

"Allah bilir, yanıtını verdi adam."

Sonra:

"Bak şu rüzgârın yaptığı işe!" dedi. "Karları öyle bir savuruyor ki, yolu seçebilene aşk olsun!"

Ben durmadan soruyordum:

"Yolu bulup çıkarabileceğine güveniyor musun? Menzil hanına varır mıyız? Söylesene!"

Arabacı:

"Varırız elbet," dedikten sonra bir şeyler daha mırıldandıysa da, rüzgârdan ne dediğini duyamadım.

Geriye dönmek istemiyordum ama Don Ordusu Toprağı gibi Allah'ın belası bir yerde yolu şaşırıp ayazda, tipide donmak da vardı işin ucunda. Ayrıca, karanlıkta yüzünü pek seçemediğim arabacıya da güvenemiyordum; daha doğrusu adamı pek gözüm tutmamıştı. Kızağın önünde biraz yanda değil de tam ortada, ayaklarını altına toplamış olarak oturuyordu. Boyu sırık gibi uzundu, sesi ölgün çıkıyordu. Kızağı, arabacı yerine oturmuş acemi bir uşak gibi, dizginleri iki eliyle birden tutarak sürüyordu. Arabacıların kullanmadığı türden, sağa sola kayıp duran bol bir şapka vardı başında. Adamı özellikle, kulaklarını atkıyla iyice sardığı için gözüm tutmamıştı. Kısacası, önümde sipsivri dikilip duran bu iki büklüm, ağzından laf çıkmayan herif hoşuma gitmiyor, ilerisi için iyi şeyler akla getirmiyordu.

Arabacının yanında oturan uşağım Alyoşa bana baktı.

"Bana kalırsa geriye dönmek en iyisi beyim. Yolumuzu şaşırırsak vay başımıza geleceklere!"

Arabacı kendi kendine homurdanıp duruyordu:

"Aman Tanrım, ne berbat esiyor! Kar gözüme yapıştıkça bir şey göremiyorum. Hey kurban olduğum!"

Daha çeyrek saat bile gitmemiştik ki, arabacı atları durdurdu, dizginleri Alyoşa'ya verdi, ayaklarını oturduğu yerden güçlükle kurtararak iri çizmeleriyle karları kıtırdata kıtırdata yol aramaya koyuldu.

"Ne oldu? Nereye gidiyorsun? Yoksa yolumuzu mu şaşırdık?" diye sorduysam da, bana yanıt bile vermedi.

Yüzünü rüzgârdan korunacak biçimde çevirerek yürüdü gitti. Döndüğü zaman:

"Ee, yolu bulabildin mi bari?" diye soracak oldum.

Kızağın yoldan çıkmasına sanki ben sebep olmuşum gibi, ters ters;

"Yok bir şey!" karşılığını verdi.

Donmuş ayaklarının üzerine bağdaş kurup yerine yerleştikten sonra buz tutmuş eldivenleriyle dizginleri toplamaya başladı. Kızak yeniden hareket edince sordum:

"Şimdi ne yapacağız?"

"Ne mi yapacağız? Burnumuzun doğrusuna gideceğiz."

Yavaş bir tırısla yol almaya başladık. Kızak, bazen bir karış un gibi karla örtülü yerlerden, bazen sert buzların üzerinden gelişigüzel kayıyordu.

Tanrı bilir nereye gidiyorduk! Çünkü bir çeyrek saat yol aldığımız halde karşımıza bir tane bile kilometre taşı çıkmamıştı.

Dayanamadım, arabacıya bir daha sordum:

"Söylesene, menzil hanına varabilecek miyiz?"

"Hangisine? Çıktığımıza diyorsan kolay... Atları bırakıver, kendiliklerinden giderler. Ama önümüzdekini dersen, pek gözüm kesmiyor. Bu havada donmak işten bile değil!"

"Madem öyle, bırak hayvanları geri götürsünler!"

"Dönelim mi istiyorsunuz?"

"Evet, evet, dönelim."

Arabacı dizginleri salıverince atlar gayrete gelerek koşmaya başladılar. Ben geriye döndüğümüzün farkına bile varmadan rüzgârın yönü değişti, çok geçmeden karların arasından yel de-

ğirmenleri seçilmeye başladı. Arabacının keyfi yerine geldi, çenesi açıldı:

"Hiç unutmam, bir gün ileriki handan buraya doğru geliyorduk. Öyle bir ayaz çıktı ki, sorma! Geceleyin ot yığınlarının içine gömülerek kurtulduk, gündüz hana zor vardık. Bereket, karşımıza ot yığınları çıkmıştı, ya çıkmasaydı durumumuz nice olurdu. Gene de götürdüğüm yolcunun bacakları dondu, zavallı üç hafta acı çektikten sonra öldü.

"Bak, şimdi soğuk değil, üstelik rüzgâr da kesildi. İstersen geriye dönüp yolumuza devam edelim," dedim ben.

"Ilık olmasına ılık. Bir de şu tipi olmasa! Şimdi geriye döndüğümüz için size öyle geliyor, ama rüzgârın sertliğine diyecek yok. Tarifeli posta kızağı olsaydık soğuğa moğuğa aldırmaz giderdik. Gelgelelim, keyfimize kalmış bir iş bu. Şaka değil, sizleri donduruveririz de... Sonra ceremenizi nasıl ödeyeceğiz?"

II

Bu sırada peşimizden hızla yaklaşan birkaç troykanın çıngırakları duyulmaya başladı.

Arabacı:

"Posta çıngırakları," dedi. "Her menzil hanında böyle bir takım bulunur."

Gerçekten de, rüzgâra karşın apaçık işitilen, öndeki troykanın çıngırakları kulağa çok hoş geliyordu. Biraz titreyen, kalın, duru, çın çın öten çıngıraklar... Sonradan öğrendiğime göre, böyle çıngıraklara avcı takımı diyorlarmış. Ortada, kadife sesli denen bir tane büyük, bunun iki yanında ise üç ton ince perdeden birer tane küçük... Büyük çıngırağın kalın sesine karışan bu iki tiz sesin havada beş perde yukardan titreyerek yansıması, uzayıp giden sessiz ovada, insanın üzerinde çok garip, garip olduğu kadar da hoş bir etki bırakıyordu.

Üç troykadan en öndeki bizimle aynı hizaya gelince, arabacı:

"Amma da koşturuyorlar!" dedi.

Sonra sürücülerden arkada oturana seslendi:

"Hey! Yoldan ne haber? Zahmet çekmeden gidebilecek miyiz?"

Öteki ona aldırmadı, atlara bağırarak bastı gitti. Posta bizi geçer geçmez çıngırak sesleri de rüzgârda kayboldu.

Bizim arabacı utanmışa benziyordu.

"Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın, beyim! Yoldan yeni geçtiklerine göre, izler hemen silinmez. Ne dersiniz? Gidiyor muyuz?"

Kabul ettim. Bunun üzerine yeniden yüzümüzü rüzgâra karşı döndük, derin karda ilerlemeye başladık. Önümüzden geçen kızakların açtığı izden çıkmamak için ben yandan yolu gözlüyordum. İki kilometre kadar izler açıkça göründü, ondan sonra kirişlerin altında karın yüzeyindeki pürüzleri zorlukla seçmeye başladım, en sonunda da bunun iz mi, yoksa kar tabakası mı olduğunu fark edemez oldum. Karın, kirişin altına hızla girmesine baka baka gözlerim yorulduğu için başımı kaldırıp ileriye bakmaya başladım. Üçüncü kilometre taşını da geçmiştik, ama dördüncüyü bir türlü göremiyordum. Önceki gibi bazen rüzgâra karşı bazen rüzgârı arkamıza alarak bir süre gittik. En sonunda her kafadan bir ses çıkmaya başladı. Arabacı sağa, ben de sola saptığımızı söylüyorduk; Alyoşa ise geriye gittiğimizi ileri sürüyordu. Birkaç kez durduk, arabacı yerinden ağır ağır kalkarak yol aramaya gitti. Ama hepsi boşuna... Bir keresinde de ben, yol olarak düşündüğüm yere bakmak için kızaktan indim, rüzgâra karşı bin bir güçlükle birkaç adım attım ki, çevremde bembeyaz karla örtülü düzlükten başka bir şey bulunmadığını anladım. Üstelik kızağı da göremediğim için bağırmaya başladım: "Hey, arabacı! Alyoşa!" Rüzgârın sesimi, ağzımdan çıkar çıkmaz uzaklara götürdüğünü biliyordum. Kızağın bulunduğu yere gideyim dedim, kızak yok; sağıma soluma baktım, gene yok... Bunun üzerine –aklıma geldikçe hâlâ utanırım– biraz da umutsuzluğa kapılarak bir kez daha avazım çıktığı kadar "Arabacı!" diye haykırdım. Meğer adam iki adım ötede değil miymiş! Elinde küçük kırbacı, yana yatmış kocaman şapkasıyla birdenbire karşımda dikiliverdi. Beni alıp kızağa götürürken:

"Dua edin, hava ılık," dedi. "Bir de ayaz çıkarsa o zaman görürüz günümüzü... Sen büyüksün, Tanrım!"

"Bırak atları, geriye gitsinler! Kendiliklerinden yolu bulurlar öyle değil mi?"

"Bulmayıp da ne yapacaklar!"

Dizginleri bıraktı, ortadaki atın bellemesine kırbacını iki üç kez yapıştırdı, kızağımız hızla kaymaya başladı. Böylece yarım saat kadar gittik gitmedik, birden avcı çıngıraklarının o tanıdık sesini işitmeye başladık. Onun peşinden iki ayrı ses daha... Ama hepsi de karşı yönden geliyorlardı. Postayı yükledikten sonra arkaya bağladıkları yedek atlarıyla birlikte ileriki hana doğru yol alan deminki troykalardı bunlar. Kadana gibi iri atların çektiği özel ulak kızağı, avcı çıngırağını şıngırdatarak en önde ilerliyordu. Boğazını yırtarcasına bağıran bir arabacı çömelmişti kızağın önünde. İkişer sürücü bulunan arkadaki boş kızaklardan ise şen şakrak konuşmalar işitiliyordu. Sürücülerden biri pipo içmekteydi, bir ara piponun kıvılcımı adamın yüzünün yarısını aydınlattı. Onları böyle görünce, yola çıkmaktan korktuğum için kendi kendimi ayıplamaya başladım. Benim arabacı da aynı şeyi düşünmüş olacak ki, ikimiz birden "Gidelim şunların arkasından!" dedik.

III

Üçüncü kızak daha bizi geçmeden bizim arabacı atları beceriksizce döndürmeye başladı. Bizim kızağın okları ötekinin arkasına bağlı atlara bindirince hayvanlar ürktüler, kızağa bağlı dizginlerini koparark yana fırladılar. Konuşmasından, duruşundan yaşlıca biri olduğunu tahmin ettiğim kısa boylu bir adam kısık, çatlak sesiyle bizimkine şöyle bağırdı:

"Hay senin gözün çıksın, e mi! Koskoca yolu bıraktın da bizi mi buldun, kör pezevenk!"

Sonra çevik bir sıçrayışla aşağı atladı, atların arkasından koştu. Bir yandan da bizim arabacıya yakası açılmadık küfürler savuruyordu.

Huysuzlanarak iplerini koparan, sonra da kaçmaya başlayan atları yakalamak için peşlerine düşmüştü. Bir dakika sonra hem atlar hem de arabacı, tipinin beyaz sisi içinde gözden kayboldular.

Uzaktan arabacının şöyle bağırdığı duyuluyordu:

"Vasiliii! Doru atı buraya getir! Onları başka türlü yakalayamayız!"

Arabacılardan oldukça uzun boylu olanı, kızaktan aşağı atladı, yedek atların bağlarını çözüp birinin boynuna tırmandıktan sonra, dörtnala, karları tepeleye tepeleye aynı yönde gözden silindi.

Öbür iki kızak ile biz, en önde çıngıraklarını şıngırdatarak koşturan posta kızağı, yoldan çıkıp çıkmadığımıza aldırmadan ileri yürüdük.

Atları yakalamaya giden adam için benim arabacı:

"Yakalamaz olur mu?" diyordu. "Ötekilere uymadıklarına göre, atlar bayağı huysuz olmalı. Kaçtıkları yerden geri getirmek kolay olmaz."

Bütün uykum kaçmıştı. Benim arabacı ise öbür kızakların peşine takılalı beri canlanıp neşelenmişti. Elbette bu durumdan yararlanmakta gecikmedim. Nereden, ne zaman geldiğini, kimin nesi olduğunu sormaya başladım. Çok geçmeden Tula'nın Kirpiç köyünden toprak kölesi[2] bir hemşehrim olduğunu öğrendim. Beyin toprakları iyice azalmış, kolera salgınından sonra buğday büsbütün yetişmez olmuş. Benim hemşehrinin kardeşlerinden biri askere gidince ailede iki erkek kardeş kalmışlar. Yılın sonuna kadar ekmekleri zor yetermiş, rençberlikle kıt kanaat geçinirlermiş. Küçük kardeşi evli, kendisi ise dul olduğu için ev işlerini öteki yönetiyormuş. Her yıl köylerinden buraya arabacılık yapmak için gelirlermiş; kendisi arabacılığı sevmezmiş ama kardeşine yardım olsun diye posta sürücülüğüne geçmiş. Şimdi bu iki menzil hanı arasında çalışıyor, "bereket versin" yılda yüz yirmi ruble kazanarak yüz rublesini eve gönderiyormuş. Bu "yaşam" yine de hoşuna gidiyormuş ama posta sürücüleri ile bütün arabacı milleti kaba, küfürbaz olurlarmış.

"İşte örneği! Kendi kulaklarınızla işittiniz. Bu adam bana ne diye sövdü? Aman Tanrım! Sanki isteyerek mi yaptım? Atların kaçmasında benim suçum ne? Kimsenin kötülüğünü ister miyim? Sonra atların hemen peşine düşecek ne vardı! Kendileri

2 Toprak köleliği 1861'de kaldırılmıştır, yasanın kalkmasından önce köylüler toprak ağasının (beyin) mülkü sayılırdı. Tolstoy da Tulalıdır – ç.n.

çıkar gelirlerdi. Şimdi hem atları kovalarken yoracak, hem de yolunu bulup dönmesi güçleşecek."

Önümüzde birkaç karaltı görerek sordum:

"Şu kararan şeyler ne, biliyor musun?"

Hasır örtülü kocaman arabalarla aynı hizaya gelince:

"Yük kervanı," dedi. "Yolculuk diye ben buna derim! Tek Allah'ın kulu görünmüyor ortalıkta, arabalara yatmış uyuyorlar. İşini bilen, akıllı atlar hepsi de. Bu hayvanları yollarından kimse ayıramaz..."

Biraz durduktan sonra:

"Biz de sıra sıra dizilir giderdik. Biliriz bunları," diye ekledi.

Tepelerindeki hasırlardan tekerleklerine kadar karla örtülü, içinde kimsecikler gözükmeyen bu kocaman arabaların görünüşü gerçekten çok garipti. Bir ara bunlardan birinin üstündeki hasır ön köşeden biraz aralanarak, çıngırakları merak eden birinin şapkası dışarı çıktı, sonra hemen içeri kaçtı. İri ala bir at boynunu uzatıp belini gerginleştirerek, kalın karla örtülü yolda ölçülü adımlarla yürürken, kardan bembeyaz boyunduruğunun altındaki kıllı başını durmadan sallıyordu. Bizim hizamıza gelince, tepeleme kar yığılmış kulaklarından birini dikti.

Yarım saat daha geçince arabacı bana dönerek:

"Beyim, size göre doğru yolda mı gidiyoruz?" diye sordu.

"Bilmem."

Kuşkusunun doğruluğuna inanan bir sesle:

"Önceden rüzgârın nasıl estiğini biliyorsunuz," diye sürdürdü konuşmasını. "Ama şimdi epey durgun bir havada gidiyoruz. Bana kalırsa gene yolumuzu şaşırdık."

Adamın ödleğin biri olduğu apaçık ortadaydı. Bununla birlikte yol bulma sorumluluğunu üzerinden attığı için, bir de "Ölürsek hep birlikte ölürüz," rahatlığı içinde öteki kızakların peşine takıldığımızdan beri oldukça sakinleşmişti. Sanki bu işte onu ilgilendiren bir şey yokmuş gibi, önde giden kızağın sürücüsünün yanlış hareketleri üzerinde soğukkanlıca fikirler yürütüyordu. Baştaki kızağın bazen sağa bazen sola kaydığını ben de fark etmiştim; hatta küçük bir alanda dönüp durduğumuzu bile düşünüyordum. Ama üzerinde ilerlediğimiz ova

dümdüz olduğu halde öndeki kızağın önce yokuşu tırmandığını, bir süre böyle gittikten sonra yeniden aşağı doğru indiğini sanmam gibi, bu da bir duyu yanılması olamaz mıydı?

Böyle bir süre daha yol alınca, uzakta, ta ufukta kımıldayan, alçak, uzun bir karaltı dikkatimi çekti. Bir dakika bile geçmedi ki, bunun karşılaştığımız yük kervanı olduğunu anladım. Durmadan yağan kar, bazıları hiç dönmeyen gıcırtılı tekerlekleri iyice örtmüştü. Hasırların altındaki insanlar eskisi gibi uyuyorlar, öncü ala at aynı şekilde burun deliklerini şişire şişire yolu koklarken kulaklarını dikiyordu.

Benim arabacı canı sıkkın bir tavırla:

"Vay anasını! Döndük dolaştık gene aynı kervanla karşılaştık," dedi. "Ah, bizim kızağımızda da ulak atları olacaktı da görecektiniz! Şimdi şunları hızlı sürmeye kalk, fazla dayanamayıp çatlarlar."

Öksürerek boğazını temizledikten sonra:

"Geri dönelim beyim, gözü kör olsun böyle yolculuğun!" diye sürdürdü konuşmasını.

"Neden dönecekmişiz? Herhalde sonunda bir yere varacağız."

"Nereye varacağımızı bilmiyorum. Geceyi bu Allah'ın belası kırda geçirmeyelim de!.. Aman Tanrım, şu tipinin azgınlığına bak!"

Öndeki sürücü yolunu şaşırıp şaşırmadığını merak edip kızaktan bir kerecik aşağı inmemiş, şarkı söyleyerek atları habire koşturmuştu. Bu işe pek aklım ermemekle birlikte, ne olursa olsun onlardan geri kalmak istemiyordum.

Arabacıya:

"Durma, sür!" dedim.

Arabacı atları dehledi, ama artık eski neşesi kalmamıştı, benimle konuşmuyordu.

IV

Tipi gittikçe şiddetini artırıyor, yukarıdan ufak ufak kuru bir kar yağıyordu; ayaz şiddetini artırmıştı. Burnum ve ayaklarım en çok üşüyen yerlerimdi. Soğuk hava şimdi kürkümün altına

eskisinden daha çok giriyor, iyice örtünmem gerekiyordu. Arasıra kızağımız, üzerinden karların uçup gittiği, buzlaşmış toprak üzerinde takırdayarak kayıyordu. Yoldan çıkarsak başımıza neler geleceği beni son derece ilgilendirmekle birlikte, gece gündüz dinlenmeden yaptığımız altmış-yetmiş kilometrelik yolculuktan sonra ister istemez gözlerimi yumdum ve uyuklama başladım. Bir ara gözlerimi şöyle bir açtım, ilk anda gözüme çarpan şey, şaşırtıcı parlaklığıyla beyaz ovayı kaplayan aydınlık oldu. Ufuk epeyce uzaklara gitmiş, kurşun rengi alçak gökyüzü görünmez olmuştu. Yağan karın beyaz eğik çizgileri, dört bir yandan sicim gibi aşağıya iniyordu. Önümüzdeki kızakların karaltıları açıkça belliydi. Yukarıya bakınca bir an bulutlar dağılmış, yağan kar gökyüzünü perdeyle örtmüş gibi geldi. Ben uyurken ay çıkmıştı; seyrek bulutlar ile sicim gibi yağan karlar arasından aydede soğuk parlak ışıklarını saçıyordu. Açıkça seçebildiğim üç şey vardı: Bindiğim kızak, kızağın sürücüsü ile Alyoşa, bir de önde giden üç troyka. Troykalardan birincisi, önde oturan arabacının atları tırısla sürdüğü ulak kızağıydı; ikincisi, iki arabacının dizginleri bırakıp cepkenlerine iyice sarınarak oturdukları ve üst üste parlayan kıvılcımlardan anlaşıldığına göre, durmadan pipo içtikleri kızak; üçüncüsü ise, içerisinde kimsecikler görünmeyen, belki sürücüsünün arkaya çekilip yolcuların oturma yerinde uyuduğu kızaktı. Uyandığım zaman en öndeki sürücü, atları ikide bir durdurarak yol aramaya koyuluyordu.

Bir de posta kızağı ile birlikte durunca rüzgârın uğultusu artıyor, havada uçuşan karın şaşırtıcı bolluğu daha bir göze çarpıyordu. Kar bulutunun örttüğü parlak ay ışığında, elindeki kamçının sopasıyla karı yoklayarak ilerleyen kısa boylu arabacının karaltısı sağa sola gidip gidip geliyor, sonra gene kızağa yaklaşıyor, yandan sıçrayarak kızağın önüne biniyordu. Bunun üzerine tipinin tekdüze uluması arasından yeniden haykırışlar, ince çıngırak sesleri işitilmeye başlıyordu. En öndeki kızak sürücüsü, yol ya da harman yeri aramak için kızağından indikçe, ikinci kızaktan ona bağıran birinin kendine güvenen, canlı sesi çınlıyor; her seferinde başka bir uyarıda bulunuyordu.

"Beni dinle, İgnaşka, sola doğru fazla saptın; sağa, tipiye karşı sür kızağı..."

"Deli dana gibi ne dönüp duruyorsun? Karın yağışına bakarak yürürsen yolu bulursun..."

"Sağa doğru sür, aslanım! Durma, gözünü seveyim! Bak hele şurada bir şey kararıyor! Kilometre taşı mı? Görebiliyor musun?"

"Hey, İgnaşka, ne diye durmadan yön değiştiriyorsun? Ala atı çöz de kendi başına salıver, sana yolu bulup çıkarsın. Yapacak başka bir şey kalmadı."

Öğüt veren arabacı, sözünü ettiği atı çözmek ya da yol aramaya gitmek şöyle dursun, burnunu cepkeninden dışarı çıkarmak niyetinde bile değildi. İgnaşka, adamın öğütlerine karşılık, "Madem kendisi yolu daha iyi bildiğini ileri sürüyor, ne diye inip göstermiyor," diye sordu.

Beriki ise, onun da altında seçme ulak atları olsa hemencecik atlayıp yolu bulacağını söyledi.

"Bizim kör olası atlar en önde gitmekten korkarlar. Seninkiler başka ne de olsa," dedi.

Atlarını neşeyle ıslıklayıp süren İgnaşka bunun üzerine:

"Öyleyse sen kendi işine bak! Başkalarına öğüt vermeye kalkma!" karşılığını verdi.

Öğütçüyle birlikte aynı kızakta giden öbür arabacı ağzını açıp İgnaşka'ya tek söz söylememiş, uyanık durduğu halde onların konuşmalarına karışmamıştı. Onun uyumadığını, sönmeyen piposundan, durakladığımız zamanlar işittiğim ardı arkası kesilmeyen, tekdüze konuşmasından çıkarıyordum. Masal anlatıyor olmalıydı. İgnaşka, altıncı ya da yedinci kez durunca, yolculuk zevkinin bozulmasından dolayı dayanamadı.

"Neden durdun gene? Şuna bak, yol bulacakmış! Sen tipi nedir, bilmez misin? Yolu yapan mühendisin kendisi bile bulamaz yolu bu havada! Atlar nereye çekerse oraya gideceksin. Kırlarda donup ölmeye hiç niyetimiz yok. Sür hadi!"

Benim arabacı adamı destekledi:

"Öyle, öyle! Geçen yıl bir arabacı bu yüzden ölmedi mi?"

Üçüncü kızaktaki sürücü bir türlü uyanamıyordu. Öğüt vermeyi seven arabacı bir duraklama sırasında ona seslendi:

"Filip! Hey, Filip! Uyuyor musun?"

Adamdan yanıt alamayınca aklından geçenleri açıkça söyledi:

"Dondu mu yoksa? İgnaşka, baksana şuna!"

Her yere yetişen İgnaşka, üçüncü kızağa yaklaştı, uyuyan adamı dürtüklemeye başladı. Onu sarsarken bir yandan da şöyle sesleniyordu:

"Vay anasını! Bir yarımlık[3] adamı nasıl da sızdırıvermiş!.. Yoksa dondu mu gerçekten?"

Uyuyan adam homurdandı, bir küfür savurdu.

İgnaşka:

"Amanın kardeşler, sağmış meğer!" dedi.

Sonra kızağının önüne sıçradı, atları dehledi, kuyruğuna durmadan kırbaç yiyen benim kızağın üçlü takımından yana koşulu küçük doru, dörtnala kalkarak beceriksizce sıçramaya başladı.

V

İplerini koparıp kaçan atların peşindeki ihtiyar ile Vasili, sanırım, gece yarısına doğru bize yetiştiler. Atları yakalamışlar, bizi bulup gelmişlerdi. Dümdüz ovanın ortasında, bu göz açtırmayan boz bulanık tipide bu işi nasıl becerdikleri bugüne kadar akıl erdiremediğim bir gerçek olarak kaldı. İhtiyar, ortadaki ata binmiş, kollarını bacaklarını hoplata hoplata tırısla geliyordu. (Tipide atlar serbest bırakılmayacağı için öbür iki at ortadakinin hamuduna bağlanmıştı.) Bizimle aynı hizaya gelince benim arabacıya yeniden sövmeye başladı:

"Şuna bak! Ne olacak, herif kör! Gözünün önünü görmüyor! Senin..."

İkinci kızaktaki masalcı ona:

"Hey, Mitriç dayı, sağ mısın? Gel, bizim kızağa bin!" diye bağırdı.

İhtiyar ona yanıt vermedi, birkaç küfür daha savurduktan

3 Yarım şişelik votka – ç.n.

sonra öfkesi geçmiş olmalı ki, ikinci kızağa yaklaştı. Oradakiler:

"Atların hepsini yakaladın mı?" diye sordular.

"Yok, bir de yakalamayacaktık!"

Tırısla giderken atın üzerine yüzükoyun uzandı, boyunun kısalığına bakmaksızın karların üstüne hop diye atladı, hiç durmadan kendi kızağına doğru koştu, bacakları kızağın çevre sırıkları üzerinde havada uçarak boylu boyunca kızağın içine devrildi. Sırık gibi uzun Vasili gene birinci kızağa, İgnaşka'nın yanına oturdu; konuşmadan onunla birlikte yolu gözlemeye başladı. Benim arabacı:

"Aman Tanrım! Bu ne ağzı bozuk herif!" diye homurdanıyordu.

Ondan sonra bu beyaz çölün titreyen, soğuk, saydam aydınlığında hiç durmadan atları sürdük. Arada bir gözlerimi açıyordum, aynı şekilsiz şapka ve karla örtülü sırt önümde dikilip duruyordu. Rüzgârın habire yana savurduğu siyah yelesini arada bir silkeleyen ortadaki atın başı, gergin dizginler arasında hep aynı uzaklıkta, alçak boyunduruk altında aşağıya yukarıya sallanmaktaydı. Yandaki küçük doru, topuz yapılmış kuyruğu ve arada bir kızağın önüne çarpan falakasıyla sağdaydı; onu arabacının omzu üzerinden görüyordum. Aşağıya bakıyordum; kirişler un iriliğindeki kar taneciklerini eskisi gibi savuruyor, rüzgâr bunları önüne katarak uzaklara doğru sürüklüyordu. Öndeki kızaklar hep aynı mesafede koşuyorlar, sağımda solumda her şey beyazlar içinde hayal gibi gözüküyordu. Gözlerim boşu boşuna başka nesneler arıyordu; ne bir taş, ne bir ot yığını, ne bir çit... Görünürlerde böyle şeyler yoktu. Çevremdeki dünya beyazlara bürünmüştü, kımıldanıp duruyordu. Ufuk kâh çok uzaklarda, kâh dört bir yandan kavuşarak hemen yanıbaşımda gözüküyordu. Bazen beyaz bir duvar sağdan yükselerek atların koştuğu yönde uzayıp gidiyor, sonra birdenbire gözden siliniyor, bizimle birlikte uzaklara, uzaklara koşmak ve başka bir yerde yeniden kaybolmak niyetiyle ileride ansızın beliriveriyordu. Yukarıya bakıyordum; ilk anda gözüme parıltılar çarpıyor, sanki sis arasından yıldızları görüyormuşum gi-

bi bir hisse kapılıyordum. Derken, yıldızlar gittikçe yükselerek uzaklaşıyorlar, sonra bunların yerine, burnumun önünden geçip yüzüme, yakama yapışan kar tanecikleri görüyordum. Gökyüzü her yerde eşit uzaklıkta, eşit renksizlikte ve tekdüzelikte, sürekli kımıldanış içerisindeydi. Rüzgâr bazen karşıdan esiyor, kirpiklerimin arasını karla doldururken kürkümün yakasını yandan başıma doğru savuruyor, kürkümün yakası canımı sıkıncaya kadar yüzüme çarpıyor; rüzgâr bazen arkadan, bir yarık arasından esiyormuş gibi uğulduyordu. At toynaklarının, kirişlerin karı ezerken çıkardığı zayıf kıtırtı ve kızağımız derin kardan geçerken çıngırakların kısılan çınlamaları hiç kesilmiyordu. Arada bir rüzgâra karşı ve donmuş çıplak yerlerden gittiğimiz sırada İgnaşka'nın neşeyle ıslık çalışı, çıngırakların havada beş perde üstten yansıyan titrek çırıltısı kulağıma çarpıyordu. Bu sesler bozkırın hüzünlü havasını birdenbire bozuyor, durup dururken aklıma takılan bir ezgiyi bıkkınlık verici aynılığıyla yineleye yineleye uzayıp gidiyordu. Bir ara baktım, ayağımın biri üşümeye başlamış. İyice örtünmek için arkaya dönerken, yakamda, şapkamda biriken kar boynumdan içeri kaçtı, soğuktan tüylerim diken diken oldu. Gene de kışlık kürküm beni soğuktan koruyordu, kendimi tatlı uykunun gevşekliğinden kurtaramıyordum.

VI

Zihnimde anılar, düşünceler gittikçe artan bir hızla birbirini kovalıyordu.

"İkinci kızakta bağırıp duran öğütçü nasıl bir adam acaba? Herhalde kızıl saçlı, tıknaz, kısa bacaklı, bizim ihtiyar büfe görevlisi Fyodor Filippiç tipinde biridir." Gözlerimin önünde büyük evimizin merdiveni, evin yan bölmesinden kuyruklu piyanoyu, köşelerine havlu koyup tutarak taşıyan beş uşak canlanıyor. Fyodor Filippiç'in, sırtında kolları sıvalı redingotu, bir eliyle piyanonun ayağını tutarak ileriye doğru hızla yürüdüğünü, kapıların sürgülerini açtığını, orada bir mandalı çekip uşaklardan birini yana ittiğini, ayaklar arasında dolaşarak her-

kesin işine engel olurken tasalı bir sesle durmadan bağırdığını hayal ediyorum.

"Hey öndekiler! Piyanoyu kendinize doğru çekin! Ha şöyle! Kuyruğunu biraz yukarıya kaldırın, böylece kapıdan içeri girin. Hah, tamam, oldu işte."

Piyano ile parmaklıklar arasına sıkışan bahçıvan, zorlandığı için yüzü kıpkırmızı, piyanonun bir ucundan var gücüyle asılırken, büfe görevlisine çekine çekine:

"Fyodor Filippiç, hele siz biraz müsaade edin!" diyordu. "Bu işi kendi başımıza da yaparız!"

Ama Fyodor Filippiç onları rahat bırakmıyordu.

Ben düşüncelerden alamıyordum kendimi.

"Yoksa adamcağız, herkesin işine yarayan, kimsenin onsuz edemeyeceği biri olduğunu mu sanıyor? Allah'ın ona inandırıcı bir konuşma yeteneği verdiğini düşünerek mi böyle kasılıp duruyor acaba? Öyle olsa gerek..." Her nedense çiftliğimizdeki su bendini, diz boyu suyun içinde ağ çekmekten yorgun düşmüş uşakları görüyorum. Gene Fyodor Filippiç, elinde bir süzgeçli tenekeyle herkese bağırarak kıyıda koşuyor; bir elinde altın renkli sazanları tutarken, öbür eliyle tenekedeki bulanık suyu boşaltıp yerine temizini doldurmak için arada bir ırmağa giriyor. İşte bir temmuz öğlesi. Bahçemizin yeni biçilmiş çimlerini çiğneyerek güneşin yakıcı sıcağı altında bir yere doğru yürüyorum. Toyluk çağım, içimde bir şeylerin eksikliğini hissediyor, hayattan yeni şeyler bekliyorum. Su bendine doğru, yabangülü tarhları ile kayın ağaçlı yol arasındaki sevgili köşeme yaklaşıyorum. Oraya varınca uyumak için çimlerin üzerine uzanıyorum. Yattığım yerden, yabangüllerinin dikenli, kırmızı dalları arasından parça parça kurumuş kara toprağa, bendin ışıldayan açık mavi yüzeyine bakarken hissettiğim duygular olduğu gibi hatırıma geliyor. Hüzünle karışık, çocukça bir kendini beğenme duygusu doldurmuş yüreğimi. Çevremde her şey öylesine güzel, bu güzellik beni öylesine etkiliyor ki, kendim bile kendime güzel görünüyorum. Canımı sıkan tek şey, herkesin bunu olağan bulması. Hava çok sıcak. İçimdeki bu sıkıntıyı unutmak için uyumaya çalışıyorrum. Ama sinekler, can sıkıcı

sinekler burada da rahat vermiyorlar, durmadan şurama burama konuyorlar. Bir bal arısı yakınlarda, güneşli bir yerde vızıldıyor. Sıcaktan serseme dönen sarı kanatlı kelebekler bir ottan ötekine konarak uçuyorlar. Yukarıya bakıyor; gözlerim kamaşıyor, güneş ta tepemde, yükseklerde. Dallarını usul usul sallayan kayın daha bir pırıltılı, daha bir ışıltılı gözüküyor. Mendilimle yüzümü örtüyor ama çok geçmeden bunalıyorum; sinekler terden nemlenen ellerime yapışıyor.

İşte yabangüllerinin en sık yerine serçeler üşüşüyor. Bir tanesi bir adım ileriye, yere sıçrıyor; iki kez toprağı sertçe gagalıyormuş gibi yapıyor. Sonra dalları hışırdatıp neşeyle cıvıldayarak çiçeklerin arasından uçup gidiyor. Bir başkası daha yere iniyor, kuyruğunu hoplatarak çevresine bakınıyor, cik cik sesleriyle birincinin peşinden ok gibi fırlıyor. Bendin kıyısında bir tokacın ıslak çamaşırlara vuruşu işitiliyor, takırtılar alçaktan alçaktan bent boyunca yayılıyor... Yüzen insanların şıpırtısı, gülüşmeleri duyuluyor. Arada bir rüzgâr çıkarak uzaklardaki kayın ağaçlarını hışırdatıyor, üzerlerine uzandığım otlar esen yelden kımıldanmaya başlıyor. İşte şurada tarhtaki yabangülü yaprakları da sallanıyor, dalları birbirine girerek karışıyor. Bakın, mendilimin bir ucunu kaldırıp terli yüzümü gıdıklayan serin hava bana kadar geldi. Mendilin aralığından içeriye bir sinek girdi, ıslak ağzımın kenarına korkuyla takılıp kaldı. Alttan sırtıma kuru bir dal batıyor. Sıcakta fazla yatamadığım için yüzmeye gitmek istiyorum. İşte tarhın ta yakınından çabuk çabuk yürüyen birinin ayak patırtılarını, bir kadının korkulu sesini işitiyorum:

"Amanın, nedir başımıza gelenler! Ortada tek erkek kalmamış!" diye söyleniyor kadın.

Gölgelikten dışarı çıkıyorum, ahlarla, oflarla önümden geçen hizmetçi kadına:

"Ne var, ne oluyor?" diye soruyorum.

Bana şaşkınlık içinde dönüp bakıyor, ellerini sallayarak koşa koşa uzaklaşıyor. Daha ileride, yetmişlik Matriyona nine, başından kayan yazmasını bir eliyle tutarken, ipek çorap giydiği ayaklarından birini sürüye sürüye su bendine doğru koşuyor.

El ele tutuşmuş iki kız çocuğu ile bunlardan birinin keten etekliğini yakalayan, babasının redingotunu giymiş bir erkek çocuğu da arkadan seğirtiyorlar.

Onlara:

"Bir şey mi oldu?" diye soruyorum.

"Bir köylü boğulmuş."

"Nerede?"

"Bentte, yüzerken..."

"Hangi köylü? Bizimkilerden mi?"

"Hayır, yabancı."

Ayaklarına geçiriverdiği bol çizmeleri, biçilmiş otlar arasında koşarken fırt fırt oynayan arabacı İcan ile şişman, tıknefes kâhya Yakov da hızlı hızlı oraya gidiyorlar. Ben de arkalarından koşuyorum.

"Hadi göster kendini. Köylüyü herkesten önce sen kurtar da herkes hayran kalsın sana!" diye geçiriyordum içimden. Ben böyle bir kahramanlığı seve seve göze almaya hazırım.

Kıyıda toplanmış uşak, hizmetçi kalabalığına yaklaşarak soruyorum:

"Hani, nerede?"

Islak çamaşırları omzundaki sırığa asmış duran çamaşırcı kadın:

"İşte orada, ta cumbakta (derin yerde), öbür kıyıdaki yunağa yakın," diyor.

Bir de bakıyorum, adamın biri suya batıp batıp çıkıyor; her dışarı çıkışta: "İmdat! Boğuluyorum!" diye bağırıyor. En sonunda bir daha çıkmamak üzere batıyor, suyun üstünde hava kabarcıkları beliriyor. Gözlerimin önünde geçen bu boğulma olayı karşısında dayanamayarak:

"Yetişin! Biri boğuluyor!" diye bağırıyorum.

Çamaşırcı kadın, çamaşır sırığı omzunda, kalçasını sallaya sallaya cılga boyunca bentten uzaklaşıyor.

Kâhya Yakov umutsuz bir sesle:

"Vay başıma gelenler!" diye inliyor. "Çiftçiler birliği mahkemesinden çekeceğimiz var! Yakanı kurtarabilirsen kurtar!"

Kıyıda toplanan çoluk çocuk, ihtiyar kalabalığını, elinde ora-

ğıyla bir köylü yarıp geçiyor. Orağını söğüt dalına astıktan sonra ağır ağır soyunuyor.

Ben gene de olağanüstü bir iş başarmak isteğiyle:

"Hani, adam nerede? Nereye battı?" diye soruyorum.

Rüzgâr estikçe, üzeri hafifçe kırışan bendin durgun yüzeyini gösteriyorlar. Adamın orada batmış olabileceğini aklım almıyor; öğle güneşinin altın renkli ışıklarıyla aydınlattığı suyun yüzeyi, her zamanki düzgün, kayıtsız, göz alıcı görünüşüyle orada, adamın tepesinde kımıltısız duruyor. Bir yandan da, pek iyi yüzemediğim için, bu işi başaramayacakmışım, kimseyi kendime hayran bırakamayacakmışım gibime geliyor. O sırada soyunan köylü gömleğini çıkarıp suya atlıyor. Herkes ona umutla, hayranlık duyarak bakıyor, ama köylü boğazına kadar suya girdikten sonra ağır ağır geriye dönüyor, yeniden giyinmeye başlıyor. Meğer yüzme bilmiyormuş.

Durmadan başka insanlar geliyor, kalabalık büyüdükçe büyüyor. Kadınlar birbirlerine sarılıyorlar, yardım elini uzatacak tek insan çıkmıyor. Yeni gelenler başka çareler ileri sürüyorlar, içlerini çekiyorlar; yüzlerinden korku, umutsuzluk okunuyor. İlk gelenlerden kimisi ayakta durmaktan yorgun, çayıra oturuyor; kimisi evlerine dönüyor. Matriyona nine kızına fırının kapağını kapatıp kapatmadığını soruyor. Babasının redingotunu giyen oğlan çocuğu suya habire taş atıyor.

Büfe görevlisi Fyodor Filippiç'in köpeği Trezorka, havlaya havlaya bayır aşağı koşuyor, bir yandan da "Burada ne oluyor?" gibisinden dönüp dönüp geriye bakıyor. Köpeğin arkasından görünen büfecimiz, yabangülü tarhlarının arkasından yokuş aşağı yuvarlanır gibi hızla iniyor.

O hızla koşarken redingotunu sırtından çıkarmaya başlıyor.

"Orada ne dikilip duruyorsunuz? Adam çoktan batmış, bunlar seyrediyorlar! Çabuk bana bir ip verin!" diye bağırıyor.

Ona yardıma gelen bir uşağın omzuna tutunup sol ayağının ucuyla sağ ayakkabısını çıkarırken, herkes ona korkuyla karışık bir umutla bakıyor.

"İşte şurada, kalabalığın ilerisinde, söğüdün biraz sağında Fyodor Filippiç!" diyor birisi.

"Biliyorum," diye yanıtlıyor Fyodor Filippiç.

Yaşlı büfeci, kadınlar arasında başlayan utanma kımıldanışlarına aldırmaksızın kaşlarını çatarak, gömleğini, haçını çıkarıyor; bunları önünde yılışık yılışık dikilen bahçıvan çocuğa verdikten sonra yeni biçilmiş otlar üzerinden bente doğru yürüyor.

Efendisinin hareketlerindeki çabukluğu anlayan Trezorka, kalabalığın yanında durarak ağzını şapırdata şapırdata ot yemeye başlıyor. Sonra sahibinin yüzüne bakıyor, havlayarak onun peşinden suya dalıyor. İlk anda, çevreye sıçrayan köpüklerden, su zerrelerinden başka bir şey görünmüyor; sonra Fyodor Filippiç'in düzgün kulaçlarla, sırtı ritmik bir şekilde inip kalkarak karşı kıyıya doğru korkmadan yüzdüğünü görüyorum. Boğazına su kaçan Trezorka çabucak geri dönüyor, kalabalığın yanındaki çayırda yuvarlanıyor, silkiniyor. Fyodor Filippiç karşı kıyıya yaklaştığı sırada ellerinde sopaya sarılmış bir ağ tutan iki köylü söğüde doğru koşa koşa geliyor. İhtiyar büfecimiz bir şey söylemek ister gibi ellerini kaldırıyor, sonra birkaç kez suya dalıp çıkıyor. Her dışarı çıkışta ağzından sular fışkırtıp saçlarını güzel bir hareketle arkaya atarken, dört bir yandan yağan soruları yanıtsız bırakıyor. En sonunda kıyıya çıkıyor, görebildiğim kadarıyla ağın serilmesine gözcülük ediyor. Ağı çekiyorlar, balçık içinde debelenen birkaç ufak balıktan başka bir şey çıkmıyor. Ağı ikinci kez sererlerken ben öbür kıyıya geçiyorum.

Durmadan emir yağdıran Fyodor Filippiç'in sesi, ıslak ipin suda şıpırdaması, korkulu iç çekmeler geliyor kulağıma. Ağın sağ ucuna bağlı olan ıslak ip, gittikçe daha çok yosunlarla sarılmış olarak, sudan çıkıyor da çıkıyor.

Fyodor Filippiç:

"Şimdi hepiniz birden asılın!" diye bağırıyor.

Sulu yosunlar görünüyor ağa dolanmış olarak.

Birinin sesi:

"Amanın kardeşler, ağda bir şeyler var! Çok ağır geliyor," diyor.

İçinde birkaç sazanın çırpındığı ağın iki ucu otları ıslatıp yatırarak kıyıya çekiliyor. İşte suyun bulanmış, titreyen yüzeyi al-

tından, gergin ağda beyaz bir şey görünüyor. Birinin yavaşça çıkardığı korkulu bir ah, bu ölü sessizliğinde şaşılacak bir açıklıkla her yerden işitiliyor. Fyodor Filippiç kararlı sesiyle:

"Çekin, çekin! Hep bir koldan, kuru yere çekin," diye buyuruyor.

Boğulan adamı kelotlarının, dulavratotlarının biçilmiş sapları üzerinden sürükleyerek söğüde kadar götürüyorlar. Bu sırada, ipek entarisini giymiş olarak gelen yaşlı, iyi yürekli bir kadın olan halamı görüyorum. Bu korkunç ölüm sahnesiyle uyuşmadığı açıkça belli, güzel mor şemsiyesi, ağlayıvereceğini gösteren yüzündeki hayal kırıklığı ve bana olan sevgisinin saf bencilliğiyle:

"Gidelim, dostum. Bu ne korkunç şey! Ah, sen de durmadan yüzersin!" diyor bana.

Bu sözleri söylediği sırada duyduğu o derin acıyı hiç unutmayacağım.

Ayaklar altında dağılıveren kumu göz kamaştırıcı ışıklarıyla ısıtan güneşin suyun yüzeyinde ışıl ışıl oynayışını, kıyıya yakın yerlerde büyük sazanların tedirgin kaçışını, balık sürülerinin bendin ortasında suyun yüzeyini kırış kırış edişini bugünkü gibi anımsıyorum. Suyu karıştırıp şapırdayarak sazlıklar arasından ortaya doğru yüzen ördek yavrularının, bu yavruların tepesinde, ta yükseklerde dönerek uçan atmacanın, katmerli beyaz fırtına bulutlarının ufukta kümelenişinin, bendin dört bir yanına yayılan tokaç vuruşlarının hepsinin, hepsinin, belleğimde bütün canlılığıyla yer ettiğini şimdi daha iyi anlıyorum.

Tokaç, sanki iki tokaç birden vuruluyormuş gibi üç perde yüksekten birleşik bir ses çıkarıyor; kızakların çıngıraklarından geldiğini bildiğim şıngırtı beni yoruyor, bana eziyet ediyor. Fyodor Filippiç bile bu sesleri susturamıyor. Uykudan açamıyorum gözümü.

Derken, uyanıveriyorum. Uyanmamın sebebi kızağın hızla yol alması, bir de kulağımın dibinde iki kişinin susmayan gevezelikleri.

Benim arabacı:

"Hey, İgnaşka, beni dinlesene! diyor. Benim kızaktaki yolcu-

yu sen al, nasıl olsa boş gidiyorsun. Ben de böylece bunca yolu tepmekten kurtulurum. Ha, ne diyorsun? Alacak mısın?"

İgnaşka'nın çınlayan sesi kulağımı oyuyor sanki:

"Yolcuyu almasına alırım, ama karşılığında ne verirsin? Var mısın bir şişe votkaya?"

"Bir şişe mi dedin?.. Yarımlık neyine yetmez?"

Başka bir ses onlara katılıyor:

"Yarım şişe de ne ki! Atlara eziyet çektirmeye değmez..."

Gözlerimi açıyorum. Hep aynı yoğunlukta yağan kar gözlerimde pul pul oluyor. Arabacılar, atlar aynı ama hemen yanımızda bir kızak daha var. Meğer benim arabacı İgnaşka'ya yetişmiş, onun kızağıyla yan yana gidiyoruz. Öbür kızaktaki adamın bir şişeden daha aza razı olmadığını söylemesine aldırmadan, İgnaşka kızağı birdenbire durduruyor.

Benim arabacı umulmadık bir canlılıkla yere atlıyor, beni selamlıyor, İgnaşka'nın kızağına binmemi istiyor. Ben çoktan razıyım buna. Dindar arabacım öylesine seviniyor ki, sevincini, minnettarlığını bildirmek için bana, Alyoşa'ya, İgnaşka'ya durmadan selam çakıyor, teşekkür üstüne teşekkür yağdırıyor.

"Eh, çok şükür, bu da oldu," diyor. "Akşamdan beri gidiyoruz, gidiyoruz, nereye gittiğimizi kendimiz de bilmiyoruz. İgnaşka sizi götürür, efendim. Benim atlar iyice yoruldu."

Ondan sonra da artan bir çabayla eşyalarımı öteki kızağa taşımaya başlıyor.

Onlar taşıma işini sürdüredursunlar, ben rüzgâr arkamdan hızla iterken ikinci kızağa geçiyorum. Kızak, iki arabacının rüzgârdan korunmak amacıyla başları üzerine bir cepken gerdikleri taraftan bir karış karla örtülmüştü. Cepkenin arkasında hava durgundu. İhtiyar sürücü hep öyle ayaklarını uzatarak yatıyor, masalcı ise masalını anlatıyordu.

"İşte böyle, kralın izniyle zindana giden general Mariya'nın hücresine girince, Mariya ona: 'General, benden uzak dur; ben seni sevemem, senin metresin olamam!' diyor. 'Benim asıl sevdiğim adam,' diyor, 'prensin kendisidir...'"

"O sırada..." diye devam ediyordu ki, beni görerek sustu. piposunu emmeye başladı.

Öğütçü adını verdiğim öteki arabacı:

"Beyim, yoksa masal dinlemeye mi geldiniz?" diye sordu.

"Sizin burası kuytu, keyfiniz de yerinde, karşılığını verdim."

"Ne yaparsınız, can sıkıntısı! Kötü kötü düşünmekten kurtuluyoruz hiç olmazsa."

"Eee, şimdi nerede olduğumuzu biliyor musunuz?"

Bu sorum arabacıların hoşuna gitmemişti anlaşılan.

"Nerede olduğumuzu Allah bilir, belki de bir Kalmık köyüne gelmişizdir."

Ben gene sordum:

"Peki, şimdi ne yapacağız?"

Adam, canı sıkkın;

"Yapacağımız bir şey yok," dedi. "Gidiyoruz bakalım, sonunda bir yere varırız nasıl olsa."

"Ya tipiden çıkamazsak, atlar da yorulursa?"

"İş olacağına varır..."

"Ama sonunda donmak da var!"

"Bu havadan her şey beklenir. Görmüyor musun, daha ot yığınlarını bile göremedik! Kalmık köylerinden birine mi geldik, ne yaptık! İnelim de karın durumuna bir bakalım."

Titreyen sesiyle ihtiyar:

"Beyim, bakıyorum da donmaktan çok korkuyorsun," dedi.

Sözümona benimle alay ediyordu ama kendisi de soğuktan tir tir titriyordu.

"Doğrusunu söylemek gerekirse, çok üşüyorum," dedim.

"Beyim, bunun kolayı var. Benim gibi şöyle biraz koşsan, ısınıverirsin!"

Öğütçü de:

"Hele bir de kızağın arkasından yetişmeye çalışsanız o zaman daha iyi ısınırsınız," dedi.

VII

İleriki kızaktan Alyoşa bana:

"Buyurun, her şey hazır!" diye seslendi.

Tipi o kadar şiddetliydi ki, iyice öne eğilip, paltomun etek-

lerini iki elimle birden tuttuktan sonra, iki kızağı birbirinden ayıran birkaç adımlık yeri, rüzgârın ayaklarımın altından kapıp savurduğu gevşek karda güçlükle yürüyerek geçebildim. Eski arabacım boş kızağın ortasında dizüstü oturmuştu. Beni görünce kocaman şapkasını çıkardı, bu sırada şiddetli bir rüzgâr saçlarını yukarı kaldırırken benden bahşiş istedi. Benim vereceğimi ummadığı için, reddedişim onu hiç incitmedi. Gene de teşekkür ederek şapkasını başına geçirdi. "Eh, beyim, Allah sana çok versin..." dedikten sonra dizginleri çekti, dilini şaklatarak uzaklaştı gitti. İgnaşka sırtını kamburlaştırıp kamçısını salladı, atlara haykırdı. Toynakların kardaki kıtırtısı, bağrışmalar ve çıngırak sesleri, kızaklar durduğu sırada daha çok işitilen rüzgârın uğultusunun yerini aldı.

Kızak değiştirdikten sonra, çeyrek saat kadar gözüme uyku girmedi, yeni arabacı ile atları seyrederek oyalandım. İgnaşka kızakta dimdik otururken ikide bir hopluyor, sarkık kırbacını koluyla birlikte atlara doğru sallıyor, bağırıyor, ayaklarını birbirine vuruyor, ortada koşulu atın hep sağa kaçan yan kayışını öne eğilerek sık sık düzeltiyordu. Boyu uzun sayılmazdı ama görünüşe bakılırsa sağlam yapılıydı. Gocuğunun üstünden yakalarını iyice açtığı kemersiz bir cepken giymişti. Atkıyla sarmadığı için boynu çıplaktı, ayaklarında keçe çizmeler yerine deri çizmeler[4] vardı, ikide bir düzelttiği şapkası besbelli başına küçük geliyordu. Kulaklarını örten tek şey saçlarıydı. Hareketleriyle kendisini olduğundan daha güçlü göstermek ister gibi bir hali vardı. Kızaklar ilerlerken sık sık oturuşunu düzeltiyor, iğne batmış gibi yerinden hopluyordu. Ayaklarını durmadan birbirine vuruyor, benimle ve Alyoşa'yla konuşuyordu.

Moralinin bozulmasından korktuğu belliydi. Korkması için sebep de vardı: Yiğit atları olmakla birlikte yol her adımda zorlaşıyor, atların daha isteksiz yürüdüğü gözden kaçmıyordu. Hayvanları kamçılamak gerekiyordu hızlı gitmeleri için. Ortada koşulu, kıllı iri at iki kez tökezledi ama her ikisinde de düşmekten korkarak ileri doğru atıldı, başını yukarı kaldırdı. Kızağın sağında oturduğum için hep önümde gözüken sağ yana koşulu at,

4 Keçe çizmeler karlı havalarda ayakları daha iyi korur – ç.n.

sırt kayışının tarla tarafından hoplayıp zıplayan deri püskülüyle birlikte ok kayışını da belirli bir şekilde aşağıya çekiyor, canı kırbaç istiyordu. Ama aslında yiğit bir atmış da yorulmuş olmasına canı sıkılmış gibi, dizginlerin serbest bırakılmasını istercesine başını öfkeyle bir indirip bir kaldırıyordu. Tipinin, ayazın gittikçe şiddetlendiğini, atların yorulduğunu, yolun gitgide bozulduğunu görerek nerede olduğumuzu, nereye gideceğimizi, değil bir menzil hanına, bir barınağa bile ulaşıp ulaşamayacağımızı bilememek gerçekten ürkütücüydü. Güneşli, soğuk bir Paskalya günü, öğle saatlerinde, köy caddesinden bayrama gidiyormuşuz gibi çıngırağın şen çınlamarını, İgnaşka'nın neşeli bağırmalarını işitmek tuhafıma gidiyordu. Hele kendimizi güven içinde hissettiğimiz yerden uzaklaştığımızı, hem de hızla uzaklaştığımızı düşünmek iyice garip geliyordu bana. İgnaşka'nın arada bir ıslık çalarak, çirkin tiz sesiyle bağıra bağıra söylediği şarkıyı dinlerken korku duymak hoş kaçmıyordu.

Bir ara öğütçü:

"Hey, İgnaşka! Boğazını ne yırtıp duruyorsun? Dur bir dakika!" diye bağırdı.

"Bir şey mi var?"

"Dur diyorum sana!"

İgnaşka durdu. Gene her şey sessizleşti, rüzgâr ulur gibi uğuldadı, karlar döne döne kızağa daha çok yağmaya başladı. Öğütçü bizim kızağa yaklaştı:

"Ne var? Ne oluyor?" diye sordu İgnaşka.

"Ne olacak? Nereye gittiğimizi biliyor musun?"

"Ben nereden bileyim?"

"O ne öyle, ayakların mı üşüdü? Yere vurup duruyorsun?"

"Bana kalırsa yoldan çok uzaklaştık."

"Bakar mısın, şurada Kalmık köyüne benzeyen bir yer gözüküyor. Evlerden birine girip ayaklarımızı ısıtırdık hiç olmazsa."

"Olur. Atları tut bir dakika."

İgnaşka böyle söyleyerek gösterilen yere doğru koştu. Öğütçü bana döndü.

"Hep yolu kollayarak gitmeli. Nedir öyle, ortalıkta deli danalar gibi dolaşıyoruz!.. Vay anasını, atları da nasıl terletmiş!"

İgnaşka köy arayadursun, bu iş öylesine uzun sürdü ki, neredeyse kaybolmasından korkmaya başladım. Öğütçü kendine güvenen, sakin bir sesle tipi sırasında nasıl davranmak gerektiğini, en iyisinin atı koşumdan çözüp bırakmak ya da yıldızlara bakarak yol almak gerektiğini, böylece yolun kesinlikle bulunacağını, önde kendisi gitmiş olsa şimdi çoktan menzil hanına varacağımızı övüne övüne anlattı.

İgnaşka döndü en sonunda. Derin karda güçlükle adım atıyordu. Öğütçü atıldı hemen:

"Ee, var mı bir şey? Köy filan bulabildin mi?"

İgnaşka soluk soluğaydı.

"Bir Kalmık köyü görünüyor ama hangisidir bilmem. Kardeş, gele gele Prolgovski'nin yazlığının bulunduğu yere sapmış olmayalım? Bence sola doğru gitmeliyiz. Ne dersiniz?"

Öğütçü itiraz etti:

"Sen neler söylüyorsun! Senin gördüğün yer Kalmık köyü değil, bizim köylerin yaylağıdır."

"Ben aynı düşüncede değilim."

"Bana kalırsa öyle, orası değilse bile Tomuşevski köyüdür. Sağa doğru gidersek sekiz kilometre sonra büyük köprüye çıkarız.

İgnaşka canı burnunda:

"Orası değil dedik sana!" diye bağırdı. "Kendi gözlerimle gördüm. Bana niçin inanmıyorsun?"

"Hıh, şuna bak, bir de arabacı geçinir!"

"Sapına kadar arabacıyım işte! Ne diye kendin gidip bakmıyorsun?"

"Gidip baksam ne olacak? Ben gitmeden de bilirim."

İgnaşka çok kızmıştı, adama karşılık vermeden yerine oturdu, atları sürdü.

"Vay vay vay, ayaklarım donmuş, şimdi ısınmak da sorun!" dedi.

Çizmelerinin koncuna dolan karı çıkarıp atarken bacaklarını birbirine hızlı hızlı vurmaya başladı.

Gözlerimden uyku akıyordu.

VIII

Uyku sırasında, "Donuyor muyum yoksa? Donmadan önce uyuklama başlarmış. Donmaktansa boğulmak daha iyi, varsınlar beni sudan ağla çıkarsınlar! Aslında boğulmak da, donmak da aynı kapıya çıkar. Yeter artık, şu arkamdaki sopa sırtımı dürtüp durmasa da derin bir uykuya dalsam!" diye düşünüyordum.

Bir an dalıyorum, sonra gözlerimi açıp önümdeki beyaz boşluğa bakarak aklımdan şunları geçiriyorum: "İyi, güzel ama bunun sonu neye varacak? Ot yığınlarını bulamaz da atlar bitkin düşerse donmaktan kurtuluş yok." Ne yalan söyleyeyim, biraz korkmakla birlikte, olağanüstü, hatta ürküntü verici bir olayın başımıza gelmesini daha çok istiyorum. Atlar bizi kendiliğinden sabaha karşı uzak, bilinmeyen bir köye yarı donmuş, hatta kimimiz büsbütün donmuş olarak getirseler hiç de kötü olmayacaktı. Bu çeşit hayaller, olağanüstü parlaklık ve çabuklukla zihnimden ardı ardına geçiyordu.

Atlar yürümekte güçlük çekiyor, kar gitgide üstlerini örtüyor, sonunda atların yalnız boyundurukları ile kulakları görünüyor. Birden İgnaşka kızağıyla önümüzden geçip gidiyor. Bizi alması için yalvarıyor, bağırıyoruz, ama rüzgâr sesimizi uzaklara götürüyor. İgnaşka gülüyor, atlara haykırıyor, ıslık çalıyor, derken karların doldurduğu derin bir yarda kayboluyor. Yanımdaki ihtiyar atına atlıyor, dirseklerini sallayarak atı koşturmak istiyor ama yerinden bile kıpırdayamıyor. Benim kocaman şapkalı eski arabacı, ihtiyarın üstüne saldırarak onu karların üstüne deviriyor, ayaklarının altında tepelemeye başlıyor. Bir yandan da, "Büyücü herif! Sen küfürbazın tekisin! Olsun, ikimiz de yolu bulamadan geberelim!" diye bağırıyor, ama ihtiyar, başıyla karı yarıp çıkıyor. Adamdan çok tavşan benziyor birden bire. Birden sıçrayıp kaçıyor. Birkaç köpek peşine takılıyor. Az sonra ansızın Fyodor Filippiç'e dönüşen öğütçü, halka olup oturmamızı, üstümüzü kar örtse bile bize bir şey olmayacağını söylüyor. Gerçekten de ısınıp rahatlıyoruz. Canım bir şeyler içmek istiyor. Yol çantasını alıyorum, herkese şekerli rom ik-

ram ediyorum, kendim de bir bardak içiyorum. Masalcı, gökkuşağı hakkında bir masal anlatıyor: Tepemizde kardan bir tavan ve gökkuşağı görüyoruz. "Şimdi herkes kendine kardan bir oda yapsın, uyusun," diyorum. Kar, tüy gibi yumuşak. Kendime bir oda yapıyorum, içine girmek istiyorum, ama cebimdeki paraları gören Fyodor Filippiç, "Dur, ver o paraları bana! Nasıl olsa öleceksin!" diyerek beni ayağımdan yakalıyor. Paraları çıkarıp veriyorum, beni bırakmalarını söylüyorum, ama bunların benim param olduğuna inanmıyorlar, beni öldürmek istiyorlar. İhtiyarın elini yakalıyor, anlatılmaz bir zevkle öpüyor, öpüyorum. Yumuşak, tatlı bir eli var adamın. Önce elini vermek istemiyor, ama sonra uzatıyor, öbür eliyle de beni okşuyor. O sırada Fyodor Filippiç bize yaklaşıyor, parmağıyla beni tehdit ediyor. Odama doğru koşuyorum, ama burası oda değil, uzun beyaz bir koridor. Biri beni ayağımdan yakalıyor, pantolonumla birlikte derimin bir kısmı beni yakalayan adamın elinde kalıyor. Üşüyorum, utanıyorum; halam, elinde şemsiyesi ile bir şişe homeopati ilacı, suda boğulan adamın koluna girmiş bana doğru geldiği için daha çok utanıyorum. İkisi bana gülüyorlar, kendilerine başımla, gözlerimle yaptığım işaretleri anlamazlıktan geliyorlar. Kızağa atlıyorum, ayaklarım karda sürünüyor. İhtiyar arabacı kollarını sallaya sallaya arkamdan koşuyor, bana gittikçe yaklaşıyor. Bu sırada uzaktan iki çan sesi duyuyorum, çanların yanına varırsam kurtulacağımı biliyorum. Çan sesleri gittikçe daha yakından işitiliyor ama ihtiyar bana yetişiyor, üstüme kapaklanıyor, çan seslerini güçlükle duyabiliyorum. İhtiyarın elini tekrar yakalıyor, öpmeye başlıyorum ama ihtiyar, arabacı değil, başka biri, boğulan adamın ta kendisi. Bir yandan da, "İgnaşka, galiba Ahmet'lerin ot yığınlarına geldik! Dur da şunlara bakıver bir yol!" diye bağırıyor. "Buna dayanamayacağım artık, uyanayım daha iyi..." diye düşünüyorum.

Gözlerimi açıyorum. Rüzgâr, yüzüme Alyoşa'nın paltosunun eteğini atmış, dizlerimdeki battaniye yana kaymış; buzla kaplı sert yerlerin üzerinde gidiyoruz. Avcı takımı çıngırakların üç ayrı tondaki tiz çınlamaları beş perde yüksek tonda yansımasıyla birlikte uzaklardan zar zor duyuluyor.

Ot yığınlarını görmek istiyorum ama gözlerimi açınca yığınların yerinde balkonlu bir ev ve bir kalenin mazgallı duvarını görüyorum. Evin ve kalenin ansızın karşımıza çıkması beni pek etkilemiyor; içerisinde koştuğum beyaz koridoru yeniden görmek, kilise çanının sesini işitmek, ihtiyarın elini öpmek istiyorum. Gözlerimi yumuyor, tekrar uykuya dalıyorum.

IX

Mışıl mışıl uyuyorum. Uyku arasında çıngırakların tiz çınlamaları çalınıyor kulaklarıma; bu sonu gelmez ses, rüyama bazen havlayarak üzerime atılan bir köpek, bazen düdüklerinden biri ben olduğum bir org, bazen de kendi yazdığım Fransızca bir şiir olarak giriyor rüyama. Çıngırakların üç ayrı tonda ince çınlamaları zaman zaman sağ topuğumu durmadan sıkıştıran bir işkence aracı oluyor. Topuğumun sızlaması artıyor, dayanamayıp gözlerimi açıyorum. Ayağım donmaya başlamış; aynı aydınlık, bozbulanık, beyaz gece. Aynı kuvvet beni ve kızağı ileri doğru itiyor, aynı İgnaşka ayaklarını birbiriyle tokuşturarak, bana yan dönmüş, oturuyor. Yelesi savrulan, ortaya koşulu atın başı ile boyunduruğa bağlı dizginleri bir gerilip bir gevşeyerek sallanıyor. Yana koşulu at boynunu ileri uzatarak ama ayaklarını fazla yukarı kaldırmadan tırısla koşuyor; püskülü yan kayışında zıp zıp zıplarken karnını dövüyor. Çevre eskiye göre daha kalın bir kar tabakasıyla örtülü, atların ayakları diz boyu kara gömülmüş. Önden kar savruluyor, yandan kirişler kar saçıyor, yukarıdan şapkalara kar yağıyor... Rüzgâr bir sağdan, bir soldan esiyor, yakamı hoplatıyor; İgnaşka'nın cepkenini, eteğini, dışta koşulu atların yelelerini yana savuruyor, boyunduruklarda, oklarda uğulduyor.

Hava çok soğuk. Başımı yakamdan dışarı şöyle bir çıkarmayagöreyim; kuru, dondurucu kar tanecikleri döne döne gözlerime, ağzıma doluyor, boynumdan içime giriyor. Çevreme bakıyorum: Her şey beyaz, aydınlık ve karla kaplı. Donuk bir aydınlıktan, kardan başka bir şey görünmüyor. Ciddi olarak korkmaya başlıyorum. Alyoşa ayağımın ucunda, kızağın dibin-

de uyuyor; sırtı kalın bir kar tabakası ile örtülmüş. İgnaşka'nın neşesi hiç eksilmemiş, durmadan dizginleri çekiyor, bacaklarını birbirine vuruyor. Çıngıraklar hep aynı hoş sesleriyle şıngırdıyor, atlar pofurduyor, gittikçe daha çok tökezleyerek eskisine göre daha yavaş gidiyorlar. İşte İgnaşka yerinde bir kez daha hopladı, eldivenli elini sallayarak ince, zorlamalı sesiyle bir türkü tutturdu. Ama türküyü sonuna kadar söylemeden kızağı durdurdu, dizginleri atların sırtına attı, aşağı indi. Rüzgâr uğulduyor; kar, üzerime kürüyorlarmış gibi kürkümün eteklerine dökülüyor. Çevreme bakındım: Üçüncü kızak arkamızda yoktu, gerilerde kalmış olmalıydı. İkinci kızağın yanında, kar sisi içerisinde ihtiyar sürücünün ayakları üstünde zıpladığını gördüm. İgnaşka kızaktan birkaç adım ileri yürüdü, karın üstüne oturdu, kemerini çözdü, ayaklarından çizmelerini çıkarmaya başladı.

"Hey, ne yapıyorsun orada?" diye seslendim.

"Çizmelerimin solunu sağ ayağıma, sağını da sol ayağıma giyeceğim. Ayaklarım çok üşüdü..."

Başımı yakamdan dışarı çıkarıp onun bu işi nasıl yaptığına bakmak bile benim soğuktan titrememe yetiyordu. Arka ayaklarından birini ileri atmadan önce, karla örtülü, topuz yapılmış kuyruğunu yorgun yorgun sallayan sağ yana koşulu atı seyrederken yerimde dimdik oturuyordum. İgnaşka'nın kızağın önüne atlarken kızağı sarsması beni kendime getirdi.

"Neredeyiz şimdi? Ortalık aydınlanıncaya kadar menzil hanına varabilecek miyiz?" diye sordum.

"İçiniz rahat etsin, varacağız elbet... Bak şuna! Çizmeleri değiştirince ayaklarım çabucak ısınıverdi."

Yeniden yürüdük. Kızak sarsıldı, çıngıraklar yeniden şıngırdadı. Rüzgâr kirişlerin altında ıslık çalarken, biz gene engin kar denizinde yüzmeye başladık.

X

Derin bir uykuya dalmışım. Alyoşa, ayağıyla bana dokunup uyandırınca gözlerimi açtım. Hava öncekine göre daha da so-

ğumuş gibiydi. Kar yağmıyordu ama şiddetli, kuru bir rüzgâr, kar tozlarını özellikle at toynaklarının, kızak kirişlerinin altından alıp uzaklara doğru savuruyordu. Sağ yanda, doğuda gökyüzü bulanık, koyu mavi renkteydi. Zaman geçtikçe parlak, kırmızı, turuncu eğik ışınlar çoğaldıkça çoğaldı; tepemizde kımıldanan, henüz aydınlanmamış bulutların arkasından soluk bir mavilik belirdi. Soldaki parlak, tüy gibi ince bulutlar durmadan yer değiştiriyordu. Dört bir yanda göz alabildiğine uzanan düzlükte karlar sanki tepeleme yığılmıştı. Şurada burada, üzerinde ufak, kuru kar zerrecikleri uçuşan kar yığınları gözüküyordu. Çepeçevre ne bir kızak, ne bir insan, ne de başka bir canlı varlık... Kendileri de yok, izleri de. Birlikte yolculuk yaptığımız arabacılar ile atlar, kar örtüsünün beyaz zemininde öylesine belirgin ki! İgnaşka'nın yuvarlak lacivert şapkası, yakası, saçları, hatta çizmeleri bembeyaz olmuş. Kızaklar tepelerine kadar karla dolmuş. Ortada koşulu atın başının sağ yanı ve perçemi karla örtülü. Benim önümdeki yana koşulu atın ayakları dizlerine kadar kara bulanmış, sağrısının terden kıvırcıklaşan tüylerine, sağdan soldan boydan boya kar yapışmış. Yan kayıştan sarkan püskül, aklıma nereden takıldığını bilmediğim bir ezginin ritmine uygun zıp zıp oynuyor, at da aynı ritme uyarak koşuyor. Ancak, kalkıp kalkıp inen, içeri çökük karnından, sarkık kulaklarından zavallı hayvanın ne kadar bitkin düştüğü anlaşılıyor. Bu sırada dikkatimi çeken tek şey, tepesinden karlar uçuşan, sağ yanına rüzgârın koskoca bir kar kütlesi yığdığı bir kilometre taşıydı. Tipi, taşın çevresinde cirit atıyor, un iriliğindeki karları bir yandan alıp öbür yana savuruyordu.

Nereye gittiğimizi bilmeden bütün gece aynı atlarla duraklaya duraklaya on iki saat yol almamız, sonunda bir yolunu bulup gideceğimiz yere varmamız beni çok şaşırttı. Çıngırağımızın sesi daha bir sevinçliydi şimdi. İgnaşka kürküne sarınırken durmadan bağırıyor, arkadan atlar pofurduyor, ihtiyar arabacıyla öğütçünün çıngırakları şen şakrak çınlıyordu. Uyuyakalan öteki arabacı ise kızağıyla birlikte ortalıktan yok olmuştu. Yarım kilometre daha gidince bir kızak ile üç atın karla ye-

ni örtülmüş izine rastladık. Yaralı bir atın ayağından damlamışa benzeyen pembe kan lekeleri, iki adımda bir bu izlerin üstünde önümüze çıkıyordu.

İgnaşka;

"Filip'in kızağı," dedi. "Nasıl olmuş da bizden önce gelebilmiş!"

İşte ileride, yolun kıyısında, cephesinde tabela asılı bir ev belirdi. Ev, pencerelerine, hatta damına kadar kara gömülmüş halde orada tek başına duruyordu. Yolcuların bir şeyler yiyip içtikleri bu yerin yanında, terden kılları kıvrım kıvrım olmuş üç at, bacaklarını açıp başlarını öne eğerek ayakta dikiliyorlardı. Kapının önündeki karlar kürekle güzelce temizlenmiş, kürek duvara dayalı bırakılmıştı. Eskisi gibi uğuldayan rüzgâr, damdan savurduğu kar taneciklerini havada döndürüyordu.

Kırmızı yüzlü, kızıl saçlı, iri yarı bir arabacı, bizim çıngırakların sesini işitince elinde bir bardak şarapla dışarı çıktı, bize bağıra bağıra bir şeyler söyledi. İgnaşka bana dönerek, durabilir miyiz, diye izin istedi. Arabacımın yüzünü ilk kez burada gördüm.

XI

Saçlarından, duruşundan tahmin ettiğim gibi, ablak suratlı, kalkık burunlu, büyük ağızlı, yuvarlak mavi gözlü, neşeli bir adamdı benim kızağın sürücüsü. Yanakları boynu hamam lifiyle ovulmuş gibi kıpkırmızıydı; kaşları, uzun kirpikleri, yüzünü düzgün bir biçimde kaplayan sakalı bembeyaz kar içindeydi. Durduğumuz bu yer, menzil hanına beş yüz metre uzaklıktaydı. İgnaşka kızağın önünden atlayıp Filip'e doğru koşarken:

"Gecikme sakın!" dedim.

"Bir dakika yeter, fazla gecikmem."

Orada kırbaç tuttuğu elinden eldiveni sıyırıp karların üstüne atarak:

"Ver kardeş!" dedi.

Verdikleri votka dolu küçük bir kadehi başını geriye atıp bir dikişte bitirdi.

Emekli bir Kazak subayını andıran meyhaneci, elinde bir şişeyle dışarı çıktı.

"Başka içki isteyen var mı?"

Zayıf, uzun boylu, keçi sakallı, sarışın bir köylü olan Vasili ile kardan bembeyaz gür sakalı kırmızı yüzünü kaplayan, ak tenli, şişman öğütçü, meyhaneciye doğru yürüdüler; birer kadeh votka içtiler. İhtiyar arabacı da içenlerin yanına yaklaşmıştı, ama ona vermediler. Bunun üzerine adamcağız, kızağın arkasına, yedeğe alınmış olan atların yanına giderek bunlardan birinin sırtını, boynunu sıvazlamaya başladı.

İhtiyarcık, tam da hayalimde canlandırdığım gibi, ufak tefek, kupkuru, buruşuk morarmış suratlı, seyrek sakallı, sivri burunlu, seyrek dişli bir adamdı. Yepyeni bir arabacı şapkası vardı başında; omuz ve eteklerinde yıpranıp tiftiyen, katran bulaşığı gocuğu ne dizlerini örtüyordu, ne de paçaları kocaman keçe çizmeler içine sokulu kaba şayak poturunu. Adamcağız iki büklüm yürürken yüzünü buruşturuyor, dizleri ve yanakları tir tir titrerken, aklınca ısınmaya çalışarak kızağın çevresinde dolanıp duruyordu.

Öğütçü ona:

"Mitriç, sen de bir yarımlık içeydin, ısınırdın," dedi.

Adamın yüzü seğirdi. Atının yan kayışını, boyunduruğunu düzelterek bana yaklaştı. Kırlaşmış saçlarının üzerinden şapkasını eline alıp beni selamlayarak:

"Ne olursunuz, beyciğim, bütün gece birlikte dolaştık, yol aradık durduk. Lütfedin, bir yarımlık içeyim," dedi.

Sonra yaltaklanan bir gülümsemeyle:

"Ne yaparsınız, efendiciğim, cebimde içimi ısıtacak tek meteliğim yok," diye ekledi.

Ona bir yirmi beş kopek verdim. Meyhaneci yarım bardak votka getirip ihtiyara uzattı. Adamcağız kırbaç tuttuğu elinden eldiveni çıkardı; kara kuru, küçük, biraz morarmış elini bardağa yaklaştırdı. Ama parmakları sanki onun değilmiş gibi, kıvrılmıyordu... Bardağı tutamayarak yere düşürdü, içindeki votka karların üstüne döküldü.

Arabacılar kahkahayla gülmeye başladılar.

"Vah, vah! Mitriç dayı çok üşümüş; votka bardağını bile tutamıyor."

Mitriç, votkasını döktüğüne çok üzüldü.

Neyse ki bir bardak votka daha getirip arabacının ağzına akıttılar. İhtiyar hemen neşelendi, meyhaneye girip piposunu yaktı, her sözünün sonunda bir küfür savurarak seyrek dişleriyle sırıtmaya başladı. Son yarım bardak votkalarını da içince arabacılar kızaklarına dağıldılar, yeniden yola koyulduk.

Kar gittikçe ağarıyor, ağardıkça parlıyordu. Bu parlaklık gözlerimi kamaştırıyordu. Kırmızımtırak turuncu bulutlar gökte ta yukarılara yükseldiler, sonra gitgide ışıltıları artarak gözden silindiler. Güneşin kırmızı yuvarlağı, boz bulutların ardından ufukta görünmeye başladı. Gökyüzü koyu, duru mavi bir renge büründü. Menzil hanına yaklaştıkça, izler aydınlanıp derinleşerek daha belirgin bir hale geliyordu. Buz gibi soğuk hava artık dokunmuyordu insana.

Benim kızak uçarcasına koyuyordu. Ortada koşulu atın yelesi boyunduruğuna çarpıp dağılırken, boynu ile başı, dili artık vurmayan, yalnızca çeperlerine sürtünen avcı çıngırağının üstünde hemen hemen aynı yükseklikte hızlı hızlı sallanıyordu. Dıştaki yiğit atlar, ayazdan sertleşmiş eğri büğrü ok kayışlarına asılıp gerdirerek bütün hızlarıyla koşuyorlar; püsküllleri karınlarını, yan kayışlarını dövüyordu. Yanlardaki atlardan biri arada bir bozuk yoldan dışarı fırlayarak kenardaki kar yığınına dalıyor; oradan korkuyla kurtulurken kafası yarıya kadar kara gömülüyordu. İgnaşka neşeyle bağırıp çağırıyor, bıçak gibi kesen soğuk rüzgâr kirişlerde ıslık çalıyordu. Arabadaki çıngırakların çınlamaları arasından arabacıların çığlıkları geliyordu arada bir. Geriye dönüp baktım: Arkadaki kızakta yanlara koşulu, kıvırcık boz tüylü atlar boyunlarını ileri uzatmışlar; çarpık gemleri ağızlarında, soluklarını bir ölçü tuta tuta derin karların içinden sıçrayarak geliyorlardı. Filip kamçısını sallarken bir yandan da şapkasını düzeltiyordu. İhtiyar sürücü eskisi gibi ayak uçları yukarıda, kızağın ortasında yatarak geliyordu.

İki dakika sonra menzil hanının önündeki, karları temizlenmiş tahta döşemede kızaklar gıcırtılar çıkararak durdu.

Kardan görünmeyen yüzünden ayazlı bir hava saçan İgnaşka bana döndü, sevinçle:

"İşte, beyim, geldik!" dedi.

Albert

Альберт

I

Beş zengin ve genç adam gecenin saat üçünde küçük bir Petersburg balosuna eğlenmeye geldiler.

Çok şampanya içilmişti. Bayların büyük bir bölümü çok genç, kızlar güzeldi; piyano ve keman, polka üstüne polka çalıyor, dans ve gürültünün arkası kesilmiyordu. Ama ortalıkta can sıkıcı, durgun bir hava vardı. (Sık sık olduğu gibi.) Herkes nedense umduğunu bulamamanın üzüntüsü içindeydi.

Birkaç kez eğleniyorlarmış gibi yapmaya çalışmışlarsa da yapmacık neşe can sıkıntısından daha beter olmuştu.

Yeni gelenler arasında kendinden, yanındakilerden ve bütün akşamdan hiç memnun olmayan biri, içinde bir bulantıyla ayağa kalktı, şapkasını buldu, sıvışıp gitmek niyetiyle dışarı çıktı.

Holde kimse yoktu, yalnız komşu odanın kapısı arkasından, birbiriyle tartışan iki ses işitiliyordu. Adam biraz durdu, kulak kabarttı.

Bir kadın sesi:

"Olmaz, orada konuklar var," diyordu.

Zayıf bir erkek sesi yalvarıyordu:

"Bırakın canım, bana bir şey söylemezler."

"Hanımefendinin izni olmadan bırakamam... Hey, nereye?.. Ah, seni!.."

Kapı açıldı, eşikte yabancı bir adam gözüktü. Hizmetçi kız holde konuğu görünce onu tutmaktan vazgeçti. Yabancı adam ürkekçe selam verip çıplak bacakları üzerinde sallanarak içeri girdi. Bu, kambur dar sırtlı, uzun dağınık saçlı, orta boylu biriydi. Kısa bir paltosu, eciş bücüş çizmelerinin üstünde dar, yırtık bir pantolonu vardı. Urgan gibi dolanmış bir kravat uzun beyaz boynunu sarıyordu. Zayıf elleri üzerine gömleğinin kirli uçları çıkmıştı. Vücudunun çok fazla zayıf olması yanında ince beyaz bir yüzü vardı; seyrek siyah sakalı ve favorileri arasındaki yanaklarında bir kırmızılık oynaşıyordu. Arkaya atılı taranmış saçları dar, tertemiz alnını açıkta bırakmıştı. Yorgun kara gözleri tatlı bir ifadeyle ileri doğru, bir şey ararcasına, aynı zamanda cakayla bakıyordu. Gözlerinin anlatımı seyrek bıyığının arasından görünen, köşeleri kıvrık, körpe dudaklarının anlatımıyla büyüleyici bir şekilde kaynaşmış gibiydi.

Yabancı, birkaç adım atarak yerinde durdu, genç adama döndü, gülümsedi. Gülümsemek için sanki kendini zorluyordu ama tatlı bir gülümseme yüzünü aydınlatınca; niçin olduğunu bilmeden, genç adam da gülümsedi.

Yabancı, müzik sesleri gelen odaya girer girmez genç adam hizmetçiye fısıltıyla sordu:

"Kimdir bu?"

"Tiyatrodan serseri bir müzisyen. Ara sıra bizim hanımı görmeye gelir."

Bu sırada salondan:

"Hey, Delesov! Nereye gittin yahu?" diye seslendiler.

Delesov adındaki genç adam salona döndü.

Müzisyen, kapının yanında durup dans edenlere bakarken gülümsemesi, bakışı, ayaklarını yere vuruşuyla bu görüntünün kendisine verdiği kıvancı anlatıyor gibiydi.

Konuklardan biri ona:

"Hey, siz de dansa gelsenize," dedi.

Müzisyen selam verdi, evin hanımına sorarcasına baktı. Kadın araya girdi:

"Yürüyün, yürüyün, beyler çağırdıktan sonra daha ne duruyorsunuz?"

Müzisyenin cılız, güçsüz vücudu zar zor kımıldandı. Zavallıcık gözlerini kırpıştırıp gülümseyerek ağır ağır, beceriksizce hoplamaya başladı. Kadrilin[1] ortasında, çok güzel ve hızlı dans eden neşeli bir subay, sırtıyla müzisyeni istemeyerek itti. Zayıf, yorgun bacakları adamın dengesini koruyamadı ve müzisyen yan yan birkaç adım atıp yere boylu boyunca kapaklandı. Düşmesinden çıkan kuru sese aldırmadan hemen hemen herkes ilk kez neşeyle güldü.

Ama müzisyen toparlanıp kalkmıyordu. Herkes susmuştu, piyano bile çalmaz oldu. Düşen adamın yanına ilk koşanlar Delesov ile evin hanımı oldular. Adam dirseklerine dayanmış, önüne baygın baygın bakmaktaydı. Onu kaldırıp bir sandalyeye oturttukları zaman, kemikli elinin çabuk bir hareketiyle saçlarını alnından yukarıya itti, sorulara yanıt vermeden gülümsemeye başladı.

Evin hanımı telaşla:

"Bay Albert! Bay Albert! Bir yeriniz acımadı ya? Söyleyin, nereniz acıdı? Dans etmeyin der dururum size," diyordu.

Sonra yanındakilere dönerek:

"Öyle de zayıf ki, güçlükle yürüyor... Dans etmek onun nesine!.." diye devam etti.

Kadınlar sordular:

"Kim bu?"

"Zavallının biri, sanatçı. Çok iyi bir delikanlı, yalnız gördüğünüz gibi acınacak durumda."

Bunu müzisyenin işitmesine aldırmadan söylemişti. Müzisyen kendine gelince bir şeyden korkmuş gibi büzüldü, onu çevreleyenleri itti. Göze çarpan bir çabayla sandalyeden doğrulurken:

"Bana bir şey olmadı," dedi.

Hiçbir yerinin incinmediğini göstermek için salonun ortasına doğru ilerledi, bir kere daha hoplamak istedi, fakat sallandı; tutmasalardı yine düşecekti.

1 Üç çiftin karşı karşıya dansı – ç.n.

Herkes şaşırmıştı, ona bakarken susuyorlardı.

Müzisyenin gözleri donuklaştı, eliyle dizini oğuşturmasından herkesi unuttuğu anlaşılıyordu. Sonra birden başını dikleştirdi, titreyen bacağını ileri atıp önceki aynı jestiyle saçlarını geriye itti, kemancıya yaklaşarak kemanını aldı. Kemanı sallarken bir daha üsteledi:

"Bir şey yok! Efendiler, müziğe devam edelim."

Konuklar aralarında konuşuyorlardı:

"Ne tuhaf adam!"

"Belki de büyük bir yetenektir bu delikanlı, boşu boşuna yazık olup gidiyor."

"Yazık, yazık."

Delesov ise:

"Ne güzel bir yüz!.. Onda olağanüstü bir şey var, dinleyelim bakalım," dedi.

II

Bu sırada Albert kimseyi umursamadan kemanı boynuna bastırmış, piyanonun yanında gidip geliyor, kemanı akort ediyordu. Dudaklarının yumuşak anlatımı dikkat çekiyor, yüzüne dökülen uzun saçlarından dolayı gözleri görünmüyordu. Kemikli dar sırtı, uzun beyaz boynu, yampiri bacakları, dağınık siyah saçları bir tuhaftı ama hiç de gülünç olmayan bir görünüşü vardı. Kemanı akort edince canlı bir şekilde yayı çekti, başını geriye attı, eşlik etmeye hazırlanan piyaniste döndü, buyurucu bir sesle ona:

"Sol majör, 'Melankoli,'" dedi.

Hemen bunun peşinden buyurucu sesinden dolayı özür dilercesine saygıyla gülümsedi, bu gülümseyişiyle kalabalığa baygın baygın baktı. Yayı tutan eliyle saçlarını geriye attı, piyanonun köşesinde durdu, yayı akıcı bir hareketle tellerden geçirdi. Duru, hoş bir ses odayı doldurdu, herkes kulak kesildi.

Umulmadık derecede parlak, dingin ışıltıcısıyla dinleyenlerin iç dünyasını aydınlatan ezgiler, ilk seslerin peşinden serbest, zarif bir biçimde uzayıp serpildi. Falsolu, ölçüsüz hiçbir

ses dinleyenlerin dikkatini dağıtmıyordu; bütün sesler açık, güzel ve anlamlıydı. Herkes susmuş, umut veren titreyişiyle ezginin gelişmesini izliyordu. İçinde bulundukları gürültülü eğlenceden, can sıkıntısından, uyuşukluktan kurtularak, farkında olmaksızın, unuttukları bambaşka bir âleme geçivermişlerdi. Kâh geçmişlerinden sessizce kopup gelen anılar, kâh sınırsız debdebe ve nüfuz isteği, kâh hüzün ve doyulmamış bir aşk, kâh mutlu bir olayın yürekleri tutuşturan sıcaklığı ruhlarına doluyor, doluyordu... Albert her notayla gözlerde biraz daha yüceliyordu. O anda çirkin ya da tuhaf olmaktan çok uzaktı. Kemanı çenesiyle sıkarken, kendi çıkardığı sesleri ihtiraslı bir dikkatle dinliyordu. Bu sırada bacakları titreyerek durmadan yer değiştirmekteydi. Kâh olanca boyuyla dikeliyor, kâh sırtını iyice kamburlaştırıyordu. Zorlamayla bükülen sol eli öylece donmuş kalmış gibiydi. Yalnız kemikli parmakları tellerde sanki çarpıntı geçirircesine dolaşıyordu. Sağ eli akıcı, zarif bir biçimde, belli belirsiz gidip gelmekteydi. Yüzü kesintisiz gururlu bir sevinçle aydınlanıyordu, gözleri parlak kuru bir ışıkla alev saçıyor, burun delikleri kabarıyor, kırmızı dudakları zevkten aralanıyordu.

Arada bir başı kemanın üzerine iyice eğiliyor, gözleri kapanıyor, saçlarının yarı yarıya örttüğü yüzü, tatlı bir mutluluk gülümsemesiyle ışıldıyordu. Ara sıra birden dikeliveriyor, bir ayağını ileri atıyor, temiz alnı, odayı süzdüğü ışıltılı gözleri gururla, gücünü anlamış olan birinin azametiyle parlıyordu. Bir keresinde piyanist yanılıp yanlış bir ölçü tutturdu, müzisyenin bütün vücudunda ve yüzünde bedensel bir acı belirdi. Bir saniye durdu, bir çocuk öfkesiyle ayaklarını yere vurarak bağırdı:

"*Moll, ce moll.*"[2]

Piyanist çalışını düzeltince, Albert gözlerini kapattı, gülümsedi, kendini, herkesi, bütün dünyayı yeniden unutup mutlulukla yaptığı işe kendini teslim etti.

Albert'in keman çalması sırasında odada bulunan dinleyiciler saygılı sessizliklerini bozmadılar, yalnız onun çıkardığı seslerle soluk alıp yaşıyor gibiydiler.

2 (Fr.) Yumuşak, ağır.

Neşeli subay, pencere kenarındaki bir sandalyede kımıldamadan oturuyor, canlılığını yitirmiş gözlerini döşemeye dikerek ağır ağır ve seyrek soluk alıyordu. Kızlar konuşmaksızın duvar diplerine dizilmişler, arada bir anlayamama derecesine varan beğeniyle bakışıyorlardı. Evin hanımının gülümseyen tombul yüzü zevkten dört köşe olmuştu. Piyanist, Albert'in yüzüne gözlerini dikmiş, gerilen bütün vücudunun anlattığı hata yapma korkusuyla onu izlemeye çalışıyordu. Öbürlerinden daha çok içmiş bulunan bir konuk sedirde yüzükoyun yatmıştı, heyecanını açığa vurmamak için kımıldamamaya çalışıyordu. Delesov alışmadığı bir duyguyu tadıyordu sanki. Soğuk bir çember bir daralıp bir genişleyerek başını sıkıyor, saç dipleri karıncalanıyordu. Sırtından yukarı doğru bir ürperti dalgası geçiyor, boğazında bir yumru gittikçe yükseliyor, sanki incecik iğnelerle burnunun içini, damağını iğneliyorlardı. Farkında olmadan gözyaşları yanaklarını ıslatıyordu. Sarsılarak ağlarken gözyaşlarını kimse görmesin diye içine çekmeye ya da silmeye çalışıyor ama yaşlar yine de yüzünden aşağıya süzülüyordu. İzlenimlerin tuhaf şekilde birbiriyle örtüşmesinden olacak, Albert'in kemanının sesleri onu ilk gençliğine götürmüştü. O güzel yılları geride bırakmış, yaşamaktan yorgun, bitkin adam, kendini on yedi yaşında, yakışıklılığla gururlanan, mutluluktan aptal, sevincinin sebebini bilmeyen biri olarak hissediyordu. Pembe entarili kuzenine olan ilk aşkı hatırına geldi; ıhlamur ağaçlı yolda, onunla ilk buluşmasını anımsadı, rastgele bir öpücüğün anlaşılmayan tatlılığı ve sıcaklığını duydu. O zaman onları çevreleyen doğanın çözülemeyen gizemini, büyüsünü hatırladı. Geçmişe dönen muhayyilesinde, belirsiz umutlar, anlaşılmayan istekler, imkânsız mutluluğun imkânına inanma şaşkınlığı içerisinde *o kadın* parlıyor parlıyordu. O zamanın değerlendirilmeyen bütün dakikaları birbiri ardından gözünün önünde canlanıyordu. Bu canlanma, koşan şimdiki zamanın bir şey anlatmayan anıları gibi değil, geçmişin, durduğu yerde büyüyen, sitem eden şekilleri gibiydi. Delesov bu şekilleri hayranlıkla seyrederken ağlıyordu. Ama o, daha iyi kullanabileceği zamanın geride kalmasından dolayı değil, (bu zamanı kendisi-

ne geriye verselerdi daha iyi harcamaya kalkışmazdı) bu zaman artık geçtiğinden, bir daha da geri dönmeyeceğinden dolayı ağlıyordu. Anıları ardı ardına canlanıyordu. Albert'in kemanı ise hep aynı şeyi söylüyordu. Keman, "Senin kuvvet, aşk ve mutluluk dönemin geçti artık; geçti ve bir daha dönmeyecek. Ağla, gözyaşı dök, kaçırdığın zamanların için dökeceğin gözyaşları içinde öl; sana kalan en büyük mutluluk işte budur," diyordu.

Son çeşitlemenin bitimine doğru Albert'in yüzü kızarmıştı; gözleri durmadan parlıyor, iri ter damlaları yanaklarından aşağıya süzülüyordu. Alın damarları şişmişti, bütün vücudu gittikçe hareketleniyor, solgun dudakları artık kapanmıyordu. O dakikalarda duyduğu heyecan vücudunun her zerresiyle hazza olan susuzluğunu dile getiriyordu.

Albert, bütün gövdesini hırçın bir şekilde sarsıp saçlarını silkerek, kemanını aşağıya indirdi, orada bulunanları mutlu ve gururlu gülümseyişiyle şöyle bir süzdü. Sonra sırtı kamburlaştı, başı önüne düştü, aralanan dudakları birleşti, gözlerinin parıltısı söndü ve müzisyen, kendinden utanırcasına çevresine bakarak, ayakları birbirine dolaşarak öbür odaya geçti.

III

Albert'in keman çalmasından sonra ortalığa çöken ölüm sessizliğinde orada bulunanlara garip bir hal gelmiş, tuhaf şeyler hissetmeye başlamışlardı. Bütün bunların ne demek olduğunu dile getirmek istiyorlar, fakat yapamıyorlardı bir türlü. Aydınlık ve sıcak bir oda, pırıl pırıl kadınlar, pencereden görünen şafak, harekete geçen kan, uçup giden seslerin bıraktığı temiz izlenim ne demek oluyordu? Ne demek olduğunu söylemek için kimse bir harekette bulunmuyor, tersine, hemen hepsi de, bu yeni izlenimi onlara verenin tarafına geçecekleri yerde, onun aleyhinde kaynaşıyorlardı.

Bir subay:

"Kötü çalmıyor doğrusu," dedi.

Delesov yanaklarını koluyla gizlice silerek:

"Şaşılacak şey," diye yanıt verdi.

Sedirde yatan adam biraz kendine gelerek:

"Efendiler, artık eve gitme zamanı," diye söylendi. "Ha, adama da bir şeyler vermeniz gerek. Hadi, para toplayalım..."

Bu sırada Albert öbür odada, tek başına bir sedirde oturuyordu. Dirseklerini kemikli dizlerine dayamış, terli ve kirli elleriyle yüzünü sıvazlarken saçlarını karıştırıyor, kendi kendine mutlulukla gülümsüyordu.

Epeyce para topladılar, Delesov bunları müzisyene vermeyi üzerine aldı.

Müzikten bu kadar güçlü ve alışmadığı şekilde etkilenen Delesov'un aklına bir iyilik daha yapmak geldi. Delikanlıyı yanına almak, giydirip kuşatmak ve bir işe yerleştirmek, sözün kısası bu berbat durumdan çekip kurtarmak ne kadar iyi olacaktı!..

Ona yaklaşarak:

"E, yoruldunuz mu?" diye sordu.

Albert gülümsüyordu.

"Gerçek bir yeteneğe sahipsiniz. Ciddi olarak müzikle uğraşmanız, dinleyiciler önünde çalmanız gerek."

Albert yeni uyanmış gibiydi.

"Bir şeyler içmek mümkün mü?" diye sordu.

Delesov şarap getirdi, Albert ilk bardağını oburca içti.

"Ne müthiş şarap!"

Delesov:

"'Melankoli' ne hoş bir parça!" diye karşılık verdi.

Albert gülümseyerek:

"Ha, evet, evet," dedi. "Fakat, affedersiniz, kiminle konuşmak mutluluğuna erdiğimi bilmiyorum! Belki siz bir kontsunuz, belki de prens, bana biraz borç verebilir misiniz? Cebimde meteliğim yok. Yoksul bir adamım, geri verememe ama."

Delesov kızardı, bir tuhaf oldu, toplanan parayı aceleyle müzisyenin eline tutuşturdu. Albert parayı çabucak alarak:

"Çok teşekkür ederim," dedi. "Hadi şimdi gene müziğe başlayalım. Size istediğiniz kadar çalarım. Ama içmeliyim, bir şeyler içmeliyim."

Delesov biraz daha şarap getirdi, yanına oturması için rica etti.

"Affedersiniz," dedi. "Size karşı açık yürekli olmam gerekiyor. Yeteneğiniz beni öyle etkiledi ki! Öyle sanıyorum ki, durumunuz pek iyi değil."

Albert kâh Delesov'a kâh odaya giren evin hanımına bakıyordu. Delesov devam etti:

"Eğer bir şeye ihtiyacınız olursa, izin verin size hizmetimi sunayım. Benim yanıma bir süre yerleşirseniz çok memnun olurum. Ben tek başıma yaşıyorum, belki size faydalı olurum.

Albert gülümsedi, yanıt vermedi. Evin hanımı:

"Niçin teşekkür etmiyorsun, ha?" dedi. "Elbette bu senin için büyük bir nimet."

Sonra Delesov'a başını olmaz anlamında sallayarak devam etti:

"Size de böyle bir şeyi tavsiye etmezdim."

Islak elleriyle Delesov'un elini sıkan Albert:

"Çok teşekkür ederim," dedi. "Yalnız, ne olur, şimdi müziğe dönelim..."

Konuklar gitmek üzereydiler, Albert onların kalmaları için ne kadar uğraştıysa da hole çıktılar.

Albert evin hanımıyla vedalaştı, geniş kenarlı eski şapkasını ve tek kışlık giyeceği olan yazlık eski pardösüsünü giydi, Delesov'la birlikte ön merdivene çıktı.

Delesov yeni arkadaşıyla birlikte kupa arabasına biner binmez müzisyenin üzerine sinen pis içki ve kir kokusunu hissederek, davranışından dolayı pişman olmaya, kendisini çocukça yufka yürekliliğinden ve düşüncesizliğinden ötürü suçlamaya başladı. Ayrıca Albert'in kullandığı sözler öyle aptalca ve bayağıcaydı, açık havaya çıkınca öyle sarhoş olmuştu ki, Delesov ondan iğrenmeye başladı. "Onu şimdi ne yapacağım?" diye düşünüyordu.

Çeyrek saat sonra Albert'in sesi kesildi, şapkası ayaklarının ucuna düştü, kendisi de arabanın bir köşesinde sızıp kalarak horlamaya başladı. Donmuş karda dönen tekerler tek düze gıcırdıyor, şafağın zayıf aydınlığı, buz tutmuş pencerelerden içeri hafifçe sızıyordu.

Delesov yanındaki adama dönüp baktı. Pardösüsüyle yarı örtük uzun bedeni köşede ölü gibi yatıyordu. Adamın gölgede kalan büyük burnu başıyla birlikte sanki sallanıyormuş gibi

geldi Delesov'a, fakat daha yakından bakınca, yüz ve burun diye kabul ettiği şeyin saç olduğunu, gerçek yüzünün daha aşağıda bulunduğunu gördü. Eğilip bakınca Albert'in yüz hatlarını iyice seçti. O zaman bu alnın ve huzurla kapanmış ağzın güzelliği onun yine hayranlığını kazandı.

Yorulan sinirlerinin, sabaha kadar uykusuz kalmanın ve işittiği müziğin etkisiyle, Delesov, bu yüze bakarken, geceleyin bir ara girdiği mutlu âleme doğru yeniden sürüklendi; ilk gençliğin sevinç dolu, *cömert günleri* gene hatırına geldi. Davranışından dolayı pişmanlık duymamaya başladı. O anda Albert'i candan bir sıcaklıkla seviyordu, delikanlıya iyilik yapmaya kesinlikle karar verdi.

IV

Ertesi sabah görevine gitmesi için uyandırdıklarında, Delesov, nahoş bir şaşırmayla çevresinde her günkü paravanasını, eski uşağını, masadaki saati gördü. Kendi kendine: "Her gün gördüğüm şu şeylerden başka ne görmek isterdim acaba?" diye sordu. Bu sırada hatırına müzisyenin kara gözleri, mutlu gülümseyişi geldi. 'Melankoli'nin ezgisiyle dünkü garip gecenin tümünü anımsadı. Ne var ki müzisyeni yanına almakla iyi mi, yoksa kötü mü ettiğini düşünecek vakti yoktu. Giyinirken o gün neler yapacağını zihninde planladı, kâğıtları aldı, ev için gerekli emirleri verdi, aceleyle palto ve lastik ayakkabılarını giydi. Yemek odasının önünden geçerken içeriye şöyle bir göz attı: Albert'in yüzü yastığa gömülü, kirli, yırtık gömleğiyle dün akşam sarhoş yatırdıkları şekilde, maroken sedirde sere serpe uzanmış, ölü gibi uyuyordu. Delesov istenilmeyen kötü bir şey yapmış gibi içi burkuldu. Uşağına:

"Boryuzovaski'ye gidiver de kemanını müzisyen için rica et, dedi. İki günlüğüne istediğimi söyle. Müzisyen uyanınca da kahve ver, çamaşır ve eski elbiselerimden bir şeyler giydir. Kısacası onun her istediğini yap. Hadi hoşça kal."

Gece geç vakit döndüğünde Albert'i evde bulamayınca şaştı kaldı. Uşağına:

"Nereye gitti?" diye sordu.

Uşak:

"Öğle yemeğinden sonra çıktılar," yanıtını verdi. "Kemanı alıp gittiler. Bir saat sonra geleceklerini söylediler ama bakın şimdiye kadar yoklar."

Delesov:

"Bak işte buna canım sıkıldı," dedi. "Eee, Zahar, nasıl olur da onu bırakırsın?"

Zahar sekiz yıldır Delesov'a hizmet eden Petersburglu bir uşaktı. *Yalnız başına yaşayan bir bekâr olarak,* Delesov, niyetlerini elinde olmadan bu adama açar, her girişimi hakkında onun düşüncesini öğrenmek isterdi. Saatinin zinciri ile oynarken Zahar şu yanıtı verdi:

"Onu bırakmamaya nasıl cüret ederdim, sayın Delesov? Onu tutmamı söyleseydiniz, evde oyalayabilirdim. Ama siz yalnız elbise vermemi söylediniz."

"Öf, ne berbat iş! Ben yokken evde ne yaptı bakalım?"

Zahar alaylı alaylı güldü.

"Durup dururken sanatçı dememişler, sayın Delesov! Uyanır uyanmaz şarap istediler, sonra aşçı kadın ve komşunun uşağı ile epeyce oyalandılar. Öyle şakacı biriymiş ki!.. Tanrı tanığım olsun, iyi bir insan. Çay getirdim, öğle yemeği getirdim ama yemek istemediler, hep beni yanlarına çağırdılar. Kemanı da öyle güzel çalıyorlar ki, İzler gazinosunda bile böyle sanatçılar azdır. Onun gibisi alıkonmaya değer. 'Ana Volga'dan aşağı' şarkısını öyle güzel çaldı ki, sanırsınız biri ağlıyor. Çok, çok iyi! Bütün katlardan insanlar onu dinlemek için aşağı indiler."

Delesov uşağın sözünü kesti:

"E, giymesi için neler verdin bakalım?"

"Onu merak etmeyin. Gecelik gömleğinizi verdim, kendi paltomu da giydirdim. Böyle adama can kurban, sevimli de üstelik. Sizin ne rütbede olduğunuzu, önemli tanıdıklarınızın bulunup bulunmadığını, kaç baş köylünüzün[3] olduğunu benden sorup durdular."

"İyi, iyi, yalnız onu hemen bulmalı, bundan sonra da hiç iç-

3 Çarlık Rusyası'nda köleliğin kaldırılmasından önce soyluların kendilerine mahsus toprakları içerisinde köylüleri de olurdu – ç.n.

ki vermemeli. Yoksa adamcağız, daha büyük kötülük yaparsın, Zahar!"

Zahar:

"Bu doğru," diye efendisinin sözünü kesti. "Sağlığı gerçekten bozuk, bizim beyin de böyle bir kâhyası vardı..."

Körkütük sarhoşun biri olan kâhyanın öyküsünü bilen Delesov, Zahar'a sözünü bitirtmedi, gece için her şeyi hazırlamasını emrettikten sonra, Albert'i bulup getirmesi için onu dışarıya gönderdi.

Yatağına yattı, mumu söndürdü, uzun zaman uyuyamadı. Hep Albert'i düşünüyordu. "Bütün bunlar tanıdıkların çoğuna tuhaf görünebilir ama böyle birine iyilik yapma fırsatı verdiği için Tanrı'ya şükretmeli. Ona yardım etmek için elimden gelen her şeyi, her şeyi yapacağım. Belki delikanlı hiç de serseri filan değildir ama içki düşkünü olabilir. Bu bana pahalıya mal olmaz. Bir kişinin doyduğu yerde iki kişi de doyar. Baştan benimle kalsın hele, sonra onu bir yere veya bir orkestraya koyarız; böylece de adamı batağa saplanmaktan kurtarırız. Sonrası Allah kerim," diye geçiriyordu aklından.

Bu düşüncelerden sonra kendinden memnun, rahatladı.

"Gerçekten ben kötü bir adam değilim, hatta hiç de kötü değilim, hele başkalarına oranla çok iyi biriyim," diye düşündü.

Açılıp kapanan kapılar, holde işitilen ayak sesleri dikkatini çektiği zaman uyumak üzereydi.

"Ona sert davranmalıyım, böylesi daha iyi, bunu yapmalıyım" dedi kendi kendine.

Çıngırağı çaldı, içeri giren Zahar'a sordu:

"Getirdin mi?"

Zahar başını anlamlı anlamlı sallayıp gözlerini kapayarak:

"Sayın Delesov, bu çok zavallı bir adam," dedi.

"Sarhoş mu yoksa?"

"Çok zayıf."

"Keman da yanında mı?"

"Getirdi, evin hanımı verdi."

"Pekiyi, lütfen şimdi onu buraya sokma, yatır ve yarın evden dışarı bırakma."

Zahar daha odadan çıkmaya vakit bulamamıştı ki, Albert içeri daldı.

V

Gülümseyerek:

"Uyumak mı istiyordunuz?" dedi. "Ben orada, Anna İvanovna'daydım. İyi bir akşam geçirdim. Müzik vardı, güldük eğlendik, hoş bir topluluktu doğrusu."

Küçük masada duran su dolu sürahiye sarılarak devam etti.

"Bir bardak bir şey içmeme izin verin, fakat su olmasın."

Albert tıpkı geçen akşamki gibiydi; vücudu gene dermansız, alnı aydınlık ve düşünceli, dudaklarıyla gözlerinde aynı hoş gülümseme... Zahar'ın paltosu üzerine tam gelmişti; yüzüne özellikle bir çocuk masumluğu veren gece gömleğinin uzun, temiz, kolasız yakası ince, beyaz boynunda çok biçimli duruyordu.

Albert, Delesov'un yatağına ilişmişti, sevinç ve minnet duygusuyla gülümseyerek konuşmadan onun yüzüne bakmaktaydı. Delesov da Albert'in gözlerinin içine baktı. Kendini onun gülümsemesinin etkisi altında hissetmişti. Nedense uykusu filan kalmadı, sert davranması gerektiğini unuttu; tersine, neşelenmek, müzik dinlemek, sabaha kadar Albert'le dostça gevezelik etmek istiyordu. Zahar'a bir şişe şarap, sigara ve kemanı getirmesini emretti.

Albert:

"Bakın işte, bu mükemmel," dedi. "Daha vakit erken, müzik dinleyiniz biraz, istediğiniz kadar çalarım."

Zahar göze çarpan bir kıvançla bir şişe latif şarabı, iki bardak, Albert'in içtiği hafif sigaradan bir paket ve kemanı getirdi. Efendisinin buyurduğu üzere yatacağı yerde, piposunu yakarak kendi odasına çekildi.

Kemanına davranan müzisyene, Delesov:

"Konuşalım daha iyi," dedi.

Albert yatağa saygıyla oturdu, yeniden sevinçle gülümsedi. Birden eliyle alnına vurup kaygılı bir tavır takınarak (yüzünün anlatımı, her zaman, söylemek istediği şeye öncelik ederdi):

"Ah evet, sormama izin verin," dedi.

Biraz duraladı.

"Dün akşam sizinle birlikte orada bulunan bey, ona X diyordunuz, ünlü X'in oğlu değil mi?"

Albert için bunun neden ilgi çekici olduğunu bir türlü anlayamayan Delesov:

"Öz oğlu," diye yanıt verdi.

Albert kendinden memnun, gülümseyerek:

"Öyle olmalı," dedi. "Tavırlarından soyluluğu hemen göze çarpıyor. Soyluları severim. Bütün hareketleri ince ve güzel. Çok hoş dans eden adam da yaver X'di galiba."

Delesov anlamamıştı.

"Hangisi?" diye sordu.

"Dans ederken benimle çarpışan adam. Hatırı sayılan biri olsa gerek."

Delesov:

"Hayır, önemsiz biri," diye yanıt verdi.

Albert adamı hararetle savunuyordu.

"Hayır, olamaz. İnsanı etkileyen bir duruşu var. O da iyi bir müzisyene benziyor. Operadan bir parça çaldı. Epey zamandan beri kimseden bu derece hoşlanmamıştım."

Albert'i müzik hakkında konuşmaya yönlendirmek isteyen Delesov:

"Evet, iyi çalar ama ben çalışını pek sevmem," dedi. "Klasik müziği anlamaz; Donizetti ve Bellini, bunlar müzik değil zaten. Siz de bu düşüncedesiniz sanırım."

Albert yumuşak, bu iki besteciyi kayırıcı bir anlatımla;

"Ooo, hayır, hayır, özür dilerim!" dedi. "Eski müzik de güzel, yenisi de... Yeni müzikte de olağanüstü güzellikler vardır. 'Uyurgezer'e ne dersiniz?' Lüziya'nın bitimine ne dersiniz? Ya Chopin? Ya Robert?.. Bazen düşünürüm de..."

Düşünmek için biraz durdu.

"Beethoven sağ olsaydı 'Uyurgezer'i dinlerken sevinçten muhakkak ağlardı. Her müziğin güzeli var. Viordo ve Rubin'i çalarken 'Uyurgezer'i ilk kez dinlemiştim.

Gözleri parlayarak göğsünden bir şey koparır gibi iki eliyle

bir hareket yaptı:

"Bu öyle bir şeydi ki, biraz daha olaydı dayanamazdım vallahi."

"Peki, operayı şimdi nasıl buluyorsunuz?"

Albert çöken göğsünü göstererek:

"Buraya dokunmuyor," dedi. "Solistin içinde ateş lazım, Bozio'da bu yok işte! Sevindiriyor, fakat üzmüyor."

"Pekiyi, ya Lablach?"

"Onu daha Paris'teyken, 'Sevil Berberi'nde dinlemiştim. O zaman eşi bulunmaz bir müzisyendi, şimdi yaşlandı, artık sanatçı değildir, çok yaşlandı."

Lablach hakkında hep aynı şeyi söyleyen Delesov:

"Yaşlıysa ne olmuş, *morceaux d'ensemble*[4] da iyidir."

Albert sertçe itiraz etti:

"Olmaz öyle şey! Sanatçı yaşlı olmamalı."

Gözleri ışıldarken iki elini birden yukarı kaldırarak:

"Sanat için çok şey gerekli, başta ateş gerekir," dedi.

Gerçekten de bütün vücudu ateşten yanıyor gibiydi.

"Ah, aman Tanrım! Siz ressam Petrov'u tanıyor musunuz?"

Delesov gülümseyerek cevap verdi:

"Hayır, tanımam."

"Tanışmanızı çok isterdim. Onunla konuşmaktan zevk alırdınız. O da sanattan anlar. Anna İvanovna'da eskiden sık sık karşılaşırdık, fakat sonra kadın ona bir şey yüzünden kızdı. Tanışmanızı çok isterdim! Çok, çok büyük bir yetenektir."

"Eee, şimdi resim yapıyor mu?"

"Bilmiyorum, yapmıyor sanırım. Ne ilginç düşünceleri vardır onun, bir bilseniz! Ara sıra konuşur da şaşar kalırım. Petrov büyük bir yetenektir, yalnız çok sefil bir yaşam sürüyor... Yazık oldu adamcağıza..."

Böyle söyleyerek yataktan kalktı, kemanı aldı, akort etmeye başladı.

Delesov:

"Çoktandır operada bulunmuyorsunuz galiba?" diye sordu.

Albert başını tutarak:

4 (Fr.) Bütünün parçaları.

"Ah, artık yapamam," dedi.

Delesov'un yanına oturdu, zor işitilir bir sesle:

"Artık oraya gidemem, hem orada çalamam da ben," dedi. Bir şeyim kalmadı, bir şeyciğim. Elbisem yok, evim yok, kemanım yok. Sonra oraya niçin gideyim artık? Niçin?

Gülümseyerek içini çekti.

"Ah, 'Don Juan!'"

Eliyle başına vurdu. Delesov:

"Öyleyse bir gün birlikte gidelim," dedi.

Albert yanıt vermeden ayağa fırladı, kemanı kaptı, 'Don Juan'ın birinci perdesinin bitimini çalmaya başladı. Operanın konusunu da anlatıyordu.

Ölen komandonun şarkısını çalarken, Delesov'un bütün tüyleri ayağa kalktı. Albert kemanı bırakarak:

"Hayır, daha fazla çalamam, çok içtim," dedi.

Ama bunun arkasından masaya yaklaştı, kendine bir bardak şarap doldurdu, bir dikişte içti, Delesov'un yanına, yatağa yeniden oturdu.

Delesov gözlerini dikmiş Albert'e bakıyordu. Albert arada bir gülümsüyor, Delesov da gülümsüyordu. İkisi de susuyorlardı. Karşılıklı bakış ve gülümsemelerle aralarındaki sevgi bağı gittikçe güçleniyordu. Delesov bu adamı sevdikçe sevdiğini hissediyor, onun yanında anlaşılmaz bir kıvanç duyuyordu. Albert'e birden:

"Siz hiç âşık oldunuz mu?" diye sordu.

Albert birkaç saniye düşünceye daldı, sonra yüzü hüzünlü bir gülümsemeyle aydınlandı. Delesov'a doğru eğildi, gözlerinin içine dikkatle baktı. Fısıltıyla;

"Bana bunu niçin sordunuz?" dedi.

Çevresine bir göz atıp sonra ona bakarak;

"Ama size her şeyi anlatacağım, hoşuma gittiniz," diye devam etti. "Size yalan söylemeyeceğim, olanları baştan sona anlatacağım."

Biraz bekledi, gözleri tuhaf ve vahşi bir ışıkla parladı.

"Aklımdan zorum olduğunu biliyor muydunuz? Evet, evet. Anna İvanovna size elbette anlatmıştır. Deli olduğumu herkes

söylüyor! Bu doğru değil, şakadan söyler, iyi kalpli kadındır. Ben bir zamanlar epey rahatsızdım."

Albert yeniden sustu, durgun, belermiş gözlerle odanın karanlığına bakıyordu. Kaşlarını kaldırarak şöyle fısıldadı:

"Âşık olup olmadığımı sordunuz. Evet, âşık oldum. Bu eskiden, henüz tiyatrodayken oldu. Operaya ikinci kemancı olarak girmiştim, sol alt taraftaki özel locaya gelirdi o kız."

Albert kalktı, Delesov'un kulağına eğildi.

"Hayır, adını söyleyemeyeceğim. Siz de tanırsınız belki, herkes tanır. Hep susar ve yalnız ona bakardım: Benim yoksul bir sanatçı, onunsa bir soylu olduğunu biliyordum. Bunu çok iyi biliyordum. Yalnız ona bakar, başka bir şey düşünmezdim."

Albert kafasını toplamak ister gibi durdu.

"Nasıl olduğunu anımsamıyorum, beni bir keresinde ona kemanla eşlik etmem için çağırmışlardı... Ben kimim ki!.. Zavallı bir sanatçı! Fakat hayır, anlatamıyorum, olmuyor... Ne kadar mutluydum!.."

"E, onlara sık sık gider miydiniz?"

"Bir kere, yalnız bir kerecik.. Kendim suçluyum elbette, çıldırmışım demek. Ben zavallı bir sanatçıydım, o ise bir soylu... Ona bir şey söylemek istiyordum. Dedim ya, çıldırmıştım, ne yaptığımı bilmiyordum. O zamandan beri benim için her şey bitti. Petrov doğrusunu söylediydi: Onu yalnız tiyatroda görmeliydim."

"Ne yaptınız ki?"

"Ah, durun, durun, bunu anlatamam."

Yüzünü elleriyle kapatıp bir süre sustu.

"Orkestraya geç gelmiştim. O akşam Petrov'la içmiştik, sıkıntıdan patlayacak durumdaydım. Kız, locasında oturuyor, bir generalle konuşuyordu. Generalin kim olduğunu bilmiyorum. Ta kıyıda oturuyordu, ellerini locanın kenarına koymuştu. Üstümde beyaz giysisi, boynunda incileri vardı. Generalle konuşuyor, bana bakıyordu. Saçlarının biçimi şöyleydi işte. Ben çalmıyordum, bas sanatçısının yanında duruyor, o güzel kıza bakıyordum. İlk kez o sırada bana tuhaf bir şey oldu. O yine generale gülümsedi, fakat bana baktı. Hakkımda konuştuklarını anla-

dım. Birden kendimi orkestrada değil de, locada, onun yanında, elinin şurasından tutarken gördüm... Nasıl bir şey bu?"

Delesov:

"Hayal gücünün canlılığı," dedi.

Albert yüzünü buruşturarak:

"Hayır, hayır... Anlatamıyorum gene... O zaman çok yoksuldum. Evim de yoktu. Tiyatroya gidince ara sıra orada gecelerdim."

"Nasıl? Tiyatroda mı? Karanlık, boş salonda mı?"

"Ah, bu aptallıklarımdan utanmıyorum. Ama durun. Herkes gidince onun oturduğu locaya girer, uyurdum. Tek sevincim buydu. Orada ne geceler geçirmişimdir! Yalnız bir kez yine aynı şey oldu. Geceleyin gözümün önüne çeşitli görüntüler gelmeye başladı, size hepsini anlatamam..."

Gözlerini önüne indirerek Delesov'a baktı.

"Nedir bütün bunlar?"

Delesov:

"Tuhaf!" dedi.

Albert, Delesov'un kulağına fısıltıyla anlatmaya devam etti:

"Hayır, durun, durun! Elini öpüyor, yanında ağlıyordum. Onunla uzun uzun konuştum. Esansının kokusunu duyumsuyor, sesini işitiyordum. Bir gece de bana çok şeyler söyledi. Sonra kemanımı aldım, usul usul çalmaya başladım. Çok iyi çalıyordum. Fakat birden korkuya kapıldım."

Sevimli bir şekilde gülümseyip eliyle alnına vurarak;

"Aklımdan zorum var diye korkup, akılsız başımın telaşına kapıldım. Başımın içinde bir şeyler oluyordu sanki. Belki de korkulacak bir şey yoktu. Siz ne dersiniz?"

İkisi de birkaç dakika sustular. Albert sessizce gülümseyerek şu şarkıyı söyledi.

Und wenn die Wolken sie verhüllen
Die Sonne bleibt doch ewig klar.[5]

"Doğru değil mi?"

5 (Alm.) Bulutlar güneşi örtse de
Güneş daima aydınlatır.

Ich auch habe gelebt und genossen.[6]

"Ah! İhtiyar Petrov olsaydı, bütün bunları size o açıklardı."

Delesov susarken, muhatabının heyecanlı, solgun yüzüne korkuyla bakıyordu.

Albert:

"'Hukukçular Valsi'ni biliyor musunuz?" diye sordu.

Ve yanıt beklemeksizin ayağa fırladı, kemanını kaptığı gibi, neşeli bir vals çalmaya başladı. Tümüyle kendinden geçmişti, arkasında büyük bir orkestranın çaldığını hayal ederek gülümsüyor, iki yana salınıyor, ayaklarını bir yerden öbür yere koyuyor, çalıyor çalıyordu...

Valsi bitirince kemanı sallayarak:

"E, eğlenme zamanı geldi!" dedi.

Konuşmadan biraz oturduktan sonra:

"Gideyim, dedi. Siz gelmeyecek misiniz?"

Delesov şaşkınlıkla sordu:

"Nereye?"

"Anna İvanovna'ya! Orası neşeli, kalabalık, müzik var..."

İlk anda Delesov neredeyse razı olacaktı. Fakat kendini toparlayıp Albert'i bu sefer gitmemesi için kandırmaya çalıştı.

"Bari ben biraz uğrayayım," dedi Albert.

"Gitmeyin, daha iyi."

Albert içini çekti, kemanını elinden bıraktı.

"Demek, gitmiyoruz?"

Masaya bir daha baktı, şarap kalmamıştı, iyi geceler dileyip odadan çıktı. Delesov çıngırağı çaldı, Zahar'a:

"Bana bak, benim emrim olmadan Bay Albert'i bir yere bırakma," dedi.

VI

Ertesi gün tatildi. Delesov uyanmış, konuk odasında otururken kahvesini içiyor, kitap okuyordu. Bitişik odada Albert'ten henüz ses yoktu.

---

6 (Alm.) Ben de yaşadım ve zevkini tattım.

Zahar yemek odasının kapısını dikkatle açtı, içeri baktı.

"İnanır mısınız İvan İvanoviç, kupkuru sedire yatıvermiş, uyuyor! Benden yiyecek bir şey istemiyor. Küçük bir çocuk sanki. Sanatçı işte!.."

Saat on iki kapının dışından öksürük ve boğaz temizleme sesleri işitildi.

Zahar besbelli yandaki odadaydı. Delesov, Zahar'ın yumuşak, Albert'in ise zayıf, yalvaran sesini işitti.

Zahar odasına girince Delesov:

"E, ne var ne yok?" diye sordu.

"İçi sıkılıyormuş, sayın Delesov. Elini yüzünü yıkamak istemiyor. Suratı asık. Hep içki istiyor."

Delesov kendi kendine:

"Hayır, mademki başladım, irademi kullanmalıyım," diye söylendi.

Ve şarap vermemesini buyurup yine kitap okumaya koyuldu. Fakat elinde olmadan yemek odasında olanlara kulak kabartıyordu. İçeride bir hareket yoktu, ancak arada bir derinden şiddetli öksürükler, ardından tükürmeler işitiliyordu. İki saat daha geçti. Delesov giyindi, evden çıkmadan önce müzisyene bakmaya karar verdi. Albert pencerenin önünde hareketsiz oturuyordu, başı kollarının üzerine düşmüştü. Delesov'un ayak seslerini işitince şöyle bir bakındı. Yüzü solgun, buruşuk, yalnız hüzünlü değil, çok çok umutsuzdu. Selam vermek ister gibi gülümsemeye çalıştı, fakat yüzü daha elemli bir anlatıma büründü. Sanki... ağlamak üzereydi... Güçlükle kalktı, selam vermek için eğildi. Yalvarırcasına:

"Ne olur, bir kadehçik votka verin. Öyle zayıfım ki... Lütfen!.." dedi.

"Kahve sizi dinçleştirir, tavsiye ederim."

Albert'in yüzü çocuksu anlamını yitirdi, pencereye soğuk soğuk, fersiz gözlerle baktı, sandalyeye boş çuval gibi yığıldı.

"Yahut kahvaltı istemez misiniz?"

"Hayır, teşekkür ederim, iştahım yok."

Delesov kemanı masaya koyarak:

"Keman çalmayı isterseniz, beni rahatsız etmezsiniz," dedi.

Albert küçümseyen bir gülümsemeyle kemana baktı.

"Hayır, çok dermansızım, çalamam," diyerek kemanı öteye itti.

Daha sonra Delesov, Albert'e, gezmek, akşam tiyatroya gitmek gibi ne önerdiyse, ne söylediyse, Albert yalnız saygıyla eğildi, ısrarla sustu. Delesov evden çıktı, birkaç ziyarette bulundu, öğle yemeğini gittiği yerde yedi, tiyatroya gitmeden önce elbise değiştirmek ve müzisyenin ne yaptığını öğrenmek için eve uğradı. Albert karanlık holde oturuyordu, başını yumruklarına dayamış, yanan sobaya bakıyordu. Tertemiz giyinmiş, yıkanmış, taranmış, fakat gözleri donuk, bakışı ölgündü. Bütün bedeninde sabahkinden daha çok zayıflık, bitkinlik vardı.

Delesov:

"Öğle yemeğinizi yediniz mi, Bay Albert?" diye sordu.

Albert başıyla Delesov'u onaylayan bir işaret yaptı, onun yüzüne ürkekçe bakarak gözlerini yere indirdi. Utanmıştı. Delesov da gözlerini önüne indirerek:

"Bugün opera müdürüne sizden söz ettim. Çalmak isterseniz sizi dinlemekten memnun olacak," dedi.

Albert çok yavaş bir sesle:

"Teşekkür ederim, çalamam," dedi.

Arkasından kapıyı sessizce kapayarak odasına çekildi.

Birkaç dakika sonra mandal kolu aynı şekilde sessizce döndü, müzisyen keman elinde içeri girdi. Delesov'a öfkeyle ve çabucak bakıp kemanı sandalyeye bıraktı, yeniden içine kapandı.

Delesov omuzlarını silkti, gülümsedi.

"Size daha başka ne yapabilirim? Benim suçum ne?" diye söylendi.

Geç vakit eve döndüğünde ilk sorusu:

"Ee, müzisyen nasıl?" oldu.

Zahar çınlayan sesiyle kısaca:

"Kötü!" diye yanıt verdi. "Hep içini çekiyor, öksürüyor, bir şey söylemiyor, yalnız dört beş kere şarap rica etti. Ne yapayım, bir keresinde verdim. Yoksa, sayın Delesov, zavallıyı mahvederiz. İşte kâhya da böyle..."

"Keman çalmadı mı?"

Zahar gülümseyerek yanıt verdi:

"Elini bile sürmüyor. Kemanı iki üç kere aldım, içeri götürdüm; şöyle usulcacık tuttu, sonra tekrar buraya getirdi. E, içki vermemi emreder misiniz?"

"Hayır, bir gün daha bekleyelim, ne olacağını görelim. Şimdi ne yapıyor?"

"Konuk odasına kapandı."

Delesov odasına gitti; birkaç Fransızca kitap, bir de Almanca İncil aldı, Zahar'a:

"Bu kitapları yarın odasına koy. Bana bak, sakın dışarı bırakma," dedi.

Ertesi sabah Zahar, müzisyenin bütün gece uyumadığını haber verdi. Hep odalarda gezmiş, büfeye gelmiş, dolabı ve kapıyı açmaya uğraşmış, fakat uğraşması boşunaymış, her şey kilitliymiş. Uyur numarası yapan Zahar, onun karanlıkta kendi kendine bir şeyler mırıldandığını, elini kolunu salladığını işitmiş.

Her geçen gün Albert daha kederli görünüyor, daha az konuşuyordu. Delesov'dan çekiniyor gibiydi, gözleri karşılaşınca yüzünde marazlı bir ürperti beliriyordu. Eline ne kitap, ne de keman alıyor; sorulan sorulara yanıt vermiyordu.

Müzisyenin gelişinin üçüncü günü Delesov eve geç vakit döndü, yorgun ve tedirgindi. Bütün gün sağa sola koşmuş, başlangıçta çok kolay ve basit gelen kendi işleriyle uğraşmış ama her zaman olduğu gibi, artan çabasına karşın bir adım olsun ilerleyememişti. Bundan başka oyun oynamak için gittiği kulüpte epeyce ütülmüştü. Keyifsizdi, Albert'in üzücü durumunu öğrenince Zahar'a:

"Of, Allah müstahakını versin!" diye bağırdı. "Yarın ondan, yanımda kalıp öğütlerimi tutmayı isteyip istemediğini kesinlikle öğreneceğim. Hayır, böyle olmaz! Elimden gelen her şeyi yaptığımı sanıyorum..."

Kendi kendine şöyle düşünüyordu: "Gel de bu insanlara iyilik yap! Onun için her zahmete katlanıyor, şu pis haliyle evime alıyorum. Herkesten utanır oldum. Uğraşıp didiniyorum, fakat o, zevkim için onu kafese sokan bir zalimmişim gibi bakıyor bana. Daha önemlisi, kendiliğinden bir adım bile ilerlemek istemi-

yor. Bunun gibilerin hepsi böyle işte." (Bu "hepsi" sözü, özellikle bugün işinin düştüğü kimselerle ilgiliydi.) "Peki, şimdi ona ne oluyor? Ne düşünüyor, niye kederleniyor? Onu çekip aldığım sefaleti için mi üzülüyor? İçinde bulunduğu hor görülmüşlüğüne mi? Kurtardığım dilenciliğine mi? Böyle düşünüyor olmalı, onurlu yaşamayı hayal etmek bile ona zor geliyor çünkü!.."

Delesov kararını vermişti. "Hayır, çocukça bir harekette bulundum... Daha kendi işimizi düzene sokmamışken, başkalarınınkini düzeltmeye yeltenmek neyimize?" Müzisyeni hemen o gün evinden salmak istedi ama biraz düşündü ve ertesi güne bıraktı.

Geceleyin Delesov'u, holde devrilen masanın gürültüsü, ayak patırtıları, insan sesleri uyandırdı. Mumu yaktı, şaşkınlıkla kulak kabarttı. Zahar:

"Durun, sayın Delesov'a söyleyeceğim," diyordu.

Albert'in sesi anlamsız, sert sert bir şeyler homurdanıyordu. Delesov ayağa fırladı, mum elinde hole koştu. Zahar geceliğiyle kapının önünde dikiliyordu. Albert pardösü ve şapkasını giymiş, bir yandan Zahar'ı kapının önünden iterken, bir yandan da ağlamaklı bir sesle bağırıyordu:

"Nasıl olur da beni bırakmazmışsın! Nüfus kâğıdım var, sizin bir şeyinizi de götürmedim. Üstümü arayabilirsiniz. Emniyet müdürüne kadar çıkacağım."

Kapıyı sırtıyla tutmaya devam eden Zahar efendisine:

"Bakın, sayın Delesov," dedi. "Geceleyin kalkmışlar, anahtarları paltomun cebinde bulmuşlar, tam bir sürahi tatlı şarabı içmişler. İyi bir şey mi sanki? Şimdi de gitmek istiyorlar. Siz emir verdiniz, onun için ben de bırakamazdım."

Delesov'u gören Albert, Zahar'a daha sert çıkışmaya başladı. Sesini yükselttikçe yükselterek:

"Beni kimse tutamaz! Buna hakkın yok!" diye bağırıyordu.

Delesov:

"Zahar, sen git," dedi.

Albert'e dönerek:

"Ben sizi tutmak istemem, tutamam da, fakat yarına kalmanızı tavsiye ederim," diye devam etti.

Albert, Delesov'a bakmaksızın, yalnız Zahar'a dönerek, gittikçe şiddetlenen bir sesle bağırıyordu:

"Beni kimse tutamaz! Emniyet müdürüne gideceğim."

Sonra şiddetli bir sesle:

"İmdat!" diye bağırmaya başladı.

Zahar kapıyı açarak:

"Ne bağırıyorsunuz?" dedi. "İşte, sizi tutan yok!.."

Albert bağırmaktan vazgeçti. Lastik ayakkabılarını giyerken: "Başaramadınız, değil mi? Beni öldürmek istemiştiniz. Olmadı işte..." diye kendi kendine mırıldanıyordu. Allahaısmarladık demeden, anlaşılmaz sözler söyleyerek dışarı çıktı. Zahar müzisyenin yolunu dış kapıya kadar aydınlattı ve geri döndü. Efendisine:

"Oh, Allah'a şükür, sayın Delesov!" dedi, "günaha girecektik neredeyse. Sadaka versek yeri var!"

Delesov başını salladı, bir şey demedi. Müzisyenle birlikte geçirdikleri ilk iki akşam canlı bir şekilde hatırına geldi, kendi yanlışı dolayısıyla Albert'in burada geçirdiği son iki hüzünlü geceyi düşündü. Öncelikle bu garip adamın ilk görüşte onda uyandırdığı o afallama, hayranlık, sevgi, şefkat aklına geldi. "Şimdi ne yapmalı?" diye düşünmeye başladı. "Parasız pulsuz, sırtında kışlık giysisi olmadan, gecenin ayazında, yapayalnız." Zahar'ı arkasından göndermek istedi, fakat vakit geçmişti artık.

"Dışarısı soğuk mu?"

"Sert bir ayaz var. Sayın Delesov, söylemeyi unutmuşum, bahara kadar daha odun almak gerekecek."

"Ama nasıl olur? Daha var diyordun ya..."

VII

Dışarısı gerçekten soğuktu, fakat Albert'in soğuğa falan aldırdığı yoktu, içmiş olduğu şaraptan ve kavgadan sonra iyice kızışmıştı.

Sokağa çıkınca çevresine bakındı, ellerini sevinçle oğuşturdu. Sokak bomboştu, uzun sokak feneri dizisi kırmızı ışıklarıyla ortalığı yeni aydınlatıyordu. Gök parlak ve yıldızlıydı, Delesov'un dairesinde aydınlanan bir pencereye dönerek:

"Aldınız mı?" dedi. "Elinize ne geçti?"

Paltonun altında ellerini pantolon ceplerine sokup öne doğru eğilerek, sokağın sağından ağır ve düzensiz adımlarla yürüdü gitti. Bacaklarında, midesinde fazlaca bir ağırlık duyuyordu; kafasında bir şey uğulduyor, görülmez bir kuvvet onu bir yandan öbür yana savuruyor ama o hep Anna İvanovna'nın evi doğrultusunda ileri doğru yürüyor, yürüyordu... Zihninde tuhaf, bağlantısız düşünceler dolaşıyordu. Kâh Zahar'la son atışmasını, kâh nedense denizi, vapurla Rusya'ya ilk gelişini, kâh önünden geçtiği bir dükkânda bir dostu ile birlikte geçirdiği bir geceyi anımsıyordu. Kâh tanıdığı bir ezgi hayalinde çalınmaya başlıyor ve tutkusunun nedenini, tiyatrodaki korkunç geceyi gözünün önüne getiriyordu. Fakat düşüncelerinin kopukluğuna karşın anıları öyle bir parlaklıkla canlanıyordu ki, gözlerini kapayınca, neyin daha gerçek olduğunu anlayamıyordu. Acaba yaptıkları mı, yoksa düşündükleri mi? Adımlarını attığını, sallanırken bir duvara tosladığını, çevresine bakarak bir sokaktan öbürüne geçtiğini anlamıyordu bile... Hatırlayıp duyduğu tek şey, hayal şeklinde değişip karışarak kafasında beliren düşüncelerdi.

Küçük Deniz Sokağı'ndan geçerken Albert tökezledi ve düştü. Biraz sonra kendisine gelince, önünde koskoca, şatafatlı bir yapı gördü; yine ileri doğru yürüdü. Gökte ne yıldızlar görünüyordu, ne tan kızıllığı, ne ay... Fenerler bile yoktu, gene de her şey açıkça seçiliyordu. Sokağın sonunda yükselen bir apartmanın pencerelerinde ışıklar hep birden yanıyor, fakat bu ışıklar yansıma gibi salınıyordu. Apartman Albert'in önünde yaklaştıkça yaklaşıyor, büyüdükçe büyüyordu. Albert geniş kapıdan içeri girince, bu ışıklar kayboluverdi. İçerisi karanlıktı. Seyrek adımları kemerli tavanın altında çınlıyor, birtakım gölgeler o yaklaştıkça kayarak gözden siliniyordu.

Albert: "Buraya niçin geldim ben?" diye düşündü; yenilmez bir kuvvet onu ileriye, büyük salonun derinliğine çekiyordu... Orada yüksekçe bir yer vardı, bu yükseltinin çevresinde birtakım ufak ufak insanlar konuşmadan duruyorlardı. Albert: "Konuşacak olan kim?" diye sordu. Kimse ona yanıt vermedi. Yalnız birisi ona yükseltiyi gösterdi. Orada benekli sabahlığı ile

uzun boylu, zayıf, diken diken saçlı bir adam duruyordu. Albert dostu Petrov'u hemen tanıdı. "Onun burada bulunması ne tuhaf," diye düşündü. Petrov birini göstererek: "Hayır, kardeşlerim! Aramızda yaşayan o adamı tanımadınız, onu anlamadınız! O, satılık bir sanatçı, makine gibi bir icracı, bir deli, düşmüş bir insan değildir. O bir dâhi, aramızda fark edilip değeri anlaşılmadan yok olan bir müzik ustasıdır." Albert, dostunun kimden söz ettiğini anlayıverdi, fakat onu utandırmak istemediğinden alçakgönüllülükle başını önüne eğdi.

Ses devam ediyordu: "O, hepimizin hizmet ettiğimiz kutsal ateşin etkisiyle yanıp kül oldu, fakat Tanrı'nın içerisine koyduğu yeteneği kullanmasını bildi. Bundan dolayı da o, büyük doğa olayı olarak adlandırılmalıdır. Siz onu hor görüyor, üzüyor, küçük düşürüyordunuz ama o, ölçüsüz derecede yüceydi, şimdi gene yücedir ve yüce kalacaktır. O mutludur, iyi kalplidir. Sevse de, küçümsese de herkese karşı eşit davranır. Hizmet ettiği tek şey Tanrı vergisi olan sanattır. Yalnızca bir şeye, dünyanın kuşkusuz tek mutluluğu olan 'güzelliğe' tapar." Ses şiddetle bağırdı: "İşte bakın, kendisi orada! Önünde hepiniz yere kapanın! Dize gelin!"

O sırada başka bir ses salonun karşı köşesinde yavaş yavaş konuşmaya başladı. Albert'in Delesov'a ait olduğunu anladığı bu ses: "Onun önünde diz çökmek istemiyorum. Onun neresi büyük? Sonra niçin önünde diz çökecekmişim? Acaba o onur ve doğrulukla hareket etti mi? Topluma bir yarar sağladı mı? Borç para alarak ödemediğini, bir sanatçı arkadaşının kemanını götürüp rehine verdiğini bilmiyor muyuz sanki?" Başını daha çok önüne eğen Albert: "Aman Tanrım, bütün bunları o nereden biliyor?" diye düşündü. "Değersiz adamlara yaltaklandığını, hem de para yüzünden yaltaklandığını bizler bilmiyor muyuz sanıyorsunuz?" diye devam ediyordu aynı ses. "Operadan kovulduğunu bilmiyor muyuz? Anna İvanovna'nın onu polise teslim ettirmek istediğini de mi?.."

Albert:

"Hey Tanrım! Bütün bunlar doğru, sen esirge beni! Bunları neden yaptığımı ancak Sen biliyorsun!" diye söyleniyordu.

Petrov'un sesi yine konuşmaya başladı: "Kesin sesinizi! Onu hangi hakla suçluyorsunuz? Acaba onun yaşantısını biliyor musunuz? Onun heyecanlarını siz kendiniz tattınız mı?" (Albert, "Doğru, doğru," diye fısıldıyordu.) "Sanat, insan gücünün en yüksek görünümüdür. Bu güç ancak seçkin kimselere verilir ve onu öyle yükseklere çıkarır ki, orada insanın başı döner, bilinçli kalması zorlaşır. Her savaşta olduğu gibi, sanatta da kendilerini görevlerine adayan, amaçlarına erişmeden yok olan kahramanlar vardır."

Petrov sustu, Albert başını kaldırdı, yüksek sesle bağırdı: "Doğru, doğru!" Fakat sesi işitilmeden ölüp gitti. Ressam Petrov sertçe ona dönerek: "Söylenenler sizinle ilgili değildir," dedi. Sonra devam etti: "Onu küçük görün, hor görün, ama içinizde en iyisi ve mutlusu odur!"

Bu sözleri benliğinde büyük bir mutlulukla dinleyen Albert dostuna yaklaştı, onu öpmek istedi.

Petrov:

"Yıkıl karşımdan, ben seni tanımıyorum. Git kendi yoluna, yoksa evine varamayacaksın," diye seslendi.

Yol kavşağında bir gece bekçisi:

"Sarhoş sarhoş burada ne sallanıyorsun? Evine varamayacaksın!" diye bağırdı.

Albert durakladı, bütün gücünü topladı, sallanmamaya çalışarak ara sokağa saptı.

Anna İvanovna'nın evine birkaç adım kalmıştı. Holün ışıkları avlunun karlarına düşüyordu, bahçe kapısının önünde kızak ve kupa arabaları vardı.

Üşüyen elleriyle parmaklığa sarılarak merdivenden yukarıya koştu, zili çaldı.

Hizmetçi uykulu yüzünü kapının bakma deliğine yaklaştırdı, Albert'e öfkeyle baktı.

"Olmaz!" diye bağırdı. "Bırakamam sizi, hanımefendi emretti."

Sonra deliğin kapağını çarptı. Müzik ve kadın sesleri merdivene kadar geliyordu. Albert yere oturdu, başını duvara dayadı, gözlerini yumdu. Hemen o anda aynı bağlantısız hayaller kala-

balığı yeni bir kuvvetle zihnini sardı, onu kollarına aldı ve düşlerin özgür güzel ülkesine sürükleyip götürdü. Hayalinde, elinde olmadan "Evet, o en iyisi ve en mutlusudur!" sözleri tekrarlanıyordu. İçeriden polka sesleri işitiliyordu. Bu sesler de onun en iyi ve mutlu olduğunu söylüyordu. Yakın kiliseden bir çan sesi de aynı şeyi söylüyordu: "Evet, o en iyi ve en mutlu olandır." Albert düşünüyordu: "Yine salona gideyim, Petrov bana daha çok şeyler söyleyecektir."

Salonda kimsecikler yoktu, Ressam Petrov'un yerine, yükseltide Albert kendisi duruyor, sesin önceden söylediği şeyleri kendisi kemanıyla çalıyordu. Kemanın tuhaf bir yapısı vardı: Bütünüyle camdandı. Ses vermesi için de Albert'in iki koluyla birden çalgıyı kucaklaması ve göğsüne hafifçe bastırması gerekiyordu. Sesler Albert'in daha önce işittiklerinden çok daha tatlı, çok daha okşayıcıydı. Kemanı göğsüne bastırdıkça sevinci artıyor, daha çok haz duyuyordu. Sesler şiddetlendikçe gölgeler daha hızlı oynaşıyor, salonun duvarları parlak bir ışıkla aydınlanıyordu. Kemanı ezmemek için çok dikkatli çalmak gerekiyordu. Bu cam çalgıyı Albert çok dikkatli ve güzel çalıyordu. Kimsenin bir daha işitemeyeceğini hissettiği seslerdi onun kemandan çıkardığı... Başka uzak ve boğuk bir ses onu kendine çektiği zaman Albert yorulmaya başlamıştı. Bu, çan sesiydi. Ses hep "Evet" sözünü yineliyordu. Uzak ve yüksekten uğuldarken çan: "Size zavallı görünüyor, hepiniz onu küçümsüyorsunuz, halbuki o en iyi ve en mutlu yaşayandır. Bu çalgıyı kimse hiçbir zaman onun gibi çalamayacaktır."

Bu tanıdık sesler Albert'e öyle akıllıca, öyle yeni, öyle haklı geldi ki, kucakladığı kemanı çalmaktan vazgeçti; kımıldamamaya çalışarak ellerini ve gözlerini havaya kaldırdı. Kendini çok sevinçli, çok mutlu hissediyordu. Salonda kimsenin bulunmamasına aldırmadan göğsünü şişirdi, başını gururla dikleştirdi, herkesin kendisini görebilmesi için yükseltide ayakta durdu. Birdenbire birinin eli omzuna usulca dokundu, geriye dönünce yarı karanlıkta bir kadın gördü. Kendisine hüzünle bakıyor, başını olmaz anlamında sallıyordu. Albert hemen yaptığı şeyin ayıp olduğunu anladı, kendinden utanma-

ya başladı. Kadın sordu: "Nereye böyle?" Kadın ona bir daha dik dik, uzun uzun baktı, başını kederle eğdi. Bu, sevdiği kadının kendisi, hem de ta kendisiydi, elbisesi de aynıydı. Dolgun beyaz boynunda bir sıra inci vardı, çok güzel kolları, dirseklerinden yukarıya kadar çıplaktı. Albert onu elinden tutup salondan dışarıya doğru çekti. Sonra "Çıkış bu taraftan!" dedi, kadın yanıt vermeden gülümsedi, onu salondan çıkardı. Salonun eşiğinde Albert ay ve su gördü. Gerçekte olduğu gibi su aşağıda, ay da yukarıda değildi, fakat gerçekte olduğu gibi, ay beyaz ve yuvarlaktı. Ay ve su her yerde birlikteydiler. Yukarıda, aşağıda, yanda, onların çevresinde, hep yan yana duruyorlardı. Albert kadınla birlikte suya daldı, her şeyden çok sevdiği varlığı sevmenin ancak şimdi mümkün olduğunu anladı. Onu kucakladı ve dayanılmaz bir mutluluk duydu. Kendi kendine "Yoksa bu bir rüya mı?" diye sordu. Hayır değil! Bu bir gerçek, gerçekten de fazla bir şeydi. Bu bir gerçek ve her şeyi benliğinde hissetmeydi. Hazzını duyduğu bu anlatılmaz mutluluğun o dakikada uçup gittiğini, bir daha da geri dönmeyeceğini duyumsadı. Kadına sordu: "Ben niçin ağlıyorum?" Kadın konuşmadan üzgün üzgün ona baktı. Albert bununla onun neyi anlatmak istediğini sezdi. "Ben sağken bu nasıl olur?" dedi. Kadın yanıt vermeden ileriye doğru hareketsizce bakıyordu. Albert dehşetle "Ne korkunç! Sağ olduğumu ona nasıl anlatmalı?" diye düşündü. "Hey Tanrım, evet, ben sağım, beni anlayın!" diye fısıldadı.

Ses "O en iyidir ve en mutludur," diyordu. Fakat bir şey gittikçe artan bir ağırlıkla onu sıkıyordu. Bu ay mı, yoksa su muydu; kadının gözyaşları yahut kucaklaması mıydı, bilemiyordu. Yalnız gerekli olanı söyleyemeyeceğini, her şeyin çok geçmeden biteceğini hissediyordu.

Anna İvanovna'nın evinden çıkmakta olan iki kişinin ayağı eşikte uzanan Albert'e takıldı. Biri geriye dönerek evin hanımına seslendi:

"Vicdansızlık sizin bu yaptığınız! Adamcağızı dondurabilirdiniz."

Evin hanımı şaşırarak;

"Ah, bu benim Albert!" dedi.

Sonra hizmetçisini çağırdı:
"Anyuşka! Götürün şunu odalardan birine."
Odaya baygın halde götürülürken Albert mırıldanıyordu:
"Bakın, ben sağım, beni niçin gömüyorsunuz?"

Üç Ölüm

Три Смерти

I

Mevsimlerden güzdü. Büyük yolda iki araba tırısla koşturuyordu. Öndeki posta arabasında iki kadın oturmaktaydı: Biri zayıf, solgun yüzlü bir hanımefendi; öteki ise parlak kırmızı yanaklı, gürbüz hizmetçisi. Hizmetçi Matriyoşa'nın kısa kesilmiş kuru saçları, soluklaşmış şapkasının altından ikide bir dışarı kaçıyor; kızcağız delik eldivenli kızarık elleriyle, rüzgârda uçuşan saçlarını ikide bir düzeltiyordu. Havlu atkısıyla örttüğü iri göğüsleri gençliğinin, sağlıklı oluşunun birer belirtisi gibiydi; canlı kara gözleri kâh pencerenin ötesinde hızla geçen tarlalarda geziniyor, kâh hanımına ürkek ürkek bakıyor, kâh arabanın köşelerinde tasayla dolaşıyordu. Hanımefendinin file içinde arabanın tavanına asılmış şapkası burnuna değecekmiş gibi, bir ileri bir geri gidip gidip geliyordu. Kızın dizlerinin üstünde bir köpek yavrusu vardı. Ayaklarını döşemede duran bir kutunun üstüne koymuştu; araba sarsıldıkça yayların çıkardığı gıcırtıyla camların şıngırtısına uygun olarak, zor işitilir bir sesle bu kutuyu tıkırdatıyordu.

Hanımefendi, ellerini dizlerinin üstünde kenetlemiş, gözlerini yummuştu. Sırtına yerleştirilen yastıklara yaslanmış oturur-

ken usul usul sallanıyor, yüzünü belli belirsiz buruşturarak derinden derine öksürüyordu. Gecelik beyaz bir başörtüsü, ince, sarımsı boynuna bağladığı mavi bir eşarbı vardı. Düzgün bir ara çizgisi, başörtüsünün altına doğru düzgün pomatlı sarışın saçlarını ikiye ayırıyordu. Bu geniş çizginin beyazlığında ölümü düşündüren soğuk bir hava vardı. Pörsük, biraz da sararmış derisi yüzünün ince, biçimli girinti çıkıntılarını gevşek bir şekilde sarıyor, yanaklarında, elmacık kemikleri üzerinde hafifçe kızarıyordu. Dudakları kuruydu, kıpır kıpır ediyordu durmadan. Seyrek kirpikleri kıvrılmaksızın dik dik duruyordu. Mantosu, düşük göğsünde düz çizgiler yapmıştı. Gözlerinin kapalı olmasına karşın yüzü; yorgunluğu, sinirliliği, çoktandır çekmeye alıştığı acıyı anlatıyordu.

Dirseklerini iki yana dayayan uşak önde, arabacının yanında uyuklamaktaydı. Posta arabacısı keyifli keyifli bağırarak, ter içinde kalmış dörtlüyü[1] sürüyor, arkadaki kupa arabasında bağırıp duran öbür arabacı Serega'ya ara sıra dönüp bakıyordu. Tekerleklerin geniş koşut izleri balçıkla kaplı yolda düzgün iki çizgi halinde hızla uzayıp gidiyordu.

Gök, kül rengi ve soğuktu; tarlalara, yola rutubet kokan bir karanlık çökmüştü. Arabanın içi boğucu sıcaktı; havasına, kolonya ve toz kokusu sinmişti.

Hasta, başını geriye atıp gözlerini yavaşça açtı. İri gözleri ışıl ışıldı; çok güzel, koyu bir rengi vardı gözlerinin. Ayağına hafifçe değen, hizmetçinin mantosunun ucunu, güzel, zayıf eliyle sinirli sinirli iterek:

"Öf, gene uyandırdın beni!" dedi.

Ağzı tuhaf bir şekilde çarpıldı. Matriyoşa iki eliyle birden mantosunun eteklerini topladı, güçlü bacakları üstünde doğrulup biraz geriye çekildi. Körpe yüzü parıltılı bir kızıllığa büründü. Hastanın güzel koyu gözleri, hizmetçinin hareketlerini kıskançlıkla izliyordu. O da iki eliyle oturduğu yere dayandı, daha arkaya oturmak için doğrulmak istedi ama buna gücü yetmedi. Ağzı çarpıldı; zavallı bir insanın kötücül, karanlık, alaycı ifadesi yayıldı yüzüne.

1 Dört at koşulu araba ya da kızak – ç.n.

"Biraz yardım edeyim demezsin değil mi?" diye söylendi. "Ah, istemez istemez! Kendim kalkarım; yalnız, arkama şu çuvallarını koyma lütfen!.. Tamam, yeter, beceremiyorsan bırak daha iyi!"

Gözlerini kapadı, sonra yeniden açarak hizmetçisine baktı. Matriyoşa da ona bakarken kırmızı alt dudağını ısırıyordu. Hastanın göğsünden derin bir "Ah!" yükseldi ama iç çekişi daha sona ermeden öksürüğe dönüştü. Kadın yüzünü geriye çevirdi, buruşturdu, iki eliyle göğsünü tuttu. Öksürüğü geçince gözlerini yeniden yumdu, kımıldamadan oturmayı sürdürdü. Matriyoşa atkısının altından tombul elini dışarı çıkardı, göğsünde istavroz çıkardı.

Hanımefendi hemen gözlerini açarak sordu:

"Nedir o?"

"Menzil hanı, efendim."

"Neden istavroz çıkardığını soruyorum sana!"

"Kilise gördüm de, efendim."

Hasta kadın yüzünü pencereye döndü; arabanın çevresini dolaştığı büyük köy kilisesine dik dik bakarak, usulca istavroz çıkarmaya başladı.

Posta ve kupa arabaları arka arkaya hanın önünde durdular. Kupa arabasından hasta kadının kocası ile doktoru inerek posta arabasına yaklaştılar.

Doktor kadının nabzına bakarken:

"Kendinizi nasıl hissediyorsunuz?" diye sordu.

Kocası da Fransızca:

"Ee, nasılsın dostum, yorulmadın ya?" dedi. "İnmek ister misin?"

Matriyoşa çıkınları topladı, konuşulanları dinlememek için bir köşeye çekildi.

Hasta kadın, arabadan inmeye niyetli görünmüyordu. Kocasının sorusuna:

"Pek iyi değilim," diye karşılık verdi. "Her zamanki gibi. Siz gidin, ben arabada kalacağım."

Kocası biraz daha bekledikten sonra hana doğru yürüdü. Matriyoşa arabadan fırlayıp çıktı, çamurların içinden ayaklarının ucuna basa basa hanın kapısına doğru koştu.

Hasta, pencerenin önünde dikilen doktoruna:

"Kendimi iyi hissetmiyorum ama bu sizin kahvaltı yapmanıza engel değil. Buyurun, siz de gidin," diyerek hafifçe gülümsedi.

Doktor onun yanından sessizce uzaklaşıp hanın merdivenine çabuk çabuk tırmanırken, kadın kendi kendine söyleniyordu:

"Hiçbirinin bana aldırdığı yok. Sağlamlar hastanın halinden ne anlar! Ah, aman Tanrım!"

Hasta kadının kocası, doktorla karşılaşınca ellerini neşeli bir gülümsemeyle ovuşturdu.

"Bakın, Edvard İvanoviç. Yemek sepetini getirmelerini emrettim. Bir şeyler atıştıralım mı? Ne dersiniz?"

"İyi olur, derim."

Adam sesini alçaltıp kaşlarını kaldırarak sordu:

"Ee, hastanın durumu nasıl?"

"Söylemiştim, değil İtalya'ya, kesinlikle Moskova'ya bile yetişemez. Hele bu havada!"

Hastanın kocası yüzünü bir eliyle kapadı, inler gibi:

"Ne gelir elden! Ah, aman Tanrım! Aman Tanrım!" dedi.

Sonra da yemek sepetini getiren adama seslendi:

"Getir onu buraya!"

Doktor pişmanlıkla omuz silkti:

"Karınızı keşke yerinden hiç kıpırdatmasaydık. Evinizde kalsaydı."

Öbürü kendini savunmaya çalıştı:

"Söyleyin, Allah aşkına, ben daha ne yapabilirdim? Biliyorsunuz, evde kalması için ne kadar uğraştım! Etkili ilaçlardan, yalnız bırakmak zorunda kalacağımız çocuklardan, işlerimin çokluğundan söz ettim; beni dinlemek bile istemedi. Sağlam biriymiş gibi yurt dışında yaşama hayalleri kuruyor. Kendisine durumunu açıkça söylemek, doğaldır ki, onu öldürmek olurdu."

"Vasili Dmitriç, şunu iyice bilin; karınız artık ölmüştür. Akciğerleri olmazsa insan yaşayamaz; akciğer ise yeniden büyümez. Üzücü bir durum ama ne yaparsınız! Bizim çabamız, son dakikalarını elden geldiğince rahat geçirmesi içindir. Ayrıca bir de papaz bulmamız gerekiyor."

"Ah, aman Tanrım!.. Ona son olarak ne istediğini sorarken düşeceğim hali gözünüzün önüne getirin. Ne derseniz deyin, ona bunu söyleyemem. Ne kadar iyi bir insan olduğunu siz de biliyorsunuz."

Başını anlamlı anlamlı sallayan doktor:

"Gene de onu bu yolculuğa kışın çıkmaması konusunda ikna edin. Yoksa yolda işi bitik," dedi.

Hancının kızı başına kışlık atkısını atmış, arka merdivenin çamurlu sahanlığında tepinerek bağırıyordu:

"Aksiyuşa, Aksiyuşa, hadi gel! Şirkinskli hanımefendiyi görelim. İnce hastalıktan Avrupa'ya götürüyorlarmış. Ömrümde hiç veremli görmedim."

Aksiyuşa eşikten atladı, ikisi el ele tutuşarak dışarıya çıktılar. Yavaş adımlarla posta arabasının yanından geçerlerken perdesi inik pencereye baktılar. Hasta, onlara başını döndür ama iki kızın kendisine baktığını fark edince kaşlarını çattı, yüzünü arkaya çevirdi.

"Vay anacığım!" dedi hancının kızı. "Ne güzel, pırlanta gibi bir kadındı! Ama şimdi mum gibi erimiş. İnsan bakmaya korkar. Sen de gördün, değil mi, Aksiyuşa?"

Aksiyuşa onu doğruladı:

"Ne kadar da çökmüş! Gözleri iyice çukurlarına kaçmış. Hadi bir daha bakalım! İşte, işte, yüzünü arkaya çevirdi ama ben gene gördüm. Çok yazık! Sen de acıdın mı, Maşa?"

Maşa arkadaşının sorusuna yanıt olarak:

"Öf, ne çok çamur var!" dedi.

Sonra ikisi yan yana hana doğru koştular.

O sırada hasta şöyle düşünüyordu: "Anlaşılan korkulacak biri olmuşum. Hemen yola çıkmalıyım. Çok geçmez, yurt dışında iyileşirim."

Lokmasını çiğneye çiğneye posta arabasına yaklaşan kocası:

"Ee, nasılsın dostum?" diye sordu bir daha.

Hasta kadın, "Hep aynı soru, durmadan da yer, içer," diye düşündü. Dişlerinin arasından:

"Eh, şöyle böyle," diye mırıldandı.

"Biliyor musun, dostum... Korkarım, bu havada yollarda da-

ha kötüleşeceksin. Edvard İvanoviç de aynı kanıda. İstersen geriye, evimize dönelim."

Kadın öfkeli öfkeli susuyordu.

"Hava düzelir, yollar bataklık durumundan kurtulur, sen daha da iyileşirsin. O zaman hep birlikte gider, güzel bir tatil geçiririz."

"Beni bağışla. Seni hiç dinlemeseydim, şimdi çoktan Berlin'deydim. Üstelik tümüyle iyileşmiştim."

"Ne yaparsın, meleğim? Biliyorsun, o zaman fırsat bulamadık. Ama şimdi bir ay daha dişini sıksan iyice düzelirsin. Ben de işlerimi düzene koyduktan sonra çocukları yanımıza alır..."

"Çocuklar turp gibi, bense değilim."

"Biraz anlayışlı ol, şekerim. Bu hava sağlığına hiç yaramaz, yolda iyice kötüleşebilirsin. Hiç olmazsa evde..."

Hasta kadın, kocasının sözünü yine sertçe kesti:

"Evde ne? 'Evde ölmek daha kolay!' mı demek istiyorsun?"

Ama "ölmek" sözü onu korkutmuş olmalı ki, kocasına yalvarırcasına, sorar gibi baktı. Adam gözlerini önüne indirdi, sustu. Kadının ağzı çocukça büzüldü, gözlerinden yaş boşandı. Kocası atkısına sarınarak arabadan uzaklaştı.

Kadın:

"Hayır, gitmek istiyorum," dedi.

Gözlerini göğe kaldırdı, ellerini kenetledi, kendi kendine şu sözleri fısıldamaya başladı:

"Ulu Tanrım, bütün bunlar neden? Neden kulunun çektiği bu acılar?"

Gözlerinden durmadan yaşlar akıyordu. Tanrı'ya uzun uzun yalvardı, yakardı ama göğsü hep ağrıyor, sıkışıyordu. Gökyüzü, tarlalar, yol, hep öyle kül rengi, bulanıktı. Her yere güz sisi, ne daha az, ne daha çok, çamurlu yollara, damlara, posta arabasına, gür neşeli sesleriyle konuşarak posta arabasını yağlayan, şuraya buraya koşuşan arabacıların tulumlarına iniyor, her şeyi boz bir renge boyuyordu...

II

Araba koşulmuştu ama arabacı ağırdan alıyordu. Adam bir ara arabacıların kaldıkları kulübeye daldı. Burası bunaltıcı derecede sıcak, karanlık bir yerdi; havası ağırdı. İçerisi pişmiş ekmek, kapuska, koyun postu, insan kokuyordu. Küçücük izbeye beş on arabacı doluşmuştu, aşçı kadın ocağın yanında yemek işleriyle uğraşıyordu. Fırının üstünde ise koyun postlarına sarınmış hasta bir adam yatmaktaydı.

Kırbacı kemerine sokulu, tulum giymiş genç arabacı odaya girince, hastaya:

"Hvedor[2] Dayı! Hvedor Dayı!" diye seslendi.

Arabacılardan biri:

"Ne bağırıp duruyorsun, kalın kafalı! Görmüyor musun, adam hasta? Fedka[3] ile bir alıp vereceğin mi var! Hadi git, seni arabada bekliyorlar," diye çıkıştı.

Saçlarını arkaya atıp kemerindeki eldiveni düzelten delikanlı, berikini:

"Çizmelerini isteyecektim, kendiminkiler iyice eskidi de," diye yanıtladı.

Sonra ocağa doğru yürüdü.

"Hey, Hvedor Dayı! Uyuyor musun?"

Zayıf bir ses oradan:

"Ne var, ne istiyorsun?" diye karşılık verdi.

Sonra kızıl, sıska bir yüz fırının[4] üzerinden eğildi. Kıllarla örtülü, zayıf, sararmış elleriyle kirli gömleğini, sivri omzu üzerinden sarkan cepkenini düzeltti.

"Su verin bana... Sen ne istiyordun, yeğenim?"

Delikanlı bir çanak su verdi. Ağırlığını bir bacağından öbürüne devirerek:

"Şey... Fedka, sana belki yeni çizme gerekmez şimdi, dedi. Yola gitmeyeceksen onları bana verir misin?"

Hasta adam yorgun başını, içinde suyun ışıldadığı çanağın

2 Fyodor adının köylülerce söyleniş biçimi – ç.n.

3 Fyodor – ç.n.

4 Sıcak olduğu için fırının üstündeki düzlükte yatmaktadır – ç.n.

üstüne eğdi, seyrek sarkık bıyıklarını loş suya daldırarak zayıf, kanmaz bir biçimde içti.

Karmakarışık sakalı kir içindeydi; ölgün, donuk gözlerini genç arabacının yüzüne güçlükle doğrulttu. Suyu bitirince ıslak dudaklarını silmek için elini kaldırmak istedi ama bunu yapamadı, ağzını cepkenin yenine sildi. Konuşmaksızın, burnundan soluyarak gücünü toplamaya çalışırken delikanlının gözlerine süzgün süzgün bakıyordu.

Genç arabacı:

"Yoksa çizmelerini bedavaya başkasına mı söz verdin?" dedi. "Yolda ayakların ıslanacak; terslik bu ya, hemen işim de var. Kendi kendime, bak Serega, dedim, gel, Fedka'nın çizmelerini iste, belki artık onun işine yaramaz... Yoksa kendin mi kullanacaksın çizmeyi? Hadi, yanıt ver bana!.."

Hastanın göğsünde bir şey sıkışıp hırlamaya başladı, adam ikiye büküldü. Gıcık verici, sonu gelmez öksürükten boğulacak gibiydi.

Aşçı kadın ansızın, kulakları çınlatırcasına, öfkeyle bağırdı:

"Nasıl kullansın gayrı? İki aydır fırının üstünden inmiyor! Nasıl öksürdüğünü görmüyor musun? Zavallının ta içine işlemiş. Çizmeleri nerede kullanacak? Yepyeni şeylerle gömülecek değil ya... Zamanı çoktan geldi hani! Tanrım, sen bu ihtiyarın kusurlarını bağışla! Görüyorsunuz, nasıl uğunuyor. Onu başka bir eve mi götürmeli, ne yapmalı? Böyleleri için hastaneler varmış diyorlar. İş mi yani, bütün köşeyi tuttu, başkasına yer yok! İnsana soluk aldırmazlar. Bir de temizlik istemezler mi insandan!"

Posta sürücüsü kapıdan seslendi:

"Hey, Serega, hadi arabanın başına gel! Efendiler seni bekliyorlar."

Serega, hasta ihtiyarın yanıtını beklemeden gitmek istedi ama beriki öksürükler arasında ona bir şeyler söylemek istediğini gözleriyle işaret etti.

Öksürüğünü bastırıp biraz dinlenince:

"Serega, çizmeleri al," dedi.

Sonra hırıltılı sesiyle:

"Yalnız, ölünce mezarıma taş koydur," diye ekledi.

"Teşekkür ederim dayı, çizmeleri alıyorum, taşı da koyduracağım. Yemin ederim..."

Hasta bir daha zorlanarak:

"Bakın, çocuklar, siz de işittiniz," dedi.

Sonra gene iki büklüm eğilerek öksürmeye başladı.

Arabacılardan biri:

"Tamam, işittik," dedi. "Serega, hadi git artık, yoksa posta sürücüsü gene koşar gelir. Biliyorsun, Şirkinskli hanımefendi ağır hasta."

Serega, ayağına büyük gelen delik çizmelerini hızla çıkarıp iskemlenin altına fırlattı. Fyodor Dayı'nın yeni çizmeleri ayaklarına tıpatıp uymuştu, bunlara baka baka kupa arabasına doğru seğirtti.

Serega, sürücü yerine çıkıp dizginleri toplarken, elinde boya çanağı tutan bir arabacı:

"Ne çizme ya!" dedi. "Getir, şunu bir güzel boyayayım! Bedava verdi demek?"

Serega ayağa kalktı, paltosunun eteklerini kıvırdı:

"Kıskandın mı? Bak hele şuna!"

Sonra kamçısını sallayarak atları sürdü.

"Hadi, aslanlarım!"

Yolcuları, bavulları, öteki yükleriyle birlikte posta ve kupa arabaları, kurşun rengi sonbahar sisinde yavaş yavaş gözden kaybolarak ıslak yolda koşmaya başladılar.

Hasta arabacı, havasız kulübede fırının üzerinde kaldı. Doya doya öksüremeden, son gücünü toplayarak öbür yana döndü, sessizleşti.

Akşama kadar kulübeye girdiler, çıktılar, öğle yemeği yediler; hastadan hiç ses seda yoktu. Yatmadan önce aşçı kadın fırının üstüne tırmandı, yaşlı adamın bacakları üzerinden gocuğunu çekti.

"Sen bana kızma, Nastasya!" dedi hasta. "Çok sürmez, köşeyi boşaltırım."

"Ziyanı yok, sen canını sıkma... Hvedor Dayı, söyler misin neren ağrıyor?"

"Hep karnım ağrıyor. Allah bilir, hastalığım nasıl bir şey..."

"Öksürdüğüne göre, korkarım, boğazın da ağrıyordur!"

"Ağrımayan nerem var ki! Ecel geldi, baş ağrısı bahane. Ah, aman, karnım!"

Fırının üstünden inerken hastanın üzerine cepkeni düzelterek örten Nastasya:

"Bacaklarını ört, ha şöyle!" dedi.

Geceleyin bir kandil kulübeyi ölgün ölgün aydınlatıyordu. Nastasya ile on kadar arabacı –kimi yerde kimi iskemlelerin üzerinde– horultuyla uyuyorlardı. Yalnız hasta adam hafif hafif hırıldıyor, öksürüyor, fırının üzerinde bir o yana, bir bu yana dönüyordu. Sabaha doğru büsbütün sessizleşti.

Sabahın alacakaranlığında aşçı kadın uykulu uykulu gerinirken şöyle anlatıyordu:

"Rüyamda bu gece şaşılacak bir şey gördüm. Hvedor Dayı fırının üzerinden inmiş, avluya odun kesmeye çıkmış. 'Nastasya, ver şu baltayı,' diyor, 'sana yardım edeyim.' 'Sen odun kırabilir misin?' diyorum. Ama elimden baltayı kapıyor, vurmaya başlıyor. Öyle atik, öyle becerikli kırıyor ki, yongalar havada uçuşuyor. 'Nasıl olur?' diyorum, 'Sen hasta değil miydin?' 'Hayır, ben sağlamım,' diyor. Sonra baltayı öyle bir savurdu ki, ödüm patladı sandım. Bir çığlık atmışım, o sırada gözlerimi açtım. Ne dersiniz, adamcağız ölmüş müdür? Hvedor Dayı! Hvedor Dayı! İşitiyor musun beni?"

Fyodor'dan ses çıkmıyordu.

Uyanan arabacılardan biri:

"Öldü mü yoksa?" dedi.

Ocağın üzerinden sarkan kızılımsı kıllı cılız kol, soğuk ve sarımtıraktı.

"Ölmüş herhalde, gidip hancıya söylemeli."

Fyodor'un akrabası yoktu, kimsesizdi. Ertesi gün koruluğun ötesindeki yeni mezarlığa gömdüler. Nastasya gördüğü rüyayı, Fyodor Dayı'nın öldüğünü ilk olarak kendisinin bildiğini, birkaç gün her önüne gelene anlattı.

III

Bahar gelmişti. Kentin ıslak sokaklarında, gübreli buzlar arasında şen derecikler şırıldıyordu. Kıyafetlerin renkleri, yürüyen insanların konuşmaları parlak ve canlıydı. Çitlerin arkasındaki bahçeciklerde ağaçların tomurcukları patlamak üzereydi. Serin esintiyle birlikte dallar belli belirsiz sallanıyordu. Duru damlalar dallardan süzülüyor, sonra yere düşüyordu. Serçeler karmakarışık cıvıldaşıyor, küçücük kanatlarıyla pır pır ediyorlardı. Çitlerin, evlerin, ağaçların güneş düşen yerlerinde her şey kımıl kımıl, ışıl ışıldı. Yeri göğü dolduran tüm canlılar insanların yüreklerindeki aynı sevinçle, aynı yaşama isteğiyle doluydu.

Ana caddelerin birinde, büyük bir konağın önüne taze saman serilmişti. Evde, yurt dışına gitmek isteyen o ölümcül hasta hanımefendi yatıyordu.

Odalardan birinin kapalı kapısının arkasında hastanın kocası ile yaşlı bir kadın ayakta beklemekteydiler. Sedirde, elinde katlanmış bir şey tutan bir papaz, gözlerini yummuş oturuyordu. Köşedeki Voltaire tipi koltukta yatan ihtiyar bir kadın – hasta kadının annesi– acı gözyaşları dökmekteydi. Yanında dikilen hizmetçinin elinde temiz bir mendil vardı. Hanımı isterse diye getirmişti. Bir başka hizmetçi, yaşlı annenin şakaklarını ovuyor, serinletmek için başörtüsünün altına, kır saçlarına üflüyordu.

Hasta kadının kocası, kendisiyle birlikte kapının arkasında duran yaşlı kadına:

– Hadi, İsa yardımcınız olsun, dedi. Size çok güveni vardır, ayrıca onunla nasıl konuşacağınızı biliyorsunuz. Sizden bütün istediğim, onu tam olarak ikna etmeniz, ölüme hazırlamanız.

Kadına kapıyı açmak üzereyken kuzeni olan yaşlı kadın onu durdurdu, mendilini birkaç kere gözlerine bastırarak başını salladı.

"Umarım, ağladığım belli olmaz."

Böyle diyerek kapıyı açtı, iç odaya girdi.

Hasta kadının kocası çok heyecanlıydı, hayli yorgun görünüyordu. Koltukta ağlayan ihtiyar annenin yanına gitmek için yü-

rümüştü ki, ona birkaç adım kala durarak geriye döndü, odada biraz gezindikten sonra papaza doğru yürüdü. Papaz adama baktı, kaşlarını kaldırıp ah çekti. Bu sırada kır düşmüş ufak sakalı kalkıp indi.

Adam:

"Aman Tanrım, diyerek içini çekti."

"Ne gelir elden?"

Böyle söylerken kaşları ve sakalcığı bir daha havaya kalktı, indi.

Adam hemen hemen umutsuzluk içindeydi.

"Kaynanamın halini görüyorsunuz. Nasıl dayanacak, bilmem. Onun gibi sevmek, görülmedik bir şey. Peder, lütfen kadıncağızı yatıştırıp evden gitmesini sağlar mısınız?"

Papaz ayağa kalktı, yaşlı kadına, hastanın annesine yaklaştı.

"Efendim, anne yüreğindeki duyguların derinliğini Tanrı'dan başka kimse bilemez! Şurası bir gerçek ki, Tanrı bağışlayıcıdır."

Kadın sakinleşinceye kadar papaz konuşmasını sürdürdü:

"Tanrı esirgeyicidir. Size şunu arz edeyim, bizim köyde, Mariya Dmitrevna'dan daha ağır hasta bir adam vardı. Ama inanır mısınız, bir gün cahil bir esnaf, otlarla onu kısa zamanda iyileştirdi. Adam şimdi turp gibi, Moskova'da yaşıyor. Vasili Dmitreviç'e der dururum, bir de şu esnafa gitmeli. En azından hasta için avunma kaynağı olurdu... Tanrı güçlüdür."

İhtiyar kadın içini çekti:

"Hayır, kızım artık yaşamaz. Şurada benim gibi yaşlı biri dururken Tanrı onun canını alıyor!"

Ve histerik hıçkırığı, üzüntüsünü unutturacak kadar çoğaldı.

Hastanın kocası yüzünü elleriyle kapadı, koşarak dışarı çıktı. Koridorda birbirlerini kovalayarak koşuşan kızı ile oğluyla karşılaştı.

Çocukların dadısı adamı görünce:

"Çocukları annelerine götürmemi buyurmaz mısınız?" diye sordu.

"Hayır, onları görmek istemiyor. Görürse sinirleri iyice bozulur."

Oğlan bir dakika durdu, babasının yüzüne dik dik baktı, sonra bir ayağıyla tekme atıp neşeyle bağırdıktan sonra koşmaya başladı.

Koşarken kız kardeşini göstererek:

"Babacığım, şuna bak, yağız at gibi!" diye bağırıyordu.

Bu arada öteki odada adamın kuzeni olan yaşlı kadın, hastanın başucunda oturuyor, ustalıkla yönettiği konuşmayla onu ölüm düşüncesine hazırlıyordu. Doktor pencerenin önünde ilaç karıştırmaktaydı.

Sağına soluna yastık konularak oturtulan beyaz sabahlıklı hasta kadın, konuşmadan kocasının kuzeni yaşlı kadına bakıyordu. Bir ara berikinin sözünü keserek:

"Ah dostum," dedi, "benimle böyle konuşmayın. Çocuk değilim artık. Hıristiyanım, her şeyi biliyorum. Çok yaşamayacağımı da, kocam sözümü dinleyip İtalya'ya götürseydi belki, hatta yüzde yüz iyileşeceğimi de biliyorum. Oraya gitmemiz gerektiğini herkes söyledi. Ama elden ne gelir, Tanrı böyle istemiş! Anlıyorum, günahımız çok ama Tanrı'nın bağışlayıcılığına güveniyorum. Bu dünyada herkes bağışlanacaktır. Kendimi anlamaya çalışıyorum. Benim günahım da çoktur, dostum. Buna karşılık çok acı çektim. Acılara sabırla dayanmaya çalıştım..."

"Öyleyse, papazı çağıralım mı? Dua okunurken daha da rahatlarsınız..."

Hasta kadın "evet" anlamında başını eğdi. Sonra da:

"Ulu Tanrının, ben günahkâr kulunu bağışla," dedi.

Yaşlı kadın dışarı çıkarak papaza göz kırptı. Hastanın kocasına gözlerinden yaşlar aka aka:

"Sanki bir melek," dedi.

Adam da ağlamaya başladı, papaz hastanın odasına girdi. Yaşlı anne kendinden geçmiş, uzun kanepede yatıyordu; birinci oda büsbütün sessizleşmişti. Beş dakika sonra papaz odadan çıktı, kalpağını çıkarıp saçlarını düzeltti.

"Çok şükür, şimdi daha sakin," dedi. "Sizi görmek istiyorlar."

Kocası ile kuzeni içeri girdiler. Hasta, aziz tasvirine bakarak sessiz sessiz ağlıyordu.

Adam:

"Kutlarım seni dostum," dedi.

İnce dudaklarında hafif bir gülümseme dolaşan hasta kadın, ağır ağır konuşuyordu:

"Teşekkür ederim. Şimdi çok daha iyiyim, anlaşılmaz bir haz duyuyorum. Tanrı ne kadar bağışlayıcıymış, doğru değil mi? Tanrı esirgeyicidir, her şeye gücü yeter!"

Islak gözleri duvardaki tasvire çakılmış gibiydi. Coşkulu yakarışlarına hiç ara vermiyordu.

Sonra birden hatırına gelmiş gibi kaş göz işaretiyle kocasını yanına çağırdı. Zayıf, üzgün bir sesle:

"Ne zaman bir isteğimi yerine getireceğini göreceğim?" dedi.

Kocası boynunu uzattı, saygıyla dinlerken sordu:

"Ne istiyorsun, hayatım?"

"Sana kaç kere söyledim! Bu doktorlar bir şey bilmezler, basit hekimler vardır, insanı kolayca iyi ederler, diye... Bak, peder de söyledi... Bir esnaf varmış... Ona gidelim."

"Kime, hayatım?"

"Aman Tanrım, beni neden anlamak istemiyorsun?"

Sonra yüzünü buruşturdu, gözlerini kapadı.

Doktor, hastaya yaklaşarak kolunu tuttu. Nabız fark edilir derecede gitgide zayıflıyordu. Adama göz kırptı. Hasta bunu görerek korkuyla çevresine bakındı. Kuzeni arkaya döndü, ağlamaya başladı.

"Ağlama," dedi hasta kadın. "Hem kendini hem de beni üzüyorsun. Son gücümü de şu ağlaman alıyor."

Kuzeni, hastanın elini öptü.

"Sen bir meleksin. Bir meleksin sen."

"Hayır, şuradan öp. Yalnız ölülerin eli öpülür. Aman Tanrım! Aman Tanrım!"

O akşam, ölen hasta kadın büyük evin salonunda bir tabuta konuldu. Kapıları kapalı geniş odada bir papaz yamağı, burnundan çıkan ölçülü sesiyle Zebur okumaya başladı. Parlak balmumu ışığı yüksek gümüş şamdanlardan ölünün soğuk alnına, balmumu renginde ellerine, diz ve ayaklarının çıkıntılarında korkunç bir şekilde kabaran örtünün taşlaşmış kırışıklıklarına düşüyordu. Papaz yamağının tekdüze bir okuyuşu vardı,

bir şey anlamadan ağzından dökülen sözler sessiz salonda garip bir şekilde çınlayarak kayboluyordu. Ara sıra uzak bir odadan çocuk sesleri, ayak patırtıları geliyordu.

Zebur'un sözleri şöyleydi: "Yüzünü örtersin utanırlar; canlarını alırsın ölürler, küle dönerler. Ruh gönderirsin canlanırlar, yeryüzünü şenlendirirler. Tanrı'ya sonsuz hamdolsun!"

Ölünün yüzü katı, durgun, ürkütücüydü. Temiz soğuk alnında da, sertçe kapanmış ağzında da hiçbir kıpırdanma yoktu.

IV

Bir ay sonra kadının mezarı üzerinde taş bir anıt[5] yükseldi.

Arabacının mezarında ise hiçbir şey yoktu; yalnızca bir insanın geçmiş varlığının tek belirtisi olarak, toprak tümseğinin üstünde körpe yeşil otlar büyümüştü.

Günün birinde menzil hanındaki aşçı kadın:

"Serega," dedi. "Hvedor'un mezarına taş dikmezsen günaha girersin. 'Kış gelsin' diye oyaladın durdun. Peki, verdiğin sözü niçin tutmuyorsun? Hepimiz işittik; ben de tanığım. Biliyorsun, kendisi bir kere sana geldi; taşını dikmezsen bir daha gelir, boğar seni vallahi!"

Serega:

"Hah, 'Dikmeyeceğim!' diyen mi var? Dikeceğim. Hem de bir buçuk rublelik taş alıp dikeceğim. Sözümü unutmadım, ama taşı çok uzaktan getirtmek gerek. Kente işim düşerse, alırım."

Yaşlı bir arabacı oradan atıldı:

"Bari bir haç dikeydin. Böylesi büsbütün kötü. Adamın çizmelerini giyiyorsun."

"Haçı nereden bulayım? Ağaçtan yontamazsın ya!"

"Şunun söylediğine bak! Ağaçtan yontamazmış! Eline bir balta al, erkenden ormana git, ağaçlardan birini kesiver. Dişbudak mı olur, yoksa başka bir cins mi?.. İşte sana haç! Daha olmazsa korucuya bir şişe içki götürürsün. Her ıvır zıvır için içki götürmeye de kalkma ha! Geçenlerde arabanın özek tahtası-

5 İçinde kutsal tasvirler bulunan, girilip dua edilen, mihrapsız küçük kilise; bizdeki türbe – ç.n.

nı kırdımdı, yepyeni bir tane yapmak istedim, ağaç kesmek için gittiğimde kimse bir şey söylemedi."

Erkencecik, henüz şafak sökerken Serega bir balta aldı, ormana yollandı.

Henüz güneş ışınlarının aydınlatmadığı, yeni düşmüş çiyin donuk örtüsü her yeri kaplamıştı. Ufkun doğuya düşen bölümü, ince bulutların sardığı gökyüzünde güneşin aydınlığını yansıtırken belli belirsiz ağarıyordu. Ne yerde bir otçuk, ne de dallarda bir yaprak kıpırdıyordu. Ormanın sessizliğini bozan tek ses, ağaçların sık dallarından gelen kanat çırpmaları, bir de arabacı yürürken otlarda çıkardığı hışırtıydı. Derken, ansızın tuhaf, doğaya yabancı bir ses işitildi; sonra bu ses ormanın kıyısında donup kaldı. Sonra aynı ses bir daha, bir daha duyuldu; ağaçlardan birinin gövdesi bu gürültüyü tekdüze takırtılarla çevreye yaymaya başladı. Takırdayan ağaç garip bir şekilde sarsıldı, gürbüz yapraklar kendi aralarında bir şeyler fısıldaştılar, dallardan birine konmuş olan bir nar bülbülü kanatları ıslık çalarak iki kere pır pır etti; kuyruğunu sallaya sallaya başka bir ağaca kondu.

Balta, alttan alttan ağacı oydukça, ağaç giderek artan boğuk sesler çıkararak kütürdüyor; yaş, beyaz yongalar çiy düşmüş otlar üzerine saçılıyordu. Derken, vuruşlarla birlikte hafif bir çatırtı işitildi. Ağaç bütün gövdesiyle titredi, biraz eğildi, sonra kökü üzerinde korkuyla irkilerek yeniden doğruldu. Bir an için her şey sustu ama ağaç bir daha eğildi, gövdesinden yükselen çatırtılar çoğaldı, budakları kırılıp dalları alta doğru sarkarak baş aşağı kara toprağa devrildi. Balta takırtıları, ayak sesleri bıçak gibi kesildi. Nar bülbülü kanat çırptı, daha yükseklere uçtu. Kanatlarıyla dokunduğu bir dalcık bir süre sallandı, sonra öteki dallar gibi dondu kaldı. Yeni açılan boşlukta kımıltısız dalların yaprakları daha bir diri görünüyordu.

Güneşin ilk ışıkları, arkası görünen bulutu delip gökte parladı, sonra yavaş yavaş her yere yayıldı. Koyu sis çukurlarda harelenmeye, çiy damlaları yeşilliğin üzerinde ışıl ışıl oynamaya başladı. Ağaran saydam bulutlar mavi gökte şuraya buraya dağıldı. Kuşlar ormanın sık yerlerine uçuştular, sanki yok olmak-

tan zor kurtulmuşlar gibi mutlulukla cıvıldaştılar. Semiz yapraklar sevinçli bir durgunluk içinde dallarında fısıldaşmaya başladılar. Ayakta kalan ağaçların tepeleri yerde yatan ölü ağacın üzerinde saygıyla, usul usul salındılar.

Polikuşka

Поликушка

I

Kâhya:

"Nasıl emir buyurursanız, efendim!" dedi. "Ama Dutlovlara yazık olacak. Delikanlıların hepsi de birbirinden üstün, iyi çocuklar; eğer askere kölelerinizden bir başkasını göndermezsek bu aileyi güç duruma sokarız. Herkesin gözü onların üstünde, gene de siz bilirsiniz..."

Göbeğinin üstünde sağ elini sol elinin üzerine koydu, başını öbür yana çevirdi, ince dudaklarını şapırdatacakmış gibi içine çekti, gözlerini kaydırdı, hanımefendisinin kendisine söylemesini beklediği saçmalıkları ağzını açmadan, itirazsız dinlemeye hazır olduğunu gösteren saygılı bir tavırla sustu.

Kölelikten[1] yetişme, (özellikle kâhya biçimi) bir pardösü giymiş, sinekkaydı tıraşlı çiftlik kâhyası, bir sonbahar akşamı hanımefendisine rapor vermekteydi. Hanımefendisinin anladığına göre rapor, geçmiş çiftlik işleriyle ilgili hesapları dinlemek, gelecek işler için de emir vermek demekti. Kâhya Yegor Mihayloviç'in anladığına göre de rapor, hanımefendinin oturduğu koltuğun önünde kıpırdamadan dikilmek, işe yaramayan

1 Toprak ağasının (derebeyinin) mülkü olan köylü, toprak kölesi – ç.n.

gevezelikler dinlemek, kendisinin ileri sürdüğü önerileri karşısındakinin, "Olur, peki, peki," sözleriyle onaylaması için türlü çarelerle kadını dize getirmekten başka bir şey değildi.

O andaki raporun konusu, asker toplamayla[2] ilgiliydi. Pokrovsk köyünden üç kişi göndereceklerdi askere. Aile durumu, gönderileceklerin köy içindeki davranışları göz önüne alındığında, bunlardan ikisi kendiliklerinden belirlenmiş gibi kolayca seçildiler. Ne Çiftçiler Birliği mahkemesi ne hanımefendi ne de bir başkası bu seçime itiraz edebilir, değil itiraz etmek, doğruluğuna toz kondurabilirdi. Üçüncü kişinin durumu ise çekişmeliydi. Kâhya, üç delikanlı yetiştiren Dutlovları kayırmak; çuval, dizgin ve kuru ot hırsızlığından birçok kez yakayı ele vererek oldukça kötü bir ün kazanan konak uşağı[3] Polikuşka'yı seçtirmek istiyordu. Polikuşka'nın paçavralar içindeki çocuklarını sevip okşayan, uşağının ahlâkını İncil'in telkinleri aracılığıyla düzelttiğine inanan hanımefendiyse, adamını vermeye kesinlikle karşıydı. Bununla birlikte tanımadığı, yüzlerini bile görmediği Dutlovlara da kötülük yapmak niyetinde değildi. Polikuşka gitmezse, Dutlovlardan birinin gideceği nedense bir türlü aklına gelmiyor, kâhya ise bunu açık açık söylemiyordu. Hanımefendi heyecanla, "Dutlovların kötülüğünü istemiyorum," dedi. Ona verilecek yanıt, "İstemiyorsanız, üç yüz ruble ödeyin!"[4] olmalıydı. Ama güttüğü ince siyaset böyle bir sözü dedirtmezdi kâhyaya.

Yegor Mihayloviç rahatça durdu, hatta efendisi farkına varmadan pencerenin pervazına yaslandı. Öte yandan dalkavukluğunu belli eden bir yüz anlatımıyla kadının dudaklarının kıpırdamasına baktı, beresindeki tüle ve bundan duvardaki küçük tablonun altına düşen gölgenin titremesine gözlerini dikti. Efendisinin söylediklerini anlamayı hiç de gerekli bulmuyordu. Kadın uzun süre konuştukça konuştu. Kâhyanın ku-

2 Toprak ağası, askerlik çağındaki erkek köle sayısına göre devlete acemi er teslim etmek yükümlülüğündeydi. Seçme işi, ailelerin uygunluk durumuna göre ya da kura çekilerek yapılırdı. Askerde oğlu olan aileler seçime girmezdi – ç.n.

3 Çiftlik sahibinin ev işlerine yardım eden toprak kölesi – ç.n.

4 Kendi kölelerinden birini askere göndermeyen toprak sahibinin devlete ödemesi gereken para – ç.n.

laklarının arkasında bir esneme seğirmesi belirdi ama elini yüzüne kapayıp mahsustan boğazını temizleyerek bu seğirmeyi, ustalıkla öksürüğe çevirdi. Oturduğu bakanlığa bir muhalefet parti üyesi atıp tutarken, Lord Palmerson'un Lordlar Kamarası'nda şapkasını yüzüne örterek uyukladığını ama birden kalkıp üç saatlik söyleviyle rakibinin bütün eleştirilerini tek tek yanıtladığını okumuştum. Bunu okuyunca hiç şaşmadım, çünkü Yegor Mihayloviç'le efendisi arasında buna benzer olaylara bin kez tanık olmuşumdur. Bu kez de ayakta uyumaktan mı korktu, yoksa hanımının konuşmasında derin konulara daldığını mı düşündü, bilmem; kâhya gövdesinin ağırlığını sol bacağından sağına aktardı, her zamanki gibi gizemli bir girişle konuşmaya başladı:

"Siz bilirsiniz, efendim, yalnız... yalnız kurul[5] şimdi yazıhanenin önünde toplandı. Bir son vermeli bu işe. Emre göre, Pokrov Yortusu'na kadar acemi erler kente götürülecek. Köylüler, 'Dutlovlardan biri gitsin' diyorlar da başka bir şey söylemiyorlar. Mahkeme sizin ilgilendiğiniz şeyi umursamaz bile. Dutlov ailesini dağıtmışız, dağıtmamışız, onlara göre hepsi bir. Zavallıların nasıl çalışıp didindiklerini ben bilirim. Çiftliğinizi yönetmeye başladığım günden beri hep yokluk içinde yaşıyorlar. Şurada ihtiyarcığın küçük yeğeni büyüyecek oldu, biz hemen tepesine çullanıyoruz. Şunu bilin ki, kendi malımdan çok titrerim sizin malınız mülkünüz üstüne. Sizin bileceğiniz iş, efendim ama zavallılara yazık olacak. Eşim değiller, dostum değiller, bir şeylerini de almadım."

Hanımefendi, adamın sözünü kesti:

"Böyle bir şeyi düşünmedim bile." (Ama birdenbire kâhyaya Dutlovların rüşvet vermiş olabilecekleri geldi aklına.)

Kâhya konuşmasını şöyle sürdürdü:

"Ne var ki, bütün Pokrovsk'ta en iyi aile Dutlovlardır. Dindar, işlerine düşkün köylüler tümü de. İhtiyar Dutlov, otuz yıldır kilise büyükleri başkanıdır; içki içmez, ağzına kötü söz almaz, kiliseye gider. (Kâhya, hanımının aklını nasıl çeleceği-

5 Köyü ilgilendiren sorunları açık tartışmayla çözümlemek için toplanan halk kurulu.

ni biliyordu.) Sonra, efendime söyleyeyim, asıl sorun şu ki, iki oğlu vardır kendisinin, öbürü yeğenidir. Mahkeme başka türlü gösteriyorsa da, gerçekte onların iki kişilik kuralılar arasına girmeleri gerek. Birçok aile geçimsizlikleri yüzünden oğullarını evden kaçırıp yükümlülükten kurtuldular, bunlarsa doğrulukları nedeniyle bölünmediler sonuçta haksızlığa uğrayacaklar."

Kadın, kâhyanın açıklamasından fazla bir şey anlayamıyordu. "İki kişilik kura", "doğruluk" sözlerinin ne anlama geldiğini kavrayamamıştı. Adamın ağzından çıkan birtakım sözler dan-dan-dan diye kafasına iniyor, giydiği pardösünün bez düğmelerine bakıyordu: Üst düğme sıkı durduğuna göre, seyrek düğmeleniyor olmalıydı; ortadakiyse iyice gevşemiş, sarkıyordu; pekiştirme zamanı gelmişti çoktan. Hepiniz de bilirsiniz ya, bir konuşma sırasında, hele iş üzerinde konuşulurken size söylenenleri anlamak hiç de gerekli değildir; yalnız ne söyleyeceğinizi aklınızda tutun, yeter. Hanımefendi de öyle yapıyordu.

"Yegor Mihayloviç, nedense beni anlamak istemiyorsun. Dutlovlardan birinin askere gitmesini ben de istemiyorum. Sanırım, beni iyi tanıdın; köylülerime yardım etmek için elimden geleni yapacağım, onların kötülüklerini istemeyeceğimi bilirsin. Bu can sıkıcı yükümlülükten kurtulmak, ne Dutlov'u ne de Horyuşkin'i teslim etmemek için neleri vermeye hazır olduğumu bilirsin." (Can sıkıcı yükümlülükten kurtulmak için "nelerin" değil, yalnızca üç yüz rublenin yeteceği kâhyanın hatırına geldi mi, bilmem. Aslında bu düşünce kafasında kolayca doğabilirdi.) "Yalnız bir şeyi açıkça söyleyeyim: Polikey'i[6] asla vermem. Şu saat çalma olayından sonra kendisi gelip itiraf etti, düzeleceğine ant içti. Onunla uzun uzun konuştum, çok üzüldüğünü, pişmanlık duyduğunu anladım." (Yegor Mihayloviç, "zırvaladı yine" diye düşündü, hanımefendinin su dolu bardağının dibindeki reçele bakmaya başladı. Portakal reçeli miydi, yoksa limon reçeli mi? "Heyecanlandı yine" diye düşündü.) "Bak, yedi aydır bir gün olsun ağzına içki koymadı, hali, gidişi düzeldi. Karısı onun tümüyle değiştiğini söylüyor. Adamcağızı tam düzeldiği zamanda cezalandırmamı mı istiyorsun? Beş

6 Polikuşka.

çocuğu olan, evin tek erkeğini askere yollamak insanlığa sığar mı? Hayır, Yegor, onun adını bir daha ağzına alma!"

Hanımefendi böyle diyerek bardağındaki reçelli sudan içmeye başladı.

Yegor Mihayloviç suyun kadının boğazından geçişini izledi. Sonra soğuk bir sesle, kısaca:

"Bu duruma göre Dutlovlardan birini göndermemizi mi buyuruyorsunuz?" diye sordu.

Kadın ellerini salladı.

"Neden beni anlamıyorsun, bilmem ki! Dutlovların kötülüğünü mü istiyorum? Onlara düşmanlığım mı var benim? Böyle hamarat köylüler için neler yapabileceğime Tanrı tanığım olsun." (Köşedeki tabloya baktı, ama bunun Tanrı[7] olmadığını hatırladı. "Aman canım, ne olacakmış, hepsi bir!" diye düşündü. Üç yüz ruble konusunun gene hatırına gelmeyişi çok tuhaftı.) "Şimdi ben nasıl davranayım? Açıkçası ne yapacağımı bilmiyorum. Aklım ermez böyle şeylere. Sana güveniyorum işte, ne istediğimi biliyorsun. Yasaya göre ve herkesi memnun edecek biçimde yaptır seçimi. Başka ne diyeyim? Yalnız Dutlovların değil, herkesin durumu sıkışık. Ama bak, Polikey'i vermek yok ha! Onu göndermenin benim için ne korkunç bir şey olacağını unutma!"

Kadıncağız coşmuş, konuştukça konuşuyordu; o sırada hizmetçi kız içeriye girdi birden.

"Dunyaşa, ne var kızım?"

Hizmetçi kız, Yegor Mihayloviç'i öfkeyle süzdükten sonra:

"Bir köylü geldi, Yegor Mihayloviç'ten 'Kurul beklesin mi?' diye soruyor," dedi.

"Ne biçim kâhya bu böyle! Hanımefendinin sinirlerini bozdu, saat ikiye kadar uyumaz gayrı," diye düşünüyordu hizmetçi kız.

Hanımefendi, kâhyaya:

"Hadi git artık Yegor, iyi düşün, öyle yap," dedi.

"Baş üstüne!" (Dutlovlarla ilgili tek söz söylemedi.) "Parayı aldırmak için bahçıvana kimi göndereceksiniz?"

7 İsa'nın resmi – ç.n.

"Petruşa kentten dönmedi mi daha?"

"Hayır efendim."

"Onun yerine Nikolay gidemez mi?"

Dunyaşa;

"Babam bel ağrısından yatıyor," dedi.

Kâhya;

"Benim yarın gitmemi emir buyurursanız eğer..." diye söze başladı.

"Hayır Yegor, senin burada işlerin var." (Kısa bir süre düşündü.) "Para ne kadardı bakayım?"

"Bin beş yüz ruble, efendim."

Hanımefendi, Yegor'un yüzüne kararlı gözlerle baktı.

"Polikey'i gönderelim."

Yegor Mihayloviç gülümsüyormuş gibi dişlerini aralamadan dudaklarını yaydı, yüzü hiç değişmedi.

"Baş üstüne, efendim."

"Onu hemen bana gönder."

"Peki, efendim."

Böyle dedikten sonra Yegor Mihayloviç yazıhaneye yollandı.

II

Ezik görünüşlü, pasaklı, üstelik başka köyden gelmiş bir adam olan Polikey'i ne kilerci, ne büfeci, ne kâhya, ne de hizmetçiler korurdu. Onun tek arka çıkanı, tek kayıranı yoktu. Karısı ve çocuklarıyla, başını sokacağı berbat mı berbat, bedava verilmiş bir dam altında otururdu. Toprağı bol olası beyefendinin uşaklar için yaptırdığı köşeler (dam altları) şöyleydi: On arşınlık eni boyu olan taş odaların ortasına bir Rus ocağı (fırını) kurulmuştu, bunun çevresinde (konak uşaklarının söyledikleri gibi) bir "kolidor" bulunuyordu. Bu koridor boyunca sıralanmış, bir ailenin barınacağı dört ayrı köşenin ne kadar dar bir yer olduğunu varın siz düşünün. Hele giriş kapısının dibinde olan Polikey'in köşesi! Basma kılıflı yastıkları ve yorganı ile ana-babanın bölmesi, bebekli bir beşik, üzerinde yemek pişirilen, kap kacak yıkanan, bütün ıvır zıvırın konulduğu ve at bay-

tarı olan Polikey'in çalıştığı üç ayaklı bir sehpa, tekneler, giyecekler, tavuklar, bir dana ve yedi kişilik aile bu daracık köşeyi dolduruyordu.

Fırının, üzerinde insanların yattığı, eşyaların konulduğu dörtte bir bölümü olmasaydı, ayrıca merdiven sahanlığına kadar taşmasalardı, kımıldanacak yer kalmazdı. Sahanlığa yayılmak da bir sorun oluyordu hani. Ekim ayında havalar soğudu mu, kışlık giyecek olarak yedi kişi için evde ancak bir hırka vardı. Bununla birlikte çocuklar koşarak, büyükler çalışarak, bir de sıcaklığı kırk dereceye çıkan fırın üstünde sırayla otururak ısınırlardı. Bu koşullar altında yaşamak son derece zor olmalıydı ama onlar için zor diye bir şey yoktu; şöyle böyle yaşayabiliyorlardı. Akulina çocuklarını, kocasını yur yıkar, sırtlarına giyecek diker, keten büker, dokur, ağartır, yemeğini ortak fırında pişirir, kotarır, komşularıyla çekişir, dedikodu yapardı. Aylık ücretleri çocuklara yettiği gibi, bir inek beslemek için yeme de para ayrılıyordu. Öte yandan odun olsun, hayvana taze ot olsun bedavaydı. Arada sırada ahırdan kuru ot düşerdi paylarına, bir evleklik bostanları bile vardı. İnekleri buzağılamıştı, tavukları hiç eksik olmazdı.

Polikey ahırda hizmet ederdi. İki taya bakar, atların, sığırların kanını alır, toynaklarını temizler, yaralarına kendi bulduğu merhemleri sürer, tulumbayla su çeker, bütün bunlara karşılık erzak alırdı. Konağın ahırından yulaf da gelirdi. Orada görevli köylü, düzenli olarak ayda iki ölçek yulafa karşı birkaç funt[8] koyun eti verirdi. Üzüntüleri olmasaydı yaşantılarına bir diyecek yoktu. Ama ailenin derdi büyüktü. Polikey gençlik yıllarında başka köydeki bir tavlada çalışmıştı. Yanına girdiği seyis başı o yörede ün salmış bir hırsızdı, onu orada zorunlu olarak oturması için sürmüşlerdi. İşte bu seyisin yanında Polikey çıraklık yaptı, genç yaşında eli kötü şeylere alıştı. Sonra bunlardan kurtulmak istediyse de başaramadı. Anasız-babasız büyümüştü; ona terbiye verecek yakını bulunmayan, zayıf karakterli bir delikanlıydı. Polikey içki içmeyi sever, bir eşyanın bir yerde işe yaramadan durmasından hiç hoşlanmazdı. Hamut kayışı mı olur, yok-

8 400 gram – ç.n.

sa şöyle para edecek cinsten bir şey mi; hepsinin, hepsinin Polikey İlyiç'in evinde yeri vardı. Bu eşyaları seve seve, parayla ya da şarapla değiş tokuş eden insanlar her yerde bulunuyordu. Tüm köylülerin söylediği gibi, en elverişli kazanç yoluydu. Öğrenilmesi, yapılması kolaydı. Hele bir de tadını aldın mı, başka bir iş yapmayı canın istemezdi. Gene de bu tür para kazanma yolunun kötü bir yanı vardı. Her şey ucuza ve güçlük çekmeden mal ediliyordu, yaşamak da hoş oluyordu böylece ama kötü niyetli insanlar yüzünden mesleğini rahatça yürütemiyordun. Bakmışsın, bir gün bütün yaptıklarının bedelini bir kerede ödemişsin, bütün yaşamın tersine dönmüş, bir güzel sopa yemişsin.

İşte Polikey'in başına da böyle bir şey geldi. Bir sığırtmacın kızı olan karısı, bereket versin, güvenilir, akıllı, hamarat bir kadındı. Polikey'e birbirinden güzel beş çocuk doğurdu ardı ardına. O kazançlı mesleğini de bırakmıyordu Polikey, işleri tıkırında gidiyordu. Ama bir gün nasıl olduysa, ansızın yakayı ele verdi. İşin kötüsü, pisi pisine yakalanmıştı. Köylünün birinin kayış dizginlerini evinde saklamak yüzünden oldu bu iş. Doğaldır ki, buldular, bir güzel dayak attılar, hanımefendiye götürdüler, sonra da onu her yerde gözetlemeye başladılar. Bir daha, bir daha tongaya bastı. Herkes kötü sözler söylemeye başladı, kâhya onu askere göndermekle tehdit etti, hanımefendi çıkıştı, karısı ağladı, sızladı, zavallının düzeni allak bullak oldu. Kötü bir adam değildi Polikey, iyi yürekliydi, yalnız iradesi biraz zayıftı, içmeyi severdi. Bir türlü kurtulamadığı böyle pis bir alışkanlık da onu içkiye sürüklüyordu. Öyle günler oluyordu ki, ayyaşlığı yüzünden eve gelince karısı dövüyor, azarlıyor, o da, ne yapsın, ağlıyor, "Ben talihsizin biriyim, ne gelir elimden? Gözüm çıksın bir daha yapmayacağım!" diyordu. Ama aradan daha bir ay geçmiyordu ki, gene evden sıvışıp gitmiş; içmiş içmiş, iki gün ortalıkta gözükmemiş. Köylüler; "Bu adam içki parasını bir nereden buluyor," diye kuşkulanıyorlardı yeniden.

Son işi yazıhanenin saatini çalmak oldu. Yazıhanenin duvarında bir saat vardı, çoktandır işlemiyordu. Bir keresinde Polikey'in oraya yalnız girmesi gerekiyordu, içeriye girince saat aklını çeldi, alıp götürdü, kentte birine sattı. İşe bakın ki, sa-

ati sattığı dükkân sahibi, konak hizmetçilerinden bir kızın kayınbabasıymış, bayrama köye gelince saatten söz ediyor. Sanki pek gerekliymiş gibi, işi kurcalıyorlar da kurcalıyorlar. Kâhya, Polikey'i hiç sevmezdi. Kimin çaldığını buldular sonunda. Hanımefendiye haber verdiler. O da Polikey'i çağırdı. Polikey içeri girer girmez efendisinin ayaklarına kapandı, ona bu aklı karısının öğrettiğini dokunaklı, coşkulu sözlerle açıkladı. İyi rol yapmıştı doğrusu. Hanımefendi Polikuşka'ya öğüt verdi. Çok şeyler söyledi. Tanrı, erdemli olma, öbür dünyadaki yaşam, karısı, çocukları hakkında İncil'den parçalar okudu; gözlerinden yaş geldi köylüceğizin.

Hanımefendi en sonunda;

"Seni bağışlıyorum, ancak böyle şeyleri bir daha yapmayacağına söz ver," dedi.

Polikey içli içli ağlayarak:

"Ölünceye kadar yapmayacağım, yaparsam elim kırılsın, iki gözüm çıksın!" diye tövbe etti.

Polikey eve geldi, evde danalar gibi böğürdü, bütün gün fırının üstünde yattı. O günden sonra Polikey'in kötü bir davranışı işitilmedi. Şu var ki, yaşamanın tadı da kalmamıştı artık; herkes ona hırsız gözüyle bakıyor, asker alma zamanı gelince hep onun adını ileri sürüyorlardı.

Başta söylediğimiz gibi, Polikey, at baytarıydı. Onun baytarlığa nasıl başladığını kimse bilmiyordu, hoş, kendisinin de bildiği yoktu ya! Sürgüne gönderilen seyis başının yanında tavlada bölmelerin gübresini temizlemekten, arasıra atları tımar etmekten, su taşımaktan başka iş görmemişti. Baytarlığı orada öğrenemezdi. Daha önce dokumacılık yapmış, bahçelerde çalışıp bahçe yollarını temizlemiş, cezalı olarak tuğla kesimi, sonra da vergilerini ödemek için bir tüccarın kapıcılığını yapmıştı. Buralarda da böyle bir meslek öğrenemezdi. Ama bey konağının ahırında işe girdikten sonra çok iyi, hatta olağanüstü bir baytarlık becerisiyle çevrede ün salmaya başladı. Baytarlığına gelince...

Birkaç kez atın kanını alır, sonra hayvanı yere devirir, budunu şöyle bir kıvırır, toynağının ortasını kanatıncaya kadar keser, hayvancağızın debelenmesine, kişnemesine aldırmaksızın

bunun "ayak kanının alınması" olduğunu söylerdi. Sonra atın sahibi köylüye, "hayvanın hafiflemesi için" iki damarından birden kanın alınmasının gerektiğini açıklar, kör bir neştere tokmağıyla vurmaya başlardı. Sonra karısının yazmasından yaptığı sargıyı köylüceğizin atının karnına sıkıca sarıp bütün bıcılganlara göztaşı tozu ekmeyi, yaraları bir şişedeki sıvıyla ıslatmayı akıl etti. Bir ara yaralara aklına gelen her şeyi sürüyordu. Atlara eziyet ettikçe, hayvancağızları öldürdükçe Polikey'e daha çok inanıyorlar, ona daha çok at getiriyorlardı.

Bana kalırsa, bizlerin Polikey'in yaptıklarına gülmemiz haksızlık olur. Güven aşılamak için Polikey'in kullandığı yöntemler, atalarımızı ve bizi etkileyen, çocuklarımızı da etkileyecek olan yöntemlerin aynısıydı. Polikey'in cakalı, somurtkan yüzüne güvenle, korkuyla bakan köylüceğiz, yalnızca bütün serveti değil, aynı zamanda ailesinin üyesi biricik kısrağını yere devirip başını karnına dayayan bu adamın, bilmediği bir yeri kesmek için elini kaldıracağını aklına bile getirmezdi. Kanın, etin, kanlı ve kansız damarın nerede olduğunu biliyormuş gibi bir tavır takınarak, şifa verici çaputu ve göztaşı dolu şişeyi dişleriyle kavrayan Polikey, kollarını sıvayıp ince elleriyle atın ağrıyan yerini tutar: "Geberesi, buna can mı dayanır?" diyen gizli düşünceleriyle, atın can alıcı bir yerini cüretle keserdi. Köylü bunu kendisi ölse yapamazdı. Her şey olup bitince de atını kendi eliyle getirip Polikey'e can damarını kestirdiği için zerrece üzülmezdi. Sizleri bilmem ama ben, sevdiğim insanlara acı çektiren doktorların yanında da aynı şeyi hissederim. Bir neşter, kezzap dolu, beyazımtırak, gizemli bir şişe ile "basur, ağrıma, kan salma, yara kesme vb." sözler, "sinirler, romatizmalar vb." bilimsel terimlerin aynısı değil mi, ne dersiniz? *Wage du zu irren und zu trauman*[9] sözü ozanlardan çok doktorlar, baytarlar için kullanılmıştır.

III

Ekim gecesinin ayazlı loşluğunda kurul, yazıhanenin önünde bir uğultuyla acemi er seçerken, aynı akşam Polikey, karyola-

9 (Alm.) Yanılmak ve hayal kurmak cüretini göster.

sının kıyısına oturarak, ne olduğunu kendisinin bile bilmediği bir at ilacını sehpanın boş bir yerinde şişenin dibiyle eziyordu. Sehpanın üstünde kezzap, kükürt, İngiliz tuzu ve bir tutam ot vardı. Kendi kendine bir gün, bu otun pişik için iyi geleceğini düşünüp, hatta onu başka hastalıklar için de yararlı sayarak toplamıştı. Çocuklar uyuyorlardı. İkisi fırının üstüne, ikisi karyolaya, biri de Akulina'nın yün eğirirken yanına koyduğu beşiğe yatırılmıştı. Efendilerinin kötü yanan mumlarından artakalan bir mum dibi, pencerenin önünde tahta bir şamdanda yanıyordu; kocası önemli işinin başından ayrılmasın diye Akulina, ikide bir mumu düzeltmek için kalkıyordu. Polikey'i işe yaramaz bir baytar, ciğeri beş para etmez bir adam sayan liberal görüşlü insanlar vardı yeryüzünde. Çoğunluğu oluşturan karşı görüştekiler ise onu kötü bir adam ama işinin eri biri olarak görürlerdi. Akulina'ya gelince, kocasını sık sık paylamasına, hatta dövmesine karşılık Polikey'i kuşkusuz dünyada birinci sınıf baytar ve eşsiz bir insan sayardı. İşte bakın, Polikey avcuna sehpada dövdüğü karışımdan döktü. (Terazi kullanmaz, terazi kullanan Almanlar hakkında da alayla, "Böyle eczacılık olmaz," derdi.) Karışımı avcunda hoplatarak şişeye boşalttı. Koyduğu toz ona az göründü, bu kez on kat fazlasını döktü. Kendi kendine, "Hepsini koyarsam daha çabuk iyileşir" diye söylendi. Akulina, kocasının sesini işitince hemen dönüp baktı, onun bir şey istemesini bekledi ama kendisiyle ilgili bir durum olmadığını görerek omuz silkti. "Hıh, canı çıkası, kendi kendine söyleniyor!" diye geçirdi içinden, gene işine koyuldu. Polikey'in ilaç karışımını boşalttığı kâğıt, masanın altına düştü. Akulina bunu hiç sektirir mi!

"Anyutka, bak baban bir şey düşürdü. Al onu!" diye bağırdı.

Anyutka ince çıplak bacaklarını, üzerine örtülen yorganın altından çıkardı, kedi yavrusu gibi masanın altına girerek kâğıdı aldı.

"Al babacığım," dedi, üşüyen ayaklarını hemen yatağa sokuverdi.

Peltek peltek konuşan küçük kız kardeşi uykulu sesiyle bir çığlık attı.

"Ne itiştiyip duyuyorsun!"

Akulina:

"Şimdi ikinize de başlatmayın! diye bağırınca iki kafacık birden yorganın altında kayboldular.

Şişenin tıkacını tıkayan Polikey:

"En azından üç ruble verirler," dedi. "Atı bununla hemencecik iyileştiririm. Daha fazla eder ama neyse. Çok da kafa patlattık! Akulina, Nikita'dan biraz tütün istesene, parasını yarın veririm."

Ağızlığını mühür mumundan yaptığı, ıhlamur ağacından, boyası dökülmüş küçük çubuğunu pantolon cebinden çıkardı; çanağına kesesinde kalan tütünü doldurmaya başladı. Akulina işini bıraktı, daracık köşede bir yere takılmadan dışarıya çıktı. Bir yere takılmadan "kolidor"dan geçmesi kolay olmuyordu kadıncağızın. Polikey küçük dolabı açtı, şişeyi oraya koydu, boş bir kadehi tepesine dikti. İçinde votka kalmamıştı. Yüzünü buruşturdu ama karısı tütünü getirince çubuğunu iyice doldurdu, yakıp tüttürerek yatağa oturdu. Günlük işini bitiren bir adamın iç rahatlığı ve gururuyla yüzü parlıyordu. Ertesi gün atın dilini tutarak ağzına bu şaşırtıcı karışımdan dökeceğini mi düşünüyordu, yoksa işe yarar bir adamın her yerde aranacağını, bir dediğinin iki edilmeyeceğini mi geçiriyordu aklından, orası pek bilinmez. İşte Nikita da tam istediği kadar tütün göndermişti, keyfi yerindeydi şimdi. Ama birden tek menteşeli kapı geriye fırladı, küçük "yukarı" kız içeriye girdi. Ayak işlerine gönderilen en küçük hizmetçi kızdı bu. Bilirsiniz, "yukarı" demek, konak demektir. Oysa konak yer olarak aşağıda bulunuyordu. Aksyutka adındaki bu kız her zaman ateş gibi koşar, koşarken kolları bükülmez, kız hızlandıkça yanlarında değil, iki sarkaç gibi önünde sallanırdı. Kızın yanakları pembe renkli entarisinden daha kırmızıydı, dili de ayakları gibi çabuk işlerdi. Gene öyle uçarcasına içeri girdi, hiç neden yokken fırının köşesine tutundu, bir ileri bir geri sallanmaya başladı; her seferinde ikişer üçerden fazla sözcük söylemek istiyormuş gibi, tıkana tıkana, Akulina'ya dönerek tüm hızıyla konuşmaya başladı:

"Hanımefendi, Polikey İlyiç'in hemen şu dakikada yukarıya

gelmesini buyurdu, hemen..." (derken durdu, derin bir soluk aldı.) "Yegor Mihaliç[10] hanımefendinin yanındaydı, askerlik işlerinden konuştular. Polikey İlyiç'ten söz ettiler... Avdotya Mikolavna[11] hemen şimdi gelmesini buyurdu. Hemen gelsin diye..." (bir daha soluk aldı) "emir verdi."

Aksyutka, Polikey'e, Akulina'ya, yorgandan başlarını çıkaran çocuklara yarım dakika kadar baktı, fırının sekisinde duran bir ceviz kabuğunu kapıp Anyutka'ya attı, bir kere daha, "Hemen şimdi gelsin," diyerek kasırga gibi dışarıya fırladı. Gövdesinin yanındaki sarkaçlar her zamanki hızıyla koştuğu doğrultuya karşı sallanmaya başladılar.

Akulina yerinden doğruldu, kocasının çizmesini getirdi. Bunlar yırtık, giyile giyile aşınmış eski asker çizmesiydi. Fırının üzerinden pardösüyü aldı, yüzüne bakmadan kocasına verdi.

"İlyiç, gömleğini değiştirmeyecek misin?"

"I-ıh!"

Kocası ayakkabısını, pardösüsünü giyerken Akulina bir kez olsun onun yüzüne bakmadı; bakmadığına da iyi etti. Adamda bet beniz atmıştı, çenesi titriyordu; gözlerinin iyicil, zayıf, suçlu insanlarda görülen ağlamaklı, saygılı, çok mutsuz bir anlatımı vardı. Saçını taradıktan sonra çıkmak üzereyken karısı onu durdurdu, cepkeninin üstüne sarkmış bulunan gömlek kaytanını düzeltti, şapkasını başına geçirdi.

Bölmenin öbür yanından marangozun karısının sesi işitildi:

"Hey, Polikey İlyiç, sizi hanımefendi mi çağırmış?"

Polikey'in çocukları bir çömlek küllü suyunu döktüler diye, bu sabah Akulina ile aralarında sert bir ağız kavgası çıkmıştı, Polikey'i hanımefendinin yanına çağırdıkları için keyfine diyecek yoktu şimdi. İyiliği için çağıracak değillerdi ya! Kurnaz, içten pazarlıklı, iğneleyici bir kadındı marangozun karısı. Diliyle arı gibi sokan onun gibi biri daha bulunamazdı; en azından o kendini öyle sanırdı.

"Kente alışveriş için gönderseler gerek," diye devam et-

10 Yegor Mihayloviç – ç.n.

11 Avdotya Mikolavna, Avdotya Mikolayevna. Hanımefendinin asıl adı olan Avdotya Nikolayevna'nın köylülerce söyleniş biçimleri – ç.n.

ti. "Değil mi ya, bu işe güvenilir adam seçerler! Bakın işte sizi gönderiyorlar! Ne olur, bana da çeyreklik bir çay alıverin, Polikey İlyiç."

Akulina gözyaşlarını zor tuttu, hırsından kendi kendini yerken dudakları ağlamaklı bir tarzda büzüldü. Marangozun şu edepsiz karısının iğrenç saçlarından bir tutuverirdi ama neyse. Çocuklarına bakıp onların yetim, kendisinin de askerden dul kalacağını düşününce[12] marangozun karısının iğneleyici sözlerini unuttu, elleriyle yüzünü kapadı, yatağa oturdu, başı yastığa düştü. Annesinin dirsekleri altından yorganı çeken küçük kızı peltek diliyle:

"Anneciğim üstüme çöktün!" diye sızlandı.

Akulina dayanamayıp bağırdı:

"Canınız çıksın e mi! Ne talihsiz kadınmışım ki, sizleri doğurdum da doğurdum!"

Sabahki kül suyunu unutmayan marangozun karısı sevincinden zıplarken, Akulina hüngür hüngür ağlıyordu.

IV

Aradan yarım saat geçti. Bebek ağlamaya başladı, Akulina kalkıp çocuğu emzirdi. Artık ağlamıyordu ama hâlâ güzel olan yüzüne yumruklarını dayamış, bitmekte olan muma dalgın dalgın bakıyordu. Niçin kocaya vardığını, niçin bu kadar çok asker alındığını, bir de marangozun karısının yaptıklarını ondan nasıl çıkaracağını düşünüyordu o sırada.

Kocasının ayak seslerini işitince gözyaşı izlerini silerek ona yol vermek için ayağa kalktı.

Polikey kurumla içeri girdi, daha da kasılarak kuşağını çözdü.

"Ee, ne oldu? Niçin çağırmış? diye sordu Akulina.

"Hıh, belli! Polikey pek akıllarına gelmez, ama işleri düştü mü, kim olur, Polikuşka olur."

"Ne işiymiş?"

Polikey yanıt vermek için ağırdan alıyordu. Çubuğunu yaktı, yere tükürdü.

12 Kocası Polikey'in askere alınıp orada öleceğini düşünüyor – ç.n.

"Tüccardan para almaya gidecekmişim."

Akulina tüm şaşkınlığıyla:

"Para mı getirecekmişsin?" diye bağırdı.

Polikey alaylı alaylı güldü, başını salladı.

"Sözüne de atik ha! 'Kötü işler çevirdiğin için seni uyarmıştım, gene de sana herkesten çok güveniyorum,' dedi hanımefendi." (Komşuların işitmesi için yüksek sesle konuşuyordu.) "'Düzeleceğine söz vermiştin, işte sana fırsat! Sana inandığımın ilk kanıtı. Tüccarın yazıhanesine git, parayı al getir,' dedi. Ben de ona dedim ki: 'Biz sizin köleniziz, Tanrı'ya olduğu kadar size de hizmet etmek zorundayız. Yeter ki başımızdan eksik olmayın, buyruklarınızı canla başla yerine getiririz. Her istediğiniz bizim için emirdir, çünkü sizin köleniziz bizler.'" (Kendine özgü, zayıf, iyi yürekli, suçlu bir adamın gülümseyişiyle gülümsedi.) "O da bana dedi ki: 'Söz ver bana. Dürüstçe, namusunla gidip geleceksin. Anlıyor musun? Bütün geleceğin bu işe bağlı!' Bu işin üstesinden alnımın akıyla gelmem gerektiğini anlamaz olur muyum? 'Benim için çok iftira attılar. Başkalarını suçlamak kolay, oysa ben şimdiye dek hiçbir zaman sizin kötülüğünüzü istemiş, böyle bir şey düşünmüş değilim,' dedim. Söylediklerim aklına yatmış olmalı ki, hanımımız yumuşadı. 'Sen,' dedi, 'benim sağ kolum olacaksın.'" (Biraz sustu, yüzünde gene aynı gülümseme belirdi.) "Böyleleriyle nasıl konuşulacağını bilirim. Vergilerimi ödemek için yanında çalıştığım sıralarda tüccar beni paylayıverirdi birden. Ama ben konuşmaya başladım mı, adamı kısa zamanda tavlar, yumuşatırdım."

Akulina sordu:

"Ee, getireceğin para çok mu?"

Polikey, umursamaz bir tavırla:

"Bin beş yüz ruble," dedi.

Karısı başını salladı.

"Ne zaman gidecekmişsin?"

"Yarın gitmemi buyurdu. 'İstediğin atı al, bizim yazıhaneye uğra, güle güle git,' dedi."

Akulina ayağa kalkarak istavroz çıkardı.

"Şükür sana, Tanrım!"

Kocasının gömleğini kolundan tutup bölmenin ötesindekiler işitmesin diye, fısıltıyla;

"Allah yardımcın olsun, İlyiç!" dedi. "Gittiğin zaman ağzına bir damla içki koymamak için İsa adına haç öpmeni istiyorum."

Adam burnundan soluyordu.

"Bu paralarla gidip bir de içki mi içeceğim? Sen neler söylüyorsun, karıcığım?"

Sonra bir süre sustu, gülümsedi.

"Ama görseydin, konakta biri öyle güzel piyano çalıyordu ki! Konaktaki genç kızlardan biriydi sanıyorum. Hanımefendinin karşısında şöyle yüksekçe bir yerde duruyordum, kız da kapının arkasında çalıyordu. İstedim ki, ben de oturup biraz tıngırdatayım... Bilirsin, beceririm de... Yarına temiz bir gömlek hazırla."

Yataklarına mutlu girdiler.

V

O sırada yazıhanenin önünde halk kurulu uğultuyla kaynaşıyordu. İşin şakaya gelir yanı yoktu. Köylülerin hepsi de toplantıya gelmişti. Yegor Mihayloviç, durumu bildirmek için hanımefendinin yanına girerken şapkalarını giydiler, hep bir ağızdan uğuldamaya başladılar. Kâhyanın yokluğunda sesler çoğaldıkça çoğaldı, gürültü arttı. Arasıra hırıltılı, kopuk kopuk konuşmaların kestiği bu gür sesler uğultusu bitmek bilmiyor; azgın bir denizin çağıltısı gibi hanımefendinin konağının pencerelerine kadar yayılıyordu. Hanımefendi o sırada şiddetli bir fırtınaya tutulmuşçasına sinir bunalımları geçirmekteydi. Korkunç ve tatsız olan yalnız uğultu değildi. Sanki sesler, bağırmalar daha da artacakmış, sonunda büyük çıngar çıkacakmış gibi bir duygu içindeydi. "Şu işi gürültüsüz, patırtısız, din, kardeş sevgisi adına anlaşarak yapamazlar mıydı acaba?" diye düşünüyordu.

Hep bir ağızdan konuşan pek çok insan arasında dülger Fiyodor Rezun'un sesi en üst perdeden çıkıyordu. Onun da iki kurası[13] vardı, durmadan Dutlovlara sataşmasının nedeni buydu.

13 Askere gönderilecek iki oğlu – ç.n.

Altta kalmak istemeyen ihtiyar Dutlov önceleri gerisinde durduğu kalabalığın önüne çıkmıştı; kollarını geniş geniş açarak, ikide bir yutkunup sakalını sıvazlayarak burnundan burnundan konuşuyordu. Aslında ne söylediğini, kendisinin bile anladığı yoktu. Arkasına aldığı çocukları ile yeğeni göğüs göğüse birbirine yapışmışlardı, ihtiyar Dutlov civciv-çaylak oyununda anaç tavuğa benziyordu. Çaylak olan Rezun'du ama tek Rezun değil, bütün iki kuralılar, tek kuralılar, Dutlov'a saldıran bütün kuruldu hemen hemen. Tartışma konusu şuydu: Bundan otuz yıl önce Dutlov'un bir kardeşini askere almışlardı; bu yüzden adam üç kişilik kuralılar arasına girmek istemiyor, kardeşinin hizmetini de göz önüne alarak genel kurulda, onu da iki kişilik kuralılarla bir tutmalarını, üçüncü acemi eri bütün ikililer içinden seçmeleri gerektiğini öne sürüyordu. Üç kuralılardan dört aile vardı: Biri ihtiyarlar kurulu başkanıydı, hanımefendi onu bağışlamıştı, birisinden de geçen er seçiminde bir kişi alınmıştı. Geriye kalan iki aileden iki asker adayı saptanmış, bunlardan biri nedense genel kurula gelmeye bile gerek görmemişti. Gene de delikanlının anası kalabalığın en gerisinde dururken feleğin birdenbire yüzüne gülüvermesini bekliyordu. Seçilenlerden ikincisi ise, yoksul olmadığı halde yırtık pırtık giysisiyle sahanlığın önünde duvara yaslanmış, olanları seyrediyordu. Başı önüne eğikti, ağzını açıp tek söz söylemiyordu. Yalnız arada bir, yüksek sesle konuşmaya başlayan birine dik dik bakıyor, sonra başını gene önüne eğiyordu. Yüzünden çok üzgün olduğu okunuyordu genç asker adayının. İhtiyar Semyon Dutlov öyle bir insandı ki, onu birazcık tanıyan herkes, saklaması için ona yüzlerce, binlerce rublesini rahatça verebilirdi. Ağırbaşlı, dindar, üstelik varlıklı bir köylüydü. Kilise büyüklerindendi ayrıca. Sağa-sola çatmasının nedeni buydu işte.

Dülger Rezun uzun boylu, karayağız, içkici, azgın, atak bir adamdı; kurullarda, pazarlarda işçilerle, tüccarlarla, köylü ve efendilerle giriştiği tartışmalarda sözünü esirgemezdi. Sakindi şimdi ama dili iğneliydi; boyunun bütün uzunluğuyla, çınlayan sesinin, konuşma yeteneğinin tümünü kullanarak; yutkunan, yavaş yavaş ağırbaşlılığını yitirerek sinirlenmeye başlayan Dut-

lov'un üstüne çullanıyordu durmadan. Tartışmada ondan başkaları da vardı. Yuvarlak yüzü, dört köşe kafası ve kıvırcık sakalıyla orta yaşlı, tıknaz bir adam olan Garaska Kapılov, Rezun'un tarafını tutan bir tartışmacıydı. Kurullarda verdiği etkili söylevlerle haklı olarak ün kazanmış yeniyetmelerden biriydi. Sonra sarı benizli, sıska, uzun boylu, kamburumsu, seyrek sakallı, ufak gözlü, hırçın, karamsar, her işin altında kötülük arayan, beklenmedik çıkışlarıyla, abuk sabuk soru ve düşünceleriyle kurul üyelerini birbirine katan bir genç, Fiyodor Melniçni vardı bir de. Bu iki tartışmacı da Rezun'u savunuyorlardı. Onlardan başka ikide bir araya giren, iki geveze daha vardı tartışanlar arasında. Bunlardan biri temiz yürekli, sarı yuvarlak sakallı Hrapkov'du; her sözünün başında, "Sevgili dostum," diyordu. Öteki ise kendine her söylenene "Olur, kardeşim," diye karşılık veren, ufacık suratlı Jitkov'du. Jitkov bağırtılı-çığırtılı tartışmalardan hiç geri kalmaz, olur olmaz yerde gösterişli laflar ederdi. Bunların ikisi kâh bir yanı, kâh öbür yanı tutuyorlardı, ama onların ne dediklerine pek kulak asan yoktu. Hrapkov ile Jitkov gibiler daha pek çoktu ama özellikle bu ikisi halkın arasında dolaşarak hanımefendinin yüreğine korku salıyorlardı. Gene de bağıra çağıra konuşmaları boşa gidiyordu. Bu ikisinin yaptığı kuru gürültüden başka bir şey değildi aslında. Uğultudan, çığlıklardan sersemlemişler, dillerini kaşımak zevkine vermişlerdi kendilerini.

Kurula katılanların her biri ayrı alemdeydi: Kimisi üzgün, kimisi efendi efendi oturuyor; kimisi kayıtsız, kimisi de suspus olmuş duruyordu... Erkeklerin arkasında, elleri bastonlu yaşlı kadınlar vardı. Ama bütün bunlardan bir başka sefer söz edelim. Kalabalığın çoğu, kilisede durdukları sırayla duran, arkalarda fısıltıyla ev işlerini, orman kesimi zamanını konuşan ya da uğultunun kesilmesini sessizce bekleyen köylülerden oluşuyordu. Yoksullar arasında zenginler de vardı; bunlara kurul ne bir şey verebilir ne de dünyalıklarından bir şeylerini eksiltebilirdi. Geniş, parlak yüzlü Yermil işte bunlardan biriydi. Hayli varlıklı olduğu için köylüler ona "Koca Göbek" adını takmışlardı. Yüzünden, gücünün bilincine varmış, bundan da kıvanç duyan birinin anlatımı okunuyordu. "Ne söylerseniz söyleyin,

bana vız gelir. Dört oğlum var ama bakın kimse elini süremiyor," der gibiydi. Arada bir Kapılov, Rezun gibi özgür düşünceliler ona çatmıyor değillerdi ama Yermil dokunulmazlığının bilincine varanların kendinden emin, sakin tavrıyla onların lafını hemen ağızlarına tıkıyordu.

Eğer yaşlı Dutlov'u civciv-çaylak oyununda anaç tavuğa benzetirsek, delikanlılar hiç de civcive benzemiyorlardı: Çırpınmıyorlar, çığlık atmıyorlar, yalnızca Dutlov'un arkasında suskun puskun duruyorlardı. En büyükleri olan İgnat otuz yaşlarında, çoluk çocuğa karışmış bir adamdı. İkinci genç Vasili de evliydi ama askerlik için pek elverişli değildi. Üçüncüleri ise yeğen İlyuşka'ydı. Yeni evlenmişti; cakalı bir gocuk giymiş (arabacılık yapıyordu), ak tenli, kanlı-canlı, amcasının arkasında sessizce ayakta dikiliyor; arasıra şapkasının altından başını kaşırken kalabalığa bön bön bakıyordu. Olanlar onu hiç ilgilendirmiyor gibiydi, oysa çaylaklar asıl onu kapmak istiyorlardı.

Konuşanlardan biri, Dutlov'un, kardeşinin askere alınışını ileri sürmesine karşılık:

"Benim de dedem askerlik yaptıydı, ben de kura çekimini kabul etmeyeceğim, diyordu. Yok öyle bir töre! Geçen asker toplamada Miheyiveç'i tıraş ettilerdi[14] ama bak, amcası askerden hâlâ evine dönmedi."

Adam konuşmasını bitirir bitirmez yaşlı Dutlov atıldı:

"Senin ne baban çara hizmet etti ne de amcan. Sana gelince, efendilerine, köyüne şimdiye dek bir yararın dokundu mu? Hayır, yalnız sarhoş sarhoş gezdin, çocukların da ilk fırsatta yanından ayrılıp gittiler. Kiminle geçindiğin görülmüş ki? Bir de sıkılmadan başkalarına saldırıyorsun. Ben on yıldır bekçilik, kilise başkanlığı yapıyorum; iki kez evim yandı, kimse yardıma gelmedi. Kendi kabuğumuza çekilmişiz, sessizce yaşıyoruz, namusluyuz diye hepiniz bana mı çullanacaksınız? Hadi, verin bakalım kardeşimi geriye! Belki de ölüp gitmiştir. Ey, Ortodokslar kurulu, hak için, Tanrı adına elinizi vicdanınıza koyun da öyle karar verin! Bunun gibi ayyaşların zırvalarını dinlemeyin!"

14 Kurada çıkanlar tıraş edilip acemi birliğine gönderilirdi – ç.n.

Garaska Kapılov, Dutlov'un karşısına dikildi:

"Sen de hep kardeşini öne sürer durursun! Onu askere kurul seçmedi, ahlâksızlığından dolayı toprağı bol olası beyefendi gönderdi onu orduya. Kardeşin senin için kurtulma nedeni olamaz, bunu aklına iyice koy!"

Garaska daha sözünü bitirmemişti ki, sarı benizli, uzun boylu bir adam olan Fiyodor Melniçni ileri çıkarak öfkeyle bağırmaya başladı:

"Efendimiz kimi isterlerse onu seçerler, ama kurul işi sonradan halleder. Kurulumuz şimdi oğluna gitmeyi emrediyor, istemiyorsan hanımefendiye yalvar, belki benim oğullarımdan birini tıraş ettirmemi buyururlar. İşte sana yasa!

Böyle söyleyerek, sinirli sinirli elini salladı, eski yerine geçti. Oğlu asker seçilmiş olan kızıl saçlı Roman başını doğrulttu.

"Öyle, öyle! dedikten sonra üzerinde dikildiği merdiven basamağına çöküverdi. Çok üzgündü."

Bunlar daha konuşanların hepsi değildi. Gerilerde durarak kendi aralarında sohbet edenler bir yana bırakılırsa, gevezeler görevlerini hiç unutmuyorlardı.

Ufak tefek Jitkov, Dutlov'un sözlerini onaylayarak:

"Evet, Dutlov'un dediği doğru, Ortodokslar kurulu! diye bağırdı. Her şeyi Hıristiyanca yargılamalı. İşte böyle kardeşler, Hıristiyanca yargılamalı her şeyi."

Dutlov'un gocuğunun eteğinden çekip duran iyi yürekli Hrapkov, Garaska Kapılov'un sözlerini desteklercesine:

"Sevgili dostum, dedi, insan her şeyden önce vicdanının sesini dinlemeli. Kardeşin askere alındığı zaman, bu iş beyefendinin buyruğuyla olduydu, kurulun bunda bir suçu yok."

Öbürleri de:

"Doğru! Hepimiz biliyoruz," diye onayladılar.

Bunun üzerine Rezun:

"Sarhoş gibi zırvalayan kimmiş gördün mü?" diye böbürlendi. "Bana içkiyi içiren sen miydin, yoksa oğlun mu? Eğer sarhoş bir adam arıyorsan işte oğlun karşında! Herhalde içkiciliğimi başıma kakacak olanlar sizler değilsiniz. Hadi arkadaşlar,

bir karara varalım! Dutlov'un oğlunu bağışlamak istiyorsanız iki kuralılardan değil, teklilerden seçin. Yoksa hepiniz alay konusu olursunuz."

"Daha ne konuşuyorsunuz? Üçüncü er Dutlovlardan çıkacak."

Birtakım sesler karmakarışık konuşmaya başladılar:

"Durum açıklık kazanmıştır. Kuraya yalnız üç kişilikler girecektir."

Bir başkası oradan atıldı:

"Hanımefendinin düşüncesini işitmedik daha, o ne buyuracak bakalım! Yegor Mihayloviç söylüyordu, askere kendi uşağını göndermek istiyormuş."

Bu sözler tartışmayı bir süreliğine bastırdı, ama çok geçmeden gene kızıştılar, konuşmayı gene kişiliğe döktüler.

Rezun'un, "sarhoşların birincisi" diye sözünü ettiği, Dutlov'un büyük oğlu İgnat, Rezun'a, gezici dülgerlerin testeresini çaldığını, sarhoş olup karısını öldüresiye dövdüğünü adamın yüzüne haykırarak söyledi.

Bunun üzerine Rezun, karısını ayıkken de, sarhoşken de dövdüğünü, bunun ona az bile geldiğini bildirdi. Herkes gülmekten kırılıyordu. Ama testere konusuna nedense çok gücendi. İgnat'a iyice yaklaşarak yakasını topladı.

"Kim çalmış dedin?"

Ona daha bir yaklaşan iri yarı İgnat korkmadan:

"Sen çaldın!" karşılığını verdi.

"Ben mi çaldım? Yoksa kendin çalmış olmayasın!"

"Hayır, sen çaldın!"

Testereden sonra tartışma çalınan ata, yulaf dolu bir çuvala, köydeki bir bostan tarlasından götürülen kavun karpuza, bir hayvan ölüsüne kadar vardı. İki köylü birbirlerinin hırsızlıklarını öylesine ayrıntılarla sayıp döktüler ki, başa kaktıkları şeylerin yüzde biri bile doğru çıksa, yasalara göre ikisinin de Sibirya'ya sürgüne gönderilmesi işten bile değildi.

Bu arada ihtiyar Dutlov başka bir savunma yolunu seçti. Oğlunun bağırması hoşuna gitmemişti, onu durdurarak: "Günah, bırak bunları! Kes sesini!" dedi. Şimdi yalnız üç oğlu bir ara-

da oturanların değil, çocukları aileden ayrılmış olan da üç kuralılar arasına girmesi gerektiğini savunuyordu. Böylece Staroskin'leri de kuraya katmış oluyordu.

Staroskin sessizce gülümsedi, öksürerek boğazını temizledi, zengin bir köylü tavrıyla sakalını sıvazlayarak, efendilerinin emrine boyun eğeceğini bildirdi. Eğer onu kuradan çıkarmışlarsa, oğlu bunu hak etmişti herhalde.

Garaska Kapılov, oğulları ayrılan aileler için Dutlov'un ileri sürdüğü kanıtları da çürüttü. Eski efendilerinin zamanındaki gibi ayrılmalara izin verilmemeliydi, olan olmuştu artık, tek kuralılardan kimseye dokunacak değillerdi.

Baba evinden ayrılanların sesleri yükseldi, gevezeler onlara da destek verdiler:

"Geçimsizliklerinden mi ayrıldılar? Ayrıldılar diye niçin onlara yüklenelim?"

Rezun, Dutlov'a:

"Yeğenini göndermek istemiyorsan yerine para öde! Gücün yeter!" dedi.

Dutlov umutsuzca paltosunun önünü düğmeledi, arkadaki köylülerin arasına karışırken, öfkeyle;

"Anlaşılan, paralarımın hesabını tuttun," dedi. "Bakalım daha Yegor Mihayloviç, hanımefendinin yanından gelince ne söyleyecek!"

VI

Tam da o sırada Yegor Mihayloviç konağın kapısında gözüktü. Şapkalar art arda başlardan alındı, kâhya yaklaştıkça ortasından, önünden dazlak, kırlaşmış, yarı kırlaşmış, kızıl siyah, sarı saçlı kafalar peşi peşine ortaya çıktı; sesler yavaş yavaş dindi, sonra tümüyle kesildi. Yegor Mihayloviç sahanlığa geldi, konuşmak istiyormuş gibi durdu. Uzun pardösüsünün ön ceplerine ellerini beceriksizce sokmuştu. Başında öne eğik hasır şapka, gergin bacaklarının üzerinde dimdik, konağın önünde toplananlara tepeden bakıyordu. Büyük bir bölümü yaşlı, çoğunluğunun yüzleri güzel ve tümü kendisine çevrilmiş, sakallı dik

başlar önünde komut verecekmiş gibi duran bu adam, hanımefendinin karşısında olduğundan başka bir görünüş sergiliyordu. Gerçekten görkemli bir duruşu vardı.

"Dinleyin arkadaşlar, hanımefendinin kararı şu: Uşağını vermek istemiyor, Polikuşka değil, aranızdan seçeceğiniz birisi gidecek askere. Şimdi bize üç kişi gerek. Daha doğrusu bir kişi. Sırası gelen bu yıl gitmezse, önümüzdeki yıl gidecek nasıl olsa."

Sesler;

"Öyle! Bunu biliyoruz!" diye bağırdılar.

Yegor Mihayloviç devam etti:

"Sonuç olarak, Horyuşkin ile Mityuşkinlerin Vaska gidecekler bir kere. Tanrı buyruğu gibi bir şey bu."

Sesler:

"Tamam, doğru!" dediler.

"Üçüncü kişi olarak ya Dutlov'un bir oğlu ya da iki kuralılardan biri gidecek. Buna bir diyeceğiniz var mı?"

Sesler yükseldi:

"Dutlov'un oğlu gitsin! Dutlovlar üç kişi!"

Gene çığlıklar yükseldi; konuşmalar döndü dolaştı, köydeki tarlaya, konaktan çalınan telislere gelip dayandı. Yegor Mihayloviç yirmi yıldır hanımefendinin mülkünü yönetiyordu; akıllı deneyimli bir adamdı. Çeyrek saat kadar durdu, dinledi ve birden herkesi susturarak Dutlovlara kura çekmelerini söyledi. Üç çocuktan biri gidecekti. Kuraları yazdılar, Hrapkov silkelediği şapkasından kâğıtları çekmeye başladı. Kura İlyişkin'e çıktı. Herkes suspus oldu.

İlya kısılan sesiyle;

"Bana mı? Ver bakayım!" dedi.

Kimse konuşmuyordu. Yegor Mihayloviç, ertesi gün gelirlerken acemi er parası olan adam başına yedi kapik[15] getirmelerini söyledi, her şeyin bittiğini bildirerek toplantıyı dağıttı. Kalabalık kımıldandı, köşeyi dönenler ardı ardına şapkalarını giydiler. Konuşmalardan, ayak patırtılarından büyük bir uğultu çıkıyordu. Kâhya sahanlıkta kalmıştı, gidenlere arkadan bakıyor-

15. Rublenin yüzde biri – ç.n.

du. Genç Dutlovlar köşeyi kıvrılınca, bir ara geride duraklayan ihtiyar Dutlov'u yanına çağırdı, onunla birlikte yazıhaneye girdiler. Kâhya masanın önündeki koltuğa oturarak:

"Sana acıyorum, ihtiyar," dedi. "Ne yapalım, sıra senindi. Hak yerini buldu. Yeğeninin yerine para ödeyecek misin, ödemeyecek misin, şimdi onu söyle!"

İhtiyar karşılık vermeden Yegor Mihayloviç'e baktı. Onun bakışına karşılık kâhya:

"Bundan kurtuluş yok. Çok uğraştım ama bir şey yapamadım," dedi.

"Parasını seve seve öderdim ama elimizde avcumuzda bir şey kalmadı. Yazın iki atımı çaldılar. Yeğenimi severim. Namuslu yaşadığımız için alnımıza böylesi yazılmış demek. O, aklına geleni söylesin." (Rezun'u kastediyordu.)

Yegor Mihayloviç eliyle yüzünü sıvazladı, esnedi. Anlaşılan, canı sıkılmıştı. Çay içme zamanı da gelmişti zaten.

"İhtiyar, günaha girme!" dedi. "Sandığının köşesini arayıver, belki küflü altınlarını bulursun. Topu topu üç yüz ruble, ne olacak! Sana öyle bir gönüllü[16] satın alırım ki, bayılırsın! Son günlerde böyle birinin olduğunu işittim."

Dutlov:

"İlde mi?" diye sordu. (İlden kenti kastediyordu.)

"Ne diyorsun, kurtulmalığı ödeyecek misin?"

"Seve seve öderdim. Tanrı adına yemin ederim, ama..."

Yegor Mihayloviç, Dutlov'un sözünü sertçe kesti:

"Bak, ihtiyar, dinle beni! Yeğenin İlyuşka'nın kendine bir şey yapmasından korkuyorum. Bugün mü olur, yarın mı, onu hemen gönderelim. Kendi elinle götüreceksin, bir terslik çıkarsa sorumlusu sensin. Allah esirgeye, ona bir şey olursa büyük oğlunu tıraş eder, askere teslim ederim. Anlıyor musun?"

Dutlov kısa bir sessizlikten sonra:

"İki kişilik kuralıları da katsaydınız, Yegor Mihayloviç, yazık değil mi bize?" dedi.

Ağlamaya, kâhyanın ayaklarına kapanmaya hazırdı.

"Kardeşim askerde öldüğü gibi, elimden bir de oğlumu ala-

16 Para karşılığında askere gitmek isteyen kişi – ç.n.

caklar. Bize niçin böyle saldırdıklarını anlayamıyorum! diye sürdürdü konuşmasını.

Yegor Mihayloviç:

"Hadi git artık," dedi. "Elimizden başka bir şey gelmez, düzenin gereği bu. İlyuşka'ya dikkat et, ondan sen sorumlusun."

Böylece Dutlov evine yollandı. Yürürken sopasını düşünceli düşünceli yolun taşlarına vuruyordu.

VII

Ertesi gün sabahın erken saatlerinde konağın "yan bölmesinin" sahanlığı önünde yol arabası duruyordu. (Bu arabayla kâhya da yolculuk ederdi.) Nedense Davul adı verilen iri kemikli doru aygır koşulmuştu arabaya. Polikey'in büyük kızı Anyutka sulusepkene, soğuk rüzgâra aldırmaksızın, aygırın yanında, göze çarpan bir korkuyla, biraz uzakta, yalınayak dikiliyor; bir eliyle hayvanı dizgininden tutuyordu. Sırtında eski bir hırka vardı. Bu hırka ailede yorgan, kürk, başörtüsü, halı, Polikey'in paltosu türünden çeşitli işlere yarardı. Polikey'in ailesinin "köşe"sinde telaş artmıştı. Ortalık henüz karanlıktı, yağmurlu günün sabah aydınlığı, şurasına burasına kâğıt yapıştırılmış pencerecikten yeni yeni içeri sızıyordu. Yorganları giysi olarak alınıp yerine annelerinin yazması bırakıldığı için, küçük çocuklar üşüye üşüye yatıyorlardı. Akulina fırındaki yemek işini bitirdikten sonra çocukları bir süre yalnız bırakmış, kocasının yol hazırlığıyla uğraşmaktaydı. Gömlek temizdi. "Açlıktan ağızlarını açan" çizmeler adamcağızın başına epeyce bir sıkıntı açacağa benziyordu. İlk iş olarak kendi giydiği biricik kalın yün çorabını çıkarıp kocasına verdi. En önemlisi de ahırda "kötü kötü" dururken İlyiç'in üç gün önce eve getirdiği bellemeden güzel ayakkabı keçeleri yapmayı akıl etmişti. Böylece çizme deliklerini tıkamış, kocasının ayaklarını ıslanmaktan korumuş olacaktı. Ayaklarını karyolanın üstüne koyarak oturan İlyiç, kemerinin kirli bir ip görünümü almamasına uğraşıyordu. Peltek küçük kız, minik yavruyu tepeden tırnağa örtüp ayaklarına dolaşan kürkü içinde, şapkasını istemesi için Nikita'ya

göndermişti. Kentten kimine iğne, kimine çay, kimine zeytinyağı, kimine tütün satın almasını Polikey'e söylemeye gelen uşaklar, telaşı daha da artırıyorlardı. Semaverini fırına sürüp İlyiç'i tavlamak için maşrapayla "çay" adını verdiği bir sıvı getiren marangozun karısı da ona kentten şeker ısmarladı.

Nikita şapkasını vermek istememişti, bu durumda Polikey İlyiç, kendininkini bir düzene sokmalıydı. Yani, dışarı fırlayan pamukları içeri tıkıp deliği çuvaldızla dikmek gerekiyordu. O da öyle yaptı. Bellemeden yapılan keçe çoraplar önce ayağına olmadı. Anyutka üşümüştü, neredeyse Davul'u bırakacaktı; kürkü Maşka kaparak onun yerine nöbete girdi. Ama Maşka da kürkü çıkarmak zorunda kaldı. Davul'u tutmaya Akulina kendisi gitti. Yalnız hırka ile terliği bırakarak ailenin bütün giyeceğini sırtına geçiren İlyiç, en sonunda işlerini bitirdi, derlenip toparlandı, arabaya bindi. Giydiklerine sıkıca sarındı, altındaki kuru otu düzeltti, bir daha sarındı, dizginleri topladı, çok temkinli insanların yaptıkları gibi bir daha sıkı sıkıya sarındı, arabayı sürdü.

Küçük oğlu Mişka koşa koşa sahanlığa çıkarak arabaya onu da almasını istedi. Mişka'nın peşinden peltek Maşka "onu da ayabaya bindiymeleyini, küyksüz üşümediğini," söylüyordu. Polikey, Davul'u durdurdu, zayıf gülümsemesiyle çocuklara gülümsedi. Akulina iki küçüğü kocasının yanına oturttu; kulağına eğilerek yeminini unutmamasını, yolda ağzına tek damla içki koymamasını fısıldadı. Polikey çocukları demirci dükkânına kadar götürdü, orada onları arabadan indirdi, bir daha sarındı, şapkasını bir daha düzeltti, kısa adımlı, temkinli bir tırısla koşan atı dehledi. Araba yürürken sarsıntıdan yanakları hopluyor, ayakları arabanın gövdesine vuruyordu. Maşka ile Mişka çıplak ayaklarıyla kaygan tepeden eve doğru çığlık atarak öyle hızlı koştular ki, köyden konak uşaklarının yanına gelmekte olan bir köpek, onlara baktı, kuyruğunu bacaklarının arasına kıstırıp havlayarak gerisin geriye kaçmaya başladı. Bunu işiten çocukların çığlığı on kat arttı.

Hava bozuktu, soğuk rüzgâr insanın yüzünü bıçak gibi kesiyordu. Karla yağmur arası ince bir sağanak İlyiç'in yüzü-

nü, soğuk dizgin uçlarıyla birlikte cepkenin yenlerine sakladığı çıplak ellerini, hamutun deri kaplamasını, kulaklarını yatırarak gözlerini kısan Davul'un yaşlı kafasını dalga dalga dövüyordu. Sonra birden kesiliyor, hava bir anda açılıyor; mavimtırak kar bulutları aralanmaya, bulutların boşluğundan güneşin ucu görünmeye başlıyordu. Ama bunlar, Polikey'in gülümsemesi gibi geçici ve neşesiz ışıldamalardı. Çevresine aldırmayan Polikey tatlı hayallere dalmıştı. Sürgüne göndermek istedikleri, askerlikle gözünü korkuttukları, yalnız aklı başında insanların dövüp sövmediği, onların dışında herkesin çiğneyip geçtiği Polikey topluca bir parayı, hem de çok miktarda parayı almaya gidiyordu işte! Hanımefendi güvenip bu iş için onu seçmişti; üstelik kendi bindiği, Davul'u koştukları kâhya arabasını da altına vermişti. Konak bekçisi filanmış gibi, dizginleri ve hamut bağları kayıştandı arabanın. Polikey daha dik oturdu, şapkasının pamuğunu düzeltti, yeniden sarındı, örtündü. Bununla birlikte İlyiç, kendisinin zengin bir konak bekçisine tıpatıp benzediğini sanıyorsa, hayallerinde biraz ileri gidiyor demekti. On binlik serveti olanlardan başlayarak bütün tüccarların kayış koşumlu arabalarla yolculuk ettiğini herkes bilir. Onlarınkine benzeyen de yalnız dizginlerdi zaten. Bunun dışında herhangi bir benzerlik hak getire! Mavi mi, yoksa siyah mı olduğu seçilemeyen pardösüsüyle sakallı bir adam oturmuştur arabanın önüne. Atının yemlenmiş mi, kendisinin tok mu olduğu, hayvanın nasıl koşulduğu, tekerlerin nasıl şınalandığı, arabacının nasıl giyinip kuşandığı, binlerle mi, yoksa yüzlerle mi alışverişe çıktığı ilk bakışta belli olurdu. Oysa Polikey'in ellerine, yüzüne, bir süre önce bıraktığı sakalına, kemerine, arabanın önüne gelişigüzel serdiği kuru ota, cılız Davul'a, aşınmış şınalara bakan her deneyimli göz, değil tüccarın, celebin, konak bekçisinin; yüzlerle, onlarla bile işi olmayan zavallı bir uşağın yolculuğa çıktığını anlayıverirdi hemen. Ama İlyiç böyle düşünmüyordu, tatlı hayallere dalmıştı. Hem de ne tatlı hayaller! Koynunda bin beş yüz ruble taşıyacak bir adamdı bugüne bugün. Dönerken isterse Davul'u köy yolundan Odest'e çevirir, aklına esen her yere gidebilirdi. Ancak İlyiç bunu yapmayacaktı; para-

ları bir rublesini bile harcamadan hanımefendisine getirip teslim edecek, kimsenin böyle yüklüce bir para taşımadığını söyleyecekti. Bir meyhanenin önünden geçerken Davul sol dizgini çekmeye, duraklamaya, sağa sapmaya başladı; ama Polikey alışveriş için kendisine verilen paralar cebinde olduğu halde, kırbacını şaklattı, duraklamadan geçip gitti. Davul başka bir meyhanenin önünde gene aynı şeyi yaptı.

Polikey öğleye doğru arabadan indi. Efendisinin adamlarının her zaman kaldıkları bir tüccarın hanının avlu kapılarını açtı, arabayı içeri soktu, atı çözdü, kafasını kuru ota yanaştırdı. Ne kadar önemli bir iş için gelmiş olduğunu anlayacaklarından emin, tüccarın ırgatları ile birlikte öğle yemeği yedi, sonra şapkasında taşıdığı mektupla birlikte bahçıvana yollandı. Polikey'i tanıyan bahçıvan, mektubu okuyunca göze batan bir kuşkuyla parayı götürme işinin gerçekten ona mı verildiğini sordu. İlyiç buna gücenmeyi bile beceremeden zayıf gülümsemesiyle gülümsedi, o kadar... Bahçıvan mektubu bir daha okudu, parayı çıkarıp Polikey'e verdi. Polikey para tomarını koynuna yerleştirdi, arabayı bıraktığı hana yöneldi. Ne birahaneleri ne de içkili yerleri gözü görüyordu. Tüm benliğini tatlı bir mutluluk sarmıştı. Kaç kez gönül okşayıcı malların, çizmelerin, cepkenlerin, şapkaların, basmaların çeşit çeşit yiyecek maddelerinin bulunduğu dükkânların önünde durduysa da, her seferinde biraz oyalanıp hoş bir duyguyla oradan uzaklaşıyor; "Hepsinden de satın alabilirim ama almayacağım işte!" diyordu. Ismarlanan şeyleri aramak için çarşıya gitti, hepsini de bulup aldı. Bir dükkânda yirmi beş ruble istedikleri sepilenmiş bir kürk için pazarlığa girişti. Satıcı, Polikey'e baktıkça onun kürkü almaya gücü yetebileceğini hiç aklı kesmiyordu. Ama Polikey koynunu göstererek isterse bütün dükkânı kaldırıp götürebileceğini söyledi. Kürkü prova etmek için istedi, eline aldı, buruşturdu, silkti, tüylerini üfledi, kötü bir koku yayıldı ortalığa. Denemek istiyormuş gibi sırtına geçirdi. Sonra içini çekerek sırtından çıkardı: "Fiyatı fazla. On beş rubleye verseydiniz, alırdım," dedi. Satıcı, kürkü öfkeyle tezgâhın üzerine fırlattı. Polikey dışarıya çıktı, hana doğru keyifle yürüdü. Akşam yemeğini yedi. Da-

vul'a suyunu, yulafını verdikten sonra fırının üstüne çıktı, zarfı çıkardı, uzun uzun baktı, okuryazar biri olarak bekçiye adresi ve üstündeki yazıları okumasını rica etti: "Bin altı yüz on yedi rublelik banknot konmuştur" diye okudu bekçi. Zarf, adi bir kâğıttan yapılmış, mührü yanık rengi bir mumdan dökülmüştü. Aynı mumdan zarfın ortasında büyük, köşelerinde dört tane küçük çıpa resmi vardı, zarfın kenarları da mumlanmıştı. İlyiç bütün bunlara baktı baktı, hepsini ezberledi, zarfın içindeki banknotların sivri uçlarına dokundu. Elinde bu kadar paranın bulunmasından çocukça bir kıvanç duyuyordu. Zarfı şapkasının deliğinden içeri soktu, şapkayı başının altına koyarak yattı. Geceleyin birkaç kez uyanıp zarfı yokladı. Onu şapkasının içinde buldukça hor görülen, küçümsenen Polikey'in bu kadar parayı yanında taşıdığını, dürüstlükle, hem de kâhyanın bile gösteremeyeceği bir dürüstlükle emaneti yerine ulaştıracağını bilmesi ona büyük, çok büyük bir haz veriyordu.

VIII

Gece yarısı tüccarın ırgatları ile Polikey, kapının sert sert vurulması ve çığlıklarla uyandılar. Bunlar, Pokrovsk'tan getirilen acemi erlerdi. Uğurlayıcılarla birlikte on kişiydiler: Horyuşkin, Mityuşkin, Dutlov'un yeğeni İlya, iki yedek, köyün muhtarı, ihtiyar Dutlov ve arabacılar... Kulübede bir kandil yanıyordu, aşçı kadın kutsal tasvirlerin altında uyumuştu. Kadın hemen ayağa fırladı, mumu yaktı. Hanın sahibi de uyandı, fırının üstünden eğilerek gelenlere baktı. İçeri girenler istavroz çıkararak sedire oturuyorlardı. Hepsi de sakindiler, kimin kimi teslim etmeye götürdüğü anlaşılmıyordu. Selamlaşıyorlar, hoşbeş ediyorlar, birbirlerine yiyecek şeyler ikram ediyorlardı. Aslını ararsanız bir bölümü susuyordu, üzgündü, ama bir bölümü de çok neşeliydi. Anlaşılan, epeyce içmişlerdi. Şimdiye dek ağzına içki koymamış olan İlya da neşeliler arasındaydı.

Köy muhtarı sordu:

"Hey çocuklar, yemek mi yiyeceksiniz, yoksa yatacak mısınız?"

İlya kürkünün önünü çözüp sedire otururken:

"Yemek yiyelim, votka da aldır," dedi.

Muhtar kısaca kestirip attı:

"Votkana başlatma şimdi!"

Öbürlerine döndü:

"Ekmeğinizi yiyin, çocuklar! Bakın uyuyorlar, kimseyi uyandırmayalım!"

Uyuyanlara bakmadan İlya bir daha üsteledi:

"Votka getirsinler buraya!"

İsteğinden kolay kolay caymayacağı anlaşılıyordu.

Köylüler büyüklerinin sözünü dinlediler, arabalardan ekmek çıkardılar, azıklarını yediler, kvas[17] isteyip içtiler; kimi döşemeye, kimi fırının üstüne uzanıp uyudular.

İlya ikide bir: "Votka verin, votka verin diyorum size!" diye bağırıyordu. Birden Polikey'i görünce, "Aa, İlyiç, İlyiç, iki gözüm, sen de mi buradasın?" dedi. "Görüyorsun ya, ben askere gidiyorum! Anamla, karımla uğurlaştım. Karım nasıl ağlıyordu, bir bilsen! Yolluk yiyecek pişirdiler... Votka getirt hadi!"

Polikey:

"Param yok," karşılığını verdi. Sonra da onu biraz olsun yatıştırmak için muayenede çürük çıkıp ordudan ihraç olması dileğinde bulundu.

"Yok kardeşim, yok, turp gibiyim, hiç hastalık geçirmedim. Nasıl ihraç olurum? Çar babamız benden daha iyi asker mi bulacak?"

Polikey doktora on ruble rüşvet veren bir köylünün askerlikten nasıl kurtulduğunu anlattı. Bunun üzerine İlya, Polikey'in yanına gelerek içini dökmek için konuşmaya başladı:

"Hayır İlyiç, her şey bitti artık. Onlar göndermek istemeseler de gideceğim. Amcam yaktı beni. Benim için para ödeyemez miydi? Ama vermedi işte, oğluna acıdı, beni kurtarmak için parasına da kıyamadı. Gördüğün gibi, beni seçtiler, gönderiyorlar... Kalmayı artık kendim de istemiyorum." (Usul, usul, kendine güveni artarak, ince bir hüznün etkisiyle konuşuyordu.) "Anama acıdım yalnız. Zavallıcık nasıl da ağlayıp sızladı. Bir de

17 Bozaya benzeyen, hafif alkollü bir içki – ç.n.

karıma. Kadıncağızı yok yere mahvettiler. Yazık değil mi? Kısacası, asker karısı artık. Evermeseler daha iyiydi. Beni niçin evermişler? Yarın uğurlamaya geleceklermiş."

Polikey:

"Neden sizleri böyle erkenden yola çıkardılar?" diye sordu. "Gönderileceğinizden haberimiz bile olmadı."

İlyuşka gülümsüyordu.

"Kendime bir şey yapacağımdan korkuyorlar da ondan. Korkmasınlar, kendime zarar vermem. Askerde de bana bir şey olmaz, ama anama acıyorum."

Sonra üzüntülü bir sesle:

"Niçin beni everdiler?" diye üsteledi.

Kapı açıldı, ihtiyar Dutlov şapkasını silkerek içeriye girdi. Kayın ağacı kabuğundan çarıkları sanki ayaklarına kayık bağlanmış gibi kocamandı.

İstavroz çıkardıktan sonra bekçiye dönerek:

"Afanasi, fener yok mu? Yulaf vereceğim hayvanlara!" dedi.

Dutlov, İlya'ya aldırmaksızın yavaşça bir mum artığını yakmaya koyuldu. Eldivenleri ile kırbacı kemerine sokuluydu, cepkenini özenle giymişti, yalnız iş-güç düşündüğünü gösteren yüzü geçim kaygısıyla gölgelenmişti; bayağı, durgun bir anlatımı vardı.

İlya, amcasını görünce sustu, gözlerini üzüntüyle iskemleye çevirdi. Sonra muhtara dönerek:

"Yermila, bana votka getir, içki içmek istiyorum," dedi.

Sesi öfkeli, hüzünlüydü.

Kvasını kaşıklamakta olan muhtar:

"Votka içmenin sırası mı şimdi? Görüyorsun, herkes yedi, içti, yattı! Bağıracak ne var?" diye çıkıştı.

"Bağıracak ne var?" sözü aklına bağırmayı getirmiş olmalıydı İlya'nın.

"Buraya baksana sen, içki veriyor musun, vermiyor musun? dedi sesini yükselterek.

Muhtar Dutlov'a döndü:

"Şunu bari sen yatıştır. Ne olur!.."

Bu sırada Dutlov feneri yakmış, işin sonu nereye varacak di-

ye merakla bekliyordu. Yeğeninin çocukça tavırlarına şaşırmışçasına, yan gözle, acıyarak baktı.

İlya başını önüne eğdi, yeniden bağırmaya başladı.

"İçki ver, yoksa rezalet çıkarırım!"

Muhtar alttan almaya başladı.

"Bırak İlya, bırak bağırıp çağırmayı! Çocukluk etme, Allah'ını seversen; iyi olmaz!"

Ama daha sözünü bitirmemişti ki, İlya yeniden fırladı, cama bir yumruk attı, avazı çıktığı kadar bağırdı:

"Alın işte size! Beni dinlemek istemediniz!"

Sonra kırmak için öbür cama koştu.

Polikuşka göz açıp kapayacak kadar kısa bir zamanda yana doğru iki kez yuvarlandı, ocağın köşesine öyle bir kaçış kaçtı ki, oradaki bütün hamamböceklerini ürküttü. Muhtar elinden kaşığını bıraktı, İlya'ya doğru koştu. Dutlov feneri elinden yavaşça yere koydu, paltosunun kuşağını çözdü, dilini şaklatarak başını iki yana salladı, kendisini pencerenin yanına bırakmak istemeyen bekçiyle, muhtarla itişip kakışan İlya'ya yaklaştı. Duruşlarına bakılırsa İlya'yı sıkıca yakalamışlardı ama amcasını elinde kuşakla görünce İlya'nın gücü on kat arttı, tutanların ellerinden sıyrıldı, yumruklarını sıkıp gözlerini belerterek ona doğru bir adım yürüdü.

"Yaklaşma bana, yoksa öldürürüm! Canavar herif! Haydut, oğullarınla birlikte beni mahvettiniz. Beni sen mahvettin! Madem böyle olacaktı, beni neden everdiniz? Yaklaşma, öldürürüm!"

İlyuşka'nın görünüşü korkunçtu. Yüzü kıpkırmızı olmuş, gözleri yuvalarından fırlamıştı. Genç, diri bedeni ateşe düşmüş gibi titriyordu. Üzerine çullanan üç kişiyi öldürebilirmiş, hem de öldürmek istiyormuş gibi karşı koyuyordu.

"Kardeşinin kanını içiyorsun, katil!.."

Dutlov'un her zamanki durgun yüzü birden parlayıverdi. Bir adım ileri yürüdü.

"İyilik yaramadı sana!" dedikten sonra, nereden geldiği anlaşılmayan bir güçle yeğenini yakaladı, ikisi birden yere yuvarlandılar, muhtarın yardımıyla gencin kollarını kıvırmaya baş-

ladılar. Bu iş en azından beş dakikalarını aldı. Sonunda köylülerin yardımıyla Dutlov yerinden doğruldu, paltosunun eteğini İlya'nın elinden kurtararak kalktı, İlya'yı da elleri arkasına bağlı olarak ayağa kaldırıp köşedeki sedire oturttu.

Dutlov boğuşmadan dolayı soluk soluğa, gömleğinin kemerini düzeltirken söyleniyordu:

"Yapma, etme, dedik, sözümüzü dinletemedik."

Bekçiye döndü:

"Başının altına cepkenini koyuver, yoksa boynu tutulur."

Feneri aldı, paltosunun belini bir iple bağladı, atlara bakmak için dışarıya çıktı.

Saçları karmakarışık, yüzü solgun, yeleği dışarı fırlamış olan İlya odayı gözden geçiriyor, sanki nerede olduğunu anlamaya çalışıyordu. Bekçi kırık cam parçalarını topladı, esmesin diye pencereye bir gocuk tıkadı. Muhtar, kvasının başına yeniden çöktü.

"Al İlyuha,[18] İlyuha! Acıyorum sana. Ama ne yaparsın! Bak, Horyuşkin de evli, kurtuluş yok askerlikten."

İlya öfkeli, soğuk bir sesle:

"Katı yürekli amcamın yüzünden bütün bunlar," dedi. "O yalnız kendi çocuklarına acır. Anam söylüyordu, kâhya gitmemem için kurtarmalık ödemesini söylemiş, 'Gücüm yetmez,' diye kestirip atmış. Kardeşimle birlikte evlerinin yapımında az mı yardım ettik. Alçak herif!"

Dutlov içeriye girdi, kutsal tasvirlerin önünde durup dua etti, üstündekileri çıkardı, sonra gelip muhtarın yanına oturdu. Aşçı kadın ona da bir tabak kvas ile kaşık getirdi. İlya yatışmıştı; gözlerini yumdu, başını katlanmış cepkeninin üstüne koydu. Muhtar sesini çıkarmadan onu göstererek başını salladı. Dutlov kollarını iki yana açtı.

"Acımaz olur muyum? Kardeşimin öz oğludur. Baktıkça içim sızlıyor. Gelgelelim, onların gözünde acımasızız. Genç ama kurnaz bir karısı vardır; aklına takmış, paramız varmış da, ödeyebilirmişiz de... Başıma kakıp durdular. Delikanlıya az acımıyorum doğrusu!"

18 İlya – ç.n.

Muhtar:

"İyi çocuktur," dedi.

"Bunlarla uğraşacak gücüm kalmadı. Yarın İgnat'ı göndereyim de, karısı gelmek istiyordu, getirsin... Gitmeden görüşsünler."

Muhtar kalktı, fırının üstüne çıkarken:

"Olur, gönder, dedi. İnsan paraya fazla değer vermemeli."

Tüccarın bir ırgadı yattığı yerden başını kaldırıp söze karıştı:

"Parası olsa yeğenine kıyar mıydı?"

Dutlov bunun üzerine:

"Ah, şu para yok mu!" dedi. "Bütün günahlar ondan çıkıyor. Kitapta bile yazılı, paradan daha fazla günah getiren nesne yoktur."

Bekçi de konuşmaya katıldı:

"Kitapta neler yazılmamış ki! Bana birisi anlattıydı. Bir tüccar varmış, çok para biriktirmiş, ama kimseye zırnık koklatmazmış. Parasını çok sevdiği için hepsini mezarına götürmeyi düşünmüş, ölümü yaklaşınca tabutuna yastığını da koymalarını buyurmuş. Kimse farkına varmamış. Sonra oğulları parayı aramaya başlamışlar, bir şey bulamamışlar. Oğullarından biri, paranın yastıkta olabileceğini akıl etmiş. Çar dahi işitmiş bunu, mezarı açmalarına izin vermiş. Ama ne olmuş, biliyor musunuz? Açmışlar, yastıkta bir şey bulamamışlar, tabut engerekle rle doluymuş, hepsini olduğu gibi yeniden gömmüşler. İşte görün, paranın aslı neymiş!"

Dutlov:

"Biliriz, günahı çoktur," dedi. "Ayağa kalktı, dua etmeye başladı."

Tasvirlerin önünde duasını tamamladıktan sonra yeğenine baktı. İlya uyuyordu. Yanına yaklaştı, ellerine bağlanan kuşağı çözdü, gitti yattı. Öbür köylü de uyumak için atların bulunduğu yere yollandı.

IX

Her şey sessizleşir sessizleşmez, Polikey suçlu gibi usulcacık aşağıya indi, yol hazırlığına koyuldu. Asker adayları ile birlik-

te burada gecelemek korkunç bir şey gibi gelmişti ona. Horozların ötüşü gitgide sıklaşıyordu. Davul, yulafının tümünü de yemişti, su istiyordu zavallıcık. İlyiç atı koştu, köylü arabalarının yanından geçip gitti. Şapka, içindeki zarfla birlikte sapasağlam duruyordu. Arabanın tekerlekleri, donmuş Pokrovsk yolunda yeniden takırdadı. Kentin dışına çıkınca Polikey birdenbire hafiflediğini hissetti. Nedense hep, birileri peşinden kovalıyormuş, onu durduracaklarmış, ellerini arkaya bağlayarak ertesi gün İlya'nın yerine onu orduya teslim edeceklermiş gibi bir duygu vardı içinde. Ayazdan mı, korkudan mı bilinmez, sırtından soğuk ürpertiler geçiyor; Davul'u ha bire kırbaçlıyordu. Karşısına ilk çıkanlar, uzun kışlık şapkalı bir papaz ile şaşı uşağı oldu. Polikey onları görünce daha da korktu. Ama kentin dışında bu korku biraz yatıştı. Davul kendi kendine yürüyordu artık, yolun ilerisi görünmeye başlamıştı. İlyiç şapkasını çıkardı, paraları yokladı. "Koynuma mı koysam, ne yapsam? Bir daha sıkıca sarınıp kuşanmak gerek. Dur, şu tümseği de geçeyim, orada arabadan inerim, yeniden sıkı sıkıya giyinirim. Şapka üstünden iyice dikili, alttaki astardan da düşmez. En iyisi eve kadar başımdan hiç çıkarmayayım," diye düşündü. Tümseği geçince Davul kendi isteğiyle, arabaya yedek at koşulmuş gibi yokuş aşağı koşmaya başladı. Davul gibi eve erken gitmeye can atan Polikey de ona engel olmadı, hayvanı durdurmak gelmedi içinden. Hanımefendisine karşı duyduğu şükran yanında onun kendisine vereceği üç altını, evdekilerin sevincini hayal etmeye başladı. Şapkasını bir daha çıkardı, mektubu elledi, sonra şapkayı başına güzelce yerleştirdi, gülümsedi. Şapkanın dıştaki büzmeleri yıpranmıştı eskiden, Akulina yırtılan bir yeri önceki gün özene bezene dikmişti, ama bunu yaparken şapkanın öbür büzmesi biraz aralanmış, Polikey karanlıkta şapkayı çıkarıp para dolu mektubu pamuğun altına derince sokayım derken orasının dikişlerini daha çok sökmüş, zarfın ucu o büzmeden dışarıya fırlamıştı.

Ortalık aydınlanmaya başladı, bütün gece uyuyamayan Polikey'i bir uyuklama tuttu. Arkaya kayan şapkasını biraz ileri iterken zarfı daha çok dışarı çıkardı, uykunun tatlı gevşekli-

ğine bıraktı kendini. Araba sarstıkça başı yan tahtaya çarpıyordu. Eve yakın açtı gözlerini. İlk hareketi şapkasına sarılmak oldu. Şapka başında sımsıkı duruyordu, içinde zarfın durduğundan emin, çıkarıp bakmadı bile. Davul'u sürdü, altındaki kuru otu düzeltti, yeniden konak bekçisi havasını takınarak, çevresine cakayla bakına bakına eve doğru ilerledi.

İşte mutfak, işte "konağın yan bölmesi", işte keten taşıyan marangozun karısı, işte konağın kendisi... Polikey buraya girecek, kendisinin ne kadar güvenilir, ne kadar dürüst bir insan olduğunu gösterecekti. "Başkasına iftira atmak kolaydır," diyecekti. Hanımefendi, "Teşekkür ederim, Polikey, al sana üç altın..." diyecek; belki beş, belki de on altın verecek; ona ikram etmek için çay, belki de votka getirmelerini buyuracaktı. Yediği soğuktan sonra votka iyi giderdi doğrusu: "On altınla bayramda şenlik yaparız, çizme satın alırım, dört buçuğunu Nikita'ya verir, borcumu öderim. Son günlerde çok askıntı olmaya başladı..." Eve yüz adım kalmamıştı ki, Polikey atı bir daha kırbaçladı, kemerini, yakasını düzeltti, şapkasını çıkardı, saçlarını düzeltti; acele etmeden elini astarın altına soktu. Eli şapkada dolaştı, şurasına burasına çabuk çabuk gitti geldi. Öbür eli de oraya daldı, yüzü sarardı, sarardı; eli yırtık büzmeden dışarı fırlayıp çıktı... Polikey dizlerinin üzerinde doğruldu, atı durdurdu; arabanın içini, otu, çarşıdan aldığı öteberiyi gözden geçirdi; koynunu, şalvarını inceden inceye aradı. Para zarfı hiçbir yerde yoktu. Saçlarını kavradı.

"Aman Allahım! Nasıl olur? Vay başıma gelenler!" diye inledi.

Geldiğini görmelerini istemediği için Davul'u hemen geriye döndürdü, şapkasını başına geçirdi; şaşıran, memnun olmayan Davul'u geldiği yönde gerisin geriye sürmeye başladı.

Davul, "Polikey'le yola gitmeyi hiç sevmem. Hayatımda bir kerecik beni zamanında yemledi, suladı diye, böyle olmayacak biçimde aldatıyor. Eve varmak için nasıl da uğraştıydım! Yorulmuştum, tam evdeki otun kokusu burnuma gelmeye başlamıştı. Şimdi beni ters yöne doğru sürüyor!" diye düşünüyor olmalıydı.

Ayağa kalkan Polikey, dizginleri Davul'un ağzını acıtırcasına çekerken bir yandan kırbaçlıyor, bir yandan da gözlerinden yaşlar akarken:

"Deh, Allah'ın cezası! Deh!" diye bağırıyordu.

X

O gün akşama kadar Polikey'i Pokrovsk'ta gören olmadı. Öğleden sonra hanımefendi birkaç kez evine adam gönderip sordurdu. Her seferinde Aksyutka koşuyordu. Akulina kocasının daha gelmediğini, belki onu tüccarın oyalayıp alıkoyduğunu ya da ata bir şey olduğunu söyledi. "Acaba topalladı mı? Geçen sefer Maksim bütün gün yolda kalmış, hep yaya yürümüş," diyordu. Aksyutka kollarını sarkaç gibi sallayarak birçok kez gidip geldi. Akulina kocası için gecikme nedenleri uyduruyor, kendini avutmaya çalışıyor ama bir türlü beceremiyordu. Göğsüne bir ağırlık çökmüştü, ertesi günkü bayram için iş yapmak gelmiyordu içinden. Marangozun karısının birkaç kez: "Tıpkı İlyiç'e benzeyen bir adam konağa kadar geldi, sonra geri dönüp gitti," diyerek Polikey'i gördüğünü söylemesi, üzüntüsünü daha da artırıyordu. Çocuklar da sabırsızlıkla bekliyorlardı babalarını. Ama onlarınki başka nedenlerden ötürüydü. Anyutka ile Maşka, kendilerine sırasıyla da olsa soğukta sokağa çıkma olanağı veren hırkadan ve cepkenden olmuşlardı. Bu yüzden yalnız entarileriyle, o da ancak evin az ilerisine kadar çıkabiliyorlar, orada hızla bir yay çizerek geriye dönüyorlardı. Onların bu hareketi konağın yan bölmesine girip çıkanların canını az sıkmıyor değildi. Bir keresinde Maşka su taşıyan marangozun karısının bacaklarına doğru öyle bir uçuş uçtu ki, kadının dizlerine çarpar çarpmaz daha başta ağıdı koyverdiyse de, perçeminin çekilmesini önleyemedi; bunun üzerine daha çok ağladı. Kimseyle tokuşmadığı zamanlar dosdoğru kapıdan içeriye fırlıyor, tekneye basarak, fırının üstüne çıkıyordu. Yalnız hanımefendi ile Akulina, Polikey'in geç kalışından ötürü gerçekten kaygılanıyorlardı; çocukların üzüntüsü ise babalarının sırtındaki giysiler yüzündendi. Hanımefendinin: "Polikey daha gelmedi mi?

Nerede kalabilir?" sorusunu yanıtlarken Yegor Mihayloviç gülümsemiş, "Bilemem!" derken de tahminlerinin doğru çıkmasına içten içe sevinmişti herhalde. Duruma önem verdiğini göstermek için de, "Öğleye dönmesi gerek," demişti.

Polikey'in durumu hakkında bütün gün kimse bir şey öğrenemedi. Ancak sonraları onun yolda şapkasız koşturup durduğunu, herkesten: "Bir zarf buldunuz mu?" diye sorduğunu gören komşu köylüler çıktı ortaya. Başka bir adam da onu yolun kıyısında uyurken görmüş. Arabaya koşulu, kösteklenmiş bir atın yanında yatıyormuş. Adam, "Polikuşka'yı sarhoş sandım. At iki gündür yemlenmemiş, sulanmamış, böğürleri birbirine geçmişti," dedi. Akulina sabaha kadar gözlerini kırpmadı, kulakları hep kirişte bekledi, ama Polikey gece de gelmedi. Çoluksuz çocuksuz bir kadın olsa, üstelik ev işlerinde yardımcısı, aşçısı filan olsa üzülmek için bol vakit bulurdu herhalde. Ama onun üzülmeye ayıracak zamanı mı vardı? Üçüncü horoz ötüp de marangozun karısı kalkınca Akulina da kalkmak, fırın işlerine girişmek zorunda kaldı. O gün bayramdı; ortalık aydınlanıncaya değin ekmeği çıkarmak, kvas yapmak, gözleme pişirmek, ineği sağmak, gömlekleri, entarileri ütülemek, çocukları yıkamak, su getirmek, komşu kadına bir an önce fırını serbest bırakmak gerekiyordu. Akulina kulağı kirişte, bütün bu işlere sarıldı. Ortalık aydınlandı, çanlar çaldı, çocuklar kalktılar; Polikey hâlâ görünürlerde yoktu. Bir gün önce ilk kar düşmüştü; tarlaları, yolları, çatıları, alaca bulaca bir kar örtüsü örtmüştü. Bugünse bayram içinmiş gibi, günlük güneşlik, bol ayazlı bir hava vardı; her şey ta uzaklardan görülebiliyor, sesler açıkça işitilebiliyordu. Ama ayakta durarak başını fırının ağzından içeri sokan Akulina gözleme pişirme işine öylesine dalmıştı ki, Polikey'in arabasıyla yaklaştığını işitmedi bile. Kocasının geldiğini ancak çocukların çığlıklarından anladı. Evin büyük kızı Anyutka kendi kendine giyinmiş, saçlarını bolca yağlamıştı. Üzerinde kabarık kabarık duran, basmadan, pembe ütüsüz yeni bir entari vardı. Hanımefendinin armağan ettiği bu entari nedense komşuların gözüne pek batardı. Saçları pırıl pırıldı, onlar için mum artığının yarısını harcamıştı; pabuçları yeni de-

ğilse bile güzeldi. Maşka henüz sırtındaki eskileri çıkarmamıştı, kir, çamur içindeydi. Temiz entarisini kirletmesin diye Anyutka, Maşka'yı yanına yaklaştırmıyordu. Babası elinde bir kesekâğıdıyla geldiğinde Maşka avludaydı. "Babaci gelmiş!" diye bağırarak Anyutka'nın önünde kapıya fırlayıverince, ablasının üstünü başını bir güzel kirletti. Daha fazla kirlenmekten korkmayan Anyutka, kardeşini hemen oracıkta bir güzel patakladı. Akulina işinin başından ayrılamıyordu. Çocuklara yalnız, "Gene başlamayın! Şimdi hepinizi sopadan geçiririm!" diye bağırırken kapıya baktı. Elinde kesekâğıdıyla içeriye giren İlyiç, hemen kendi "köşe"sine çekildi. Kocasının durgunluğu Akulina'nın gözünden kaçmadı, yüzünün ağlamakla gülümsemek arası bir havası vardı ama Akulina o sırada bunları düşünecek durumda değildi.

Fırının yanından:

"Ee, İlyiç, işin yolunda gitti mi?" diye sormakla yetindi.

İlyiç bir şeyler mırıldandı ama Akulina onun ne dediğini anlayamadı.

Bunun üzerine:

"Ha!.. Hanımefendiye gittin mi?" diye bağırdı.

İlyiç köşesinde, karyolanın üstünde oturuyor, suçlu suçlu ve mutsuz gülümsüyordu. Karısının seslenişine uzun süre karşılık vermedi.

Akulina'nın bağırması bir daha duyuldu.

"Ne oldu İlyiç? Niye geciktin?"

Polikey ondan hiç beklenmedik bir soğukkanlılıkla:

"Akulina, parayı hanımefendiye verdim. Çok memnun kaldı," dedi.

Sağına soluna daha bir tedirgin bakarak gülümsemeye başladı. Öncelikle iki şeye dikkatle bakıyordu. İri iri açılmış, tedirgin gözleri, beşikte yatan bebek ile beşiğe sarılı ipe çakılmış gibiydi. Polikey beşiğe yaklaştı, ince parmaklarıyla ipi çabuk çabuk çözmeye başladı. Sonra bakışları bebeğin yüzüne çevrildi ama o sırada Akulina tahtanın üzerine koyduğu gözlemelerle içeri girdi. İlyiç hemen ipi koynuna soktu, karyolanın üstüne oturdu.

Akulina:

"Nen var, İlyiç?" diye sordu. "Bugün keyfin pek yerinde değil."

Polikey kısaca;

"Gece uyumadım," dedi.

O sırada pencerenin arkasından bir şey hızla geçti, bir an sonra da içeriye "yukarı kızı" Aksyutka, uçarak girdi.

"Hanımefendi, Polikey İlyiç'in hemen gelmesini buyurmuş. Avdotya Mikolavna gelsin dedi... Hemen şimdi."

Polikey bir Akulina'ya, bir de kıza baktı.

"Hemen mi? Daha ne istiyor? Git söyle, şimdi geleceğim."

Bunu öylesine doğal bir sesle söylemişti ki, Akulina rahatladı. Hanımefendi belki de kocasına teşekkür etmek, ödüllendirmek istiyordu.

Polikuşka kalktı, dışarıya çıktı. Akulina ise tekneyi alıp iskemlenin üstüne koydu. Kapının yanındaki kovalardan soğuk, ocaktaki tencereden de sıcak su koyarak ılıştırdı, kollarını sıvadı, suya elini soktu.

"Maşka, hadi gel, yıkayayım seni," dedi.

Peltek, mızmız kız ağlamaya başladı.

"Gel, Allah'ın belası, temiz gömlek giydireceğim sana. Geber, e mi? Gel, hadi, daha ablanı da yıkayacağım."

Bu arada Polikey, "yukarı kızının" peşinden değil, bambaşka bir yere gitti. Sofada, duvarın yanında dimdik yükselen bir merdiven vardı, çatıya çıkardı. Sofaya girince Polikey sağına soluna baktındı, kimseyi görmeyince başını eğerek, çevik adımlarla koşarcasına merdivenden tırmandı.

Hanımefendi, saçlarını tarayan hizmetçisi Dunyaşa'ya sabırsızlıkla:

"Ne demek bu? Bak, Polikey hâlâ gelmedi. Nerde kaldı bu adam? Niçin gelmiyor?" diye soruyordu.

Aksyutka uşaklar bölmesine bir daha koştu, dar sofaya uçarak girdi. İlyiç'e seslendi. Maşka'yı yıkadıktan sonra az önce bebeği tekneye oturtmuş olan Akulina, çocuğun çığlıklarına aldırmaksızın seyrek saçlarına su döküyordu. Bebek bağırıyor, yüzünü buruşturuyor, minicik zayıf elleriyle kendini korumaya çalışıyordu. Akulina iri ellerinden biriyle bebeğin çu-

kur çukur yumuşak sırtını tutuyor, öbürüyle de yıkıyordu. Haberci kızın seslenişi üzerine büyük bir tedirginlik içinde çevresine bakınarak:

"Baksana şu adama, bir yerde uyuyup kalmasın!" dedi.

O sırada marangozun karısı, göğsü bağrı açık, saçları henüz taranmamış, eteğini tuta tuta tavan katına, kuruyan entarisini almak için çıkmaktaydı. Birden yukarıdan bir çığlık yükseldi. Marangozun karısı dört ayak üstü, geri geri, koşmaktan çok yuvarlanarak merdivenden aşağıya indi.

"İlyiç! İlyiç!" diye bağırıyordu.

Akulina bebeği ellerinden bıraktı. Marangozun karısı ağlarken;

"Kendini asmış!" diye bir çığlık daha attı.

Bebeğin yumak gibi sırtüstü gelerek, ayakları havada, başının suya battığını fark etmeyen Akulina, sofaya koştu. Marangozun karısı:

"Kirişte... asılı," dedi, fakat Akulina'yı görünce durdu.

Akulina merdivene atıldı, komşu kadının kendisini tutmasına vakit bırakmadan koşarak yukarıya çıktı. Ve korkunç bir çığlık attıktan sonra oraya yığılıverdi. Her köşeden koşup gelen insanlar onu yakalamasalardı, aşağıya düşüp parçalanabilirdi.

XI

Kalabalığın şaşkınlığı arasında birkaç dakika hiçbir şey anlaşılamadı. Toplananların sayısı arttıkça artıyor; herkes bağırıyor, konuşuyor, çocuklar, ihtiyar kadınlar ağlıyorlardı. Akulina kendinden geçmiş yatıyordu. En sonunda marangozun yanında koşarak gelmiş olan kâhyayla birlikte yukarıya çıktılar. Marangozun karısı, Polikey'in böyle bir şey yapacağı aklının köşesinden geçmezken, entarisini almak için yukarıya çıktığını, onu orada kendini asmış gördüğünü belki yirminci kez anlattı. "Baktım, bizim İlyiç, şapkası da yanında tersyüz edilmiş duruyor. Bir de ne göreyim, ayakları sallanmıyor mu! Beni bir titremedir aldı. Kolay mı, adam kendini asmış, ben de karşısında duruyorum! Aşağıya nasıl indiğimi bilmiyorum artık. Allah'ın

işi işte, nasıl kurtulduğuma kendim de şaştım! Esirgemiş Yaradan! Kolay mı sandınız! Merdiven basamaklarındaki şu dikliğe, şu yüksekliğe bakın! Kurtulamazdım vallahi!"

Yukarıya çıkanlar da aynı şeyi anlatıyorlardı. Yalnızca gömlek ve pantolon giymiş olan İlyiç, beşikten çözmüş olduğu iple kirişte asılı duruyordu. Tersine çevrilen şapkası da oradaydı. Cepkeni ve hırkası düzenli bir biçimde katlanmış olarak yanındaydı. Ayakları yere değiyordu ama cansızdı, bir cesetti artık. Akulina kendisine gelir gelmez gene merdivene atıldıysa da, onu oraya bırakmadılar.

Köşeden birden peltek kızın çığlığı işitildi:

"Anneciğim, Smoyka'nın ağzına su dolmuş!"

Akulina yeniden ellerden sıyrıldı, "köşe"sine koştu. Bebek teknede sırtüstü, kımıldamadan yatıyor, bacakları bile oynamıyordu. Akulina çocuğu kaptığı gibi çıkardıysa da çocuk soluk almıyor, hareket etmiyordu. Zavallı anne onu karyolanın üstüne fırlattıktan sonra, öne eğilerek öyle şiddetli, kulak çınlatıcı, korkunç bir kahkaha attı ki, ilkin gülmeye başlayan Maşka kulaklarını tıkayarak ağlaya ağlaya sofaya koştu. Kalabalık ağlama-sızlamalarla "köşe"ye doldukça doluyordu. Bebeği alıp götürdüler, göğsünü, sırtını ovdular, ama çabalarının hepsi boştu. Akulina yatakta debeleniyor, kahkaha atıyordu durmadan. Kahkahaları işitenler dehşete düşüyorlardı. Sofada toplanan bu çeşit çeşit insan –kadın, erkek, ihtiyar, çoluk, çocuk– kalabalığını görünce, konağın yan bölmesinde bu kadar çok insanın nasıl barındığına şaşmamak elde değildi. Herkes sağa sola koşturuyor, konuşuyor, çoğu ağlıyor ama kimse bir şey yapamıyordu. Söylediklerini henüz işitmeyenleri buldukça marangozun karısı beklemediği görüntü karşısında nasıl allak bullak olduğunu, merdivenden düşmekten nasıl kurtulduğunu anlata anlata bitiremiyordu. Kadın hırkası giymiş olan pinpon büfeci, ölen beyefendi zamanında bir kadının kendini su bendine atarak boğulduğunu hatırladı. Kâhya, gelmeleri için papaza, köy bekçisine haber saldı; yukarıya nöbetçi dikti. Gözleri yuvalarından fırlayan "yukarı kızı" Aksyutka, bir delikten çatıya bakıp duruyor, orada bir şey görmediği halde gözlerini delik-

ten ayırıp da hanımına durumu bildirmeye gidemiyordu. Hanımefendinin eski oda hizmetçisi olan Agafya Mihaylovna, sinirlerini yatıştırmak için bir bardak çay getirmelerini istiyor, ağlıyordu.

Anna nine, zeytinyağından yumuşamış, becerikli elleriyle ölü bebeği sarıp sarmaladı, sehpanın üstüne yatırdı. Kadınlar, Akulina'nın yanında seslerini çıkarmadan ayakta dikiliyorlardı. "Köşe"de birbirine sarılan Polikuşka'nın çocukları annelerine bakıp bakıp ağıdı koyveriyorlar, sonra susuyorlar, yine bakıyorlar, birbirlerine daha çok sarılıyorlardı. Kalabalığı gördükçe gelen köylüler, çocuklar, sahanlığın önünde birikmişlerdi; korkulu gözlerle kapıya, pencerelere bakıyorlar, bir şey görüp anlamadıkları için, ne olup bittiğini birbirlerine soruyorlardı. Biri marangozun karısının bacağını baltayla kopardığını, öbürü çamaşırcı kadının üçüz doğurduğunu, bir başkası, aşçının kedisinin kudurup herkesi ısırdığını anlatıyordu. Ama işin doğrusu yavaş yavaş duyuldu, en sonunda hanımefendinin kulağına kadar vardı. Kadıncağızı korkunç habere hazırlayamamışlardı bile. Patavatsız Yegor her şeyi olduğu gibi söyleyiverdi; hanımefendinin sinirlerini o kadar bozdu ki, kadın uzun süre kendine gelemedi.

Kalabalık durumu öğrendikçe yatışıyordu. Marangozun karısı semaveri ocağa sürdü, çay kaynattı. Bu sırada çağrılmadıklarını fark eden yabancılar, orada daha fazla kalmayı yakışıksız buldular. Çocuklar sahanlığın önünde kavgaya başlamışlardı bile. Herkes işin doğrusunu öğrenmişti artık, istavroz çıkarıp yavaş yavaş dağılıyorlardı. Ama birisinin, "Hanımefendi! Hanımefendi geldi!" diye bağırdığını işitince kalabalık yeniden toplandı, hanımefendiye yol vermek için yana çekildiler. Onun ne yapacağını görmek istiyorlardı. Yüzü soluk, gözleri yaşlı olan hanımefendi, eşikten sofaya geçti. Akulina'nın "köşe"sine girdi. Kapıda yirmi, otuz baş yan yana, içeriye bakıyordu. Gebe bir kadın, pek sıkıştırılmış olacak ki, bir çığlık attı ama bu durumdan hemen yararlanarak kendine önde bir yer kaptı. Hanımefendiyi Akulina'nın "köşe"sinde görmemek olur muydu hiç! Uşaklar için bu, şenliğin sonunda atılan maytaplar gibiy-

di. Şenlik maytapları olsun, ipekli, dantelalı giysileriyle Akulina'nın "köşe"sine giren hanımefendi olsun, onlar için aynı güzel şeylerdi. Hanımefendi, Akulina'ya yaklaştı, ellerinden tuttu, ama Akulina ellerini geriye çekti. Yaşlı uşaklar onun bu davranışını onaylamadıkları için başlarını salladılar. Hanımefendi:

"Akulina! Yavruların var, kendine acı," dedi.

Akulina bir kahkaha attı, ayağa kalktı:

"Benim yavrularım iyidir, güzeldir..."

Sonra çabuk çabuk:

"Paralar bende değil, diye mırıldandı. İlyiç'e parayı almamasını on kez söyledim. Aklını çeldiler senin, dedim. Onu siz kandırdınız, efendim. Para pul istemem, böyle şeyler sana yaramaz, dedim."

Sonra çılgınca kahkahalar atmaya başladı.

Hanımefendi geriye döndü, hastabakıcıdan hardal istedi, "Soğuk su getirin!" diye bağırdı, kendisi de su aramaya başladı. Ama Anna ninenin önünde duran ölü bebeği görüverince yüzünü yana çevirdi; oradakilerin hepsi onun yüzünü eşarpla örterek ağladığını gördüler. Anna nine, bebeğin yüzünü bezle çabucak örttü; şişmiş becerikli elleriyle küçük ölünün kolunu düzeltti. Sonra dudaklarını ısırıp gözlerini iyice kısarak öyle bir ah çekti ki; onun bu hareketinden ne kadar iyi yürekli bir kadın olduğunu herkes anlamış olmalıydı. (Bunları hanımefendi görmediyse yazık oldu; hepsi de onun için yapılmıştı, çok hoşuna gidecekti.) Ama hanımefendi bunları görmemişti, çünkü hiçbir şey görecek durumda değildi. Hüngür hüngür ağlıyordu, isteri nöbetine tutulmuş gibiydi. Birkaç kişi hanımefendiyi koltuklayarak sofaya, oradan da eve götürdüler. Evlerine dağılırlarken: "Hepsi onun yüzünden oldu," diye düşünüyorlardı. Akulina durmadan gülüyor, saçma sapan şeyler söylüyordu. Onu başka "köşe"deki bir odaya çıkardılar, kanını aldılar, kolunu hardallı bezlerle sardılar, başına buz koydular. Akulina hiçbir şey anlamıyor, kahkaha üstüne kahkaha atıyordu. Öyle şeyler söylüyor, öyle garip şeyler yapıyordu ki, onun hareketlerini görenler kendilerini tutamayarak gülüyorlardı.

XII

Pokrovsk konağında bayram neşesizdi. Havanın güzel olmasına karşın halk eğlenmeye çıkmıyordu. Kızlar şarkı söylemiyorlardı; kentteki fabrikadan dönen işçiler ne armonika ne balalayka çalıyorlar ne de kızlarla dans ediyorlardı. Hepsi köşelerinde oturuyor, konuşsalar bile, aralarında kötü biri varmış da onları işitecekmiş gibi usul usul konuşuyorlardı. Gündüzün gene önemli bir şey olmadı, ama ortalık kararır kararmaz köpekler ulumaya başladı, sert bir rüzgâr çıkarak bacalarda uğuldadı. Uşakların üstüne öyle bir korku çöktü ki, mumu olanlar kutsal tasvirlerin önünde yaktılar, köşelerinde yalnız oturanlar o geceyi birlikte geçirmek için horantası çok komşularının evlerine gittiler. Ahır bakıcıları dışarı çıkamadılar, o yüzden zavallı hayvanlar o gece yemlenmeden kaldı. Şişelerdeki kutsal suyun hepsi kullanılıp bitirildi. Birçokları çatı katında birinin ağır adımlarla yürüdüğünü işittiler, demirci bir yılanın çatıya uçtuğunu gördü. Polikey'in "köşe"sinde evde oturanlardan kimse kalmamıştı. Çocuklar ve çıldıran anne başka yerlere götürülmüşlerdi. Orada ölü bebek ile iki yaşlı kadın ve gezici bir rahibe vardı. Rahibe bıkmadan usanmadan dua üstüne dua okuyordu. Bu dualar ölen çocuk için değil, üst üste gelen belalar dolayısıylaydı. Hanımefendi böyle istemişti. Yaşlı kadınlar bile rahibe kofizma duası okur okumaz yukarıdaki kirişin sallanmaya başladığını işittiler. Marangozun karısı evine çocuğunun vaftiz annesini çağırmıştı; onunla birlikte bütün gece uyumadılar, haftalık yedek çayı içip bitirdiler. Onlar da yukarıdaki kirişin çatırdadığını, içi dolu çuvallar düşüyormuş gibi gürültüler geldiğini işittiler. Nöbetçi köylüler uşaklara cesaret vermeselerdi, tümü o gece korkudan öbür dünyayı boylardı. Erkekler sofada yatıyorlardı. Sonradan onlar da tavandan gelen tuhaf sesler işittiklerini söylediler. Oysa o gece sakin sakin acemi erlerden söz etmişler, ekmek yemişler, hatır hatır kaşınmışlar, en başta da sofayı öyle bir köylü kokusuyla doldurmuşlardı ki, bir ara oraya giren marangozun karısı yere tükürerek, "Köylü milleti işte, onlardan başka ne beklenir ki!" diye söylenmişti. Ama

ne olursa olsun, tavanda kendini asmış bir adam vardı. Sanki kötü ruh gelip geniş kanatlarını gererek konağın yan bölmesini örtmüştü. Zavallı insanlar kötü ruhun varlığını yakından duyuyorlar, korkudan ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Bu insanlar niçin böylesine korkmuşlardı, korkmakta haklı mıydılar, orasını bilmiyorum. Gene de haklı olduklarını sanmam. Öyle sanıyorum ki, yürekli bir adam bu korkunç gecede eline bir mum ya da fener alıp, istavroz çıkararak ya da çıkarmaksızın tavana tırmandıktan sonra mumun ışığıyla gecenin karanlığını ve korkusunu dağıta dağıta, kirişleri, kum yığınını, örümcek kaplı fırın bacasını, marangozun karısının almayı unuttuğu entariyi aydınlata aydınlata İlyiç'e kadar yaklaşarak korkuya kapılmadan feneri yüz yüksekliğine kaldırıp baksaydı; gömleğinin yakası açık, göğsünde haçı olmayan bir ölüyle karşılaşacaktı. İp uzadığı için ölünün ayakları yere değiyordu. Zayıf gövdesi ölgünce yana kıvrılmış, başı göğsüne düşmüştü. Gözleri açıktı ama bu gözler artık görmüyordu. İyilikçi yüzünde uysal, suçlu bir gülümseme vardı. Bu ölünün her şeyinden bir dinginlik, bir sessizlik akıyordu. İlyiç haçını çıkarıp kirişin üstüne koymuştu, bununla birlikte görünüşü hiç de korkunç değildi. Karyolasının köşesine çekilip, dağınık saçları, ürkek gözleriyle gökten çuvalların düştüğünü söyleyen marangozun karısı, ondan çok daha korkunç ve ürkütücü olsa gerekti.

Yukarıda, yani hanımefendinin konağında da yan bölmedeki gibi bir korku hüküm sürüyordu. Hanımefendinin odası kolonya ve ilaç kokusuyla dolmuştu. Dunyaşa sarı balmumu ısıtıyor, merhem yapıyordu. Bu merhemin ne işe yaradığını bilmem, ama hanımefendinin her hastalanışında bunun yapıldığını çok iyi biliyorum. O gün sinirleri hastalık derecesinde bozuktu. Dunyaşa'ya yardım etmek için oraya o gece teyzesi de gelmişti. Öbür hizmetçi kız ve ayak işlerine koşan Aksyutka ile birlikte dört kişi hizmetçi odasında oturuyorlar, alçak sesle konuşuyorlardı.

Dunyaşa:

"Yağı kim getirecek?" diye sordu.

Hizmetçi kız korkulu bir sesle:

"Avdotya Mikolayevna, ben yağ mağ getirmem," dedi.

Aksyutka:

"Ben tek başıma koşuveririm, korkmam!" dediyse de onun da içine bir korku düştü.

Dunyaşa hemen:

"Hadi, akıllı kızım, Anna nineye koşuver! Yağ bardağın içindedir, dökmeden getir," dedi.

Aksyutka bir eliyle eteğini topladı, bu yüzden bir kolunu sallayamıyordu, ama öbür kolunu gidiş doğrultusuna iki kat fazla sallayarak uçtu gitti. Çok korkuyordu. Yolda birini, sözgelişi kendi annesini görse ya da sesini işitse, korkudan ödü patlardı herhalde. Gözlerini kapatmıştı, çok iyi tanıdığı çılgada koşuyor, koşuyordu...

XIII

Gür bir erkek sesi Aksyutka'nın tam kulağının dibinde, "Hanımefendi uyuyor mu, yoksa uyanık mı?" diye sordu. Aksyutka iyice kıstığı gözlerini açınca, karşısında konağın yan bölmesinden daha yüksek duran bir karaltı gördü. Bir çığlık atarak hemen geriye döndü, öyle hızlı koşmaya başladı ki, eteği bile arkasından zor yetişiyordu. Bir sıçrayışta konağın sahanlığına, ikinci sıçrayışta hizmetçiler bölmesine geldi; yabanıl bir çığlıkla kendini yatağa dar attı. Dunyaşa, teyzesi ve öbür hizmetçi kız oldukları yerde donakaldılar. Henüz kendilerine gelmemişlerdi ki, ilkin holde, sonra kapının önünde ağır ağır ilerleyen kararsız ayak sesleri işittiler. Dunyaşa elindeki merhemi yere düşürerek hanımının yanına koştu, ikinci hizmetçi duvarda asılı duran etekliğin arkasına gizlendi. Aralarında en yürekli olan, Dunyaşa'nın teyzesi kapıya arkadan dayanmak istedi, ama o sırada kapı açılarak içeriye yaşlı bir köylü girdi. Bu, kayık gibi geniş çarıklar giymiş olan Dutlov'du. Kızların korkusuna aldırmaksızın gözleriyle duvarda bir aziz resmi aradı, köşede asılı küçük tasvir kutusunu göremediği için fincan dizili dolaba[19] dönerek istavroz çıkardı. Şapkasını pencerenin önüne koyduk-

19 Aziz tasvirlerinin konulduğu dolap sanıyor – ç.n.

tan sonra, koltuğunun altını kaşımak istiyormuş gibi elini gocuğunun içine derince soktu, oradan çıpa biçiminde, beş yerine yanık rengi mühür basılmış bir zarf çıkardı. Dunyaşa'nın teyzesi elini göğsüne götürüp güçlükle konuşarak:

"Aman, Semyon Dutlov, ödümü patlattın!" dedi. "Bak, zor konuşuyorum, yüreğim ağzıma geldi."

Eteğin arkasından çıkan ikinci kız:

"Böyle paldır küldür içeri girilir mi?" diye söylendi.

"Hanımefendiyi de telaşlandırdınız. Sormadan etmeden hizmetçiler bölümüne girilir mi? Köylü işte, ne olacak!"

Dutlov kimseden özür dilemeden hanımefendiyi görmek istediğini söyledi.

Dunyaşa, bu kaba köylünün davranışına karşılık:

"Hanımefendi hasta," diye tersledi onu.

Bu sırada Aksyutka, kulakları çınlatan çirkin bir sesle gülerek tekrar başını yastıkların arasına soktu. Kahkaha attıkça pembeleşen boynundan, kızaran yanaklarından etinin kopup gitmesinden korkuyormuş gibi, başını oradan bir saat kadar çıkarmadı. Dunyaşa ile teyzesi bu delişmen kıza epeyce çıkıştılar. Koca koca insanların bir köylüden korkmaları Aksyutka'nın çok garibine gitmişti; gülmekten kendini alamıyor, pabuçlu ayakları hop hop oynarken bütün gövdesi titriyordu.

Dutlov durdu, küçük yaramaza neler olduğunu anlamak ister gibi dik dik baktı ama bir anlam veremeyince konuşmasını sürdürdü.

"Demek öyle! Çok üzüldüm. Ne olur, kendisine bir köylünün para dolu bir mektup bulduğunu söyler misiniz?"

"Ne parası?"

Dunyaşa durumu hanımına bildirmeden önce mektubun üstündeki adresi okudu, Dutlov'dan, İlyiç'in kentten getirmesi gereken bu parayı nereden, nasıl bulduğunu sordu. Her şeyi öğrendikten sonra, hâlâ gülmeye devam eden haberci kızı zorla hole çıkararak, hanımının yanına gitti. Hanımefendi, Dutlov'u içeri almak istemiyordu. Dunyaşa ise bu konuda fazla bir şey açıklamamıştı. Dutlov ne yapacağını bilemez bir durumdaydı.

Hanımefendi:

"Benim bütün bu olanlara aklım ermiyor. Ne parası, hangi köylü? Şimdi kimseyi göremem. Beni rahat bırakın," demişti.

Dutlov zarfı elinde evirdi çevirdi.

"Şimdi ben ne yapacağım? Az para değil ki! Bir daha oku bakalım kızım, burada ne yazıyor?"

Dunyaşa adresi ona bir daha okudu. Dutlov bir türlü inanamıyordu. Paraların hanımefendiye ait olmayabileceği, ona adresi yanlış okudukları gibi bir kanıya kapılmıştı. Bunun üzerine Dunyaşa bir kez daha okudu. Adam içini çekti, zarfı koynuna soktu, dışarı çıkmak için kapıya yöneldi. Çıkarken de:

"Anlaşıldı, bu parayı bekçiye vereceğiz," dedi.

Zarfın, köylünün koynunda kayboluşunu seyreden Dunyaşa, onu durdurarak:

"Dur bakayım!" dedi. "Bir kez daha deneyeyim. Mektubu da ver."

"Semyon Dutlov'un yolda bulduğunu söyleyin."

"Peki, hadi ver şunu!"

"İçinde yalnız mektup var sandım. Bir köylüye okuttum, meğer para da varmış."

"Hadi, ver artık!"

Değerli zarfından ayrılmak istemeyen Dutlov, durmadan konuşuyordu:

"Kötü bir şey olmasın diye, eve bile uğramadım. Böyle söyleyin. Doğruca buraya geldim."

Dunyaşa zarfı aldı, ikinci kez hanımının yanına yollandı. Hanımefendi sert bir sesle onu kapıda durdurdu:

"Ah, gene mi aynı konu, Dunyaşa! Bana bu paralardan söz etme, Tanrı aşkına! Polikuşka'yı gözlerimin önüne getiriyorum da..."

Dunyaşa diretiyordu:

"Efendim, köylü parayı kime vereceğini soruyor."

Hanımefendi zarfı açtı, paraları görür görmez yerinden sıçradı, sonra derin düşüncelere daldı.

"Uğursuz paralar! Bunlar iki kişinin başını yedi! Hemen al götür!"

"Dutlov bulmuş, efendim. Gitsin mi, yoksa kendisini görecek misiniz?"

Dunyaşa ağırdan alıyordu. Biraz daha bekledikten sonra:

"Paranın hepsi tamam mı? Eksilmiş mi, hanımcığım?" diye sordu.

Hanımefendi, Dunyaşa'nın elini yakaladı.

"Gözüm görmesin bu paraları! Uğursuzdur bunlar. Ona söyle, isterse kendisinin olsun."

Sonra şaşkın şaşkın duran Dunyaşa'ya baktı.

Karşısında çocuk varmış gibi gülerek konuşan Dunyaşa:

"Bin altı yüz ruble az para değil," dedi.

Hanımefendi sabırsızlanıyordu.

"Alsın götürsün, diyorum sana! Ne dediğimi anlamadın mı daha? Bu paralar uğursuz, fazla başımı ağrıtma! Bırak, nasıl bulduysa öyle alıp götürsün. Hadi git, git hadi!"

Dunyaşa, hizmetçiler bölmesine varınca Dutlov:

"Nasıl, tamam mıymış?" diye sordu.

Zarfı köylüye uzatan Dunyaşa:

"Bir kere de kendin say," dedi. "Paraları sana vermemi buyurdu."

Dutlov şapkasını koltuğunun altına aldı, iki büklüm eğilerek saymaya başladı. Bir ara evde hesap kutusu[20] olup olmadığını sordu. Hanımefendinin aklı karıştığı için sayma işini kendisine bıraktığını sanıyordu.

Dunyaşa öfkelenerek:

"Git de evinde say! dedi. Senin bunlar, hepsi senin! İstemem, gözüm görmesin, kim getirdiyse ona ver!" dedi.

Dutlov oturduğu yerden gözlerini Dunyaşa'ya çevirdi. Dunyaşa'nın teyzesi ellerini sallayarak:

"Aman Tanrım, başına talih kuşu kondu! Bakın şu işe!" diye haykırdı.

"Şaka yapmıyorsunuz ya, Avdotya Nikolayevna?"

Bunu söyleyen ikinci hizmetçi kulaklarına inanamıyordu.

Dunyaşa canının sıkıldığını gizlemeden:

---

20 Bir kutuda on sıra üstüne dizilmiş onar adet, miller üzerinde gidip gelen yuvarlaklar hesap yapmaya yaramaktadır – ç.n.

"Şimdi şakanın sırası mı? dedi. Köylüye vermemi buyurdu. Al hadi paranı, durma buralarda! Dünya bu; kimi güler kimi ağlar...

Teyzesi:

"Az değil, bin altı yüz ruble!" dedi.

Dunyaşa:

"Daha da fazla," diye karşılık verdi. "Artık aziz Nikola'ya on kapiklik bir mumu esirgemezsin. Hey, sana ne oluyor, daha anlamadın mı? Yoksulun birine çıksa gene iyiydi, adamın bir sürü kendi parası var."

En sonunda Dutlov işin şaka olmadığını anladı, saymak için önüne yaydığı banknotları toplayıp zarfa koymaya başladı. Elleri titriyordu, bir yandan da kızların kendisiyle alay edip etmediklerini anlamak için bön bön yüzlerine bakıyordu. Dunyaşa parayı da köylüyü de küçümsediğini göstermek için:

"Vah vah, zavallı daha kendine gelemedi. Üstelik sevincinden ne yapacağını iyice şaşırdı," dedi. "Ver, şunları zarfına koyuvereyim."

Dunyaşa zarfı almak için elini uzattı ama Dutlov vermedi, paraları avcunda topak yaparak şapkasına davrandı.

"Nasıl, iyi oldu, değil mi?" diye sordu Dunyaşa.

"Ne diyeyim, bilmem ki, vallahi..."

Sözünü bitiremedi. Yalnız elini salladı, gülümsedi. Neredeyse ağlayacaktı. Çıkıp gitti.

Hanımefendinin odasında çıngırak çaldı.

"Verdin mi?"

"Verdim."

"Ee, memnun oldu mu?"

"Sevincinden deliye döndü."

"Ah, çağır onu! Nasıl bulduğunu soracağım. Buraya çağır, ben odadan çıkmak istemiyorum."

Dunyaşa koşarak çıktı, köylüye holde yetişti. Daha şapkasını bile giymemiş olan köylü, öne eğilerek elindeki keseyi açmaya çalışıyor, para destesini de dişlerinin arasında tutuyordu. Sanki paralar keseye girmedikçe onun olmayacakmış gibi bir his vardı içinde. Dunyaşa onu çağırınca irkildi.

"Ne var, Avdotya... Avdotya Nikolayevna? Geri mi almak istiyor yoksa? Ne olur, siz bana arka çıkın, vallahi size bal getiririm."

"Çok getirdin! Bilirim..."

Kapı bir daha açıldı, köylüyü hanımefendinin odasına götürdüler. Tüm neşesi kaçmıştı adamcağızın. Odalardan geçerken sanki tarlada ekinleri çiğnemek istemiyormuş gibi ayaklarını kaldıra kaldıra, çarıklarıyla gürültü etmeden yürüyor; bir yandan da korku içinde: "Geriye dönüp kaçsam mı, ne yapsam! Gitmemek en iyisi!" diye düşünüyordu. Çevresinde gördüklerinden iyice şaşkına dönmüştü. Bir aynanın önünden geçti, birtakım çiçekler, çarıklı ayaklarını kaldıran bir köylü, ufacık gözlü bir efendi resmi, yeşil bir teknecik, sonra beyaz bir şey gördü. Bakın bakın, bu beyaz şey konuşmaya başladı! Meğer hanımefendinin kendisi değil miymiş bu konuşan nesne? Şaşkın şaşkın bakınmaktan başka bir şey yapmıyordu Dutlov. Nerede olduğunu bilmiyor, çevresini sis içinde görüyordu.

Dutlov sen misin? diye sordu hanımefendi.

"Evet, efendimiz. Elimi bile sürmedim. Çok üzüldüm, efendim. Çabuk gelmek için atı öyle hızlı sürdüm ki!"

Hanımefendi küçümseyen, ama iyilikçi bir gülümsemeyle:

"Şansın varmış, paraların hepsi senin olsun," dedi.

Köylü gözlerini açmış, bel bel bakıyordu.

"Senin gibi dürüst bir adamın eline geçtiği için kıvançlıyım. Güle güle harca. Ee, sevindin mi, bakayım?"

"Sevinilmez mi! Sevindim, efendim! Sizin için Tanrı'ya dua edeceğim. Çok mutluyum. Tanrım uzun ömürler versin. Ama size karşı görevlerimizi gereği gibi yerine getiremiyoruz biz köleleriniz."

"Nerede buldun parayı?"

"Hanımefendimiz için her zaman dürüstlükle çalışmalıyız, yoksa..."

Dunyaşa:

"Efendim, şaşırdı iyice," dedi.

"Askere gidecek yeğenimi götürmüş, geriye dönüyordum; yolda buldum zarfı. Herhalde Polikey getirirken düşürmüş."

"Peki, hadi git, kuzum! Memnun oldum."

"Ben de memnun oldum."

Köylü odadan çıkarken teşekkür etmediğini, hanımına karşı gerektiği gibi saygılı davranmadığını anımsadı. Hanımefendi ile Dunyaşa arkadan bakıp gülümserlerken, o ekin tarlasında yürürcesine ayaklarını havaya kaldırıyor, koşmamak için kendini zor tutuyordu. Geriye çağıracaklarmış, durdurup elindekileri alacaklarmış gibi bir duygu içindeydi.

XIV

Dutlov açık havaya çıkar çıkmaz yolun kenarındaki küçük ıhlamur ağaçlarının altına gitti, kesesini çıkarmak için kuşağını da çözerek paraları desteleyip saymaya başladı. Ağzından hiç ses çıkmadığı halde, dudakları uzaya yayıla oynayıp duruyordu. Paraları yeniden tomar yapıp kuşağına bağladıktan sonra istavroz çıkardı, sarhoşun sürdüğü araba gibi yalpalaya yalpalaya yürüdü gitti. Kafasına üşüşen koyu düşüncelerden dolayı, karanlığın içinde karşısında bir köylünün durduğunu neden sonra fark etti. Adama seslendi. Bu, elinde sopası, uşakların evleri yöresinde nöbet bekleyen Yefim'di. Yalnızlıktan, can sıkıntısından bunalmış olmalıydı. Dutlov'u tanıyarak sevinçle bağırdı:

"Vay, sen misin, Semyon dayı? Ee, askerleri götürdün, geldin mi?"

"Götürdük. Burada ne yapıyorsun, bakayım?"

"İlyiç kendini asmış da, onu bekliyorum."

"Ya! Deme! Hani nerede?"

Yefimka sopasıyla yan bölmenin karanlık çatısını gösterdi.

"Nah şurada! Tavan katında asılı duruyormuş."

Dutlov köylünün kolu doğrultusuna baktı, hiçbir şey görmemekle birlikte yüzünü buruşturdu, gözlerini kıstı, başını salladı.

Yefim:

"Arabacı, polisin de geldiğini söyledi," dedi. "Ölüyü indireceklermiş şimdi. Geceleyin korkunç oluyor, be dayı! Yukarıya

çıkmamı emretseler bile çıkamam, vallahi. Yegor Mihaliç döve döve öldürse gene çıkamam."

Dutlov kendi kendine söyleniyordu:

"Günaha girmiş! Günaha girmiş!"

"İlgilenmedi," demesinler diye söylüyordu bunları, oysa ağzından neler çıktığını kendi de bilmiyor, bir an önce evine gitmek istiyordu. Fakat Yegor Mihaliç'in sesi onu durdurdu.

Kâhya sahanlıktan:

"Hey, nöbetçi, gel buraya!" diye bağırdı.

Yefimka ses verince kâhya sordu:

"Yanında duran adam kim?"

"Dutlov."

"Semson, sen de gel, hadi!"

İkisi sahanlığa yaklaşınca arabacının elindeki fenerin ışığında Yegor Mihayloviç, Dutlov'u göstererek:

"İşte, ihtiyar da bizimle gelir," dedi.

Dutlov bir tuhaf olduysa da, yapılacak başka şey yoktu.

"Bak Yefimka, en gencimiz sensin. Çatıya, ölünün yanına hemen çıkıver de merdiveni düzelt. Memur bey görsünler."

Yan bölmeye yaklaşmak düşüncesinden bile ürperen Yefimka, oraya doğru koşarak gitti. Sertleşmiş çarıkları tahta gibi tok sesler çıkarıyordu.

Polis bir kibrit çaktı, piposunu yaktı. Kalkıp geldiği yer iki fersah uzaklıktaydı. Sarhoşluğu yüzünden bir süre önce şefinden iyi bir zılgıt yemişti; bundan dolayı son derece gayretliydi. Gecenin onu dememiş gelmiş, gelir gelmez de ölüyü görmek istemişti. Yegor Mihayloviç, Dutlov'dan niçin burada bulunduğunu sordu. Yürürlerken Dutlov, kâhyaya, bulduğu paradan, hanımefendinin parayı kendisine verdiğinden söz etti. "Yegor Mihaliç'ten izin istemeye" geldiğini söyledi. Kâhya zarfı istedi, alıp baktı. Dutlov'un ödü patladı. Polis de zarfı eline aldı, soğuk bir sesle işin ayrıntılarını sordu.

Dutlov, "Tamam, para elden gitti artık," diye düşündü: özür dilemek üzereydi ki, polis paraları geriye verdi.

"İşte, çarıklının başına talih kuşu kondu," dedi.

Yegor Mihayloviç:

"Dört ayağının üzerine düştü canım," diye polisi doğruladı. "Yeğenini teslim etmeye götürmüştü, şimdi yerine para verir artık."

Polis:

"Ya!" diyerek yürüdü.

Yegor Mihayloviç sordu:

"Yeğenini kurtaracak mısın, yoksa ne yapacaksın?"

"Kurtarabilir miyim, efendim? Parayı zamanında ulaştırabilecek miyiz bakalım? Geç kaldık gibime geliyor."

Yegor Mihayloviç:

"Sen bilirsin," dedi.

Sonra ikisi birden polisin peşine takıldılar.

Yan bölmeye yaklaştılar, sofada elleri fenerli sarhoş nöbetçiler bekleşiyordu. Dutlov biraz geride kalmıştı. Nöbetçilerin garip, suçlu suçlu duruşları vardı. Kötü bir şey yapmamış olduklarına göre, bu, ağızlarından yayılan votka kokusuyla ilgili olmalıydı. Tümü de suskundu. Polis:

"Nerede, hani?" diye sordu.

Yegor Mihayloviç fısıltıyla:

"Şurada," dedi.

Sonra Yefimka'ya döndü.

"Hadi, delikanlı, fenerle sen önden yürü!"

Yefimka yukarıda bir tahtayı düzeltmişti, bütün korkusu geçmiş gibiydi; basamakları ikişer üçer atlıyor, her iki yanına bakıp polisin yolunu aydınlatarak, neşeli bir yüzle yukarı çıkıyordu. Polisin arkasında da Yegor Mihayloviç vardı. Onlar çatıya çıkınca Dutlov bir ayağını basamağa koydu, içini çekerek durdu. Bir iki dakika geçti, tavanda ayak sesleri kesildi. Cesede yaklaşmışlardı anlaşılan. Yefimka aralıktan bağırdı:

"Dayı, seni çağırıyorlar!"

Dutlov, yukarı çıktı. Fenerin aydınlığında, kirişin arkasında polisin, Yegor Mihayloviç'in yalnız belden yukarısı görünüyordu; onların arkasında başka birinin sırtı vardı. Polikey'di bu. Dutlov kirişin öbür yanına geçti, istavroz çıkarıp durdu.

Polis:

"Döndürün şunu!" dedi.

Kimse yerinden kıpırdamıyordu. Yegor Mihayloviç bağırdı.

"Yefimka, hadi yiğidim!"

Yefimka da kirişin öbür yanına geçti, İlyiç'in yüzünü kendilerine doğru çevirdi. Sonra neşeyle bir ölüye, bir büyüklerine bakarak İlyiç'in yanında dimdik durdu. Garip bir yaratığı ya da tutsak pazarında bir cariyeyi seyircilere gösteren biri de böyle, müşterilerin her istediğini yerine getirmek için hazır beklerken, kâh kalabalığa kâh gösterdiği kıza bakar durur.

"Bir daha çevir!"

Polikuçka'yı bir daha döndürdü, ölünün elleri usulca sallandı, ayakları kumda süründü.

"Kaldır, ipten çıkar!"

Yegor Mihayloviç polise:

"İpi kesmesini emreder misiniz, Vasili Borisoviç?" dedi. "Hey, çocuklar, çabuk balta getirin."

Nöbetçiler ile Dutlov'un ölüye yaklaşmaları için iki kez emir vermek gerekti. Yefimka, İlyiç'e kesilmiş davar gözüyle bakıyordu. Sonunda ipi kesip ölüyü indirdiler, üzerini örttüler. Polis, ertesi gün bir doktor geleceğini söyleyerek herkesi evine gönderdi.

XV

Dutlov dudaklarını kıpırdatarak evinin yolunu tuttu. Önceleri epeyce korkmuştu ama köye yaklaştıkça bu duygu, yüreğini gitgide daha çok dolduran sevince dönüştü. Yortu dolayısıyla köyden şarkılar, sarhoş çığlıkları geliyordu. Dutlov ağzına içki koymazdı, onun için doğruca evine yollandı. Kulübesine girdiğinde vakit epey geçmişti. Kocakarı uyuyordu; büyük oğlu ile torunları fırının üstünde, ikinci oğlu ise sandık odasında yatıyordu. Uyanık duran yalnız yeğeni İlya'nın karısıydı. Üstünde kirli günlük entarisiyle, saçı başı dağınık, sedirde oturmuş ağlamaktaydı. Amcasına kapıyı açmak amacıyla yerinden kıpırdamamıştı bile. İhtiyar içeriye girince sesini daha da yükselterek bir şeyler söyleye söyleye ağlamaya başladı. Kocakarının dediğine bakılırsa gelinleri çok güzel ağıt yakarmış, oysa kızlığında hiçbir yerde ağıtçılık yapmamıştı.

Kocakarı uyanınca kalkıp kocasına yemek hazırladı. Dutlov, yanında ağlayıp durmaması için İlyuşka'nın karısını sofradan kovdu. Bir yandan da: "Olacak, olacak!" diyordu. Gencecik gelin Aksinya, oturduğu yerden kalktı, sedire yaslanarak orada ağlamasını sürdürdü. Nine hep susuyordu, sofrayı hazırladığı gibi gene kendisi topladı. İhtiyar ağzını açıp tek söz söylemedi. Dua ettikten sonra geğirdi, ellerini yıkadı, hesap kutusunu çivisinden çıkararak sandık odasına gitti. Nineyle orada biraz fiskos ettiler, karısı çıkıp gittikten sonra Dutlov kendi işine koyuldu. Hesap işini bitirince sandığın kapağını açıp kapadı, oradan bodruma indi. Sandık odasında ve bodrumda bir hayli zaman geçirdi, yukarıya çıktığında çıra sönmek üzereydi, o yüzden her yer alaca karanlığa gömülmüştü. Gündüzleri pek sesi çıkmayan kocakarı şimdi yatağa devrilivermiş, horultusundan yanında durulmuyordu. İlyuşka'nın şamatacı karısı da uyumuştu, şimdi soluk alışları bile duyulmuyordu. Sedire soyunmadan, olduğu gibi uzanmış, başının altına bir şey koymamıştı. Dutlov duasına başladı, bir ara İlyuşka'nın karısına bakarak başını salladı. Sonra çırayı söndürüp bir daha geğirerek fırının üstüne çıktı, erkek torununun yanına sokuldu. Karanlıkta çarıklarını aşağıya attı, sırtüstü, geniş geniş gerinerek uzandı. Başının üzerinde belli belirsiz görünen kirişe uzun süre baktı; duvardaki hamamböceklerinin hışırtısına, iç çekmelere, horultulara, ayakların birbirini kaşımasına, ağıldaki hayvanların gürültüsüne kulak kabarttı. Uykusu bir türlü gelmek bilmiyordu. Ay çıkmış, kulübenin içi aydınlanmış, sedirde yatan Aksinya gözükmeye başlamıştı. Gelininin yanında seçemediği bir şey daha vardı; oğlunun cepkeni miydi, kadınların duvara dayadığı tekne mi, yoksa biri ayakta mı dikiliyordu? Uyuklamaya başlamıştı belki de ama gözü hep oradaydı. Polikuşka'nın başına bu işleri açan, konak uşaklarının o gece evlerine geldiğini hissettikleri kötü ruh, anlaşılan, kanatlanarak köyde Dutlov'un kulübesine de girmişti. Çünkü bu kulübede kötü ruhun, Polikuşka'yı yok etmek için kullandığı para vardı. Hiç olmazsa Dutlov böyle hissediyordu. Keyfi kaçtı birden. Gözüne uyku girmediği gibi yerinden kalkamıyordu da... Anlayamadığı o şeye bakarken

elleri bağlı yeğeni İlya'yı, Aksinya'nın yüzünü, ağlarken söylediği anlamsız sözleri anımsadı; elleri boşlukta sallanan İlyiç'i gözünün önüne getirdi. O sırada pencerenin arkasından hızla geçiveren bir şey gördü. "Kim olabilir, muhtar haber vermeye mi geliyor yoksa?" diye düşündü. Sofada ayak sesleri duyunca: "Kapıyı nasıl açabilir, yoksa kocakarı sürgülemeyi mi unuttu?" diye geçirdi içinden. Arka avluda bir köpek uludu; ihtiyarın sonradan anlattığına bakılırsa, ruh kapıyı arıyormuş gibi, sofada gezdi, dolaştı, kapının önünden geçti, duvarı elledi, tekneye çarptı, tekne tıkırdadı. Sonra gene ellerini duvara sürdü, mandalı arıyor gibiydi. İşte, mandalı yakaladı. İhtiyar ürperdi. İşte, mandalı çekti, insan görünümünde bir şey içeri girdi. Dutlov bunun "o" olduğunu biliyordu artık. İstavroz çıkarmak istedi ama yapamadı. Ruh masaya yaklaştı, masanın üzerine serilmiş olan örtüyü yakaladığı gibi çekti, yere fırlattı, sonra fırının üstüne tırmandı. "O"nun İlyiç'in kalıbına girdiğini anladı ihtiyar. Dişlerini göstererek sırıtıyor, kolları boşta sallanıyordu. İşte fırına da çıkmıştı, doğruca ihtiyarın üstüne çullandı, gırtlağını sıkmaya başladı.

"Paralar benim!" diyordu İlyiç.

"Bırak beni, vermem!" demek istiyor, ama diyemiyordu Dutlov.

Kayadan bir dağ ağırlığıyla göğsüne çöken İlyiç onu boğuyordu. Dua okursa ruhun kendini rahat bırakacağını, üstelik hangi duayı okuyacağını da biliyordu, ama ağzından çıkmıyordu sözler. Torunu yanında yatmaktaydı. Çocukcağız kulak çınlatan bir çığlık attı, ağlamaya başladı. Anlaşılan, dedesi onu duvara iyice sıkıştırmıştı. Çocuğun çığlığı ihtiyarın dilini çözdü. "Tanrı[21] dirilecek..." diye mırıldandı aklına gelen duayı, "o" biraz bıraktı. "Düşmanları paramparça..." diye mırıldandı; "o" ocaktan aşağı indi. İki ayağının üstüne döşemeye düşüşünü işitti Dutlov. Bildiği bütün duaları ardı ardına sıralamaya başladı. İşte "o" kapıya doğru yürüdü, masayı geçti, kapıyı kaparken öyle bir çarpış çarptı ki, kulübe yerinden oynadı. Dedeyle torunundan başka herkes uyuyordu. Dede dualarını okurken kor-

21 İsa – ç.n.

kudan titriyor, yarı uykulu torunu ağlıyordu. Zavallıcık dedesine iyice sokulmuştu. Her şey yeniden sessizleşti, soluk almaktan korkan dede kımıldamadan yatıyordu. Duvarın ötesinden bir horoz Dutlov'un kulağının dibindeymiş gibi öttü. Tavukların kıpır kıpır kıpırdandığını, yaşlı bir horozdan sonra, genç bir horozun da ötmeyi denediğini ama bunu beceremediğini işitti. İhtiyarın bacaklarının üzerinden bir şey yürüdü. Kediydi bu. Kedi fırından aşağıya, yumuşak patilerinin üzerine atladı, kapının önünde miyavlamaya başladı. İhtiyar kalkıp pencereyi açtı. Dışarısı çamur içindeydi, karanlıktı. Arabanın ön kısmı pencereye dayanmıştı. Dutlov istavroz çıkara çıkara, yalınayak atların yanına gitti. Para sahibinin buraya da geldiği belliydi. Atlar bölmesinin kıyısındaki sundurmanın altında duran kısrak, bir ayağını dizgine dolaştırmış, önündeki elentiyi dökmüş, başını yana yatırıp ayağını kaldırarak sahibini bekliyordu. Dutlov tayı ayağa kaldırdı, kısrağı kurtardı, biraz daha yem verdikten sonra kulübesine döndü. Kocakarı kalkıp çırayı yakmıştı. Geriye döndüğünde Dutlov, "Çocukları uyandır, kente gideceğiz," dedi. Tasvir dolabının önünden aldığı balmumunu yaktı, elinde mumla bodruma indi. Geriye döndüğünde yalnız kendilerinin değil, bütün komşularının ışıkları yanıyordu. Çocuklar da kalkmışlar, giyiniyorlardı. Kadınlar ellerinde süt güğümleri, kovalar, evlerine girip girip çıkıyorlardı. İgnat arabayı koştu. Küçük oğlu öteki arabanın tekerlerini yağlamaya başladı. Gelini ağlamıyordu artık. Giyinip kuşandıktan, başına da yazmasını bağladıktan sonra sedire oturmuş, kocasıyla vedalaşmak için kente gitme zamanını bekliyordu.

Yaşlı Dutlov'un suratı bir karış asıktı. Kimseyle konuşmadan yeni gocuğunu giydi, beline kuşak doladı, koynuna İlyiç'in paralarının hepsini koyarak Yegor Mihayloviç'in evine yollandı.

Giderken havaya kaldırdığı yağlı dingilde tekerleri döndüren İgnat'a:

"İşini çabuk bitir. Ben şimdi gelirim, araba o zamana hazır olsun," diye seslendi.

Henüz kalkmış olan kâhya çayını içiyordu; acemi erleri teslim etmek için kendisi de kente gidecekti.

"Ee, ne var ne yok?" diye sordu Dutlov'a.

"Yegor Mihaliç, ben bizim yeğenin parasını ödemeye karar verdim. Ne olur, bana yardım edin. Geçenlerde kentte bir gönüllü tanıdığınızı söylüyordunuz. Bana neler yapacağımı söyleyin, bizim işler çok karışık."

"Ne o, fikrini mi değiştirdin yoksa?"

"Evet, öyle oldu. Yegor Mihaliç, kardeşimin oğluna kıyamam. Kusuru yok değil, ama yazık gene de. Şu paraların günahı da pek çok. Ne olur, bana yol gösterin."

Dutlov bunları söylerken iki büklüm öne eğilmişti. Yegor Mihayloviç bu gibi durumlarda yaptığı gibi, dalgın dalgın dudaklarını şapırdattı, konuyu iyice düşündükten sonra iki pusula yazdı, ona kentte ne yapması gerektiğini anlattı.

Dutlov eve döndüğünde, İgnat ile gelin yola koyulmuşlardı bile. Öteki arabaya koşulmuş olarak bekleyen koca karınlı kır kısrak, avlu kapısının önünde duruyordu. Dutlov çitten bir çırpı kopardı, iyice sarındı, arabasının önüne oturarak atı sürdü. Kısrağı o kadar hızlı koşturdu ki, zavallının karnının şişliği kısa sürede eridi. Acımamak için, Dutlov başını kaldırıp hayvana hiç bakmadı. Teslime yetişemeyeceği, İlyuha'nın askere gitmesini önleyemeyeceği, uğursuz paraların elinde kalacağı düşüncesi, onu için için kemiriyordu.

Dutlov'un o sabahki yolculuğunun tümünü anlatacak değilim; yalnız, şansının o gün iyi gittiğini söyleyeyim, yeter. Yegor Mihayloviç'in pusula gönderdiği adamın gerçekten bir gönüllü uşağı vardı. Evde efendisine yirmi üç ruble harcatmış, epeydir semirmişti. Efendisi onun için dört yüz ruble istiyor, üç haftadır gelip giden bir esnaf müşteri de üç yüze bıraktırmaya çalışıyordu. Dutlov pazarlık işini iki sözcükle kestirip attı. Elini uzatarak, "Üç yüz yirmi beşe bırak bana," dedi. Duruşundan biraz daha artıracağı anlaşılıyordu. Beriki elini geriye çekti, dört yüzde direndi. Dutlov adamın sağ elini sol eliyle yakaladı, sağ eliyle de adamın öteki eline vuracakmış gibi yaparak, "Üç yüz yirmi beşi almıyor musun?" diye sordu. Sonra elini adamın eline vurarak bütün gövdesiyle çabucak geriye döndü. "Almıyor musun? Peki, senin dediğin olsun! Ne yapalım, üç yüz elli veriyo-

rum! Yeğenimi kurtar. Geri gelsin delikanlım. İşte sana pey akçesi! İki ellilik yeter mi?"

Dutlov kuşağını çözdü, yavaş yavaş parayı çıkardı.

Gönüllü uşağın efendisi elini çekmiyor ama razı olmuşa da benzemiyordu. Pey akçesini almadı; Dutlov'a, sattığı uşağa da biraz bahşiş, ayrıca içkili şölen vermesini söyledi. Parayı adamın eline zorla sokuşturan Dutlov:

"Günaha girme, hepimiz öleceğiz," dedi.

Bunu öyle yumuşak, öğüt verici, inandırıcı bir sesle söylemişti ki, adam:

"Ne yapalım!" diyerek eliyle Dutlov'un eline vurdu, dua okumaya başladı.

"Hadi, uğurlu olsun!"

Bir gün önceki içkiden beri uyumakta olan asker gönüllüsünü uyandırdılar. İş olsun diye adamı şöyle bir gözden geçirdiler, hep birlikte evden çıktılar. Gönüllü er halinden memnundu, neşesini bulmak için Dutlov'dan rom ısmarlamasını istedi, o da bahşiş verdi. Ancak askerlik şubesinden içeri girdiklerinde askercik korkmaya başladı. Mavi gocuklu yeni efendisi ile kısa pantolonlu, kaşları kalkık, gözleri belermiş gönüllü, holde dikilekaldılar. Bir yerleri soruyorlar, birilerini arıyorlardı. Tanıdıkları bir yazıcının okuduğu kararı düşünceli düşünceli dinlediler. İşi o gün bitirme konusunda Dutlov'un tüm umutları suya düşmüş, gönüllü yeniden neşelenip rahatlamıştı ki, Dutlov, Yegor Mihayloviç'i orada görüverdi. Hemen peşine takıldı, önünde yerlere kadar eğilerek yalvarmaya başladı. Yegor Mihayloviç'in gerçekten yardımı büyük oldu. Saat üçe doğru gönüllüyü kabul ettiler, teslim işine başladılar. Zavallı uşak bu işe çok şaşırdı, tüm neşesi uçtu gitti. Bekçilerden tutun da askerlik şubesi başkanına kadar herkes o gün nedense pek güler yüzlüydü. Gönüllüyü soydular, saçını tıraş ettiler, kapının dışına bıraktılar. Beş dakika sonra da Dutlov parayı verdi, alındıyı (makbuzu) aldı; efendisi ve gönüllüyle uğurlaştıktan sonra Pokrovsklu acemi erlerin bulunduğu hana gitti. İlya ile karısı mutfağın köşesinde oturuyorlardı; ihtiyar içeri girince konuşmalarını kestiler, saygılı ama kötü kötü bakarak gözlerini

ona diktiler. Her zaman olduğu gibi ihtiyar dua okudu, kuşağını çözüp cebinden bir kâğıt çıkardı, büyük oğlu İgnat ile avluda bulunan İlya'nın annesini yanına çağırdı. Yeğenine doğru yürüyerek:

"İlyuha, günaha girme," dedi. "Dün akşam bana çok kötü şeyler söyledin. Yeğenim olarak sana acımaz olur muyum? Kardeşimin seni bana teslim ettiği, bir gün dahi aklımdan çıkmadı. Gücüm yetse seni askere gönderir miydim? İşte şansımız açıldı, ben de parayı esirgemedim."

Sonra alındıyı masanın üstüne koydu, bükülmeyen, çarpık parmaklarıyla kâğıdı özene bezene açarak:

"Belgesi de işte!" dedi.

İçeriye Pokrovsklu iki köylü, tüccarın ırgatları, hatta yabancı başka insanlar girmişti. Hepsi de işin aslını anladıkları halde ihtiyarın görkemli sözlerini kesemiyorlardı.

"İşte kâğıdı da burada! Dört yüz ruble verdim. Amcanı kınama.

Ne söyleyeceğini bilemeyen İlyuha ayağa kalktı; ağzını bıçak açmıyordu. Dudakları heyecandan titriyordu. İhtiyar annesi ağlayarak Dutlov'a yaklaştı. Boynuna sarılmak istiyordu ama Dutlov bir eliyle onu uzaklaştırarak konuşmasını sürdürdü:

"Dün bana öyle acı sözler söyledin ki, unutamam! Yüreğime hançer sapladın sanki. Gözlerini kaparken baban seni bana teslim etti, benim öz oğlumdan farkın yok. Elimden gelse seni hiç boynu bükük bırakır mıydım?"

Oradaki köylülere dönerek:

"Öyle değil mi, ey Ortodokslar?" diye devam etti. "İşte annen burada, alıp götürsünler seni. Paranın gözü kör olsun. Benim de kusuruma bakma, sana karşı suç işlediysem bağışla."

Gocuğunun eteğini toplayarak diz çöktü. İlya'nın ve karısının ayaklarına kapandı. Gençler boşuna onu tutmak için davrandılar. Alnını yere değdirmeden ayağa kalkmadı, Dutlov, kalkınca da üstünü başını silkeledi. İlyuşka'nın annesi ile karısı sevinçten ağlıyorlardı, kalabalığın arasından onaylayıcı sesler geliyordu. Biri, "Hak için doğru söyledi adam!" diyordu. Bir başkası, "Paranın ne değeri var, aslan gibi delikanlı!" dedi. Bir

üçüncüsü ise "Ne yalan söylemeli, adam hak gözetiyor," diye konuştu. Yalnız acemi er seçilen köylülerden ses çıkmadı, onlar kimseye sezdirmeden dışarı sıvıştılar.

İki saat sonra Dutlov'un arabaları kentin dış mahallelerinden geçiyordu. Karnı karnına geçmiş, boynu ter içinde kalan kır kısrağın çektiği birinci arabaya Dutlov ile İgnat binmişlerdi. Arabanın arkasına konan tencereler, simit kangalları araba sarsıldıkça hoplayıp zıplıyordu. Sürücüsüz giden ikinci arabada ise gelin ile kaynana sevinçten neredeyse göbek atacaklardı. Gelin, dizinin üstündeki örtünün altına soktuğu elinde gizlice bir kadeh tutuyordu. Sırtı ata dönük olan İlyuşka iyice büzülmüş, yüzü kıpkırmızı, arabanın önünde sarsıla sarsıla giderken durmadan simit yiyor, konuşuyordu. Konuşanların sesi, yolda giden arabaların takırtısı, atların pofurdaması uyumlu, neşeli bir gürültü oluşturmuştu. Kuyruklarını sallayan atlar eve yöneldiklerini sezdiklerinden hızlarını gittikçe artırıyorlar, yoldan gelip geçenler dönüp dönüp bu neşeli aileye bakıyorlardı.

Tam kentin dışına çıkarlarken Dutlovlar acemi er grubuna yetiştiler. Erlerin bir bölümü bir meyhanenin önünde halka olmuşlardı. Erlerden biri, külrengi kasketini ensesine indirmiş, öfkeli öfkeli balalayka çalıyordu. Tıraşlı başı yüzüne yapmacık bir anlatım vermişti. Kasketsiz olan biri de elinde bir kadeh, halkanın ortasında zıplayarak oynuyordu. İgnat atı durdurdu, oyuncuya eşlik etmek için aşağı indi. Dutlovlar merakla, neşeyle, imrenerek hoplayarak dans eden adama bakıyorlardı. Oynayan erin gözü kimseyi görmüyordu ama kendisini hayranlıkla seyreden kalabalığın gittikçe çoğaldığını seziyor, bu da ona güç, hareketlerine atiklik veriyordu. Güzel oynuyordu doğrusu. Kaşları çatılmış, kızarık yüzü kaskatı kesilmiş, ağzı, anlamını çoktan yitirmiş olan bir gülümsemede donakalmıştı. Bir ayağını öbürünün üstünden aşırarak kâh ökçesine, kâh ayak ucuna elinden geldiğince çabuk basmak için bütün gücünü kullanıyordu. Arasıra duruveriyor, balalayka çalan arkadaşına göz kırpıyor, öbürü de bütün tellere birden daha hızlı vururken çalgının gövdesini parmak kıvrımlarıyla takırdatıyordu. Dans eden genç, ikide bir durarak oyununa ara veriyordu ama du-

rurken bile oynuyor gibiydi. Birden yavaşlıyor, omuzlarını silkiyor, sonra havada dönüveriyor, hızla ayaklarının üstüne çökerken yabanıl bir çığlık atıyordu. Çocuklar gülüyorlar, kadınlar başlarını sallıyorlar, erkekler desteklercesine gülümsüyorlardı. İhtiyar Dutlov uzatmalı onbaşının, dans eden gencin yanında sessizce dururken: "Bu oyunları sizler pek bilmezsiniz, ama biz gençliğimizde ne çok oynardık!" diyen bir havası vardı. Çalgıcı yorulmuş olacak ki, yanlış bir tele vurunca balalaykanın gövdesine parmaklarını hızla çarptı, dans durdu. Çalgıcı, oynayan arkadaşına yaşlı Dutlov'u gösterdi.

"Hey Alyoha! Şu, senin baban değil mi?"

Dutlov'un satın aldığı gönüllüydü Alyoha.

"Hani? Vay vay vay!" diye bağırdı dansçı genç.

Yorgun adımlarla arabaya doğru yürüdü; elinde bir şişe votka tutuyor, bir yandan da bağırıyordu:

"Hey, Mişka! Bardak ver! Efendim! Sevgili dostum! Bu ne neşe böyle? Çok güzel, değil mi?"

Sarhoşluktan başı arabanın içine eğildi, erkeklere, kadınlara votka ikram etmeye başladı. Erkekler içtiler, kadınlar şişeyi geri çevirdiler. Dutlov ile yaşlı karısını kucaklarken:

"Sizler benim akrabamsınız artık, size ne armağan etsem acaba?" diye sordu.

Kalabalığın ortasında çerez satan bir kadın duruyordu. Alyoha onun tablasını kaptığı gibi üstündekileri arabanın içine boşalttı. Ağlamaklı bir sesle çerezci kadına:

"Korkma, bacım, öderim, parasını öderim!" diye haykırdı, şalvarından para dolu kesesini çıkarıp Mişka'ya attı.

Arabaya yaslanmıştı, yaşlı gözlerle, içinde oturanlara bakıyordu.

"Hanginiz annemsiniz? Sen mi? Sana da bir armağanım var."

Bir saniye düşündü, elini cebine soktu, oradan katlanmış yeni bir mendil çıkardı, sonra kaputunun altından beline sardığı havlusunu çözdü, boynundaki kırmızı eşarbı çıkardı, hepsini topak yaparak yaşlı kadının dizinin altına sokuşturdu. Gittikçe sakinleşen bir sesle:

"Al senin olsun," dedi.

Kadın o sırada arabalarına yaklaşmış olan Dutlov'a dönerek:

"Niçin veriyor?" dedi. "Teşekkür ederim, yavrum. Ne iyi çocuk bu böyle!"

Alyoha iyice sessizleşti, sarhoşluğun gevşekliği içinde, uyuyormuş gibi başı aşağıya düştükçe düştü.

"Sizin için gidiyor, sizin için kendime kıyıyorum. Armağanı size işte bunun için verdim," dedi.

Kalabalığın arasından birinin sesi işitildi:

"Kendi annesi de vardır herhalde. Ne iyi çocuk! Zavallıcık!"

Alyoha başını kaldırdı.

"Olmaz olur mu! Annem de var, babam da... Ama onlar beni istemediler. Kovdular evden."

İlyuşka'nın annesinin kolundan tutarak devam etti:

"İşte armağanını aldın. İsa aşkına dinle beni. Vodnoye köyüne git, Nikonova nineyi ara bul. İşte o, benim öz anamdır. O kocakarıya de ki!.. Köyün ucundan üçüncü ev... Yeni bir kuyusu var... Nikonova nineye de ki!.. Senin oğlun Alyoha de!.. Hani şu çalgıcı var ya de!.. Hadi, defol!.."

Bir şeyler söyleyerek yeniden oynamaya başladı, elindeki şişeyi içinde kalan votkayla birlikte yere çaldı.

İgnat arabaya binmişti, atı sürmek üzereydi.

Dutlov'un yaşlı karısı kürkünün önünü iliklerken:

"Allahaısmarladık, şansın açık olsun!" dedi.

Alyoha birden durdu. Sıktığı yumruklarını sallayarak bağırdı:

"Cehennemin dibine kadar yolun var! Senin ananı!.."

Yaşlı kadın istavroz çıkarırken:

"Aman Tanrım, bu ne diyor?" dedi.

İgnat kısrağı sürdü. Arabalar yeniden takır tukur yürümeye başladılar. Acemi er Aleksey yolun ortasında durmuştu. Yumrukları sıkılmış, yüzünde öfkeli bir anlatımla, avazı çıktığı kadar köylülere sövüyordu.

"Neden durdunuz burada! Yıkılın! İblisler! Elimden kurtulamazsınız! Cehennem zebanileri! Çarıklı kalaslar!.."

Son sözü söyler söylemez sesi kesildi, sendeleyerek boylu boyunca yola devrildi.

Çok geçmeden Dutlovlar kırlara çıktılar, geriye baktıklarında artık askerleri görmüyorlardı. Beş kilometre kadar ağır ağır ilerledikten sonra İgnat, babasının yanından indi, İlyuşka ile yan yana yürümeye başladılar. Babası arabada uyuyakalmıştı.

İgnat ile İlyuşka, kentten aldıkları yarımlık bir şişeyi içip bitirdiler. Biraz sonra İlyuşka şarkı söylemeye başladı, şarkıya kadınlar da katıldılar. İgnat neşeli çığlıklar atıyordu. Karşıdan hızla bir posta arabası geliyordu. Gürültücü iki arabayla aynı hizaya gelince posta sürücüsü neşeyle haykırdı. Posta memuru ise neşeli şarkılar şarkılarını söyleyerek sarsıla sarsıla giden kadınlı-erkekli köylülere dönüp baktı, kızarmış yüzlerini görünce göz kırptı.

Efendi ile Uşağı

Хозяин и Работник

I

1870'lerde, bir kış mevsiminde geçti anlatacağımız bu olay. Aziz Nikolay Yortusu'nun ertesi günüydü. Yortu köyün kilisesinde topluca kutlanmıştı, ama ikinci sınıf tüccar[1] Vasili Andreyiç Brehunov kiliseyi bir türlü bırakıp işlerinin başına dönemedi. Kilise yönetim başkanı olan tüccar, yortuyu daha sonra bir de evinde kutlayarak akraba ve tanıdıklarını ağırlamak zorundaydı. Ancak evinden son konuklar gider gitmez yol hazırlığına koyuldu.

Komşu köyden bir toprak ağasının bir süre önce fiyatını kararlaştırdıkları korusunu satın almaya gidecekti. Kentli tüccarlar bu yağlı parçayı elinden kapmadan bitirmeliydi işini. Vasili Andreyiç koruya yedi bin ruble verdi diye toprak ağası fiyatı on bine yükseltmişti. Aslına bakılırsa yedi bin ruble korunun değerinin yarısıydı. Belki Vasili Andreyiç fiyatı on binden aşağı düşürebilirdi; çünkü koru, onun bulunduğu bucağın sınırları içindeydi ve ilçenin tüccarlarıyla aralarında varılan anlaşmaya göre, bir tüccar bir başkasının bucağında satılan malın fiyatını artıramazdı. Ne var ki, il merkezindeki kereste tüccarları göz

1 Çarlık Rusyası'nda tüccarlar sermayelerinin büyüklüğüne göre üç sınıfa ayrılmıştı – ç.n.

dikmişti Goryaçkino köyü korusuna. Vasili Andreyiç onlardan önce davranıp, toprak ağasıyla pazarlığı sonuca bağlamalıydı.

İşte bu yüzden kutlamaların sona ermesiyle birlikte Vasili Andreyiç sandıktaki yedi yüz rublesini çıkardı, pey olarak vereceği üç bini fazlasıyla tamamlamak için buna kilisenin iki bin beş yüz rublesini ekledi. Özenle saydığı para destelerini cüzdanlarına yerleştirdikten sonra yol hazırlığına başladı.

Kızağı koşma işi Nikita'ya kalmıştı, çünkü Vasili Andreyiç'in o gün sarhoş olmayan tek uşağıydı. Onun sarhoş olmayışının nedeniyse, Büyük Perhiz'den bir gün önce gömleğini, çakşırını, meşin çizmesini satarak iyice kafayı çekmesi ve sonra bir daha içki içmeye tövbe etmesiydi. İki aydır ağzına içkinin damlasını koymamıştı zavallıcık. Votkanın su gibi aktığı Aziz Nikolay Yortusu'nun ilk iki gününde bile...

Nikita yakın bir köyden, yaşamını daha çok şunun bunun yanında uşaklık yaparak geçirdiği için evsiz-barksız sayılan, elli yaşlarında bir köylüydü. Çalışkanlığı, işe yatkınlığı, güçlü kuvvetli oluşu, en çok da uysallığı yüzünden aranan bir işçiydi. Gelgelelim, yılda birkaç kez zil zurna kafayı çekerek nesi var, nesi yok sattığı için hiçbir yerde dikiş tutturamamıştı. Daha da kötüsü, azgın, çekilmez bir adam olurdu içtiği zamanlar. Vasili Andreyiç, onu evinden birkaç kez kovduğu halde, dürüstlüğü, evdeki hayvanlara özenle bakması, en çok da az ücretle çalışmasından ötürü yeniden yanına almıştı. Nikita'ya yılda, böyle bir ırgatın gerçek değeri olan seksen ruble değil, ancak yarısını öderdi. Onu da hesap-kitap tutmadan, bölük pörçük, daha çok dükkânından pahalı pahalı mal vererek...

Oysa Nikita, Marfa adında, becerikli bir kadınla evliydi. Güzelliğini geçmiş yıllarda bırakan Marfa, delikanlı yaşında bir oğlu ve iki küçük kızıyla evini çekip çeviriyordu. Kocasını eve almayışına gelince... Birinci neden, yirmi yıldır başka köyden bir fıçıcı ustasıyla yaşaması; ikincisiyse ayıkken Nikita'yı parmağında oynattığı halde, sarhoşluğunda ondan şeytandan korkar gibi korkmasıydı. Bir keresinde evde iyice kafayı çeken Nikita, ayık olduğu zamanki uysallığının acısını çıkarmak istediğinden midir nedir, baltayı kaptığı gibi karısının çeyiz sandığı-

na saldırmış; ne kadar cicili bicili giysisi, çamaşırı varsa hepsini dilim dilim doğramıştı.

Nikita'nın ırgatlık ücreti karısına ödendiği halde, onun buna hiç sesi çıkmazdı. İşte, yortudan iki gün önce Marfa gene Vasili Andreyiç'in dükkânına gelmiş, hepsi topu topu üç ruble tutan buğday unu, çay, şeker, küçük bir şişe votka ve beş ruble para almıştı. Vasili Andreyiç'ten en azından yirmi ruble daha alacakları kaldığı halde, onun tüccara teşekkür edişini bir görmeliydiniz...

"Ben sana 'Karının her gelişinde şu kadar vereceğim' diye bir şey söyledim mi? derdi Vasili Andreyiç, Nikita'ya. Bizde öyle 'Sonra gel, al! Deftere yazdım! Sana şu kadar ceza kestim!' gibi şeyler yok. İstediği zaman gelip alsın. Biz dürüst adamız, kimsenin hakkını yemeyiz, bunu böyle bil! Sen bana hizmet ettiğin sürece ben de seni bırakmam, aslanım."

Bunları söylerken Vasili Andreyiç, Nikita'ya babalık ettiğine iyice inanmış olmalıydı. Neden derseniz, Nikita gibi, tüccar Vasili Andreyiç'in verdiği parayla geçinen insanlar, saygılı davranışlarıyla, onun kendilerini aldattığını ima etmek şöyle dursun, neredeyse onun yardımıyla ayakta durdukları inancını pekiştiriyorlardı tüccarda.

Nikita da ona;

"Dediklerinizi anlıyorum, Vasili Andreyiç, karşılığını verirdi. Herhalde size karşı hizmette kusur etmiyorum. Ancak öz babamın işine böyle canla başla koşardım.

Oysa Vasili Andreyiç'in onu aldattığını adı gibi bilirdi. Ama ne yapsın zavallı, tüccarla hesabını açık açık yapamayacak olduktan sonra, verileni almaktan başka çıkar yol var mıydı?

İşte böyle, Nikita, efendisinden kızağın koşulması buyruğunu alır almaz, her zamanki canı tezliğiyle samanlığın yolunu tuttu. Ne kadar da istekli koşuyordu işe! Kurşun gibi ağır, püsküllü koşum başlığını asılı durduğu yerden aldı, kantarmanın çıngıraklarını şıngırdatarak ahırın kapalı kapısına doğru yürüdü. Kızağa koşulacak at ayrı olarak bekliyordu burada. Sarı benekli, dolgun sağrılı, sülün gibi at, selam verircesine hafifçe kişnedi onu görünce. Bu orta boylu, koyu doru tayın tek başına orada duruşu Nikita'ya pek dokundu.

"Ne o, canın mı sıkıldı?" dedi. "Seni kerata, dışarı çıksan da doya doya koştursan, ne iyi olurdu, değil mi? Ama önce seni bir savuralım bakalım..."

Nikita, dilini anlayan bir yaratıkla konuşurcasına konuşuyordu erkek tayla. Atın eyer vurula vurula ortası çukurlaşmış belinden, gürbüz omuzlarından tozu toprağı, gocuğunun eteğiyle şöyle bir silkeledi. Sonra başlığı hayvanın kafasına geçirip kulaklarını, perçemini kayıştan kurtardı; yularını eline alarak atı sulamaya götürdü.

Ahırdaki diz boyu gübreden çıkar çıkmaz doru tay keyfe geldi, peşinden kuyuya doğru koşturan Nikita'ya vurmak istercesine, arka ayaklarıyla birkaç kez çifte attı.

"Seni gidi seni," diye söylendi Nikita.

Tekmelerinin kirli gocuğunun eteklerine değmesinden öteye bir şey yapamayacağını bildiği için, Nikita doru tayın bu oyunundan pek hoşlanırdı.

Buz gibi sudan kana kana içen at derin bir soluk aldı, kıllı dudaklarından yalağın üstüne damlalar düşerken düşünceli düşünceli durdu, sonra gürültüyle pofurdadı.

"Tamam mı?" dedi, Nikita. "Daha fazla içmeyeceksen biz de bilelim. Ama sonra gene istemek yok ha!.."

Bunları ciddi ciddi söylerken doru tayın kendisini anlamasını istiyor gibiydi. Sonra kişnemesiyle avluyu çınlatan, durmadan çifte atan hayvanı çeke çeke ambara doğru götürdü.

Avluda ondan başka ırgat yoktu. Yalnızca aşçı kadının kocası gelmişti bayramlaşmaya. Nikita onu görünce;

"Hey, iki gözüm," dedi. "Git de tüccar efendiye sor bakalım, büyük kızağı mı istiyor, yoksa ufağını mı?"

Aşçının kocası yüksek taş temel üzerine oturtulmuş, sac damlı eve girdi; az sonra dışarı çıkarak Nikita'ya küçük kızağı koşmasını söyledi. Nikita bu sırada atın boynuna hamutu geçirmiş, kabara döşemeli eyeri vurmuş; bir elinde cicili bicili boyunduruğu, öteki elinde de tayın yularını tutarak kızakların bulunduğu ambara doğru yürüyordu.

"İyi, ufağı olsun bakalım," dedi; akıllı hayvanı kızağın okları arasına yanaştırdı.

Doru tay ısıracakmış gibi oyunlar yaparken, aşçının kocasıyla birlikte hayvanı küçük kızağa koşmaya başladılar.

Dizginlerin takılmasından başka işi kalmayınca, Nikita, aşçının kocasını biraz saman ve kızak yaygısını getirmesi için ambara gönderdi.

Nikita, adamın getirdiği taze yulaf samanını kızağın dibine döşerken at sinirli sinirli kıpırdandı.

"Dur, sinirlenme bakayım," dedi Nikita. "Şu samanı döşeyelim önce, üstüne de yaygıyı serdik mi bu iş tamam. Rahat rahat otursun bizim bey."

Dediği gibi yaptı, kızağın oturma yerine çepeçevre yaygıyı örttü.

Sonra aşçının kocasına döndü:

"Sağol, aslanım. İkimiz bir olunca çabucak bitirdik."

Ucu tokalı kayış dizginleri elinde topladı, kızağın sürücü yerine çömeldi, yürümek için can atan doru tayı ayazdan donmuş gübreler üstünden avlu kapısına doğru sürdü.

O sırada siyah gocuklu, yedi yaşlarında bir oğlan çocuğu; başında kışlık şapkası, ayaklarında yeni keçe çizmeleriyle evden dışarı fırladı.

"Amca! Amca! Nikita amca. Beni de al!" diye bağırıyordu gocuğunun önünü düğmeleyerek.

Kızağı durduran Nikita;

"Koş koş, yavrucuğum!" diye seslendikten sonra, efendisinin sevinçten zıp zıp zıplayan, cılız mı cılız oğlunu kızağa bindirdi.

Sokağa çıkmışlardı. Öğle üzeri üç sularıydı. Rüzgârlı, berbat bir hava vardı dışarda. Ayaz derseniz, en azından eksi on dereceydi. Göğün yarısını koyu bir bulut kaplamıştı. Oysa avlunun içi o kadar sakindi ki! Komşusunun ambarının damından savrulan karlar, hamamın köşesinde burgaçlanarak dönüyordu.

Nikita kızağı avludan dışarı yeni çıkarmıştı ki, ağzında sigarasıyla Vasili Andreyiç evin kapısında belirdi. Koyun derisinden kürkünü belinden kayışla sımsıkı bağlamıştı, meşinle kaplattığı keçe çizmelerinin altında, çiğnenmiş karla örtülü sahanlığın döşeme tahtaları gıcır gıcır ediyordu. Vasili Andreyiç siga-

radan bir soluk daha çektikten sonra izmariti yere atıp üstüne bastı; dışarıda onu bekleyen kızağa şöyle bir baktıktan sonra, kürkünün yün kaplamalı yakası soluğundan nemlenmesin diye, tıraşlı kırmızı yanaklarından iki yana indirdi, ağzından buğular çıkara çıkara avlu kapısına doğru yürüdü.

O sırada kızakta oğlunu gördü. Büyük bir sevinçle:

"Vay, yaramaz! dedi. Hemen buraya da mı yetiştin?"

Konuklarıyla birlikte içtiği votka kanını kızıştırmıştı. Hele yortuda yaşadığı olaylarla başardığı işler, tüccarı bugün pek gururlandırıyordu. "Vârisim" diye düşündüğü oğlunu görmek ayrıca sevindirmişti onu. Gözlerini kısıp uzun dişlerini göstere göstere güldü çocuğa bakarken.

Omuzlarını, başını sarıp sarmaladığı yün atkısının altından yalnızca gözleri gözüken, Vasili Andreyiç'in solgun yüzlü, sısıka, gebe karısı, tüccarı uğurlamak için sahanlığa çıkmıştı. Kocası yürüyünce arkasından şöyle seslendi:

"Nikita'yı da al diyorum sana!"

Adam karısının seslenişinden pek hoşlanmıyor olacak ki, karşılık vermedi, kaşlarını öfkeyle çattı, yere tükürdü.

"Parayla çıkıyorsun yola," dedi kadın aynı acıklı sesle. Sonra baksana şu havaya! Fırtına kopacak neredeyse.

Vasili Andreyiç, bir müşteriyle konuşurken yaptığı gibi, dudaklarını sıkıp sözcüklerin üstüne basarak:

"Yoksa yolu bilmiyorum da yanıma kılavuz mu alacağım?" dedi.

Kadın atkısının ucunu omzuna attı.

"Yalvarırım, ne olur! Allahaşkına al Nikita'yı da yanına!"

"Kene gibi yapıştın sen de... Alıp da ne yapayım şu garibanı?"

Nikita konuşulanları işitmişti.

"Ben gelmeye hazırım, diye bağırdı."

Sonra neşeyle, efendisinin hanımına seslendi:

"Ama ahırdaki atları yemlemeyi unutmasınlar."

Kadın:

"Ben bakarım o işe. Semson'a söylerim," dedi.

"E, gidiyor muyuz, Vasili Andreyiç?" diye sordu Nikita, efendisinin buyruğunu bekleyerek.

Adam, uşağının yıllardır giyile giyile etekleri eprimiş, sırtında, koltuk altlarında kocaman delikler açılmış kirli gocuğuna bakarak gülümsedi, göz kırptı.

"Anlaşıldı, kocakarının elinden kurtuluş yok. Madem gelmek istiyorsun, git de sırtına kalınca bir şey giy."

Nikita, avluda duran aşçı kadının kocasına seslendi:

"Gel, koçum, şu atı tutuver biraz."

Küçük oğlan soğuktan kızarmış ellerini ceplerinden çıkardı, buz gibi dizginlere yapıştı.

"Ben tutarım... Ben tutarım..."

"Hemen geliyorum, Vasili Andreyiç."

Nikita böyle diyerek ayaklarının uçlarını içeri basa basa uşakların barakasına koştu. Eskidikçe yama vurduğu keçe çizmeleri vardı ayaklarında.

"Arinuşka, anacığım, ocağın üstündeki paltomu ver bana. Efendiyle yola çıkıyorum."

Kendisi de çividen kuşağını aldı.

Öğle uykusundan kalktıktan sonra kocası için semaver yakan aşçı kadın Nikita'nın telaşı karşısında kımıldandı; yüzünde bir gülümsemeyle ocağın üstünde kuruyan eski püskü, tiftiği çıkmış paltoyu aldı; elleriyle onu düzeltmeye, silkelemeye başladı.

"E, demek kocanla günün tadını çıkaracaksın, ha..."

Birden karşılaştığı aşçı kadına hoş bir şey söylemiş olmak için söylemişti bunu Nikita.

Zaten içeri çekik olan karnını daha da içeri çekerek incecik, partal kuşağını gocuğunun üstünden sımsıkı doladı, ucunu beline soktu.

"Ha şöyle! Şimdi bir daha çıkar mısın bakalım!.."

Bunları aşçının karısına söylemekten çok kuşakla konuşur gibi söylemişti.

Kolları serbest olsun diye omuzlarını şöyle bir yukarı aşağı oynattı, gocuğun üstünden paltosunu giydi. Sonra kollarında rahatlık sağlamak için sırtını kamburlaştırıp gerindi; ellerini koltuk altlarına sokarak oradan elliklerini[2] çıkardı.

2 Tek parmaklı eldiven – ç.n.

"Eh, şimdi tamam."

"Hey, Nikita Stepaniç," dedi aşçı kadın. "Şu çizmelerini de değiştirseydin ya..."

Nikita aklına bir şey gelmiş gibi durdu.

"İyi olur ama gideceğim yer uzak değil," diyerek, "kızağa doğru seğirtti."

Kızağın yanına varmıştı ki, evin hanımı arkasından seslendi:

"Nikita, böyle üşümezsin ya?"

"Ne üşümesi, yanıyorum vallahi!.."

Kızağın önüne oturduktan sonra ayaklarını samanla örttü, acar ata gerekmeyeceği için kamçıyı yaygının altına soktu.

Üst üste iki kürk giymiş olan Vasili Andreyiç, kızağın yarı kapalı arkasını neredeyse tek başına doldurmuştu. Kızağa oturur oturmaz uşak Nikita dizginleri çekip atı sürdü, ancak kızak yürüdükten sonra sol yana doğru yerleşebildi, bir ayağını uzattı.

II

Çiğnene çiğnene sertleşmiş köy yolunda, kirişleri karda gıcırdayarak kayan kızak, yiğit ata tüy gibi hafif gelmişti.

Vasili Andreyiç, vârisini yanıbaşında görmekten gizli bir sevinç duyarak:

"Bak şu keratay!" dedi. "Nikita, kamçıyı uzat hele. Şimdi gösteririm sana, köpoğlusu, koş bakalım annenin yanına!"

Oğlancağız kızaktan aşağı atladı. Doru tay hızını artırarak tırısa kalktı.

Kresti köyündeki altı evden biri de Vasili Andreyiç'indi. Nalbant dükkânını geçip köyün dışına çıkınca, rüzgârın düşündüklerinden de şiddetli olduğunu anladılar. Karların altında yol filan görünmüyordu.

Kızak izlerini hemencecik kar örtüyordu, yolda gittiklerini ise ancak yerin düzgünlüğünden anlıyorlardı. Kar burgaçları dönüyordu dört bir yanda, göğün nerede başlayıp nerede bittiği belli değildi. Yeşilliğiyle göze çarpan Telyatin Ormanı, savrulan karların arasından, arada bir gözüküp kayboluyordu. Sol-

dan esen rüzgâr, gürbüz tayın yelesini yana yatırmıştı; topuz yapılmış tüylü kuyruğunuysa sağa doğru itip duruyordu. Arkasını rüzgâra vererek oturan Nikita'nın geniş yakası adamcağızın yüzüne yapışmıştı.

Vasili Andreyiç atıyla övünerek:

"Hayvan gerçek yürüyüşünü gösteremiyor ki," dedi. "Şu tipiye bak. Bir keresinde Paşutino'ya yarım saatte götürmüştü beni."

Yüzüne yapışan yakasından dolayı Nikita, efendisinin söylediklerini işitememişti.

"Bir şey mi dedin?" diye sordu.

"Paşutino'ya, diyorum, yarım saatte götürdüydü beni..."

"Atın yiğitliğine diyecek yok aslında."

Sonra ikisi de sustular. Ama Vasili Andreyiç'in canı konuşmak istiyordu.

"Hey, Nikita, fıçıcıya içki aldı diye karına ne ceza verdin bakalım?"

Vasili Andreyiç bunları kendine güvenli bir sesle söylemişti. Uşağının, kendisi gibi akıllı bir efendiyle konuşmaktan zevk alacağı düşüncesi onda bu güveni uyandırıyordu. Ayrıca, yaptığı bu hoş(!) şakadan uşağının alınacağı, aklının köşesinden bile geçmemişti.

Fakat Nikita, rüzgârdan ötürü efendisinin söylediklerini gene duymadı.

Bunun üzerine Vasili Andreyiç sesini yükseltti, sözcükleri tek tek söyleyerek fıçıcıyla ilgili şakasını yineledi.

"Boş verin siz ona, Vasili Andreyiç. Karımın işlerine aklım ermiyor. Delikanlı oğlumu incitmesin de başka bir şey beklemiyorum ondan..."

"Orası öyle," dedi Vasili Andreyiç de.

Sonra başka bir konu açtı.

"E, bahara kendine bir at alıyorsun, değil mi?"

Bu konuşma Nikita'nın ilgisini çekmişti. Hemen yakasını yüzünden indirdi, efendisine doğru eğildi.

"Almaz olur muyum? Oğlan büyüdü artık, çifti çubuğu kendisi sürecek. Yeter artık başkasından hayvan kiraladığımız."

Vasili Andreyiç heyecanlandı. Aklını başından alan kazanç hırsıyla bu pek sevdiği konuya sımsıkı sarıldı:

"Öyleyse bodur atı satayım sana, fazla paranı da almam."

Nikita, Vasili Andreyiç'in kendisine satmak istediği bodur atın taş çatlasa ancak yedi ruble edeceğini ama hayvanı almaya kalksa tüccarın en azından yirmi beş ruble isteyeceğini, ondan sonra da ırgat ücreti olarak altı ay tek kuruş koklatmayacağını bildiği için:

"Siz bana ücretimden on beş ruble verin, ben at pazarından bir tane bulduruyum," dedi.

"Bodur at tam size göre, yalan söylüyorsam gözüm çıksın. Ben vicdanlı bir adamım. Kimsenin hakkı geçsin istemem. Varsın, olacak zarar bana olsun. İşte sana şerefimle söylüyorum. Bodurun üstüne at yoktur."

Vasili Andreyiç, alışveriş yaptığı insanlarla konuşurken takındığı göz boyayıcı tavırlarını takınmıştı hemen.

Tüccarın konuşmasında dinlemeye değer başka bir şey kalmadığını gören Nikita:

"Ya, ya, öyle!" diyerek yakasını elinden bıraktı.

Serbest kalan yaka hemen kulaklarına, yüzüne yapıştı.

Böylece yarım saat kadar konuşmadan gittiler. Paltosunun yırtık yerlerinden giren rüzgâr, Nikita'nın böğrünü, bir kolunu üşütmeye başlamıştı. Adamcağız büzüşüyor, ağzını kapatan yakanın içinde soluk alıp vermeye çalışıyordu. Ama henüz tümüyle üşüyor sayılmazdı.

"Karamışevo'dan mı gidiyoruz, yoksa kestirmeden mi?" diye bir ara sordu Vasili Andreyiç.

Karamışevo köyünden giderlerse yol biraz uzardı ama iki kıyısına işaret direkleri dizilmiş düzgün bir yol geçerdi oradan. Kestirmeden giden yolsa bozuktu; üstelik işaret direkleri yeterince sık konulmamış, konulanlar da karın altında kalmıştı.

Nikita bir süre düşündü.

"Karamışevo yolu uzun ama düzgündür," dedi.

Vasili Andreyiç, kestirmeden gitmek istiyordu.

"Kestirmeden gidersek vadiden geçmemiz gerekiyor, öbür

yolda orman var, kuytu olur ama biz gene de kestirmeden gidelim."

"Siz bilirsiniz," diyerek Nikita gene yakasını bıraktı.

Vasili Andreyiç'in istediği gibi yaptı. Yarım kilometre kadar ilerledikten sonra yüksek bir meşe ağacının yanından sola saptı. Dallarında tek tük kuru yaprak kalan ağaç rüzgârda sallanırken yerlere yatıyordu.

Dönemeci kıvrılınca rüzgâr tam karşılarına geldi. Yukarda hafif bire karlar uçuyordu. Nikita önde uyuklayadursun, kızağı oflayıp puflayarak Vasili Andreyiç sürmeye başladı.

Böylece on dakika kadar gittiler. Birden Vasili Andreyiç'in bir şeyler söylediğini duydu Nikita.

"Ne diyorsun?" dedi gözlerini açarak.

Efendisinden yanıt alamayınca;

"Bir şey mi söyledin?" diye üsteledi.

"Sağır mısın, be adam! 'Yolu kaybettik' diyorum sana. Baksana, direk mirek görünmüyor."

"Öyleyse durdur da yolu arayalım."

Nikita hemen kızaktan aşağı sıçradı, kamçıyı samanların arasından alarak sola doğru yürümeye başladı.

O yıl fazla kar yağmamıştı, bu bakımdan çekinmeden yürüdü. Ama gene diz boyu karlara gömüldüğü yerler vardı. Çukurlardan geçerken çizmelerinin içine kar giriyordu.

Ayaklarıyla, kamçısıyla yolu bir hayli aradığı halde eli boş çıkmıştı. Kızağın yanına dönüp geldiği zaman efendisi:

"Ne oldu?" diye sordu.

"O yanda yok. Biraz da şu tarafta arayacağım."

"Bak, şurada bir şeyler kararıyor, git de bak bakalım."

Nikita kararan yere doğru yürüdü. Burası, kışlık ekin ekilmiş sürülü tarlalardan rüzgârın karlar üstüne toprak savurarak koyulaştırdığı yerlerdi. Çevrede hayli dolaşan Nikita bir süre sonra kızağın yanına döndü. Çizmesindeki, üstündeki başındaki karları silkeledi.

"Sağa gitmemiz gerekiyor," dedi kararlı bir sesle. "Yoldan sapmadan önce soldan esen rüzgâr şimdi tam karşıdan geliyor. Sağ dizgini çek."

Uşağının sözü üzerine Vasili Andreyiç atın yönünü sağa çevirdi. Böylece epey gittikleri halde ne yol bulabildiler ne de iz. Artan rüzgârla birlikte kar yağışı da artmıştı.

Nikita bu duruma pek sevinmiş gibi;

"Vasili Andreyiç, anlaşılan biz yolu iyice şaşırdık," dedi.

Sonra karların altından kara kara gözüken patates köklerini gösterdi.

"Bunlar da nesi?"

Vasili Andreyiç terden ıslanmış, şişkin karnı inip kalkan yorgun atı durdurdu.

"Ne diyorsun?"

"Zaharova köyünün bostanları burası. Gördün mü, ta nereye gelmişiz!.."

"Hadi canım sen de!.."

"Vallahi doğru söylüyorum. Baksana, patates tarlaları burası! Kızağımız ikide bir de tümseklerden geçiyor. Zaharova bostanları. Kökenleri toplayıp götürmüşler."

"Vay anasını, amma da uzaklaşmışız! E, ne yapacağız şimdi?"

"Dümdüz gidersek bir yere çıkarız elbet. Ya Zaharova'ya varırız ya da ağanın çiftliğine."

Andreyiç gene uşağını dinledi, atın dizginlerini ona bıraktı. Böylece hayli ilerlediler. Kızak bazen kışlık ekinlerin üzerinden, bazen donmuş keseklerden geçiyorp arada bir de güzün biçilmiş tarlalara dalıyordu. Karın altından çıkmış saplar, rüzgârın savurduğu saman öbekleri çıkıyordu karşılarına. Bazen de yerde mi, gökte mi gittikleri belli olmayan, baştan başa karla örtülü yumuşak tarlalardan geçiyorlardı.

Hem yukarıdan, hem de aşağıdan savruluyordu kar. İyice yorulan at koşmayı çoktan bırakmıştı. Terden top top olan tüyleri kırağı bağlıyordu.

Doru tayın yürüyüşü birden değişti. Hayvancağız, bir çukura ya da hendeğe saplanmış olmalıydı. Vasili Andreyiç atı durdurmak istedi. Ama Nikita önledi onu.

"Bırak, kızağı kendisi çeksin. Başka türlü çıkamayız buradan."

Sonra kızaktan aşağı atladı, çukur yere daldı.

"Hadi yavrum, davran!"

Nikita'nın haylaması üzerine doru tay yekinerek kızağı toprak yığınının üzerine çıkardı. Anlaşılan bir hendeğe düşmüşlerdi.

"Nereye geldik, yahu?" diye sordu Vasili Andreyiç.

"Şimdi anlarız. Sen ileri doğru sür hele."

Tüccar uzakta, karların arasından görünen bir karaltıyı işaret etti.

"Burası Goryaçkino köyü ormanı olmasın sakın?"

"Yaklaşınca neresi olduğunu anlarız."

Nikita, rüzgârın uçurduğu uzun kuru yapraklardan karşılarındaki karaltının orman değil, bir köyün söğütlüğü olduğunu anlamıştı. Ama sesini çıkarmadı. Gerçekten de hendeği geçtikten sonra yirmi metre bile gitmemişlerdi ki, önlerinde birtakım ağaçlar belirdi. Rüzgârın çıplak dallarda hüzünlü hüzünlü uluması duyuldu. Nikita iyi tahmin etmişti: Dallarında tek tük yapraklar çırpınan yüksek söğüt ağaçlarıydı bunlar, köyün harman yerinin çevresindeki hendeğe dikilmiş söğüt ağaçları.

Rüzgârda uğuldayan söğütlere iyice yaklaştıkları sırada, doru tay ayaklarını yüksekçe bir yere bastı, ardından arka ayaklarının üstünde yükseldi, sola kıvrıldı, ayakları diz boyu karlara gömülmeden yürümeye başladı. Yola çıkmışlardı.

"Yola geldik," dedi Nikita. "Ama neredeyiz, bilemem."

At karla örtülü yolda sağa sola sapmadan yürüyordu. Yüz metre bile gitmemişlerdi ki, tepeleme karla örtülmüş bir ot yığınının çevresindeki düzgün çitler belirdi önlerinde. Yığının üstünden karlar savruluyordu. Çitin bitiminde yol sola kıvrıldı, derken kalın bir kar tabakasına saplandılar.

Karşılarında iki ev görünüyordu şimdi, anlaşılan, tipi evlerin arasındaki boşluğa iyice kar yığmıştı. Burayı da geçince bir sokakta buldular kendilerini. En kıyıdaki evin avlusunda ipe çamaşır asılmıştı. Biri beyaz, biri kırmızı iki gömlek, bir etek, bir pantolon, birkaç dolaktan oluşan bu donmuş çamaşırlar rüzgârda çırpınıp duruyordu. Kollarını habire sallayan beyaz gömleğin çırpınışı görülmeye değerdi.

"Bunları asan karı ya tembelin biri ya da ölüm döşeğinde kıv-

ranıyordur," dedi Nikita. "Baksana yortu gününe kurutup yetiştirememiş çamaşırları."

III

Sokağın başında rüzgârın hızı gene aynıydı, yol kalın karla örtülmüştü. Ama köyün ortasına doğru hava birden durgunlaştı, ılındı. Evlerden birinde bir köpek havlıyordu. Bir başkasının önünde, kapıya doğru çabuk çabuk yürüyen bir kadın, evinin eşiğine varınca durdu; başının üstüne geçirdiği bir erkek gocuğunun altından, geçenlere dik dik baktı. Genç kızların söylediği şarkılar duyuluyordu evlerden.

Köyün içinde tipi, kar, ayaz azalmış gibi geldi tüccarla uşağına.

"Burası Grişkino," dedi Vasili Andreyiç.

"Evet, tanıdım."

Gerçekten Grişkino'ya gelmişlerdi. Anlaşılan yolu şaşırınca sekiz kilometre kadar başka bir yöne gitmişler ama gene de gidecekleri yere bir hayli yaklaşmışlardı. Grişkino ile Goryaçkino'nun arası beş kilometre tutardı.

Köyün ortasına varınca yolda yürüyen uzun boylu bir adamla burun buruna geldiler. Adam atın dizginine sarıldı, Vasili Andreyiç'i tanır tanımaz kızağın okuna yapıştı, eliyle tutuna tutuna içinde oturanlara yaklaştı, kendisi de öne oturdu.

Bu adam, Vasili Andreyiç'in yakından tanıdığı, çevrede at hırsızı olarak ün yapmış, İsa adında bir köylüydü.

İsa ağzından tüccarın yüzüne votka kokusu savura savura;

"Sizi hangi rüzgâr attı, Vasili Andreyiç?" dedi.

"Goryaçkino'ya diye yola çıkmıştık ama yolu şaşırdık."

"Şuna bakın, çok sapmışsınız. Malahovo'dan gitseydiniz ya!"

"Biz de biliyoruz ama beceremedik işte."

Vasili Andreyiç böyle diyerek kızağı durdurdu.

İsa atı tepeden tırnağa süzdü, elinin alışık bir hareketiyle hayvanın saçaklı kuyruğundaki gevşek topuzu yukarı doğru iterek sıkılaştırdı.

"E, geceyi burada geçireceksiniz, değil mi?"

"Olmaz. Görülecek çok işimiz var."

"Anlaşılıyor. A, bu da kim? Sen misin Nikita Stepaniç?"

"Başka kim olacak! Bak, iki gözüm, yolumuzu bir daha şaşırmamak için ne yapalım, söyler misin?"

"Korkmayın, şaşırmazsınız. Şimdi buradan geriye dönün. Sokağı dümdüz geçin, sağa sola sapmayın sakın. Ana yola çıkınca sağa dönersiniz."

"Peki, ana yola nereden döneceğiz?"

"Sol yanda çalıları göreceksiniz. Çalıların karşısında meşe ağacından kocaman bir işaret direği durur. İşte oradan."

Vasili Andreyiç atın başını geriye çevirdi, köyün çıkışına yöneldi, arkalarından İsa'nın:

"Geceyi burada geçirseydiniz! İyi olurdu!" diye bağırdığını duydular.

Tüccar dizginlerle ata vururken adama yanıt bile vermedi. Önlerinde topu topu beş kilometrelik yol kalmıştı, bunun da iki kilometresi ormandı. Tipi biraz dinmişti, kar da azalmışa benziyordu. Pek zor görünmüyordu yolculuk.

Taze gübrelerin alaz alaz koyulaştırdığı, çiğnenmiş karlı sokaktan geçtiler. Çamaşır asılı evin önüne vardıklarında, beyaz gömlek yalnızca bir kolundan kaskatı asılı duruyordu. İç parçalayıcı uğultular çıkaran söğütlerin de yanından geçince, kendilerini gene kırların ortasında buldular. Fırtına dinmek şöyle dursun, hızını daha da artırmışa benziyordu. Kardan yol iz belli değildi, ancak işaret direklerine bakarak buluyorlardı gidecekleri yönü. Gelgelelim rüzgârın karşıdan esmesi direkleri görmelerini hayli güçleştiriyordu.

Vasili Andreyiç işaret direklerini kaçırmamak için gözlerini kısıyor, başını eğiyor ama yolu bulmayı daha çok ata bırakıyordu. At da tam güvenilecek hayvandı doğrusu. Ayaklarının altındaki sert yolun dönemeçlerine uyarak bazen sağa bazen sola kıvrılıyordu. Kar ve tipi şiddetini iyice artırdığı halde kızaktakiler kâh sağda, kâh solda işaret direklerini görmeye devam ettiler.

Böyle on dakika kadar ilerlemişlerdi ki, atın hemen önünde, rüzgârın uçuşturduğu kar bulutunun ötesinde kımıldanan

koyu bir leke gördüler. Onlarla aynı yöne giden bir kızaktı bu. Doru tay yetişince ayakları öndeki kızağın tahtasına çarpmaya başladı.

"Önümüze geçin!" diye bağırmaya başladılar öteki kızağın içindekiler.

Vasili Andreyiç yana kırıp öndeki kızağı geçmeye başladı. Kızakta üç erkekle bir de kadın vardı. Yortu ziyaretinden dönüyorlardı anlaşılan. Erkeklerden biri elindeki çırpıyla atın karlanmış sağrısına ha bire vuruyordu. Önde oturan öteki iki erkek ellerini sallayarak bağırıyordu. Kadın kızağın arkasında iyice örtünmüştü, üstüne yağan karların altında kıpırdamadan otururken taşlaşmış gibiydi.

"Kimsiniz siz?" diye bağırdı yanlarından geçerken Vasili Andreyiç.

"...lerdeniz!" diye seslendiler berikiler.

"Kimlerdensiniz?"

"...deniz..."

Adamlardan biri avazı çıktığı kadar bağırdığı halde hiçbir şey anlaşılmıyordu.

Elindeki çırpıyla atı kamçılayan köylünün haykırması duyuluyordu yalnızca:

"Onlardan geri kalma! Hızlı sür!"

"Yortudan mı dönüyorsunuz?"

"Çek dizginleri Syomka! Geri kalma! Geç şunları!"

Kızakların yan kirişleri birbirine sürtündü. Atlar bir an birbirlerine girecekmiş gibi oldular, sonra ayrıldılar. Öteki kızak geri kalmaya başladı.

Geniş karınlı, tepeden tırnağa kara belenmiş uzun tüylü at, sağrısına inen sopalardan kurtulmak için var gücüyle yekiniyor; kısa bacaklarıyla diz boyu karı savurarak, boyunduruğun altında başını öne eğerek, ağır ağır oflaya puflaya ilerliyordu. At geride kalırken, Nikita zavallı hayvanın kafasını bir an kendi omuz başında gördü. Gencecik bir attı bu. Ama hayvancağızın alt dudağı iyice gerildiği için ağzı balık ağzına benzemiş, burun delikleri genişlemiş, korkudan kulakları arkaya yatmıştı.

"İçki neler yaptırıyor. Hayvanın canını çıkarmışlar. Köylü bozuntuları, ne olacak!" dedi Nikita.

Yorulan beygirin sık sık solumasını, sarhoş adamların haykırışlarını bir süre daha duydular. Sonra bütün bunlar da kesildi. Rüzgârın kulaklarının dibinde ıslık çalmasından, arada bir kızak kirişlerinin tümseklerde çıkardığı gıcırtılardan başka ses işitilmiyordu artık.

Köylülerle karşılaşmaktan keyiflenip, yüreklenen Vasili Andreyiç, işaret direklerine fazla aldırmaksızın, yolu bulmayı daha çok ata bırakarak dizginleri hızlı hızlı çekti.

Nikita'ya yapacak bir iş kalmıyordu. O da bu gibi durumlarda başvurduğu işe koyuldu: Uykusuz geçirdiği gecelerin acısını çıkarırcasına uyuklamaya başladı.

Derken at, ansızın duruverdi. Nikita az kalsın tepe üstü kapaklanıyordu.

"Gene yoldan çıktık sanıyorum," dedi Vasili Andreyiç.

"Nasıl?"

"Direkler görünmez oldu. Yitirdik yolumuzu."

"Hemen gidip bakayım..."

Nikita böyle diyerek doğruldu, ayak uçlarını içerlek basa basa, karlarda yürüdü gitti.

Bazen görünüp, bazen gözden kaybolarak uzun süre dolaştı. En sonunda geriye döndü, kızağa bindi.

"Buralarda yol filan yok. Belki de ileride bir yerdedir."

Hava kararmaya yüz tutmuştu. Tipinin şiddeti ne artıyor ne de azalıyordu.

"Şu köylülerin sesini bir daha duysaydık," dedi Vasili Andreyiç.

"Onlarla bir daha karşılaşmadığımıza göre yoldan bir hayli uzaklaşmışız. Kim bilir, belki adamlar da yitirdiler yollarını."

"Peki, şimdi nereye gideceğiz?"

"Atı kendi haline bırak. Bulur yolunu. Dizginleri ver bana."

Vasili Andreyiç sevinerek dizginleri Nikita'ya verdi. Çünkü kalın eldivenler içinde parmakları üşümeye başlamıştı.

Nikita dizginleri elinde tutarken hayvanı hiç yönlendirmemeye çalışıyordu. Akıllı hayvanın yolu bulup çıkaracağına

inancı vardı. Gerçekten de at bir o kulağını, bir ötekini oynattıktan sonra kızağı yola doğru çekmeye başladı.

"Dili olsa konuşacak," diye mırıldandı Nikita. "Yürü yavrum! Bildiğin gibi git yoluna."

Rüzgâr arkadan esiyordu şimdi, keskin ayaz hissedilmez olmuştu.

Atın zekâsına şaşarak seviniyordu Nikita.

"Cin gibi hayvan. İnsanlar vardır, kalıplarına bakınca bir şey sanırsın; oysa kafaları çalışmaz. Şu kulaklarını oynatışına bak! Telgrafa ne hacet, bir kilometre uzaktan her şeyi duyar vallahi."

Yarım saat bile geçmeden önlerinde birtakım karaltılar belirdi, sağ yandan işaret direklerini gördüler. Yeniden yola çıkmış olmalıydılar; önlerindeki koyuluk ya bir köydü ya da orman.

"Hey, gene Grişkino'ya gelmişiz!" dedi Nikita.

Gerçekten de üstünden karlar savrulan aynı ot yığınını, asıldıkları ipte çırpınıp duran aynı gömlekleri, çamaşırları gördüler. Sonra gene gübreden alaca bulaca koyulaşmış sokağa girdiler; gene hava durgunlaştı, ılındı; gene evlerden konuşmalar, türküler, köpek havlamaları duyulmaya başladı. Hava bir hayli karardığı için kimi evlerin pencerelerinde ışık vardı.

Sokağın ortasında Vasili Andreyiç tuğladan yapılmış bir eve doğru çevirdi kızağı, evin önüne varınca durdular.

Nikita, karların yarı yarıya örttüğü aydınlanmış pencereye yaklaştı, kamçısının sapıyla cama vurdu. Solgun ışıkta karların uçuştuğu görülüyordu.

İçeriden biri;

"Kim o?" diye seslendi.

"Kresti köyünden Brehunovlar," dedi Nikita. "Bir dakika bakıver, iki gözüm."

Pencereden bakan adamın geriye çekilmesinden bir süre sonra sahanlığın iç kapısı açılıp kapandı, ardından dış kapının sürgüsü çekildi. Kapıyı rüzgârın itmemesi için eliyle birden tutan uzun boylu, ak sakallı, yaşlı bir adam göründü önce. Bayramlık beyaz gömleğinin üstünden bir gocuk atıvermişti omuzlarına. Onun arkasında kırmızı mintanlı, meşin çizmeli bir delikanlı belirdi.

"Andreyiç, sen misin?" diye sordu yaşlısı.

"Benim ya. Yolumuzu şaşırdık da... Goryaçkino'ya gidelim derken sizin köye gelmişiz... Üstelik bu ikinci geçişimiz."

"Bakın şu işe. Petruşka, hadi, avlu kapısını açıver."

Kırmızı mintanlı genç neşeli bir sesle:

"Hemen, şimdi," diyerek dışarı seğirtti.

"Ama biz geceyi burada geçirecek değiliz," dedi Vasili Andreyiç.

"Gece vakti yola gidilir mi? Kalın burada."

"Çok isterdik ama kalamayız. İşimiz çok."

"Hiç olmazsa bir içeri girin de ısının. Hazır, sıcak çayımız da var."

"Eh, ısınmaya bir diyeceğimiz yok. Az sonra ay çıkacağına göre gece karanlık olmaz... E, Nikita, girip biraz ısınalım mı?"

"İyi olur, efendim."

Soğuktan Nikita'nın eli ayağı donmuştu. Sıcak bir odada kemiklerini ısıtmaktan başka ne isteği olabilirdi.

Vasili Andreyiç ile yaşlı adam eve girdiler. Nikita da, Petruşka'nın açtığı avlu kapısından kızağı içeri sokup ahırın sundurması altına çekti. Ahırın tabanı gübreyle örtülüydü. Tavanın kiriş kütüğüne kocaman bir boyunduruk asılmıştı. Kirişe tüneyen tavuklar, horozlar, rahatlarının kaçmasından dolayı durdukları yerde didişmeye, gıdaklamaya başladılar. Koyunlar bir hayli ürkmüş olacaklar ki, tırnakları kaskatı gübre katmanında tıkırdayarak hepsi bir köşeye sıkıştılar. İçeriye bir yabancının girmesinden ödü patlayan bir köpek olanca hıncıyla, boğulurcasına havlamaya koyuldu.

Nikita her birine yatıştırıcı sözler söylüyordu. Rahatlarını kaçırdığı için tavuklardan özür diledi. Gelişinden ürktüler diye koyunlara sitem etti. Biraz bekleyip işin sonunu anlasalardı ya... Atı yerine bağlarken köpekle konuştu.

İşini bitirince üstünden başından karları silkti.

"E, oldu işte, şimdi keyfinize bakın."

Köpeğe döndü:

"Sen de amma havlarmışsın ha! Hadi, kes sesini artık, küçük budala! Boşuna paralıyorsun kendini. Hırsız mı sandın yoksa beni?"

Sundurmanın dışında kalan kızağı bir eliyle tuttuğu gibi içeri çeken Petruşka:

"Boşuna bunlara evin üç akıllısı dememişler," dedi.

"Anlamadım. Nasıl bir şey o?"

"Paulson'un kitabında öyle yazıyor... Eve bir hırsız girecek olsa köpek hemen havlayarak ev sahiplerini uyarır, horoz ötmesiyle sabahleyin herkesi kaldırır. Ya kedi? Patisiyle yüzünü temizlemesi, eve değerli bir konuğun geleceğini gösterir..."

Delikanlı bunları söylerken gülümsüyordu. Okuma yazma bildiği için, evlerinde bulunan tek kitabı, Paulson'un kitabını ezbere öğrenmişti. Şimdiki gibi çakırkeyif olduğu zamanlar, konuyla ilgili bulduğu bölümleri söylemeye bayılırdı.

"Doğru," diye onayladı Nikita.

"Çok üşüdün mü, amca?"

"Hem de nasıl!"

Avludan geçtiler, sahanlıktan içeri girdiler.

IV

Vasili Andreyiç'in kapısını çaldığı ev, köyün en varlıklı ailelerinden birinindi. Bu varlıklı insanlar, beş aileye yetecek topraklarından başka, sağda solda tarla kiralayıp ekerlerdi. Altı at, üç inek, iki düve, yirmi kadar da koyun besliyorlardı evlerinde. Evdeki horanta sayısına gelince, tastamam yirmi iki kişiydiler. Ana babadan başka, hepsi de evlenmiş dört oğul, dört gelin, aralarında yalnızca Petruşka'nın evli bulunduğu altı torun, iki küçük torun (torunun çocuğu), üç de kimsesiz çocuk. Baba ocağını dağıtmamış olan seyrek ailelerden biriydi bu insanlar. Ancak kadınların arasında başlamış olup kısa sürede ayrılmayla sonuçlanacak gizli bir iç çekişme de sürüp gidiyordu. İki oğul Moskova'da sakalık yapıyordu, biri de askerdeydi. Şu an evde, ailenin işlerini yürüten öbür oğul, bunların karıları, çocukları bulunuyordu. Çocuklarının vaftiz babalarından bir komşu da konuktu onlarda.

Odanın ortasındaki masanın tepesinde abajurlu bir lamba asılıydı. Lambadan masadaki çay bardaklarına, votka dolu şi-

şeye, meze ve yemek tabaklarına, tuğla duvarlara, kutsal köşedeki[3] tasvirlere, bunların iki yanındaki resimlere parlak bir ışık düşüyordu. Vasili Andreyiç masada baş köşeye kuruldu. Sırtındaki kürkü çıkardı, yalnızca kara gocuğuyla kalınca buz tutmuş bıyıklarını emerek, pırtlak atmaca gözleriyle odayı, içeridekileri incelemeye koyuldu. Masada kendisinden başka, evde dokunmuş bezden beyaz bir gömlek giymiş, ak sakallı, dazlak kafalı yaşlı baba; onun yanında Moskova'dan bayramı geçirmeye gelen ince basma gömlekli büyük oğul; onun yanındaysa ev işlerini yürüten ikinci oğul vardı. Bu ikisi, geniş omuzları, kalın enseleriyle gerçek birer babayiğitti. Kızıl saçlı, sıska bir adam olan komşuları en uca oturmuştu.

Mezelerden atıştırarak ufak ufak votka demlenen erkekler, ocağın köşesinde uğuldayıp duran semaverden konulacak çayı bekliyorlardı. Fırının üstünde, yerdeki sedirlerde bir sürü çocuk vardı. Beşiğin üzerine abanan genç bir kadın bebeğini emzirmekteydi. Yüzü kırışıklarla kaplı, dudakları bile buruşmuş olan, ailenin yaşlı anası, Vasili Andreyiç'i ağırlamaya çalışıyordu.

Nikita içeri girdiği sırada, yaşlı nine kalın camlı bir bardağa doldurduğu votkayı tüccara uzattı.

"Buyur, Vasili Andreyiç, yortuyu bir kere de bizimle kutlamış olursun. Mezelerden de al."

Bunca yorgunluktan, soğuktan sonra votkanın görünüşü, bayıltıcı kokusu Nikita'nın başını döndürmeye yetti. Nikita kutsal köşede durdu, odada bulunanlara aldırmadan üç kez istavroz çıkardı, tasvirlerin önünde saygıyla eğildi; ev sahibi yaşlı adamdan başlamak üzere masada oturan erkeklere, ocağın yanında dikilen kadınlara "yortunuz kutlu olsun" dedi, yiyeceklere bir kez bile bakmadan, sırtındaki eski püsküleri çıkarmaya koyuldu.

Büyük oğul, Nikita'nın kardan ağarmış yüzüne, kirpiklerine, sakalına bakarak;

"Soğuktan buz tutmuşsun, amca," dedi.

Nikita paltosunu çıkardıktan sonra üstündeki karları bir da-

3 İçinde aziz tasvirleri, kutsal resimler bulunan dolabın konulduğu köşe – ç.n.

ha silkti, ocağa yakın bir yere astı, masaya yaklaştı. Ona da bir bardak votka verdiler. Bu hoş kokulu sıvıyı bir yudumda içmekle içmemek arasında azap veren bir duraksama geçirdi. Ama gözleri bir an Vasili Andreyiç'e kayınca ettiği tövbe, içki yüzünden sattığı çizmesi, karısının fıçıcı dostu, bahara at almak için söz verdiği oğlu geldi aklına. Derin derin içini çekti, kaşlarını çattı.

"İçmiyorum, teşekkür ederim," dedi.

İkinci pencerenin önündeki iskemleye oturdu. Evin ikinci oğlu merakla sordu:

"Niçin içmiyorsun, amca?"

Nikita ellerini salkım salkım buz tutmuş seyrek sakalından, bıyıklarından çekemiyordu.

"İçmiyorum işte, dedi sıkılgan bir sesle."

Bir bardak votkayı bir dikişte yuvarlayan Vasili Andreyiç, tabaktan bir çörek alarak konuşmaya katıldı:

"Ona yaramaz, içmesin daha iyi."

Bunun üzerine nine söze karıştı:

"Öyleyse çay veririz. Çok da üşümüşe benziyor. E, gelinler, semaver hazır değil mi daha?"

Gelinlerin en genci, üstü bezle örtülü semaveri iki eliyle tutup kaldırdı. Güçlükle taşıyarak masanın ortasına koydu.

O sırada Vasili Andreyiç yolu yitirişlerini, yanlışlıkla iki kez onların köyüne gelişlerini, yolda sarhoşlarla karşılaşmalarını, kırlarda yol aramalarını anlatıyordu. Ev sahipleri de ona yoldan ayrılmalarının nedenini, sağa sola sapmadan gitmek için neler yapmaları gerektiğini açıkladılar. Yolda rastladıkları köylüleri de tanıyorlardı.

Ev sahiplerinin komşusu;

"Buradan Molçanovka köyüne bir çocuk bile gidebilir, dedi. Yalnız, ana yola nerden döneceğini bilsin yeter. Anlaşılan, siz çalılığa varmadan dönmüşsünüz."

Nine bir yandan:

"Bu geceyi burada geçirin de öyle yola çıkın. Gelinler size birer yatak seriverirler," diyordu.

Yaşlı adam da karısını destekliyordu:

"Öyle ya. Sabahleyin kalkınca gündüz gözüyle daha rahat giderdiniz."

Vasili Andreyiç razı olur mu!

"Olmaz. İnsan bazen bir saat geç kalmakla kaçırdığını, bir yılda kazanamaz."

Bunları söylerken, kentli tüccarların onun elinden kapacaklarına inandığı ormanı düşünüyordu.

"E, Nikita, yolcu yolunda gerek, değil mi?" dedi uşağına.

Nikita, sakalındaki, bıyığındaki buzların çözülmesi işine fazlaca dalmış gibi ağırdan aldı. Sonra üzgün bir sesle:

"Gene yolumuzu şaşırmaktan korkuyorum," diye mırıldandı.

Üzgün olmasının nedeni içki içmek için hâlâ büyük bir istek duymasıydı. Bu isteği bastıracak tek şey çaydı. Ama onu da vermemişlerdi henüz.

Vasili Andreyiç niyetinden vazgeçecek gibi değildi:

"Şu dönemece bir varsak, ondan ötesi kolay. Yolumuz hep orman."

En sonunda Nikita'ya bir bardak çay verdiler.

"Siz bilirsiniz, Vasili Andreyiç, gidelim derseniz gideriz."

"Çayımızı içelim de kalkalım hemen."

Nikita bir şey söylemeden başını salladı. Bardağındaki sıcak çayı tabağına döktü.[4] Elinin çalışmaktan şişen parmaklarını çayın buharına tuttu. Sonra kesme şekerden bir parça ısırdı, ev sahiplerine başıyla selam verdi:

"Sağlığınıza," diyerek sıcacık sıvıyı iştahla içti.

"Birisi bizi dönemece değin geçirse bari," dedi tüccar.

Büyük oğlan onun bu isteğini sevinçle karşıladı:

"Ne olacak, geçiririz. Petruşka şimdi kızağı koşar, sizi götürür oraya dek."

"Hadi koş kızağı, iki gözüm. İkramlarınız için çok teşekkür ederim," dedi tüccar.

Nine, tatlı bir sesle konuğunu yanıtladı:

"Aman siz de, teşekkür edecek ne yaptık ki? Evimize uğradığınız için asıl biz teşekkür etmeliyiz."

Dedesi Petruşka'ya:

4 Çayın kolay soğuması için – ç.n.

"Petruşka, git de kısrağı kızağa koş," dedi.

Delikanlı yüzünde tatlı bir gülümsemeyle kalktı, duvarda asılı duran şapkasını kaptığı gibi dışarı fırladı.

Petruşka kızağı hazırlayadursun, tüccarın eve gelişiyle yarıda kesilen konuşma gene aynı konuya döndü. Yaşlı baba, aynı zamanda köy muhtarı olan komşusuna, Moskova'daki oğlunun yortu dolayısıyla evdekilere hiçbir şey göndermediği halde, karısına Fransız malı bir şal gönderdiğini anlatıyor, dert yanıyordu.

"Gençler gitgide kopuyorlar bizden."

"Kopmak ne laf!" dedi komşusu. "Dirlik düzenlik mi kaldı evlerde? Kendilerini her şeye akılları erer sanıyorlar. Bilmiyor musun, Demoçkinlerin oğlan, döve döve babasının kolunu kırdı. Herhalde aklının fazlalığından olacak."

Adamların yüzlerine dikkatle bakarak konuşmaları dinleyen Nikita, kendisi de bir şeyler söylemek için can atıyordu ama o sırada çay içme işine fazlaca dalmış olduğundan, konuşulanları destekleme anlamında başını sallamakla yetiniyordu. Verilen her bardaktan sonra biraz daha ısınıyor, bir gevşeme yayılıyordu tüm bedenine.

Konuşma dönüp dolaşıp aynı konuya, baba evinden ayrılmanın zararlarına geldi. Genel bir ayrılma, ailenin tümüyle dağılması değildi söz konusu edilen. Onlar kendi evlerinin içindeki bir ayrılmadan, dilini yutmuş gibi somurtup duran ikinci oğulun gerçekleştirmek istediği ayrılmadan söz ediyorlardı. Öte yandan, evde herkesi ilgilendiren bu çok duyarlı konuyu yabancıların yanında tartışmak istemedikleri de anlaşılıyordu tavırlarından. Ama yaşlı baba bir ara dayanamadı; gözlerinden yaşlar boşanarak, sağ olduğu sürece oğullarının ayrılmalarına göz yummayacağını söyledi. Çocukların her biri bir yana savrulunca kurulu düzen diye bir şey kalmazdı.

"Matveyevlere ne oldu, bilmiyor musunuz?" dedi muhtar. Ortada ne ev kaldı ne bark. Dağıldılar gittiler...

Yaşlı baba oğluna döndü:

"Sen de mi aynı şeyi istiyorsun ha? Söyle hadi!.."

Oğlu buna yanıt vermeyince garip bir suskunluk çöktü ortalığa. Bu suskunluğu bozan Petruşka oldu. Biraz önce kızağı ko-

şup geriye dönen delikanlı, yüzüne yayılan bir gülümsemeyle konuşulanları dinliyordu. İlk fırsatta söze karıştı:

"Paulson'un kitabında ne der? Bir babayla üç oğlu varmış. Adam, kırmaları için onlara bir demet çıta vermiş, hiçbiri kıramamış. Aynı çıtaları teker teker kırıvermişler. İşte bu da böyle... E, kızak hazır."

Vasili Andreyiç:

"Eh, öyleyse kalkalım artık," dedi. "Ortanca oğlanın ayrılma isteğine gelince, amca sakın razı olma. Bunca malı mülkü sen kazandın, öyleyse bu evde senin sözün geçer. Daha olmazsa düzenin korunması için mahkemeye başvurursun."

Yaşlı adamın sesi çatallaşmıştı gözyaşlarından.

"İşi gücü hır çıkarmak. Evde huzur kalmadı. Evlat değil, baş belası bu oğlan."

Bu arada beşinci çayını bitiren Nikita bardağı baş aşağı çevirmemiş, altıncısını doldururlar umuduyla tabağa yan yatırmıştı. Ama semaverde su tükendiği için onun isteğini yerine getiremediler. Ayrıca Vasili Andreyiç gitmek üzere hazırlanıyordu. Yapılacak bir şey kalmamıştı artık. Nikita ister istemez doğruldu, dişiyle dört bir yanından parçalar kopardığı şeker topağını gerisin geriye kutusuna koydu, terden ıslanmış yüzünü silerek paltosunu giymek için kalktı.

Hazırdı Nikita. Derin derin içini çekti, ev sahiplerine teşekkür edip esenlikler diledi. Aydınlık, sıcacık odadan çıkıp, kapı aralıkları karla sıvanmış, içinde soğuğun, rüzgârın kol gezdiği sahanlığa, oradan da karanlık avluya gitmek ölüm geliyordu şimdi ona.

Gocuğunu giymiş olan Petruşka avluda onları beklemekteydi. Yüzünde her zamanki gülümsemesiyle Paulson'un kitabından bir şiir okudu:

Koyu bir sis kaplamış gökyüzünü.
Kar burgaçları kıvrılıyor durmadan.
Bazen vahşi hayvanlar gibi uluyor.
Bazen ağlıyor çocuk sesiyle...[5]

5 Aleksandr Puşkin'in bir şiirinden – ç.n.

Nikita kendi kızağının dizginlerini toplarken Petruşka'nın okuduğu şiiri başıyla onayladı.

Elinde fenerle Vasili Andreyiç'i uğurlamaya çıkmıştı yaşlı baba. Ama eşikten dışarıya adımını atar atmaz rüzgâr feneri söndürüverdi. Anlaşılan, fırtına iyice şiddetlenmişti.

Tüccar, "Şu tipiye bak. Bu havada yola çıkılmaz ama işten de geri kalmak istemiyorum. Üstelik hazırlandık artık, bizim için kızak bile koştular. Kısmet olursa varırız gideceğimiz yere..." diye geçirdi içinden.

Ev sahibi yaşlı adam da böyle bir havada konuklarını bırakmaması gerektiğini düşünüyordu. Gelgelelim onları zorla tutamazdı. Kaç kez gitmemelerini söylediği halde sözünü dinletememişti. "Kim bilir, belki adam haklı. Kocadığım için kardan kıştan gözüm korkuyor. Şu konuşmalar bitse de yatsak hemen..."

Petruşka'nın tehlikeye filan aldırdığı yoktu. O yöreyi, yolları avcunun içi gibi bilirdi. Ayrıca, "Kar burgaçları kıvrılıyor durmadan" dizesi olup bitenlere tıpatıp uyduğundan keyfi yerindeydi.

Zavallı Nikita'ya gelince, yıllar var ki, yalnızca başkalarının isteğine göre hareket etmeye alıştığı için, istese de istemese de gitmek zorundaydı. Bu durumda yolcuların önünde hiçbir engel kalmıyordu.

V

Vasili Andreyiç yaklaştı, karanlıkta çevresini doğru dürüst seçemeden yerine oturdu, dizginleri çekti.

"Öne düş, delikanlı," diye bağırdı Petruşka'ya.

Kızağında dizleri üzerinde bekleyen Petruşka, kısrağı sürdü. Tüccarın ne zamandır kişneyip duran, doru tayı, önünde kısrak kokusu alınca ileri fırladı, bir anda avludan sokağa çıktılar.

Köyün ortasından geçiyorlardı şimdi. Donmuş çamaşırların asılı olduğu evin önüne vardılar, çamaşırların tekini bile göremediler. Hepsi yere düşmüştü, anlaşılan. Tepeden tırnağa beyazlara gömülmüş, üstünde kar bulutları uçuşan ot yığınının önünden geçtiler. Sonra acı acı iniltiler çıkararak dalları sa-

ğa sola savrulan söğüt ağaçlarına vardılar. En sonunda, alttan üstten karların kaynaştığı azgın bir denizin ortasında buldular kendilerini. Fırtına o denli şiddetliydi ki, kızağa yandan çarptığı zaman hem atı, hem de içindekileri devirecekmiş gibi sarsıyordu.

Petruşka geniş adımlarla tırısa kalkan yiğit atını durmadan haylıyordu. Doru tay kısrağın birkaç adım arkasındaydı.

Böylece on dakika kadar gittiler. Sonra Petruşka başını geriye çevirdi, bir şeyler haykırdı. Ne Vasili Andreyiç ne de Nikita onun söylediğinden bir şey anlamadılarsa da, dönemece geldiklerini tahmin ettiler. Gerçekten Petruşka kızağıyla sağa döndü, yandan vuran rüzgâr karşıdan esmeye başladı. Bu sırada kar örtüsünün ilerisinde bir koyuluk belirdi. Dönemeçteki çalılıktı bu.

"Hadi, hoşça kalın."

"Teşekkürler, Petruşka."

Petruşka, son kez:

"Koyu bir sis kaplamış gökyüzünü," diye bağırarak gözden silindi.

"Şu delikanlı şiire amma da meraklı!"

Vasili Andreyiç dizginleri sarstı.

"Evet, yiğit oğlan, tam köy delikanlısı!"

Nikita iyice büzülüp boynunu içine çektiği için küçük sakalı göğsüne yapışmıştı. Sıcak odada kaldığı sürece ısınan bedeninin sıcaklığını yitirir korkusuyla sesini bile çıkarmıyordu. Şimdi önünde bütün gördüğü; gide gele çiğnenmiş yol görünümündeki ot örtüsü, doru tayın inip inip kalkan sağrısı, fırtınadan savrularak hep yan yatan topuzlu kuyruğu, biraz ileride yüksek boyunduruğunun altında sallanan başı ve boynunun bir yanına yapışmış yelesiydi. Arada bir gözüne çarpan işaret direklerinden ötürü doğru yolda gittiklerini düşünüyor, yerinde tasasız oturuyordu.

Dizginleri elinde tutan Vasili Andreyiç yolu bulma işini ata bırakmıştı. Ama köyde dinlendiği halde pek gönüllü yürümüyordu doru tay. Birkaç kez geriye döner gibi yapınca tüccar dizginleri çekti.

Tüccar, direkler geçtikçe içinden sayıyordu: "İşte birinci direk, işte ikincisi, işte üçüncüsü... Eh, ormana geldik artık." Onun orman sandığı karaltı, aslında bir çalı yığınından başkası değildi. Karaltıyı geçip elli metre kadar gittikleri halde ne dördüncü direği görebildi ne de ormanı. "Orman buralarda bir yerde olmalı," dedi kendi kendine. Votkanın, çayın verdiği yüreklilikle dizginleri çekti, kızağı hızlandırdı. Söz dinleyen yiğit at nereye yönlendirilirse, bazen eşkinle, bazen hafif tırısla oraya gidiyordu. Oysa doğru yöne sürülmediğinin çok iyi farkındaydı. On dakika daha gittiler; gene ne orman vardı ne bir şey...

Vasili Andreyiç atı durdurdu.

"Gene yolu şaşırdık."

Nikita tek söz söylemeden kızaktan indi. Tipide bazen bedenine sımsıkı yapışan, bazen de uçup gidecekmiş gibi omuzlarından sıyrılan paltosunun içinde bir o yana, bir bu yana koşarak yolu aramaya koyuldu. Birkaç kez gözden silindiği de oldu. Sonunda kızağa döndü, dizginleri Vasili Andreyiç'in elinden aldı.

Kararlı, sert bir sesle:

"Sağa gitmeniz gerekiyor," dedi.

Atın başını o yöne çevirdi. Dizginleri uşağına bırakan tüccar, üşüyen ellerini yenlerinin içine soktu.

"İyi, sağa gitmek gerekiyorsa yol senin."

Nikita sesini çıkarmadı. Ama az sonra ata bağırdı:

"Hadi, koçum, kımıldan biraz!"

Dizginleri çekilen doru tay hiç istifini bozmadı; ağır adımlarla yürümesini sürdürdü.

Kar kimi yerlerde diz boyu derinlikteydi, at boyunduruğa asıldıkça kızak yerinde yalpalıyordu.

Nikita, kamçıyı soktuğu yerden çıkardı, ata birkaç kez yapıştırdı. Kırbaçlanmaya hiç alışık olmayan hayvan hemen tırısa kalktıysa da az sonra gene eşkine, ondan da düz yürüyüşe geçti. Beş dakika kadar böyle gittiler. Aşağıdan, yukarıdan öyle zorlu bir kar bastırmış, hava öylesine kararmıştı ki, bazen atın boyunduruğu bile gözükmüyordu. Kızak yerinde duruyormuş, savrularak yağan kar geriye gidiyormuş gibi geliyordu insana. Derken, at ansızın duruverdi. Önünde bir tehlike sezmiş olma-

lıydı. Dizginleri bırakan Nikita yavaşça aşağıya atladı, atın neden durduğunu görmek için ileri doğru yürüdü. Ama atın önüne doğru adımını atar atmaz ayakları birden kaydı, paldır küldür aşağı yuvarlandı.

Sanki atı durdurmak istiyormuş gibi;

"Dübrr! Dübrr!" diye bağırıyordu bir yandan da.

Adamcağız kaymamak için çok uğraştı, ama ayakları derin çukurun dibinde birikmiş sert kar yığınına saplanınca durabildi ancak.

Yarın ortasına doğru toplanmış kar yığını Nikita'nın düşmesiyle göçtü ve zavallı uşak tepeden tırnağa beyaza bulandı. Bu arada soğuk kar parçaları ensesinden içeri girmişti.

Nikita boynundaki karları temizlerken kar yığınına sitem edercesine:

"Bu da yapılır mı?" diye söyleniyordu.

Vasili Andreyiç korkuyla:

"Nikita! Nikita!" diye seslendi.

Nikita karşılık vermedi. Çünkü o sırada yapılacak pek çok işi vardı. Üstünü başını güzelce silkeledikten sonra kayarken düşürdüğü kamçısını arayıp buldu. Sıra şimdi tırmanarak yukarı çıkmaya gelmişti. Ama kolay mı? Kaydığı yerden bir iki kez tırmanmaya çalıştıysa da kendini hep aşağıda buldu. Bunun üzerine, başka bir çıkış yolu bulmak için yar boyunca ilerlemeye başladı. Ancak yuvarlandığı yerden beş altı metre ileride bir çıkış yolu görebildi, emekleyerek yukarı tırmandıktan sonra atın bulunduğu yere yürüdü. Fakat görünürlerde ne at vardı, ne de kızak. Fırtına ona doğru estiğinden önünde hiçbir şey gözükmüyordu, ama onu çağıran Vasili Andreyiç'in ve kişneyen doru tayın seslerini işitebildi.

"Geliyorum, geliyorum. Ne bağırıyorsun?"

Kızağa iyice yaklaşınca at ile Vasili Andreyiç'i seçebildi. Beyazlar içinde dev iriliğinde görünen tüccar, uşağına çok kızgındı.

"Deminden beri ne cehennemdesin! Gidince gelmek bilmiyorsun! Grişkino'ya geri dönelim, çabuk!"

"Ben dönmek istemez miyim, Vasili Andreyiç? Dönelim ama

nasıl? Önümüzde kocaman bir yar var. Kurtuluncaya kadar canım çıktı."

"E, burada ne dikilip duruyoruz öyleyse? Uzaklaşalım şu cenabet yardan bir an önce."

Nikita bir şey söylemedi. Sırtı rüzgâra dönük, kızağa oturdu, çizmelerini çıkararak içindeki karı temizledi, sol çizmesindeki deliği bir tutam samanla güzelce tıkadı.

Her şeyi Nikita'ya bırakan Vasili Andreyiç sesini çıkarmadan bekliyordu. Çizmelerini yeniden giyen Nikita kızaktaki yerine oturdu, elliklerini takıp dizginleri kavrayarak kızağı yar boyunca sürdü. Yüz adım bile gitmemişlerdi ki, at olduğu yerde çakıldı. Gene uçurumun kıyısına gelmişlerdi.

Nikita bir daha kızaktan indi, kar yığınlarının arasında yol aramak için gitti, ama uzun süre dönmedi bu sefer. Sonunda gittiği yere tam ters yönden çıktı geldi.

"Vasili Andreyiç, nerdesin?"

"Buradayım. Ne oldu?"

"Hiç, ne olacak! Karanlıkta bir şey görünmüyor. Sağda solda hep yar var. Rüzgâra karşı mı gitsek, ne yapsak?"

Atı sürdüler, az sonra Nikita gene keşfe çıktı. Sonra gene kızağa bindi, gene karlara bata çıka yürüdü. Soluk soluğa kızağın yanına döndüğünde Vasili Andreyiç:

"Bir şey buldun mu?" diye sordu.

"Hayır, üstelik iyice yoruldum. At da bitti zaten. Sen dur burada."

Bir iki dakika yürüdükten sonra geri döndü. Atın çenesinin altındaki kayıştan tutarak:

"Ben sizi götürürüm," dedi.

Vasili Andreyiç uşağına emir vermek şöyle dursun, onun söylediklerini sesini çıkarmadan uyguluyordu.

Nikita birden sağa saptı, dizginlerinden tuttuğu doru tayı da çekerek, kar yığınından aşağı doğru yürüdü.

Ama daha adımını atar atmaz kara saplanan hayvan, yığından kurtulmak için şöyle bir yekindiyse de gücü yetmedi, karın içine çökerek boynuna kadar yığına gömüldü. Vasili Andreyiç hâlâ kızakta kurulmuş oturuyordu. Nikita ona:

"İn aşağı!" diye bağırdı.

Kızağı bir okundan tuttu, ata doğru itmeye başladı. Bir yandan da doru tayı:

"Hadi koçum! İşin çok zor ama başka çare yok. Davran!" diye haylıyordu.

Hayvan birkaç kez daha yekindi, kızağı kurtaramayacağını aklı kesmiş olacak ki, yerine rahatça çöktü. Nikita onu rahat bırakır mı?

"Yo, aslanım, öyle şey olmaz! Hadi durma, davran!"

Okun birinden Nikita, ötekinden efendisi tuttu, kızağı çekmeye başladılar. Doru tay bir iki kez başını oynattı ve birden ileri doğru yekindi.

"Hadi, hadi koçum! Bak, işte kurtuldun!"

Atın üst üste hamleleri sonunda kızak saplandığı yerden kurtuldu. Hayvancağız soluk soluğa kalmıştı. Nikita o hızla biraz daha ilerlemek istediyse de, kalın gocuğu ve kürkü içinde tıkanan Vasili Andreyiç koca gövdesiyle kızağa yuvarlanıverdi. Köyde boynuna doladığı atkısını çözmeye çalışıyordu.

"Of, dur, soluk alayım biraz!"

"Sen rahatına bak. Ben götürürüm."

Böylece tüccar içinde olmak üzere kızağı yamaç aşağı on adım kadar çekti, öbür yamaca varınca durdu.

Nikita'nın bulunduğu yer bir dere dibiydi. Yarın kenarlarından öylesine çok kar savruluyordu ki, aşağı inen iki yolcuyu kısa zamanda örtebilirdi. Gelgelelim fırtınanın fazla hissedilmediği kuytu bir yerdi burası.

Fırtına bazen azalıyor, bazen de bunun acısını çıkarmak istercesine, var gücüyle çullanıyordu. Vasili Andreyiç bir süre dinlendikten sonra kızaktan inip konuşmak için Nikita'nın yanına yaklaştığı zaman da böyle bir rüzgâr dalgasıyla karşılaştı. Uşakla efendisi konuşmadan, birbirlerine iyice sokuldular, fırtınanın hızının geçmesini beklediler. Tipi biraz azalınca Nikita hemen elliklerini çıkarıp kemerine soktu, ellerine birkaç kez hohladıktan sonra atın boyunduruk kayışlarını çözmeye başladı.

Vasili Andreyiç şaşırmıştı.

"Hey, ne yapıyorsun?"

"Ne yapacağım, atı koşumdan çıkarıyorum. Derman mı kaldı hayvanda?"

"E, buradan çıkıp gitmeyecek miyiz?"

"Boşuna uğraşma. Bu at bir adım bile yürüyemez."

Nikita bunu söylerken her isteneni yapmaya hazır, başı önünde bekleyen hayvanı gösterdi. Bu sırada terden sırılsıklam karnı inip inip kalkıyordu hayvancağızın.

Nikita kararını vermişti:

"Geceyi burada geçireceğiz!"

Sanki geceyi handa geçirmeye hazırlanıyormuş gibi hayvanın hamut kayışını çözmeye başladı. Hamut çıkarılınca açıkta kalan sakırgalar kaçıştılar.

Vasili Andreyiç kaygılıydı.

"Donmaz mıyız burada?"

"Başka ne yapabiliriz? Korkunun ecele yararı var mı?"

VI

Gocuğuyla kürkünün içinde üşüyor sayılmazdı Vasili Andreyiç. Hatta kızağı kurtarmaya çalışırlarken hayli terlemişti. Ama gerçekten geceyi bu çukurda geçireceklerini anlayınca tüyleri diken diken oldu. Biraz aklını başına toplamak için kızağa oturdu, cebinden sigarasını, kibritini çıkardı.

Nikita bu arada atı koşumdan kurtarıyordu. Hayvanın kolanını, kuskununu gevşetti, hamut kayışlarını çözüp boyunduruğu aldı, koşum takımını topladı. Bir yandan da yüreklendirmek için hayvanla konuşuyordu.

"Hadi, çık oradan, koçum."

Atı okların arasından çekti.

"Şimdi seni şuraya bağladık mı, tamam. Gemini çıkarır, önüne samanını koyarız."

Dediklerini yapıyordu bu arada.

"Yemini yiyince oh, gel keyfim gel!"

Ama bu konuşmalar doru tayı pek yatıştıracağa benzemiyordu. Bakıcısı, onunla ilgilenirken sinirli sinirli bacaklarını oynatıyor, arkasını rüzgâra verip kızağa sokulmaya çalışıyor, kafası-

nı durmadan Nikita'nın koluna sürtüyordu.

Doru tay, bakıcısını kırmamak istercesine, onun kendisine ikram ettiği samandan dudaklarıyla bir tutam aldı ama yem yemenin sırası olmadığını anladığından mıdır nedir, ağzına aldığı nesneyi çiğnemeden geri bıraktı. Rüzgârda savrulan saman tanecikleri dört bir yana uçuştu, karların arasına karıştı.

"Şimdi şuraya bir işaret koyalım."

Böyle söyleyen Nikita kızağın yönünü tipiye karşı çevirdi, iki oku birden havaya kaldırarak uçlarından eyer kayışıyla birbirine tutturdu, kızağın önüne sıkıca bağladı.

"Kar üzerimizi örtünce köylüler okları görsün de bizi kurtarsınlar diye yapıyoruz bunu. Yaşlılar böyle söylerdi hep..."

Nikita işini bitirince elliklerini giydi, ısınmak için ellerini bir süre birbirine çarptı.

Bu arada Vasili Andreyiç, kürkünün eteğini fırtınaya karşı siper ederek birbiri ardına kibrit çakıyordu. Ama elleri doğru dürüst tutmadığı için, kibrit çöpleri ya iyice tutuşmadan ya da tam sigaraya yaklaşırken sönüyordu. Derken, kibritlerden birisi alev aldı, bir an kürkünün yakasını, tüccarın içe kıvrık işaret parmağındaki altın yüzüğünü, kızak yaygısının altından taşan, karla karışık yulaf samanını aydınlattı ve sigara yandı. Adam sigarasından bir iki soluk çekmiş, ciğerlerine doldurduğu dumanı bıyıklarının arasından savurmuştu ki, rüzgâr sigaranın yanan ucunu kaptığı gibi uçurdu.

Gene de sigarasından çektiği bu birkaç soluk neşesinin gelmesine yetmişti.

"Bu geceyi de burada geçirelim bakalım," dedi. "Dur, şuraya bir bayrak takalım önce..."

Boynundan çözüp kızağın içine attığı atkısını aldı, eldivenlerini çıkardı, iki okun birleştiği yere ulaşmak için ayaklarının ucunda yükselerek oraya atkısını sımsıkı bağladı.

Atkı bağlandığı yerde hızla çırpınmaya başladı. Bazen bir bayrak gibi dalgalanıyor, bazen de bir süre hırsla dövdüğü oklara dolanıp öylece kalıyordu.

Vasili Andreyiç becerdiği işten pek memnun olmuştu. Yerine otururken:

"Bunu iyi düşündüm," dedi.

Sonra Nikita'ya döndü:

"İkimiz yan yana kızağın içine yatar ısınırız."

"Ben kendime bir yer bulurum. Yalnız şu hayvanın sırtını örtsek iyi olur. Dondu zavallıcık."

Nikita böyle diyerek kızağa yaklaştı. Efendisinin altındaki yaygıyı çekti.

"Kalk da alayım şunu."

Atın kolanını çözdü, eyerini üstünden aldı, ikiye katladığı yaygıyı hayvanın sırtına örttü. Bunun üstüne eyeri koyduktan sonra kolanla bağlarken:

"Artık sesini çıkarma, sımsıcak ısınırsın şimdi," dedi.

İşini bitirince gene kızağın yanına geldi.

"Kızağın keçesi bir işine yarar mı? Hatta samanları da alsam?"

Nikita, efendisinin izin vermesi üzerine kızağın arkasındaki yerde karı derince oydu, dibine saman döşediği çukura oturdu, şapkasını kulaklarına değin geçirip paltosunun üstünden keçeye sarınarak kızağın arka tahtasına başını koydu. Burası onu kardan, fırtınadan koruyan kuytu bir yer olmuştu.

Vasili Andreyiç, uşağının yaptıklarını dudak bükerek seyrediyordu. Şu köylü dedikleri, oldum olası kafasız, görgüsüz bir milletti zaten. Bu düşüncelerle geceyi geçireceği kızakta kendine bir yer yapmaya başladı.

Nikita'nın geride bıraktığı samanları kızağın tabanına düzgünce yaydı önce. Yalnız böğrüne gelecek yere biraz kalınca koydu. Kızağın ön tahtası onu fırtınadan koruduğu için başını o yana doğru, köşeye koyup uzandı, ellerini yenlerinin içine soktu.

Gözüne uyku girmiyordu bir türlü. Düşünceler kafasının içinde birbirini kovalamaya başlamıştı. Ama birbirinin aynı düşüncelerdi hepsi de. Yaşamının tek amacı, tek anlamı, tek sevinci, tek övüncü olan kazanç hırsı. Bugüne değin ne kadar para kazanmıştı, bundan sonra ne kadar kazanacaktı? Tanıdığı başka tüccarların ne kadar malı mülkü vardı, onlar nasıl para kazanıyorlardı? Kendisi de onlar gibi çok kazanmak için neler yapmalıydı?

Goryaçkino köyü korusunun büyük bir önemi vardı onun için. Bu alışverişten bir çırpıda on bin rubleden fazla kazanabilirdi. Şimdi gözünün önüne getiriyordu da, geçen gün görmeye gittiğinde ormanın bir dönümünde bilmem ne kadar ağaç saymıştı.

"Meşeler kızak yapımında kullanılır," diye düşündü. "Hemen kesime başlamalı. Dönüm başına en azından on metre küp kereste çıkar. Bu da demektir ki, bir dönümden yirmi iki buçuk ruble para geçer elime. Bütün koru beş yüz altmış dönüm olduğuna göre iki kere beş bin altı yüz, iki kere beş yüz altmış, beş kere de elli altı ruble tutar hepsini satınca." Eline geçecek paranın aşağı yukarı on iki bin rubleyi bulacağını görüyordu. Asıl hesabı eline kâğıt kalem alınca yapabilirdi. "On bin ruble bile vermem ben korunun sahibine, ağaçsız boşlukları göz önüne alırsak yedi bine iner. Ölçme memuruna yüz, hadi bilemedin yüz elli ruble rüşvet verdim mi, yüz elli dönümünü ağaçsız saydırmak işten değil. Peşin üç bin ruble genç ağanın yelkenleri suya indirmesine yeter de artar bile..." Vasili Andreyiç bunları düşünürken iç cebinde sakladığı para destesini dirseğiyle şöyle bir yokladı. "Nasıl oldu da dönemeçte yolu kaybettik, bir türlü aklım ermiyor. Yakınlarda bir yerde bekçi kulübesi olacaktı. Köpek sesi filan da işitilmiyor. Tam işe yarayacakları zaman havlamazlar bu namussuzlar!.."

Kürkünün yakasını kaldırdı, dikkatle kulak kabarttı. Fırtınanın uğultusundan, oklara pat pat vuran atkının çırpınışından, kızağın önünü döven karların hışırtısından başka ses işitilmiyordu. "Başıma bunların geleceğini bilsem, komşu köyde geçirirdim geceyi. Bir gün yitirmekle ne çıkar? Gideceğim yere yarın kalkar giderdim. Zaten böyle havada ötekiler de çıkmaz yola."

Bu sırada aklına ayın dokuzunda kasaptan alacağı para geldi. Sattığı şişeklerin parasıydı bu. Adam parayı vermek için tüccarın evine uğrayacağını söylemişti. "Şimdi beni bulamayınca karım ondan parayı alabilir mi? Sanmam... Çok beceriksiz kadın bizimkisi; bilgi, görgü, şınanay..." Bir gün önce zabıta amiri bayramlarını kutlamaya eve geldiğinde, karısının onu doğru

dürüst ağırlayamadığını anımsadı. "Kadın milleti işte... Babasının evinde ne görmüş ki! 'Kendi babanın zamanında siz neydiniz?' diyeceksin. Topu topu bir hanla ufak bir korusu olan zengince bir köylü parçasıydı benim babam. Ama ben on beş yılda çok iş yapıp para kazandım. Dükkânım, iki meyhanem, değirmenim, buğday depom, yarıcıya verdiğim iki tarlam, damı sacla kaplı bir ev ile bir ambarım var. Brehunov adı çevrede ün saldı. Ama nasıl kazandım bunları, sen onu bana sor! İşimin peşini hiç bırakmadım. Ne başkaları gibi yan gelip yattım, ne de ıvır zıvır işlerle uğraştım... Yağmur, çamur demedim; gecemi gündüzüme katıp çalıştım. Para denen şey aslanın ağzında. Bak, işte, gece yarısı benim buralarda işim ne? Ne diye kafamda bin bir düşünce dönüp duruyor? Bir de insanın şans eseri zengin olduğunu söylerler. Milyonlar içinde yüzen Mironovlar nasıl kazandılar bu serveti. Sen de çalış, sen de kazan. Zenginliğin yolu herkese açık, yeter ki Tanrı sağlık versin..."

Sıfırdan başlayıp milyoner olan Mironov gibi kendisinin de bu servete erişeceği düşüncesi Vasili Andreyiç'i öyle coşturdu ki, biriyle konuşmak için büyük bir istek duydu. Ama çevresinde konuşacak kimse yoktu... Şu Goryaçkino'ya varabilse, toprak ağasıyla doya doya konuşur, sonunda herife külahını ters giydirirdi.

Kızağın ön tarafını aralıksız döven karın hışırtısına, fırtınanın uğultusuna kulak kabartarak: "Vay canına, amma da esiyor! Böyle giderse sabaha değin kara gömüleceğiz," diye düşündü. Yerinden doğrularak sağa sola bakındı, çevresindeki beyaz karanlıkta doru tayın başından, sırtında dalgalanıp duran örtüden, topuzlu kuyruğundan başka bir şey görünmüyordu. Bazen ağaran, bazen de koyulaşan titrek karanlık sarmıştı dört bir yanı. "Ne diye Nikita'nın sözüne kandım, bilmem ki! Gide gide bir yere varırdık nasıl olsa. Grişkino'ya dönsek bari, geceyi Taras'ın evinde geçirirdik. Uşağın sözünü dinledin de eline ne geçti sanki? Neyse, ulu Tanrı uğraşıp didinmemin karşılığını verir elbet. Tembeller, uyuşuklar, işini bilmezler başaracak değil ya; sen başaracaksın. Hele bir sigara içelim."

Oturdu, tabakasını çıkardı, içinden bir sigara aldı, yüzüko-

yun yatıp kürkünün yakasını siper ederek sigarasını yakmaya çalıştı. Ama rüzgâr bir yerlerden giriyor, çaktığı kibritleri söndürüyordu... Derken, en sonunda sigarasını yakabildi. Bu da çok sevindirdi tüccarı. Sigaranın dumanını ondan çok rüzgâr savurmakla birlikte, birkaç nefesten sonra gene neşesi yerine geldi. Bunun üzerine yeniden kızağın önüne uzandı, iyice örtündü, aynı tatlı düşüncelere, hayallere daldı. Hayaller arasında birden kendinden geçti, uyumaya başladı...

Birisinin dürtmesiyle açtı gözlerini. Doru tay saman alırken mi itmişti onu, yoksa içinden gelen bir irkilme miydi bu, bilmiyordu. Yalnızca uyandığında yüreği küt küt atıyordu. Birisi kızağı sarsmıştı sanki. Gözlerini açınca ilk işi çevresine bakmak oldu. Değişen bir şey yoktu. Ortalık biraz aydınlanmıştı, hepsi o kadar. "Tan atıyor, çok geçmez sabah olur," diye geçirdi içinden. Ama aynı anda ay çıktığı için havanın ağardığını anımsadı. Doğruldu, ata baktı. Doru tay kıçını rüzgâra dönmüş, soğukta tir tir titriyordu. Hayvanın kolanı gevşemiş, kardan bembeyaz örtüsü yana kaymıştı. Fırtınadan savrulan yelesiyle, perçemiyle, karla örtülü boynuyla şimdi daha belirgin görülüyordu.

Vasili Andreyiç eğildi, kızağın arkasına baktı. Nikita yatış biçimini hiç değiştirmemişti. Üstüne çektiği keçeyle ayakları kalın bir kar örtüsü altındaydı. "Zavallı köylü donmasa bari, giyecekleri de öyle yıpranmış ki. Onun akılsızlığı yüzünden başım derde girecek. Cahillik zor şey," dedi.

Kalkıp atın sırtındaki yaygıyı uşağının sırtına örtmek istedi. Ama o soğukta kıpırdanmayı, yerinden kalkmayı gözü yemedi. Hem at zavallıyı örtüsüz kalınca ayazda donmasından korkuyordu. "Ne diye yanıma aldım şu zavallıyı? Ah, bizim aptal karı yok mu, hep onun yüzünden!" Karısını nefretle anımsadı, sonra gene eski yerine uzandı. "Dedem de bir keresinde bütün gece tipide kalmış, bir şey olmamış. Ama sürücüsü Sevastyan'ın ölüsünü karın altından çıkarmışlar. Donmuş, kaskatı kesilmiş gövdesi. Geceyi Grişkino'da geçirsem başıma bunlar gelmezdi..."

Vasili Andreyiç bu düşüncelerle kürküne sımsıkı sarındı. Şimdi ne boynundan, ne dizlerinden ne ayaklarından, hiçbir

yerden soğuk girmiyordu. Soğuktan korunduğu güvencesiyle gözlerini yumdu, uyumaya çalıştı. Ama nerde? Uykusu kaçmıştı bir kere. Gözüne uyku girmeyince o da yeni baştan kazançlarını, alacaklarını hesap etmeye, parlak durumundan dolayı kendi kendisiyle övünmeye, şişinmeye başladı. Ama gizli bir korku, Grişkino'da kalıp geceyi orada geçirmeye razı olmadığı için duyduğu pişmanlık tatlı hayallerini bozuyordu. "Seninki de iş mi yani? Sıcacık evde yatmak battı sana..."

Yattığı yerin rahatsız oluşundan ötürü bir o yana bir bu yana döndü, kürküne yeni baştan sarındı, doğrularak ayaklarını örttü, hatta kalkıp yerini değiştirdi. Gözlerini kapayıp kıpırdamadan durdu. Ama hepsi boş. Ya sert keçe çizmelerin içinde kıvrık duran ayakları sızlıyor ya da bir yerlerden giysisinin altına soğuk giriyordu. Grişkino'da sıcacık odada rahat uykuyu teptiği için kendine kızarak gene sağa sola döndü, kalktı kürkünü düzeltti, sonra yeniden yattı.

Bir ara uzaktan bir horoz ötüşü işitir gibi oldu. Sevinçle kürkünün yakasını kaldırdı, dikkatle kulak kabarttı. Ama ne horoz ötüyordu ne bir şey... Tipinin oklarda ıslık çalmasından, atkısının bağlandığı yerde ha bire çırpınmasından, kızağın ön tahtasını döven karın hışırtısından başka bir ses işitilmiyordu.

Nikita akşamki oturuşunu hiç bozmamıştı, hatta kendisine bir iki kez seslenen efendisine karşılık bile vermiyordu. Vasili Andreyiç başını uzattı, kara gömülü Nikita'nın sırtına baktı; "Adamın derdi yok, mışıl mışıl uyuyor," diye düşündü canı sıkkın.

Kalkıp kalkıp yatması belki de yirmiyi bulmuştu. Sanki gece bitmeyecekmiş gibi geliyordu. Yerinden bir daha doğrulup çevresine bakınarak: "Eh, artık sabah yaklaşmıştır. Saate bir bakayım. Soğukta açılmak iyi değil ama sabaha az kaldığını görünce neşem gelir. Atı hemen koşarız kızağa..." diye geçirdi aklından. Oysa sabaha daha bir sürü vakit olduğunu biliyordu, öyle bir his vardı içinde. Ama benliğini saran ürküntüden kurtulmak için kendini kandırmaya, başka şeyler düşünmeye çalışıyordu.

Kürkünün altından gocuğunun kopçalarını çözdü, elini koynuna soktu, yeleğinin cebini bulana dek bir hayli uğraştı. So-

nunda, emaye çiçeklerle süslü, gümüş kaplama saatini çıkardı, baktı. Karanlıkta bir şey görünmüyordu... Bunun üzerine dirseklerine dayanıp doğrularak dizlerinin üstüne çöktü, sigarasını yakarken yaptığı gibi kibriti çaktı. Yalnız bu sefer işi ciddi tutmuş, parmağıyla fosforu en kalın çöpü seçmişti. Saatinin kadranını aleve yaklaştırıp baktığında gözlerine inanamadı: Saat ancak on ikiyi on geçiyordu. Önünde uzun bir gece vardı daha.

"Oh, ne bitmez geceymiş," dedi, bir ürperme geçti sırtından. Sonra yeniden önünü düğmeledi, açık yerlerini örttü, sabırla beklemek niyetiyle kızağın köşesine büzüldü.

Fırtınanın tekdüze uğultusu arasında canlı, yeni bir ses duyuldu ansızın. Yavaş yavaş şiddetlenen bu ses açıkça anlaşılır bir hale geldikten sonra yeniden azalmaya başladı. Hiç kuşku yok, kurt ulumasıydı bu. Kurdun çenesini oynatarak sesini değiştirdiğini fırtınanın uğultusu arasında bile seçebilen Vasili Andreyeviç, onun çok yakınlara sokulduğunu anladı. Kürkünün yakasını kaldırdı, dikkatle dinledi. Doru tay da tıpkı onun gibi kulaklarını dikip dinlemeye başlamıştı. Kurdun uluması azalınca hayvancağız ayaklarını oynattı, tehlikeyi haber verircesine pofurdadı.

Vasili Andreyiç'in yalnızca uykusu değil, huzuru da kaçmıştı. Ondan sonra gene hesaplarını, işlerini, onurunu, ününü, zenginliğini düşünmek için ne denli uğraşırsa uğraşsın, hepsi boştu. Bir kere ölüm korkusu düşmüştü içine. Bu korku ve niçin Grişkino'da kalıp geceyi orada geçirmediği düşüncesi bütün öteki düşüncelere karışıyor, onlara baskın çıkıyordu.

"Koruluk yerin dibine batsın! Allah vereceği kadar vermiş bana. Ah, şu geceyi köyde geçirseydim! Sarhoş insan çabuk donarmış derler. Aksi gibi ben de içki içtim." Tüccar aklından bunları geçirirken bir yandan da için için kendini yokluyordu. Nedenini bilmediği bir titreme sarmıştı bedenini. Korkuyor muydu, yoksa üşüdüğü için mi titriyordu? Yeniden kürküne sarınıp yatmak istediyse de yapamadı. Uyuyamadığına göre kalkıp bir şeyler yapmalıydı. Elini kolunu bağlayan, onu güçsüz bırakan bir şeydi şu korku denen şey. Ürküntüsünü yenmesi gerekiyordu. Bu düşünceyle sigara tabakasını, kibritini çı-

kardı. Kutuda topu topu üç çöp kalmıştı, onlar da en kötülerindendi. Çaktı, çaktı, hiçbiri yanmadı. "Tüh, Allah kahretsin, baş belası!" diyerek bir küfür savurdu, sigarayı kıvırıp attı, kibrit kutusunu da atmak için kolunu kaldırmışken vazgeçti, cebine soktu. Duyduğu tedirginlik yüzünden durduğu yerde duramıyordu. Kızaktan inip sırtını rüzgâra döndü, paltosunun kürkünü düzelte düzelte kuşağını yeniden sıkıladı.

"Burada yatıp ölümü bekleyeceğime, ata atladığım gibi basar giderim," düşüncesi geldi aklına ansızın. "Sırtına binince taşır herhalde. Nikita'ya gelince, nasıl olsa ölecek. Zaten nedir ki onun yaşantısı? Acıyacak nesi var? Ama ben onun gibi değilim, bir değeri var benim hayatımın." Bu düşünceyle atı çözdü, dizginleri hayvanın boynuna geçirdi. Binmek için üstüne abandıysa da kalın kürkü, ağır çizmeleri yüzünden binemedi. O zaman kızağın üstüne çıkıp oradan binmek istedi. Bu sefer de ağırlığından kızak sallandı, geriye kaydı. En sonunda atı kızağa iyice yanaştırdı. Kendisi de kızağın kenarına dikkatle bastıktan sonra hayvanın sırtına karın üstü yattı. Bir süre böyle yatıp kendini ileri doğru vererek bir bacağını öbür tarafa aşırdı, ayaklarını yan kayışlara bastı, doğrulup oturdu. Kızağın sallanmasından Nikita uyanmış, başını doğrultmuştu. Vasili Andreyiç'e, uşağı bir şeyler söylüyormuş gibi geldi.

"Artık senin gibi salakların sözüne kanmam. Ben hayatımı çöplükte bulmadım!" diye bağırdı.

Kürkünün rüzgârda savrulan eteklerini toplayıp dizginlerin altına soktu, atının başını çevirdi, hızla sürdü. Ormanın bekçi kulübesinin ne yanda olduğunu aşağı yukarı biliyordu.

VII

Keçeye sarındıktan sonra kızağın arkasına yarım yatan Nikita bir kez olsun istifini bozmamıştı. Doğada yaşadıkları için zorlukları bilen bütün insanlar gibi saatlerce, günlerce sızlanmadan durabilirdi yattığı yerde. Üstelik bundan ne bir rahatsızlık duyuyordu, ne de en ufak can sıkıntısı.

Efendisi kendisine seslendiğinde karşılık vermemişti, çünkü

yerinden kıpırdanmak hiç işine gelmezdi. İçtiği çaylardan, yamaca tırmanmaktan dolayı bedeninde toplanan sıcaklığın fazla sürmeyeceğini biliyordu. O da atı gibi yorgundu. Sahibi yeniden yemledikten sonra, kırbaçladığı halde kendinde kımıldanacak gücü bulamayan doru tay gibi bitkindi. Öyleyse ne diye istifini bozacaktı? Hareket ederek ısınacak gücü kalmadıktan sonra...

Nikita, delik çizmesinin içindeki ayağının üşüdüğünü, baş parmağınınsa çoktan uyuştuğunu biliyordu. Bu yetmiyormuş gibi soğuk bütün bedenine yayılmaya başlamıştı. O gece orada öleceğini, hem de yüzde yüz öleceğini düşündüğü halde buna fazlaca üzülmüyor, irkilmiyordu. Neden üzülsün ki, yaşam onun için zaten düğün bayram değildi. Durup dinlenmeden çalışmaktan, yorgunluktan başka ne görmüştü şu dünyada? Sonra neden irkilsindi? Vasili Andreyiç gibi hizmetlerinde bulunduğu efendilerinden ayrı bir efendisi; onu bu dünyaya gönderen, onu yöneten, ölürken onu bütünüyle hükmü altına alacak, onu hor görmeyecek bir Büyük Efendisi vardı. "Alışılan, sevilen şeyleri bırakıp gitmek kolay değil. Ama ne yapalım, yeni şeylere de alışırsın."

"Ya günahlarım?" Nikita birdenbire sarhoşluklarını, içkiye yatırdığı çizmesini, karısını küçük düşürdüğü zamanları, küfürlerini, kiliseye gitmeyişini, oruç tutmamasını, günah çıkarırken papazın verdiği öğütleri anımsadı. "Evet, çok günahım var. Ama isteyerek günah işlemedim ki ben! Demek, Tanrım öyle yaratmış bu yoksul kulunu. E, günahsa, günah! Ne yapsam kurtulamayacağım günahlarımdan..."

O gece başına gelecekleri bir kerecik düşündü, ondan sonra bir daha dönmedi bu konuya; başka düşlere daldı gitti. Karısının gelin gelişi, tüccarın evindeki öteki uşakların ayyaşlığı, kendisinin içkiyi bırakması, çıktıkları bu yolculuk, Grişkino köyünde Taras'ın evi, ihtiyarın oğullarının ayrılmasıyla ilgili konuşmalar, kendi oğlu, örtünün altında ısınmaya çalışan doru tay, kızağın içinde sağa sola döndükçe gıcır gıcır sesler çıkaran efendisi, sırasıyla gelip geçtiler zihninden. Efendisini düşünürken: "Yola çıktığına bin pişmandır şimdi. Böyle bir yaşam du-

rurken ölmek ister mi? Ben başka, o başka," dedi. Sonra anıları kafasında birbirine karışırken uykuya daldı.

Vasili Andreyiç ata binince kızak sarsılarak yerinden oynamış; kızağın kirişi, arkaya yaslanarak uyuyan Nikita'nın beline vurmuştu. İster istemez uyandı Nikita. Oturuşunu değiştirmekten başka çare kalmıyordu. Üstünden başından karlar saçarak bacaklarını güçlükle doğrulttu, kalktı. Ve kalkar kalkmaz da buz gibi bir soğuk işledi iliklerine. Nikita durumun çıkmazlığını anlıyordu. Efendisi ata binmiş giderken, hayvanın sırtındaki örtüyü vermesi için seslendi. Ama tüccar tınmadı bile, az sonra da kar bulutları arasında gözden silindi.

Yalnız kalınca ne yapacağını şöyle bir düşündü Nikita. Şimdi kalkıp sığınacak bir ev arayamazdı, gücü yoktu buna. Eski yerine de yatamazdı, çünkü karlar dolmuştu. Kızağa yatsa örtüsüz ısınamayacaktı. Gocuğuyla ince paltosunun içinde, sanki sırtında yalnızca gömleği varmış gibi titriyordu.

Büyük bir korkuya kapıldı.

"Ey Tanrım, Ulu Tanrım!" diye haykırdı.

Orada yalnız başına olmadığı, haykırışını işiten birinin onu yüzüstü bırakmayacağı düşüncesi, onu biraz olsun yatıştırdı.

Derin derin içini çekti, kızak keçesini sırtına alarak efendisinin eski yerine uzandı.

Orada ısınması ne mümkün! Önce gövdesi zangır zangır titredi, sonra titreme geçti. Nikita uyuşmaya başladı. Ölüyor muydu, yoksa uykuya mı varıyordu, farkında değildi. Yalnız, uyumaya da, ölmeye de hazır olduğunu hissediyordu.

VIII

Bu arada Vasili Andreyiç, atı topuklayıp dizginlerin ucuyla vurarak ileri sürdü. Aynı yönde giderse ormana, sonra da bekçi kulübesine ulaşacağı inancı vardı içinde. İlerlemeye çalıştıkça karlar gözlerine yapışıyor, fırtına onu durdurmak istercesine göğsünden iterek karşı koyuyordu. Ama o hiç durmadan öne doğru eğilip, ikide bir açılan kürkünün eteklerini, üzerine oturulmayacak kadar soğuk eyer ile bacakları arasına sokarak hay-

vanı ha bire sürdü. At ne yapsın; binicisinin onu çevirdiği yöne doğru güçlükle ama duraklamadan yürüyordu.

Beş dakika kadar sanki hep aynı doğrultuda yürüdüler. Tüccar atın başından, çevresindeki beyaz düzlükten başka bir şey görmüyor; atın kulaklarında, kürkünün yakasında ıslık çalan fırtınadan başka bir şey işitmiyordu.

Derken, ansızın bir karaltı belirdi tüccarın önünde. Yüreği sevinçle çarptı, karaltıda bir evin duvarlarını seçerek ileri yekindi. Oysa gördüğü karaltı ev falan değil, durmadan kımıldanan, rüzgâr estikçe ıslıklı sesler çıkararak dallarıyla yeri döven, tarla sınırında bitmiş kocaman bir karaçalıydı. Amansız fırtınanın tartakladığı bu karaçalıyı görünce Vasili Andreyiç'in yüreği ürpertiden hop etti, hızla oradan uzaklaştı. Karaçalıya yaklaşırken de, oradan uzaklaşırken de, ilk çıkış yönünü değiştirmiş; gene de hep bekçi kulübesine doğru gittiğini sanmıştı. At durmadan sağa dönmek istiyor, buna karşılık o hayvanı sola çeviriyordu.

Az sonra önlerinde gene kara bir şey belirdi. Vasili Andreyiç artık köye geldiği zannıyla büyük bir sevince kapıldı. Gelgelelim karaltı, iki tarla arasında biten aynı karaçalıdan başkası değildi. Kuru dallar, Vasili Andreyiç'i ürküten bir çırpınışla yerlere yatıp yatıp kalkıyordu. Tüccar, çalının yanında karların yeni örttüğü at izlerini görünce şaşırdı. Hemen durdu, eğildi; baktı; bu taze izler kendi atının izlerinden başkası değildi. Küçük bir alanda dönüp dolaşarak gene aynı yere gelmişlerdi. "Bu gidişle öbür dünyayı boylayacağım galiba," dedi. Kendini korkuya kaptırmamak için atı olanca hızıyla sürdü. Onu kuşatan beyaz sisin içinden gözlerine ışıklı benekler görünüyor ama dikkatli bakınca bu benekler hemen siliniyordu. Bir ara köpek havlaması ya da kurt ulumasını andıran sesler çarptı kulağına. Ama sesler öylesine belirsizdi ki, Vasili Andreyiç gerçekten öyle bir şey duyup duymadığını anlamak için durup dikkatle dinledi.

Ansızın kulakları çınlatan, korkunç bir haykırışla irkildi. Korkuyla öne eğilip atın boynuna sarıldı, ama hayvanın boynu, gövdesi zangır zangır titriyordu. Gittikçe yaklaşan bu haykırışlar karşısında Vasili Andreyiç neye uğradığını şaşırdı. Ne-

den sonra anladı ki, doru tay belki kendi kendini yüreklendirmek, belki de birilerini yardıma çağırmak için var gücüyle kişniyordu. "Tüh, Allah kahretsin! Korkuttun beni," diye çıkıştı ata. Ama asıl korkunun nereden geldiğini biliyordu, bu yüzden onu içinden atması kolay değildi.

"Kendine gel, aklını başına topla," diye tedirginliğini yatıştırmaya çalıştıysa da olmadı; önceleri rüzgâr arkadan eserken, farkına varmadan atı rüzgâra karşı sürmeye başladı. Kürkün koruyamadığı, buz gibi eyere değe değe üşüyen bacakları soğuktan sızlıyordu. Elleri, ayakları tutmaz olmuş, soluk alışları kesikleşmişti. Hiçbir kurtuluş yolu görmediği bu korkunç kar çölünde yitip gideceğini anlıyordu.

Derken, at derinden bir "hoh" sesi çıkararak boylu boyunca kara saplandı. Hayvancağız kurtulmak için debeleniyor, debelendikçe de yana yatıyordu. Vasili Andreyiç hemen sıçradı atın üstünden. Terslik bu ya, sıçrarken bir ayağı kayışa takılmış, hayvanın eyerini yana devirmişti. Binicisi üstünden inince doru tay yerinden doğruldu, kişnedi, bir iki kez yekindikten sonra kar yığınından çıktı. Ama durur mu artık oralarda? Binicisini karların üzerinde bırakarak, sırtındaki kızak yaygısını, eyerini, yan kayışlarını sürükleye sürükleye yürüdü gitti.

Vasili Andreyiç atın arkasından yetişmek için ne kadar uğraşırsa uğraşsın, boşuna... Ağır kürkler içinde diz boyu karda yürümek kolay değildi; o nedenle on beş yirmi adım attıktan sonra tıkandı kaldı. İçinden bir ses: "Meyhaneler, değirmen, orman, tarla, dükkân, sac damlı ev, ambar, biricik oğlun nasıl sipsivri kalır ortada? Bu ne biçim iştir?" diyordu. İki kere önünden geçtiği karaçalı geldi aklına ansızın, korkudan ürperdi, içine düştüğü durumun gerçekliğine inanmak istemedi. "Yoksa düş mü görüyorum?" dedi. Düşten uyanmaya çalıştı ama öyle bir şey yoktu ki! Yüzünü kamçılayan, omuzlarına durmadan yağan, eldivensiz kaldığı için sağ elini dolduran kar gerçek kar; iki tarla arasında gördüğü karaçalı gibi, anlamsız, kaçınılmaz bir ölümle onu karşı karşıya bırakan çöl gerçek bir çöldü.

"Ey göklerin ışığı, büyük kurtarıcı Nikolay!" diye mırıldanmaya başladı. Kilisede bir gün önce okunan duaları, altın çer-

çeve içindeki yağız yüzlü[6] aziz tasvirini, bu tasvirin önüne dikmeleri için dükkânında sattığı mumları anımsadı. Kendisine hemen geriye getirdiklerinde uçları biraz yanmış mumları satın alıp sandığa kilitlemişti. İşte aynı Aziz Nikolay'a yalvarıyordu şimdi; onu bu güç durumdan kurtarırsa dua okutacağına, mum dikeceğine söz veriyordu. Öte yandan ne azizin yüzünün, ne çerçevesinin, ne mumların, ne papazın, ne de duaların o anda kendisine bir yardımı dokunacağını; bunların ancak kilisede gerekli ve önemli olabileceklerini; mumlar ve dualarla kendi korkunç durumu arasında bir bağlantının bulunmadığını adı gibi biliyordu. "Bırak şimdi karamsarlığa kapılmayı! Karlar izini örtmeden atın peşinden gitmeliyim. Böylece yolu bulabilirim, belki yakalarım hayvanı. Ama elin ayağın birbirine dolaşmasın sakın, kızıp heyecanlanma. Yoksa şap gibi yanarsın!.." diye yüreklendirdi kendini.

Heyecanlanmadan sakince yürümeye niyet ettiği halde gene de hızla ileri atıldı, düşe kalka koşmaya başladı. Karın fazla derin olmadığı yerlerde at izleri ancak güçlükle seçilebiliyordu. "Yandım anam; ne izlerini bulabileceğim, ne atı!" diye düşündü. Aynı anda da önünde bir karaltı gördü. Bu, doru tayın ta kendisiydi. Üstelik yalnızca doru tay değil, oklarının ucuna atkısını bağladığı kızak da oradaydı. Örtüsü, eyeri, kayışları iyice yana kayan at, kızağın arkasındaki eski yerine geçmemiş; gelip okların yanında durmuştu. Ayaklarıyla dizginlerinin üstüne bastığı için başını kaldırıp kaldırıp indiriyordu.

Durum şuydu: Vasili Andreyiç daha önce Nikita ile birlikte düştükleri aynı derin yara düşmüştü. Kızak topu topu elli adım ötede bulunuyordu. O nedenle attan indikten sonra izleri süre süre kızağın yanına varması zor olmadı.

IX

Kızağa ulaşır ulaşmaz kenarına tutundu, bir süre kımıldamadan durarak soluğunun açılmasını bekledi. Eski yerinden kalkmıştı Nikita, kızağın içinde karla örtülü bir kabarıklık yüksel-

6 Hıristiyan azizleri Ortadoğulu oldukları için yüzleri esmerdi – ç.n.

diğine göre uşak orada olmalıydı. Vasili Andreyiç'in bütün korkusu geçmişti; şimdi korktuğu tek şey, atla giderken, en çok da kara saplandıkları zaman duyduğu ürküntünün yeniden gelmesiydi. Bu ürküntüden kurtulmanın tek yoluysa, boş durmamak, bir şeyler yapmaktı. O nedenle ilk giriştiği iş sırtını rüzgâra dönmek, sonra da kürkünün önünü açmak oldu. Biraz daha dinlenip çizmelerinin, sol eldiveninin içinden karları temizledikten sonra (eldivenin sağ teki düşmüştü, şimdi kim bilir nerelerde, karın içinde ne kadar derindeydi) kürküne sımsıkı sarındı, kuşağını bağladı. Köylüler dükkâna arabayla buğday getirdikleri zaman da kuşağını beline böyle yeniden sarar, işe öyle girişirdi. Şimdi sıra atın ayağını dizginlerden kurtarmaya gelmişti. Vasili Andreyiç, dizginleri topladıktan sonra hayvanı kızağın önündeki eski yerine getirip bağladı; örtüsünü, eyerini, kayışlarını düzeltmek için arkasına dolandı. O sırada kızakta kıpırdanmalar oldu, kar örtüsünün altında Nikita'nın başı göründü. Zavallı adam ne kadar üşümüş olacak ki, yerinden güçlükle doğruldu, yüzüne konan sinekleri kovmak istercesine elini garip bir biçimde sallamaya başladı. Vasili Andreyiç onun kendisine bir şeyler söylemeye çalıştığını sandı. Atın örtüsünü düzeltmeyi bıraktı, kızağa, uşağın yanına sokuldu.

"Söyle, ne mırıldanıp duruyorsun?"

Nikita'nın sesi güçlükle, kesik kesik çıkıyordu.

"Ö-ö-lü-yorum. Hak ettiğim ırgatlık ücretimi oğluma ya da benim karıya ver. Diyeceğim bu kadar."

"Çok mu üşüdün?" diye sordu Vasili Andreyiç yeniden.

"Biliyorum, ölmem yakın... İsa aşkına bağışla beni..."

Yüzünden sinek kovar gibi durmadan elini sallayan Nikita'nın sesi ağlamaklıydı.

Vasili Andreyiç bir süre kıpırdamadan, sessizce durdu. Sonra, kazançlı bir alışveriş sırasında yaptığı gibi, ellerini birbirine vurup geriye doğru kararlı bir adım attı, kürkünün kollarını sıvayıp Nikita'nın üzerine yattığı, kızaktaki karları temizlemeye başladı. Bu iş bitince ivedilikle kürkünün önünü çözdü, eteklerini iki yana açtı. Nikita'yı şöyle bir dürttükten sonra boylu boyunca üstüne uzandı. Şimdi onu yalnızca kürküyle de-

ğil, sımsıcak gövdesiyle de örtmüştü. Kürkünün eteklerini Nikita ile kızağın arasına sıkı sıkıya soktu, kurtulmasın diye dizleriyle de üstünden bastırdı. Bu biçimde başını kızağın ön sekisine koyup Nikita'nın üstüne yüzükoyun yatarken ne fırtınanın ulumasını işitiyordu ne de atın kıpır kıpır kıpırdanışını... Kulak verdiği tek şey, uşağının soluk alışlarıydı. Zavallıcık hiç kımıldanmadan bir hayli yattıktan sonra, derin derin içini çekti, karnının altında oynadı.

"Ha şöyle!.. Ölüyorum, deme hemen. Yat, yat da ısın biraz..."

İstediği halde daha fazla konuşamadı Andreyiç. Ne gariptir, gözlerine yaş doldu, çenesi titremeye başladı. Yutkunmaya çalışıyor ama gelip gelip boğazına bir yumru tıkanıyordu. "Korkudan sinirlerim iyice zayıflamış," diye düşündü. Bu zayıflıktan nefret etmek şöyle dursun, bundan şimdiye değin tatmadığı bir mutluluk duyuyordu.

Yüreğini dolduran sevinçten dolayı neredeyse gururlanarak: "Şimdi ısıtırım ben seni!" diyordu durmadan. Böyle sessizce uzun süre yattı. Gözlerinden gelen yaşları kürkünün yakasına siliyor, rüzgâr sağ eteğini açtıkça yeniden yakalayıp dizinin altına sokuyordu.

İçinde biriken sevinci birilerine söylemeden duramayacaktı Vasili Andreyiç.

"Nikita," diye seslendi.

"İyice ısındım," dedi alttaki ses.

"Isın, ısın, ben az kalsın yolumu yitiriyordum. Sen donacaktın, ben de..."

Çenesi yine titremeye başladı, gözlerine yaşlar doldu, bir yumru gelip boğazında düğümlendi. Konuşamıyordu...

"Olsun," dedi içinden. "Ne diyeceğimi biliyorum ya." Böylece, sesini çıkarmadan epeyce yattı.

Altta Nikita, üstte kürk onu sıcak tutuyordu; gelgelelim elleri kürkünün eteklerini Nikita'nın altına sokmaktan, bacaklarıysa rüzgârın ikide bir kürkünü sıyırmasından dolayı üşümeye başladı. Hele eldivensiz sağ eli nerdeyse donacak gibiydi. Ama onun o andaki tek düşüncesi ne elleri, ne bacaklarıydı; altında ısıtmaya çalıştığı uşağıydı yalnızca.

Birkaç kez dönüp ata baktı. Doru tayın sırtı açılmış; üstündeki örtü, eyer, kayışlar yere düşmüştü. Kalkıp hayvanın üstünü yeniden örtmeyi düşündüyse de Nikita'yı o durumda bırakmak istemediğinden, bir de içindeki mutluluk duygusunu yitirmekten korktuğu için vazgeçti bundan. Artık ölüm korkusundan eser kalmamıştı. Alışveriş işlerinde olduğu gibi, kendine karşı duyduğu güvenle: "Elimden kurtulmaz, sımsıcak ısıtırım ben seni," dedi.

Vasili Andreyiç böyle bir saat, iki saat, üç saat yattı; vaktin nasıl geçtiğinin farkında bile değildi. Önceleri zihninde fırtınanın savurduğu karlar, kızak, oklar, boyunduruk altındaki doru tay ve uşağı canlanırken; sonra gündüz kutladıkları yortu, karısı, zabıta amiri, mum sandığıyla ilgili anılar dirilmeye başladı. Derken, altında yatan uşağını düşündü yeniden. Bunun ardından, onunla her zaman alışveriş yapan köylüler, Nikita'nın yaşadığı, damı sapla örtülü, küçük kulübe geldi gözlerinin önüne. Sonunda hepsi birbirine karıştı, iç içe girdi. Karışınca beyaz bir ışığa dönen gökkuşağı renkleri gibi, bütün anılar da bir hiçe dönüştü. Vasili Andreyiç derin bir uykuya dalmıştı. Düşsüz, uzun bir uykuydu bu; şafak sökerken yeniden canlandı.

Kendini şimdi kilisedeki mum sandığının başında görüyor. Tihonov'un karısı ondan yortu için beş kapiklik bir mum istiyor, o da mumu kadına vermek niyetiyle kolunu uzatmaya çalışıyor. Ama kalkmıyor kolu, cebinin içinde sıkışıp kalmış. Sandığın öbür yanına dolanmak istiyor, bu sefer de ayaklarını kaldıramıyor yerden. Ayaklarındaki yeni boyanmış, gıcır gıcır lastik çizmeler odanın taş döşemesine yapışmış, kalkmak bilmiyor. Ayakları da çizmenin içinden çıkmıyor. Derken, mum sandığı yatak oluveriyor birden. Vasili Andreyiç kendini mum sandığının, yani evindeki yatağın üstünde yüzükoyun yatar görüyor. Çok istediği halde kalkamıyor yataktan. Oysa az sonra zabıta amiri İvan Metyeviç'in geleceğini biliyor. Onunla birlikte koruyu satın almaya mı gideceklerdi, doru tayın kayışlarını düzeltmeye mi, orasını bilmiyordu. Karısına, "Mihalovna, zabıta amiri gelmedi mi daha?" diye soruyor. Karısı, "Hayır gelmedi," diyor. Vasili Andreyiç kapılarının önüne bir arabanın ya-

naştığını işitince, beklediği adamın geldiğini düşünüyor. Ama geçip gidiyor araba. O zaman yeniden sesleniyor, "Mihalovna, Mihalovna! Daha gelmedi mi?" "Yok, gelmedi." Yatağında yatıyor, kalkmak istiyor, hep bekliyor. Hem ürkütücü hem de sevinç verici bir bekleyiş bu. Derken, sevindirici sonuç gerçekleşiyor birden: Beklediği kişi geliyor en sonunda. Ama gelen, zabıta amiri İvan Metyeviç değil; onu çağıran, ona Nikita'nın üstüne yatmasını söyleyen sesin sahibidir. Onun gelmesinden dolayı, büyük kıvanç duyuyor. "Geliyorum!" diye bağırıyor, bu bağırmasıyla birlikte uyanıyor uykudan.

Uyanıyor uyanmasına ama bu, hiç de her zaman uyandığı zamanki kendisi değildir. Kalkmak istiyor, kalkamıyor; ellerini kımıldatmak istiyor, kımıldatamıyor. Bacağını, onu da kımıldatamıyor. Başını döndürmeye çalışıyor, yapamıyor. Bu işe çok şaştığı halde hiç üzülmüyor. Ölmekte olduğunu biliyor ama acımıyor öldüğüne. Gene de Nikita'nın kendi altında yattığını, ısınıp sağ kaldığını anımsıyor. Kendisinin Nikita, Nikita'nın da kendisi olduğu düşüncesi doğuyor zihninde. Canı kendi gövdesinde değil, Nikita'dadır artık. Dikkatle dinliyor; onun soluk alışlarını, hatta hafif horultusunu işitiyor. "Nikita sağ, öyleyse ben de sağım!" diyor coşkuyla.

Derken, hatırına paracıkları, dükkânı, evi, alıp sattığı mallar, Mironov'un milyonları geliyor. Vasili Andreyiç Brehunov denen adamın ömrünü bu işlerle nasıl tükettiğine bir türlü akıl erdiremiyor. Vasili Brehunov için, "Ne yapsın, yaşamın özünü anlayamamış adamcağız. Evet, zavallı, ben şimdiki gibi anlamıyordum o zaman. Şimdi eksiksiz anlıyorum," diye düşünüyor. Ona seslenenin çağrısını bir daha işitiyor. Bütün benliği sevinçten, hazdan kıvranarak: "Geliyorum, geliyorum!" diye karşılık veriyor. Artık serbest olduğunu, onu kimsenin alıkoymayacağını düşünüyor.

Vasili Andreyiç'in bu dünyada göreceği, işiteceği, duyacağı hiçbir şey kalmamıştır artık...

Oysa, eskisi gibi gene tipi vardı. Vasili Andreyiç'in ölü gövdesini, ayazda zangır zangır titreyen doru tayı, karın içinde belli belirsiz görünen kızağı ve kızağın içinde, altta, efendisinin ölü

gövdesiyle soğuktan korunan Nikita'yı durmadan örten kar fırtınası bütün hızıyla esiyordu...

X

Sabaha doğru gözlerini açtı Nikita. Omuz başlarını sızlatan soğuk uyandırmıştı onu. Tam o sırada düş görüyordu. Efendisinin ununu yüklediği bir arabayla değirmenden gelmektedir. Köprüye varmadan araba birden yön değiştiriyor, hızlanarak derenin dibine saplanıyor. Bunun üzerine arabanın altına giriyor, omuzluyor, kaldırmaya çalışıyor. Ama tuhaf bir durum: Araba yerinden oynamak şöyle dursun, omzuna yapışmış sanki. Ne onu kaldırabiliyor ne de altından çıkabiliyor. Beli çarlayacak nerdeyse. Üstelik buz gibi de soğuk. Bir an önce kurtulmalı bu meretin altından. Arabayı sırtına bastıran biri varmış gibi: "E, yeter artık! Boşalt içinden çuvalları!" diye sesleniyor. Araba gittikçe daha çok üşütüyor, çöktükçe çöküyor omuzlarına. Derken, küt diye bir şey çarpıyor, gözlerini açıyor ve her şeyi anımsıyor: Omuzlarındaki soğuk araba, üstünde kaskatı yatan efendisinden başkası değildir. Ayağıyla kızağa iki kez vuran da doru taydır.

Nikita omuzlarını zorladı, gerçeği sezmiş olmanın ürküntüsüyle efendisine seslendi:

– Andreyiç, Andreyiç.

Ses veren yok. Ama bacakları, bütün gövdesi gülle gibi çökmüş omuzlarına.

"Ölmüş, toprağı bol olsun," diye geçirdi içinden...

Başını çevirdi, eliyle karda bir delik açıp dışarı baktı. Ortalık aydınlanmıştı. Rüzgâr gene oklarda vınlıyor, kar durmamacasına yağıyordu. Yalnız öncekinden bir farkı vardı: Kar kızağın tahtalarını dövmeden, atın sırtını, kızağı örterek, sessiz sessiz dökülmekteydi. Attansa ne çıt çıkıyordu, ne de bir kıpırdanma vardı. "O da dondu anlaşılan," diye düşündü Nikita. Gerçekten de onu uyandıran sarsıntı, donmakta olan doru tayın can çekişirken attığı tekmelerin sarsıntısıydı.

"Yüce Tanrım, şimdi sıra bende," dedi içinden. "Emrin ba-

şım üstüne! Verecek bir canım var, onu da hemen al, kurtar beni."

Elini delikten içeri çekti, gözlerini kapadı, bu sefer yüzde yüz ölmekte olduğuna inanarak kendinden geçti.

Ertesi gün, Vasili Andreyiç ile Nikita karların altından çıkarıldıklarında vakit öğleyi bulmuştu. İki köylü onları yoldan altmış yetmiş, köyden de beş yüz metre uzakta buldular.

Kar kızağa tepeleme yığıldığı halde oklar ile okların ucuna bağlı atkı açıkça gözüküyordu. Karnına değin gömülen doru tayın sırtında ne örtüsü vardı ne de koşum kayışları. Ayakta dimdik duran beyaz bir yontu (heykel) gibiydi; başını boynuna doğru eğmiş, burun delikleri salkım salkım buz tutmuştu. Gözlerinden fışkıran yaşlar donmuş kalmıştı çukurlarında. Bir gecede zayıflamış; bir deri bir kemik kalmıştı hayvancağız.

Vasili Andreyiç'in gövdesi kaskatıydı. Ayakları iki yana ayrık biçimde donduğu için, onu Nikita'nın üstünden kolayca devirdiler. Pırtlak kartal gözleri camlaşmıştı, özenle kırpıp düzelttiği bıyıklarının altındaki açık ağzı karla doluydu.

Nikita'ya gelince, yaşıyordu hâlâ. Ama bedeninin çoğu yeri donmuştu. Onu uyandırdıklarında artık öldüğüne, ona yapılan şeylerin öbür dünyada geçtiğine inanıyordu. O yüzden, kürekleriyle onu kazıp çıkaran, efendisinin katılaşmış gövdesini üzerinden yuvarlayan iki köylünün bağırıp çağırmalarını işitince, öbür dünyada da köylülerin aynı biçimde bağırdıklarını, beden yapılarının da aynı olduğunu görerek bu duruma pek şaşırdı. Ama sonunda öbür dünyada değil de bu dünyada bulunduğunu anlar anlamaz, içini sevinçten çok bir üzüntü kapladı. Hele ayak parmaklarının donduğunu hissettiğinde...

Nikita hastanede iki ay yattı. Üç parmağını kestiler, kalanlar iyi oldu. Adamcağızın yirmi yıl daha sapasağlam yaşayacak ömrü varmış. Başlangıçta zenginlerin yanında ırgat durdu, kocayınca bekçilik yaptı. Ancak şu yakınlarda öldü, ölümü de tam istediği gibi oldu. Evinde, tasvirlerin altında, yanan balmumları yaşamdan ellerine. Ölmeden önce yaşlı karısından af diledi, fıçıcıyla düşüp kalkmasından ötürü onu bağışladığını söyledi. Oğluyla, torunlarıyla ayrı ayrı vedalaştı. Gelinini beleş geçinen

birinin yükünden kurtaracağına; bıkkınlık getirdiği bu yaşamdan başka bir yaşama, her yıl biraz daha çekici ve anlamlı gelen bir başka yaşama geçeceğine sevine sevine öldü... Şimdi bulunduğu yerin buradan daha iyi olup olmadığını, gerçek ölümden sonra uyanınca hayal kırıklığına uğrayıp uğramadığını biz de oraya gidince öğreneceğiz. Kim bilir, Nikita belki de umduğunu bulmuştur.

Çilekler

Ягоды

Rüzgârsız, sıcak temmuz günleri. Ormanlarda ağaçlar sık, gürbüz, yeşil yapraklarla örtülü; ancak şurada burada kayın ve ıhlamur ağaçlarının sararan yapraklarına rastlanıyor. Yabangülü çalıları kokulu çiçeklerle donanmış, orman arası çayırlıkları balrengi yoncalar bürümüş, yarı yarıya olgunlaşan çavdar başakları sık, uzun saplarında sallanıp dalgalanıyor. Düzlüklerde çulluklar ötüşüyor, arpa ve çavdar tarlalarında bıldırcınlar cıvıldaşıp pır pır ediyor, ormanlarda bülbüller arada bir uzun uzun şakıyor, sonra birden susuyor. Hava yakıcı sıcak. Yollar bir parmak tozla kaplı, şöyle hafif bir yel esmeyegörsün, hemen koyu bir toz bulutu yükselerek bir o yana, bir bu yana savruluyor.

Köylüler yapılarına son taşları koyuyor, tarlalara gübre taşıyor. Hayvanlar körpe otun çıkmasını bekleyerek nadaslarda aç aç dolaşıyor. Ahırlarına girmek istemeyen ineklerle danalar kuyruklarını havaya dikip böğürerek sığırtmaçlardan kaçıyor. Yollarda, bayırlarda atları çocuklar koruyor. Kadınlar ormanlardan çuval çuval ot taşıyor, kızlarla çocuklar birbirini kovalayarak çalıların arasından geçiyor, ormanın ağaçları kesilmiş yerlerinden çilek toplayıp yazlığa gelenlere satıyor.

Süslü bir mimarisi olan pırıl pırıl evlere yazlığa çıkanların kimisi kum döşeli bahçe yollarında pahalı, temiz, yazlık giysile-

riyle, ellerinde şemsiyeler, gezinirken; kimisi de sıcaktan bunalmış, ağaç altlarında, kameriyelerde oturarak ufacık süslü masalarda çaylar, soğuk içecekler içiyor.

Nikolay Semyonoviç'in balkonlu, sundurmalı, teraslı, kuleli, gıcır gıcır, pırıl pırıl, tertemiz, görkemli kır evinin önünde, çıngıraklı üç atın çektiği bir kupa arabası duruyordu. Arabacının dediğine göre başkentli[1] bir beyefendiyi "al aşağı, ver yukarı" sıkı bir pazarlık sonunda on beş rubleye getirmişti.

Liberal düşünceli olmakla ün yapan bu beyefendi, çara bağlılık havası verilen ama aslında en özgür düşüncelerin tartışıldığı bütün toplantılarda, kurullarda, derneklerde boy gösterirdi. Şimdi de başkentten kalkıp bir dostunun, daha doğrusu epeyce kafa dengi olan çocukluk arkadaşının kır evine gelmişti. İşlerinin çokluğu dolayısıyla gündüzleri başkentte kalır, yazlıktaki dostlarını ziyarete ancak akşamüzerleri çıkardı.

Bu iki dostun ayrıldıkları tek nokta, anayasa ilkelerinin uygulanma biçimiydi. Petersburglu konuk daha çok Avru-pa görüşlüydü, hatta biraz toplumculuğa eğilimi bile vardı; doldurduğu makamlardan dolayı da eline bavul dolusu para geçerdi. Tam bir Rus insanı, bir Ortodoks olan Nikolay Semyonoviç ise Panslavizme yakınlık duyardı; arazisinin genişliğini sorarsanız, binlerce dönümden aşağı değildi.

Birlikte bahçede beş çeşitten oluşan bir öğle yemeği[2] yediler ama sıcak yüzünden fazla bir şey yiyememişlerdi. Bundan dolayı da, hatırlı konuk için ellerinden geleni yapan kırk ruble aylıklı işçiyle yamaklarının emekleri boşa gitti. Bütün yedikleri, taze akbalık (sudak) üstüne soğuk sebze haşlamasıyla çeşit çeşit sebzelerin, bisküvilerin süslediği renk renk dondurmalar oldu. Yemekte bulunanlar; sözü geçen konukla liberal görüşlü bir doktor, çocukların öğretmeni olan ateşli bir üniversiteli (ileri derecede bir toplumcu olan bu gencin dizginlerini ancak Nikolay Semyonoviç toplayabiliyordu), Nikolay Semyonoviç'in karısı Mari ve evin üç çocuğuydu. Bunlardan en küçüğü yalnızca börek yemeye gelmişti.

1 Petersburglu – ç.n.

2 Öğle yemeği, çalışma saatlerinin bitiminden sonra, saat 5'te yenirdi – ç.n.

Yemek biraz uzun sürdü. Çünkü titiz bir kadın olan Mari, Goga'nın midesinin bozulmasından korkuyordu. (Kalburüstü insanların yaptıkları gibi onlar da babasının adını taşıyan en küçük oğlana, Nikolay'a Goga diyorlardı.) Konuklarla Nikolay Semyonoviç arasında siyasi bir tartışma başlar başlamaz, düşüncelerini kimseden çekinmeden söyleyebildiğini göstermek isteyen ateşli öğrenci ağzını bir açıyor, herkes sus pus olup bir köşeye çekilince devrimci genci yatıştırmak Nikolay Semyonoviç'e düşüyordu.

Yemek saat yedide bitti. Yemekten sonra hep birlikte terasa çıktılar; ellerinde buzlu maden sularıyla beyaz şarap kadehleri, söyleşiye başladılar.

İlk anlaşmazlık, seçimlerin nasıl yapılacağı konusunda baş gösterdi. Seçimler iki dereceli mi olmalıydı, yoksa tek dereceli mi? Bu konuda sert bir tartışmaya tutuşmuşlardı ki, pencerelerine sineklere karşı tel gerilmiş salona çay içmeye çağrıldılar.

Çay masasının başında Mari'nin de katıldığı genel bir konuşma başladı ama Goga'nın midesi bozulacak diye bir an gözünü oğlundan ayırmayan Mari'nin konuşulanlara pek aldırdığı yoktu. Sanattan, resimden söz açılmıştı; Mari, dekadan resimde görmezlikten gelinemeyecek bir *Un je n'sais quoi*[3] bulunduğunu kanıtlamaya çalışıyordu. Onun bu sırada dekadan resmi filan düşündüğü yoktu, her zaman söylediklerini bir daha söylüyordu, o kadar.

Masada dekadanlıktan mı, yoksa başka bir şeyden mi konuşulduğu Petersburglu konuğun hiç umurunda değildi; herkesin söylediklerini onun da aynen tekrarlaması bu konuyla ne kadar az ilgilendiğini göstermeye yetiyordu. İkide bir karısının yüzüne bakan Nikolay Semyonoviç ise Mari'nin bir şeye canının sıkıldığını, az sonra tatsız bir olayın çıkabileceğini hissediyordu. Üstelik, karısının en az yüzüncü kere söylediği şeyi dinlemek de artık bıkkınlık vermişti.

Avludaki pahalı lambalarla fenerleri yaktılar. Çocukları yataklarına yatırdılar, hastalanan Goga'yı annesinin bakımlı ellerine bıraktılar.

3 (Fr.) Bilmem ne.

Nikolay Semyonoviç, konuk ve doktor oturup konuşmak üzere yeniden terasa çıktılar. Uşak masalara abajurlu mumlar, maden suları koydu; saat on iki sularında da asıl ateşli konuşma başladı. Rusya için büyük önemi olan böyle bir dönemde devletin ne gibi önlemler alması gerektiğinden söz ediyorlardı. Sigaraların, konuşmaların sonunun geleceği yoktu.

Avlu kapısının dışında yemsiz bekleyen atlar ikide bir çıngıraklarını şıngırdatıyorlar, arabasında oturan yaşlı arabacıysa ikide bir esnerken başı önüne düşerek horluyordu. Yirmi yıl bir beyefendinin hizmetinde çalışan bu arabacı, içmek için kendine ayırdığı üç-beş rublenin dışında bütün aylığını kardeşine gönderirdi.

Yazlık evlerde ötmeye başlayan horozlardan sonra yakındaki bir evden de bir horoz çığlık çığlığa bağırınca, arabacı uyanarak kendisini orada unutmuş olabileceklerini düşündü. Ama eve girip de terasta oturan müşterisinin hâlâ bir şeyler atıştırarak konuşmakta olduğunu görünce epey kaygılandı. Hemen uşağı aramaya başladı. Uşak, sofada emre hazır beklerken sandalyesinde uyuyakalmıştı. Arabacı uyandırdı onu. Eski bir konaklı[4] olan uşak, hizmeti karşılığında yılda eline geçen parayla (on beş rublelik ücreti, beylerden aldığı bahşişlerle yüz rubleyi bulurdu) beşi kız, ikisi oğlan, çok çocuklu ailesini geçindiriyordu. Uşak uyanır uyanmaz silkinerek üstünü başını düzeltti, ondan sonra arabacının artık gitmek istediğini bildirmek için beylerin yanına yollandı.

Uşak terasa geldiği sırada tartışma en ateşli yerindeydi. Tartışmaya bu sefer doktor da katılmıştı.

Hatırlı konuk:

"Rus halkının birtakım yabancı gelişme yöntemleriyle ilerlemesi gerektiğini kabul etmiyorum," diyordu. "Her şeyden önce özgürlük gereklidir... Hem de özgürlüklerin en genişi... Başkalarının haklarına son derece saygılı olmayı gerektiren bir özgürlük..."

Adamcağız şaşırıp sözü uzattığını, istediği biçimde konuşamadığını anlıyordu. Tartışma alabildiğine hızlandığı bir sıra-

4 Kölelik zamanında bey konağında karın tokluğuna hizmet eden köylü – ç.n.

da kafasını nasıl toplar, neyi nasıl söyleyeceğini nereden bilebilirdi ki?

Zaten konuğu dinlemeyen Nikolay Semyonoviç pek beğendiği kendi düşüncesini ileri sürmek için can atıyordu.

"Doğru... Doğru söylüyorsunuz. Ama sizin dediğiniz, oybirliğiyle, herkesin kabul etmesiyle değer kazanır. Köy kurulları öyle değil midir?"

"Ah, sizin şu köy kurullarınız yok mu?.."

"Slav milletlerinin kendilerine özgü görüşleri olduğunu yadsıyamayız," dedi doktor. "Polonyalıların 'veto' hakkını ele alalım... Ama demiyorum ki, en iyisi budur!.."

Nikolay Semyonoviç heyecanlandı.

"İzin verirseniz benim de söyleyeceklerim var. Rus ulusunun kendi özelliklerine gelince..."

Tam bu sırada üstünde uşak giysisiyle İvan'ın uykulu uykulu içeri girmesi efendisinin konuşmasını yarıda kesti.

"Arabacı merak ediyor da, efendim..."

"Ona hemen geleceğimi söyleyin, fazla beklettiğim için ücretini fazla fazla öderim." (Petersburglu konuk, uşaklara 'siz' diye seslenmesinden ötürü kendine ayrı bir övünme payı çıkarırdı.)

"Peki, efendim."

Uşak gitti. Böylece Nikolay Semyonoviç düşündüklerini sonuna kadar söylemek fırsatını buldu. Ama bunları en az yirmi kez dinlemiş olan konukla doktor (yirmi kez olmamışsa bile onlara öyle geliyordu) hemen karşı çıktılar. Çok iyi tarih bilen konuk, verdiği örneklerle Nikolay Semyonoviç'e göz açtırmıyordu.

Doktor konuğun tarafını tutuyor, onun derin bilgisine hayran kalırken, böyle bir konuşma fırsatı çıktığı için de belli etmeden seviniyordu.

Konuşma o kadar uzadı ki, ormanın arkasındaki yol aydınlanmaya başladı; bülbüller gece uykusundan uyandılar. Tartışmacılar hâlâ sigara üstüne sigara içiyor, konuşmanın ardı arkası kesilmiyordu.

Belki daha da sürerdi tartışma ama kapıyı açarak hizmetçi kız geldi terasa.

Hizmetçi, kimsesiz bir kızdı, bu işte ekmek parası kazanmak için çalışıyordu. Bir zamanlar tüccarların yanında hizmet etmiş, tüccar kâhyalarından biri onu baştan çıkarınca bir çocuk doğurmuştu. Sonra çocuk öldü, o da bir memurun evine hizmetçi girdi. Bu sefer de memurun oğlundan rahat yüzü göremez oldu. Daha sonra Nikolay Semyonoviç'in evine aşçı yamağı olarak girdi. Artık peşini bırakmayan şehvet düşkünü beyler yoktu, aylığını düzenli olarak ödüyorlardı. Terasa, doktorla Nikolay Semyonoviç'i hanımefendinin çağırdığını söylemek için gelmişti.

Nikolay Semyonoviç, "Goga'nın başına bir şey gelmiştir," diye düşündüyse de sormaktan kendini alamadı.

"Ne var, kızım?"

"Nikolay Nikolayeviç rahatsızlar, efendim." (Nikolay Nikolayeviç, yani "onlar", çok yediği için bağırsakları bozulan Goga'dan başkası değildi.)

"Eh, artık gideyim," dedi konuk. "Bakın, ortalık aydınlanmış. Ne kadar oturduğumuzun farkına varmadan sabah olmuş..."

Bunları söylerken gülümsüyordu. Bunca zaman oturup konuştukları için hem kendini, hem de ötekileri takdir ettiği belliydi.

İvan, konuğun şapkasıyla şemsiyesini bulmak için yorgun yorgun sağa sola koşturdu durdu. Eşyalarını en biçimsiz yere koyan, konuğun kendisiydi oysa. İvan bahşiş alacağını umuyordu, eli açık bir bey olan konuksa ona bir rubleyi esirgemeden verebilirdi. Ama konuşmanın heyecanıyla bunu çoktan unutmuş, ancak yolda uşağa bahşiş vermediğini anımsamıştı. Yapacak bir şey yoktu artık.

Arabacı sürücü yerine geçti, dizginleri topladı, yanlamasına oturarak atları sürdü, çıngıraklar çın çın ötmeye başladı. Yumuşak yaylar üzerinde sallana sallana giden başkentli, onu evinde ağırlayan dostunun dar görüşlülüğünü, önyargılı oluşunu düşünüyordu.

Karısının yanına hemen gitmeyen Nikolay Semyonoviç de, başkentli dostu hakkında aynı kanıdaydı. "Şu Petersburgluların kafalarının sınırlılığı da korkunç bir şey. Bir türlü bildik-

lerinden şaşmıyorlar. Dediği dedik adamın!.." diye geçiriyordu içinden.

Karısının yanına gitmek için ağırdan alıyordu, nasıl olsa doktorun çocuğu görmesinden bir yarar sağlanamayacaktı. Çileklerdeydi bütün suç. Bir gün önce köylü çocukların eve getirdiği tam olgunlaşmamış çileklerden iki tabak dolusu almıştı, hem de fiyat bile kırmadan. Bunu gören oğlanlar tabakların başına üşüşerek hemen atıştırmaya koyulmuşlardı. Mari o sırada odasındaydı, daha sonra dışarı çıkıp da Goga'nın çilekleri tıkındığını öğrenince çok öfkelendi. Çocuğun midesi zaten bozuktu. Bunun üzerine kocasına verdi veriştirdi. Kocası da ona. Böylece tatsız bir konuşma, neredeyse ağız kavgası başladı. Akşamleyin Goga'nın durumu hiç iyi değildi. Nikolay Semyonoviç bu kadarla atlatılacağını sanırken, bir de doktorun çağırılması işlerin kötüye gittiğini gösteriyordu.

Karısının yanına gittiği zaman onu benekli sabahlığını giymiş olarak buldu. (Bu sabahlık Mari'nin çok hoşuna giderdi ama şimdi sabahlığı düşünecek durumda değildi.) Çocuğun odasında karısı ayakta dikiliyor, Goga'nın lazımlığına eğilip bakan doktora ışık olsun diye, eriyerek yağı damlayıp duran bir mum tutuyordu.

Gözlüklerini takan doktor lazımlığın içine bütün dikkatiyle bakarken, bir yandan da içindeki pis kokulu şeyi bir sopayla karıştırmaktaydı.

Karısı anlamlı anlamlı:

"Bütün bunlar kahrolası çilekler yüzünden oldu," dedi.

Nikolay Semyonoviç çekingen bir sesle sordu:

"Niçin çilekler yüzünden olsun?"

"Niçin mi? Çocuğa tıka basa yedirmişsin de ondan. Bütün gece gözüme uyku girmedi. Zavallıcık ölecekti neredeyse."

"Bir şey olmaz," dedi doktor gülümseyerek. "Birkaç bizmutlu hap veririz, siz de dikkat edersiniz, olur biter. Hemen içirelim şunu."

"Şimdi uyuyor ama."

"Öyleyse rahatsız etmeyelim. Yarın gene uğrarım."

"Lütfen."

Doktor gitti; karısıyla baş başa kalan Nikolay Semyonoviç onu uzun süre yatıştıramadı. Uyuduğu zaman ortalık iyice ağarmıştı.

* * *

O sırada komşu köyden birkaç adamla birkaç çocuk gece at otlatmaktan dönmekteydiler. Kimisi atına binmiş, kimisi de hayvanını yedekte çekiyordu. Arkada kulunlar, taylar koşuşuyordu.

Sırtında gocuğu, başında kasketi olduğu halde ayakları çıplak bir çocuk, ötekileri geçerek atını hızla köye doğru sürdü. On iki yaşlarında olan Taraska Rezunov adındaki bu oğlan ala bir kısrağa binmişti. Yedekte bir aygırı çekiyordu, arkadansa gene anası gibi ala bir kulun geliyordu. En önde de dönüp dönüp atlara bakan siyah bir köpek vardı. Karnı doyan ala kulun, çorap giymişçesine beyaz ayaklarıyla bir o yana bir bu yana çifte savuruyordu. Taraska eve gelince atları kapıya bağladı, içeri girdi.

Sofada yere serili kilimlerin üzerinde uyuyan kız kardeşiyle küçük oğlana seslendi:

"Hey, amma da uyurmuşsunuz ha!"

Kardeşleriyle aynı odada yatan annesi inek sağmaya kalkmıştı çoktan.

Olguşka yerinden fırlayarak iki eliyle birden dağılan saçlarını düzeltmeye başladı. Onun yanında yatan oğlan kardeşleri küçük Fedka ise başını kürküne sokmuş hâlâ uyuyor, bir yandan da kürkün altından çıkan minicik bacağını nasır tutmuş topuğuyla kaşıyordu.

Çocuklar akşamdan çilek toplamaya niyet etmişlerdi. Sabahleyin Taraska at otlatmaktan dönünce ikiz kız kardeşini kaldıracaktı.

Söylediği gibi de yaptı. At otlatırken uykusuzluktan gözkapakları yapıştığı halde şimdi iyice ayılmış, uykuya yatmaktan vazgeçerek kardeşleriyle birlikte çilek toplamaya karar vermişti. Annesi bir tas dolusu süt koydu önüne. Torka'nın bıçakla kestiği bir dilim ekmeği alarak masaya oturdu, yemeye koyuldu.

Taraska, sırtında gömleği, askılı pantolonu, tozlu yollarda çıplak ayaklarıyla iz bıraka bıraka koşmaya başladığı zaman ikiz kız kardeşi uzakta, ormanın koyu yeşilliği arasında kırmızı, beyaz bir benek gibi gözüküyordu. Yolda öteki izlerin yanında kardeşlerinin de birinin büyük, ötekinin küçük parmakları iyice belli olan izleri vardı. (Akşamdan çömleklerini, kaplarını hazırlayan kızlar kalkar kalkmaz dışarı fırlamışlar; ağızlarına tek lokma koymadıkları gibi, ekmek de almamışlardı yanlarına.) Büyük ormanın arkasına doğru kıvrılan yolda Taraska yetişti onlara.

Otlara, fidanlara, hatta ağaçların alt dallarına çiy düşmüştü. Kızların çıplak ayakları hemen ıslandı; önce üşürken sonra yumuşak otlara, pürüzlü kuru toprağa bastıkça yanmaya başladı ayak tabanları. Çilek toplama yeri yeni kesilen ormandı. Kızlar, ilkin, geçen yılki kesim yerine girdiler. Genç sürgünler yeni yeni boy veriyordu, genç gürbüz fidanlar dört bir yana dal budak salmıştı. İşte buralarda, karşılarına kimisi kızarmış pembemsi beyaz çilekler çıkıyordu. Kızlar iki büklüm eğilerek güneş yanığı küçük elleriyle çilekleri ardı ardına topluyorlar; kötü olanları ağızlarına, iyilerini kaplarına atıyorlardı.

"Olguşka, buraya gel! Bak ne kadar çok!"

"Hey, neredesin? Ses ver!"

Çalıların arasında kaybolunca birbirlerinden uzaklaşmamak için böyle sesleniyorlardı.

Taraska onlardan ayrılarak yolun arkasındaki iki yıl önce budanan koruya gitti. Orada çoğu fındık ve akağaç olan sürgünler adam boyu yükselmişti. Ot örtüsüyse daha sık ve yüksekti; otlar kuruduğu için diplerindeki çilekleri iri iri ve suluydu.

"Gruşka!"

"Ne var?"

"Kaçan kurdu gördün mü?"

"Kurdun burada işi ne? Korkutma beni öyle. Zaten korkmam ki!"

Gruşka böyle dediği halde kurdu düşünüyor, dalgınlıkla çileklerin en iyisini çömleğine değil ağzına atıyordu.

"Taraska görünürlerde yok. Az önce yarın arkasına gittiydi. Taraska! Neredesin?.."

"Buradayım! Siz de gelin!"

"Hadi, biz de gidelim, belki orada daha çok çilek vardır."

Böyle diyerek fidanlara tutuna tutuna dere aşağı indiler, oradan da karşı yakaya geçtiler. Burada, güneşin iyice ısıttığı açıklık bir yerde bodur çalıların arasına gizlenmiş birçok çilek buldular.

Sessizliğin ortasında birtakım kımıltılarla birlikte fidanların, otların arasından ansızın korkunç bir gürültü koptu.

Ödü patlayan Gruşka yere düşerek çömleğindeki çileklerin yarısını döktü.

"Anneciğim!"

Olguşka ise fidanların arasından hızla geçen uzun kulaklı, boz, yanık renkli bir sırtı göstererek bağırdı:

"Tavşan! Tavşan kaçıyor... Taraska! Tavşana bak!"

Bunca korkudan, gözyaşından sonra birdenbire kahkahayı basan Gruşka:

"Ben de kurt sandıydım," dedi.

"Bak sen şu akılsıza!"

Gruşka çıngırak gibi çınlayan sesiyle gülmesini sürdürüyordu.

"Aman ne korktum!.."

Çilekleri toplayıp daha ileri yürüdüler. Güneş doğmuş, yeşilliğin üzerinde koyulu açıklı lekeler bırakarak çiylerin üzerinde ışıldamaya başlamıştı. Kızlarsa yarı bellerine kadar ıslanmışlardı çiyden.

İleri gittikçe daha çok çilek bulacakları umuduyla durmadan yürüyen kızlar neredeyse ormanın sonuna yaklaşmışlardı. O sırada sağdan soldan çın çın öten kadın, kız sesleri gelmeye başladı. Çilek toplamaya onlardan sonra çıkan komşularının sesiydi bunlar. Aralarında Akulina Teyze de vardı. Bu sırada kuşluk vakti olmuş, kızların çömleklerinde epey çilek birikmişti.

Akulina Teyze'nin arkasından, sırtında yalnızca gömleği olan, başı açık, fırlak karınlı bir oğlan çocuğu kalın, çarpık bacaklarıyla paytak paytak yürüyerek geliyordu.

Akulina Teyze oğlunu kucağına alarak:

"Peşime takıldı," dedi. "Bırakacak kimse de yoktu."

"Şimdi biz kocaman bir tavşan ürküttük. Patır patır kaçınca öyle korktuk ki!"

Akulina oğlunu yere indirerek:

"Yok canım!" dedi.

Böylece bir iki laf ettikten sonra, kızlar Akulina Teyze'den ayrılarak kendi yollarına gittiler.

Bir fındık ağacının koyu gölgesi altına çöken Olguşka:

"Hadi, biraz oturalım, yorgunluktan ölüyorum," dedi. "Ah, şimdi ekmeğimiz olsaydı, ne güzel yerdik!"

"Benim de canım istiyor," dedi Gruşka.

"Akulina Teyze niye böyle bağırıp duruyor? İşitiyor musun? Hey, Akulina Teyze!.."

"Olguşka-a-a!" diye sesleniyordu Akulina.

"Ne va-a-ar?"

"Benim oğlan yanınızda mı?"

"Hayır!"

O sırada çalılar hışırdadı, eteğini dizlerine kadar çemreyen Akulina Teyze gözüktü uzaktan. Elinde bir torba vardı.

"Küçüğü görmediniz mi?"

"Yok!"

"Aman Tanrım! Mişka-a!"

Yanıt veren çıkmadı.

"Vay başıma gelenler! Yolunu şaşıracak! Koskoca ormanda kim bilir nereye gitti!"

Olguşka hemen ayağa fırladı, yanına Gruşka'yı da alarak oğlanı aramak için yürüdü, Akulina da başka bir yöne gitti. Çınlayan sesleriyle durmadan Mişka'yı çağırıyorlar ama yanıt veren çıkmıyordu.

Gruşka ablasının arkasından yetişemiyor:

"Çok yoruldum," diye bağırıyordu.

Olguşka ise habire Mişka'ya sesleniyor, bir sağa bir sola koşturarak her yeri arıyordu.

Akulina'nın üzgün sesi büyük ormanda ta uzaklardan geliyordu. Olguşka bir ara aramaktan vazgeçip eve gitmek üzereydi ki, genç bir sürgünün fışkırdığı ıhlamur kütüğünün yakınındaki gür çalılıktan sürekli, kızgın, hırçın kuş sesleri gelmeye başladı. Yanında yavruları olan kuşcağız bir şeylerden ürküp öfkelenmiş olmalıydı. Olguşka dönüp çalılığa baktı. Beyaz

çiçekli sık, uzun otların bürüdüğü çalılığın dibinde hiçbir orman bitkisine benzemeyen mavimsi bir tümsek gördü. Durdu, iyice baktı. Mişka'ydı bu. Kuş ondan tedirgin olduğu için ötüp duruyordu anlaşılan.

Fırlak karnının üzerine yatarak başını ellerinin üzerine koyan Mişka, kalın, çarpık bacaklarını sere serpe uzattıktan sonra derin bir uykuya dalmıştı.

Olguşka, Akulina'ya seslendi, çocuğu uyandırıp avcuna çilek koydu.

Olguşka karşısına çıkan herkese, evde anasına babasına, komşulara, Akulina'nın oğlunu araya araya nasıl bulduğunu anlatmasını bitiremedi.

* * *

Güneş ormanın üstünde iyice yükselerek toprağı, toprağın üzerindeki her şeyi cayır cayır yakmaya başladı.

Olga'nın[5] yanına gelerek onunla birlikte yürümeye başlayan kızlar:

"Hadi Olguşka, yüzelim!" dediler.

Hep bir ağızdan şarkılar söyleyerek ırmağa doğru yürüdüler. Suda debelenip çığlık atan, oynaşan kızlar batıdan koyu alçak bir bulutun yükseldiğini, güneşin bir kapanıp bir açıldığını, ortalığı çiçek ve kayın yaprağı kokusu sardığını, göğün gürlemeye başladığını neden sonra fark ettiler. Yağmur başlayıp da onları iliklerine kadar ıslatıncaya kadar zor giyindiler.

Bedenlerine yapışan, ıslanmaktan koyulaşmış entarileriyle evlerine koşa koşa gelen kızlar bir şeyler yediler, sonra da tarlada patates söken babalarına öğle yemeği götürdüler.

Eve dönüp öğle yemeklerini yediklerinde entarileri iyice kurumuştu. Çilekleri ayıklayıp kâselere koyduktan sonra Nikolay Semyonoviç'in yazlığına yollandılar. Orada iyi para veriyorlardı ama bu sefer ellerine bir şey geçmedi nedense.

Geniş koltuğunda şemsiyesinin altında oturan Mari, sıcaktan bitkin, çilek getiren kızları görünce yelpazesini onlara doğru sallayarak:

5 Olguşka küçüklük adı, asıl adı Olga – ç.n.

"İstemez! İstemez!" dedi.

Klasik diller kolejinde okuyan, evin en büyük oğlu Valya, tatilde dinlenmek için geldiği baba evinde komşu çocuklarıyla kriket oynuyordu. Çilekleri görünce koşa koşa Olga'nın yanına geldi.

"Kaça?" diye sordu.

"Otuz kapik."

"Çok!.."

Büyüklerinden böyle işittiği için "çok" demişti.

"Bekle biraz. Köşeyi dön ama."

Böyle diyerek dadısının yanına koştu.

Olguşka ile Gruşka bu sırada üzerinde küçük küçük evler, ormanlar, bahçeler görünen aynalı küreyi seyrediyorlardı. Bu küre de, öteki şeyler de onlar için hiç şaşırtıcı değildi. Çünkü onlar beylerin görkemli, akıl almaz yaşantısından çok daha fazlasını, olağanüstü şeyler bekliyorlardı.

Valya, koşarak dadısına geldi, ondan otuz kapik istedi. O da çilekçi çocuklara yirmi kapiğin yeteceğini söyleyerek parayı sandıktan çıkarıp verdi.

Sabahleyin güçlükle uyanan Nikolay Semyonoviç, sigarasını tüttürüp gazetesini okuyordu. Valya babasını atlattıktan sonra çilekçi kızlara yirmi kapiği verdi, çilekleri bir tabağa döküp hemen tıkınmaya başladı.

Eve döndüklerinde Olguşka mendilinin ucundaki düğümü dişleriyle çözdü, içindeki yirmi kapiği çıkarıp annesine verdi. Annesi parayı sakladıktan sonra ırmağa çamaşır yıkamaya gitti.

Kuşluktan beri babasıyla tarlada patates söken Taraska, bu sırada gür bir meşe ağacının koyu gölgesinde mışıl mışıl uyuyordu. Oğlunun yanında oturan babasıysa koşumdan çözerek ayaklarını kösteklediği atına bakıyordu dönüp dönüp. Yabancı bir tarlanın kelisinde[6] oynayan at, bir de bakmışsın yulafa ya da başkasının çayırına girivermiş.

Nikolay Semyonoviç'in evinde her şey her zamanki gibiydi. İşler tıkırında gidiyordu. Üç çeşit kahvaltı çoktan hazır bekli-

6 Tarlaları birbirinden ayıran boşluk – ç.n.

yordu; kimsenin canı isteyip gelmediği için sinekler tabaklara üşüşmüş, içindekileri yiyorlardı.

Nikolay Semyonoviç düşüncelerinin doğruluğundan dolayı ne kadar sevinse azdı, çünkü bugünkü bir gazete de öyle yazıyordu. Mari'nin keyfine diyecek yoktu, çünkü Goga sapasağlam uyanmıştı. Doktor hastanın ailesinden aldığı ücretten memnundu. Valya'nınsa, koca bir tabak çileği tıkındığı için neşesi yerindeydi.

Korney Vasilyev

Корней Васильев

1

Korney Vasilyev, iş kovalamaktan fırsat bulup köyüne geldiğinde elli dört yaşındaydı. Kıvırcık gür saçlarında ağarmış tek tel yoktu, elmacık kemiklerine kadar çıkan siyah sakalına ise yeni yeni kır düşmüştü. Dolgun, kırmızı bir yüzü; kalın, güçlü ensesi; kent yaşamı sürmekten semirmiş, dayanıklı bir gövdesi vardı.

Yirmi yıl önce, askerliğini bitirirken evine eli paralı dönmüştü. Önce bir dükkân açtı, sonra dükkânı kapatarak celepliğe başladı. Çerkası'ya gidip "mal" (hayvan) alıyor, bunları Moskova'ya götürüp satıyordu.

Gayi köyündeki taştan yapılmış, sac damlı evinde yaşlı anası, (biri kız, biri oğlan) iki çocuğuyla karısı, on beş yaşlarında sağır bir çocuk olan öksüz yeğeni, bir de yanaşma kalıyordu. Korney iki kere evlenmişti. Birinci karısı sıska, hastalıklı bir kadındı; ona hiç çocuk bırakmadan öldü. Korney genç yaşında dul kalınca, ikinci kere, komşu köyden yoksul bir dulun sağlam yapılı genç kızıyla evlendi. İkinci karısından çocukları oldu.

Moskova'ya mal satmak için son gidişi çok kazançlı geçmişti, Korney'in elinde birdenbire üç bin rubleye yakın para birik-

mişti. Bir hemşerisinden, köyünün yakınında iflas eden bir pomeşçikin[1] korusunun uygun fiyatla satıldığını işitince ormancılıkla da uğraşmaya karar verdi. Zaten bu işten anlardı; askere gitmeden önce, ormanda, bir kereste tüccarının kâhyasının yanında çalışmıştı.

Korney, Gayi köyüne gitmek üzere istasyonda trenden inince orada köylüsü Kör Kuzma ile karşılaştı. Kuzma bir çift uzun tüylü, cılız atını kızağına koşarak, Gayi'den yolcu almak için her trene çıkardı. Kendisi yoksuldu, bu yüzden zenginleri, özellikle Korney'i hiç sevmezdi. Tüccarı Korniyuşka[2] diye çağırırdı.

Korney, sırtında koyun postundan kürkü, bunun üzerinde gocuğu, elinde ufak valiziyle istasyonun merdivenine tırmandı. Orada durup göbeğini dışarı çıkartarak, derin derin soluk aldı; sağına soluna bakındı.

Vakitlerden sabahtı, hafiften ayaz vardı; hava durgun, kapalıydı.

"Hey, Kuzma Dayı, yolcu bulamadın mı?" diye seslendi. Beni köye götürür müsün?

"Bir rubleyi bayılırsan götürürüm. Niçin götürmeyeyim?"

"Hadi oradan sen de, yedi grivenik[3] neyine yetmez..."

"Göbeğini şişirdin, şişirdin, şimdi de yoksulun otuz kapiğine göz dikiyorsun, öyle mi?"

"Peki, senin dediğin olsun."

Korney böyle diyerek küçük kızağa valizini, çıkınını koydu; kendi de arkadaki yere geniş geniş yayıldı.

Kuzma kızağın önüne yerleşti.

"Hadi, sür bakalım!"

İstasyonun arkasındaki engebeli alandan geçerek düz yola çıktılar.

"E, anlat bakalım, köyde ne var ne yok?" diye sordu Korney.

"Hiç, ne olsun! İşler kötü."

"Neden öyle?.. Benim yaşlı ana sağ mı?"

---

1 Geniş arazi sahibi, derebeyi, toprak ağası – ç.n.

2 Korneycik – ç.n.

3 10 kapik 1 grivenik, 100 kapik 1 ruble ediyor – ç.n.

"Sağ, sağ... Geçenlerde kilisede gördüm. İhtiyarın sağlığı yerinde gözüküyordu. Genç karın da iyi... Yeni bir yanaşma tuttu."

Kuzma bunları söylerken tuhaf tuhaf gülüyor gibi geldi Korney'e.

"Ne yanaşması?.. Irgatımız Piyotr'a ne olmuş?"

"Hastalandı. Karın da Kamenkalar'ın Yevstigney Beliy'i tuttu. Kendi köylüsü..."

"Demek öyle!" diye şaşırdı Korney.

Korney daha Marfa'yı istetirken kadınlar arasında bazı söylentiler kulağına çalınmıştı.

"Ya işte, Korney Vasilyeviç!.. Kadınlar günümüzde çok serbest olmaya başladılar."

"Doğru söylüyorsun... Şey... Senin boz at da çok yaşlanmış."

Korney Vasilyeviç konuşmayı orada kesmek için konuyu değiştirmişti.

"Eh, artık ben de genç sayılmam. Sahibine uygun."

Kuzma böyle söyleyerek uzun tüylü topal ata kırbacını şaklattı.

Yarı yolda bir han vardı. Buraya gelince Korney kızağı durdurup hana yürüdü. Kuzma ise atları boş bir tekneye yanaştırdı. Başı önde, koşumları düzeltirken, Korney'in kendisini de içeriye çağırmasını bekliyordu.

Hanın sahanlığına çıkan Korney oradan:

"Kuzma Dayı, hadi sen de gel," diye seslendi. "Bir kadeh bir şey içersin."

Kuzma acele etmiyormuş gibi yaparak:

"Eh, geliriz bakalım," dedi.

Korney bir şişe açtırarak önce Kuzma'nın bardağını doldurdu. Sabahtan beri ağzına tek lokma koymamış olan arabacının başı hemen dumanlandı. Kafayı bulunca da, Korney'e sokulup sesini alçaltarak, köyde duyduklarını tüccara aktarmaya başladı. Söylenenlere bakılırsa, karısı Marfa eski sevgilisini yanaşma tutmuş, onunla yaşıyordu.

İyice sarhoş olan Kuzma:

"Beni ilgilendirmez ama sana acıyorum," dedi. "Çok kötü bir durum, herkes gülüyor. Anlaşılan, seninkinin günahtan kork-

tuğu yok. 'Bekle sen görürsün. Gün olur, kocan gelir,' dedim. İşte böyle, kardeşim Korney Vasilyeviç!"

Korney, Kuzma'nın anlattıklarını sesini çıkarmadan dinledi. Pırıl pırıl parlayan kara gözlerinin üzerindeki gür kaşları yavaş yavaş aşağı düştü, suratı asıldı.

Şişe bitince Kuzma'ya sordu:

"Ee, atları suvaracak mısın? Su içtiler mi? Peki öyleyse, gidelim..."

Sonra han sahibine borcunu ödedi, dışarı çıktılar.

Köye akşam karanlığında gelebildiler. Korney'in karşısına ilk çıkan, yol boyunca kafasından bir türlü atamadığı Yevstigney Beliy oldu. Selam verdi yeni yanaşmaya. Şuraya buraya koşturan adamın açık sarı saçları altındaki zayıf yüzünü görünce, Kuzma'nın söyledikleri geldi hatırına. "Yalan söylemiştir ihtiyar köpek!" diye düşündü. "Ama kim bilir! Kendim öğreneyim en iyisi..."

Atların yanında duran Kuzma tek gözünü Yevstigney'e kırptı.

"Demek, bizde kalıyorsun?" diye sordu Korney.

"Öyle... Bir yerde çalışmadan olmuyor."

"İçeride soba yanıyor mu?"

"Yanmaz olur mu? Matvevna[4] var orada."

Korney merdivenden yukarı çıktı. Konuşmaları işiten Marfa da sofaya gelmişti. Kocasını görünce birden yüzü kızardı, özellikle tatlı bir sesle, çabuk çabuk selam vererek:

"Annemle biz de artık umudumuzu kesmiştik," dedi.

Sonra kocasının arkasından oturma odasına girdi.

"E, ne var ne yok? Ben gideli beri nasılsınız?" diye sordu Korney.

"Eskisi gibi..."

Marfa böyle diyerek, eteğini çekip duran iki yaşındaki kızını kollarına aldı, çocuğa süt vermek için, geniş, kararlı adımlarla sofaya çıktı.

Korney gibi kara gözleri olan yaşlı anası, bu sırada keçe çizmeler içindeki ayaklarını sürüye sürüye girdi içeriye. Titreyen başını sallayarak:

4 Marfa Matvevna, tüccarın karısı – ç.n.

"Sağ ol, oğul, gelip hatırımızı sordun," dedi.

Korney annesine hangi iş için eve geldiğini söyledi, o anda da Kuzma'yı hatırlayarak parasını vermek için dışarı yürüdü. Kapıyı yeni açmıştı ki, tam karşısında, avluya çıkan kapının önünde Marfa ile Yevstigney'i gördü. Birbirlerine iyice sokulmuşlardı. Marfa bir şeyler anlatıyordu. Korney'i görür görmez Yevstigney kendini avluya attı, Marfa ise semaverin yanına gelerek üzerinde uğuldayıp duran boruyu düzeltmeye başladı.

Korney öne eğilmiş duran karısının arkasından bir şey söylemeden geçti; kızaktaki çıkını aldıktan sonra Kuzma'yı çay içmeye çağırdı. Çaya oturmadan önce Korney herkese Moskova'dan aldığı armağanları dağıttı: Annesine yün bir atkı, Fedka'ya (oğlu) resimli bir kitap, sağır yeğenine yelek, karısına da entarilik basma.

Çay içerken Korney, kaşları çatık, konuşmadan oturuyor; neşesiyle herkesi güldüren yeğenine baktıkça arada bir isteksiz isteksiz gülümsüyordu. Çocukcağız yeleğe öylesine sevinmişti ki, ikide bir katlayıp açıyor, sırtına giyiyor, kendi elini öpüyor, Korney'e bakıp bakıp gülümsüyordu.

Çaydan, akşam yemeğinden sonra Korney, karısı ve kızıyla birlikte yattıkları odaya çekilmek niyetindeydi. Ancak Marfa kap kacağı yıkamak için mutfakta kalmıştı. Masada dirseklerine dayanarak oturan Korney, karısının gelmesini bekliyordu. Ona olan öfkesi büyüdükçe büyüyordu içinde. Bir şeyle oyalanmış olmak için duvardan hesap kutusunu aldı, cebinden de not defterini çıkararak hesap yapmaya başladı. Bir yandan hesap yaparken bir yandan da kapıyı gözetliyor, dışarıda konuşulanlara kulak kabartıyordu.

Birkaç kere kapının açılıp sofaya birinin girdiğini işitti ama karısı değildi bu. En sonunda yatak odasının kapısı sarsılarak açıldı; içeriye kucağında çocukla, kırmızı entarili, kızarık yüzlü, güzel karısı girdi.

"Yolda çok yorulmuşsunuzdur," dedi gülümseyerek.

Kocasının asık suratını görmezlikten geliyordu. Korney bir şey söylemeden ona şöyle bir baktı, hesaplayacağı bir şey kalmadığı halde yeniden işe koyuldu.

Marfa çocuğu kucağından yere indirip bölmenin arkasına geçerken:

"Vakit epey ilerledi," dedi. "Yatma zamanı..."

Yatağı düzelttikten sonra kızı yatırdığını işitti Korney. Kuzma'nın "Herkes gülüyor..." deyişini anımsadı. "Şimdi görürsün!" diye geçirdi içinden. Güçlükle soluk alarak yavaş yavaş yerinden kalktı, elindeki kalem artığını yelek cebine soktu, hesap kutusunu duvara astıktan sonra bölme kapısına doğru yürüdü. Karısı yüzünü tasvirlere çevirmiş, dua ediyordu. Durdu, bekledi. Karısının istavroz çıkarması, eğilip kalkması, mırıldanarak dua okuması epey sürdü. Sanki işini çoktan bitirmiş de her şeyi baştan bir daha, bir daha yapıyor gibiydi. Ama işte son kez yerlere kadar eğilip doğruldu, içinden birtakım dua sözleri mırıldandı, sonra yüzünü ona çevirdi.

Kızını göstererek:

"Agaşka uyudu," dedi. "Yüzüne bir gülümseme yayılmıştı." Gıcır gıcır eden karyolaya oturdu.

Korney kapıdan içeri girerken sordu:

"Yevstigney çoktandır mı burada çalışıyor?"

Marfa acele etmeden kalın saç örgülerinden birini omzundan aşırıp göğsüne bıraktı, örgüyü becerikli parmaklarıyla çözmeye başladı. Kocasının yüzüne dik dik bakarken gözlerinin içi gülüyordu.

"Yevstigney mi? İki üç hafta oldu, sanıyorum."

"Onunla yaşıyormuşsun, öyle mi?"

Marfa sert, sık saç örgüsünü elinden bıraktı ama hemen yeniden yakalayarak çözmeye devam etti. "Yevstigney" adını söylerken sesi çınlayarak:

"Kim uydurur böyle şeyleri!.." dedi. "Yevstigney'le yaşıyormuşum! Saçma! Sana bunu kim söyledi?"

Korney güçlü yumruklarını sıktı.

"Söyle, doğru mu anlatılanlar?"

"Bırak şimdi saçmalamayı!.. Çizmelerini çıkartmamı istiyor musun?"

"Hadi, yanıt ver!" diye üsteledi Korney.

"Şuna bakın, kala kala Yevstigney'e mi kaldım!.. Kim söyledi

sana bu kuyruklu yalanı?"

"Sofada onunla ne konuşuyordun?"

"Ne mi konuşuyordum? Fıçıya çember geçirmesini söylüyordum. Hem neden durmadan üstüme varıyorsun?"

"Sana doğru söyle diyorum! Yoksa gebertirim! Aşağılık, kaltak karı!"

Böyle diyerek karısının saç örgüsüne yapıştı.

Marfa saçlarını kocasının elinden çekip kurtardı, acıdan yüzü buruştu.

"Zaten kavga etmekten başka bir işe yaramazsın. İyi bir şey gördüm mü ki senden? Böyle bir hayat sürdükten sonra ne yaptığını bilmez insan!.."

Korney karısının üstüne yürüdü.

"Söyle, ne yaparmışsın!"

"Suçum ne de saçlarımın yarısını yoldun? Şuna bak! Bir de üstüme yürüyor!.. Söylesene, bana neden sataşıyorsun?"

Korney daha fazla dayanamadı, karısını kolundan yakaladığı gibi karyolaya yatırdı; başına, böğürlerine, göğsüne vurmaya başladı. Vurdukça öfkesi kabarıyordu. Marfa bağırıyor, yumruklardan korunuyor, kaçmaya çalışıyor, ama kocasının elinden kurtulamıyordu. O sırada çocuk uyanarak, "Anneciğim!" çığlıklarıyla annesine doğru atıldı.

Korney kızı kolundan yakaladı, çekip annesinin kucağından kopardı. Sonra kedi yavrusu gibi bir köşeye fırlattı. Çocuk bir çığlık attıktan sonra birkaç saniye sesi soluğu kesildi.

Marfa:

"Haydut! Çocuğu öldürdün!" diyerek kızının yanına koşmak istedi.

Ama Korney onu bir kere daha tutup göğsüne öyle bir yumruk indirdi ki, kadıncağız sırtüstü yere düşerek sesini kesti. Yalnızca kızın ardı arkası kesilmeyen çığlıkları yükseliyordu.

Başörtüsüz, kır saçları dağınık, yaşlı ana, başı titreyerek, yalpalaya yalpalaya içeri girdi; ne Korney'e, ne de Marfa'ya bakmaksızın doğruca ağlayan torununun yanına gitti, onu düştüğü yerden kaldırdı.

Korney derin derin soluk alarak ayakta duruyor, buraya niçin geldiğini anlamak istercesine aval aval bakınıyordu.

Marfa başını dikleştirdi, kana bulanmış yüzünü gömleğine silerken inliyordu.

"Zalim! Haydut! Hadi, ne yapacaksan yap! Yevstigney'le yaşadım da, yaşıyorum da... Hem Agaşka da senin kızın değil! Ondan oldu! Bir diyeceğin var mı şimdi?"

Bunları çabuk çabuk söyledikten sonra, yumruklarından sakınmak için dirseğini yüzüne siper etti. Ama Korney, olanlardan bir şey anlamamış gibi, burnundan soluyarak çevresine bakınıyordu.

Yaşlı kadın, çığlıklarının arkası kesilmeyen çocuğun ters dönerek sarkan kolunu oğluna gösterdi.

"Bak, kıza ne yapmışsın! Kolu kırılmış!"

Korney bir şey söylemeden geriye döndü, sofaya çıkıp merdivene doğru yürüdü.

Dışarıda hava gene öyle kapalı, ayazdı. Cayır cayır yanan alnına, ayaklarına kırağı tanecikleri düşüyordu. Korney bir basamağa oturdu, korkuluklardan topladığı karları avuç avuç yemeye başladı. Ta içeriden Marfa'nın inlemeleriyle kızın acıklı çığlıkları işitiliyordu. Sonra yatak odasının kapısı açılarak, annesi, torunu kucağında sofaya çıktı, oradan geçip oturma odasına girdi. Korney oturduğu yerden kalktı, yatak odasına doğru yürüdü.

İyice kısılan lamba masada ölgün ölgün yanıyordu. Marfa'nın, o içeriye girince artan inlemeleri geliyordu bölmenin arkasından. Korney sesini çıkarmadan giyindi, sedirin altından valizini aldı, içine öte berisini yerleştirip iple bağladı.

"Suçum neydi de dövdün beni? Ha, söylesene?.. Ben sana ne yaptım?" diyordu Marfa acıklı sesiyle.

Sonra sesi daha da değişerek, öfkeyle bağırdı:

"Katil! Haydut! Bak ben sana ne yapacağım! Mahkemeye vereyim de gör!"

Korney bir şey söylemeden kapıyı ayağıyla itti, hem öyle hızlı itti ki duvarlar sarsıldı.

Oturma odasına girerek orada uyuyan sağır yeğenini uyan-

dırdı, ona kızağı koşmasını söyledi. Uykusu ağır olan çocuk, "Ne oluyoruz?" dercesine şaşkın şaşkın baktı amcasına, iki eliyle birden saçlarını kaşımaya başladı. En sonunda kendisinden isteneni anlayarak yerinden fırladı; keçe çizmelerini, yırtık gocuğunu giydi; feneri kaptığı gibi ahıra yollandı.

Korney, bir küçük kızağı yeğeniyle birlikte avludan dışarı çıkarıp bir gün önce Kuzma'yla geldikleri yoldan gerisin geriye atı dehlediği zaman ortalık iyice ağarmıştı.

Trenin kalkmasına beş dakika kala istasyona vardılar. Sağır çocuk amcasının, bilet aldıktan sonra valiziyle vagona yerleştiğini, tren hareket ederken kendisine başını salladığını, sonra da gözden kaybolup gittiğini gördü.

Marfa'nın yüzündeki eziklerden başka iki kaburga kemiği kırılmış, kafası da yarılmıştı. Ama güçlü kuvvetli, sağlam, genç bir kadın olduğu için, altı ay sonra dayaktan ufak bir iz bile kalmadı bedeninde. Kız ise ömür boyu sakat kaldı. Kolunun iki kemiği kırılmıştı, sonra çarpık kaynadı.

Korney hakkında o günden sonra kimse bir şey işitmedi; hatta ölü mü, yoksa sağ mı olduğunu bile...

II

On yedi yıl geçti aradan. Bir güz mevsiminin son günleriydi. Güneş alçaktan çabucak gelip geçiyor, saatin dördünde hava kararıyordu.

Andreyevka köyünün sürüsü otlamaktan dönüyordu; süresini dolduran çoban, perhize[5] kadar gelmeyeceği için, hayvanları köyün kadınları ile çocukları sırayla otlatıyorlardı.

Sürü, biçilmiş çavdar tarlasından çıkıp da çift toynak izleriyle, tekerlerle delik deşik olmuş, çamurlu, geniş, alaca bulaca, özlü toprak yola girince melemeler bağırmalara karışarak köye doğru yürüdü.

Sürünün ilerisinde, yağmur yemekten kararmış yamalı paltosu içinde, başında kocaman şapkası, kambur sırtında meşin torbasıyla uzun boylu, yaşlı bir adam gidiyordu. Ağarmış sa-

5 Hıristiyanların oruç tuttuğu ay – ç.n.

kalı, kırlaşmış saçları vardı; siyah kalan tek yeri gür kaşlarıydı. Çamurların arasından ağır ağır ilerliyor; ayaklarında ıslak kaba köylü çizmeleri, iki adımda bir elindeki meşe sopaya dayanıyordu. Sürü ona yetişince sopasına dayanarak durdu. Sürünün arkasından gelen, ayaklarına erkek çizmeleri giymiş, eteklerini beline çemreyip başına kalın dokumadan bir örtü atmış genç bir kadın hızlı hızlı yolun bir o yanına, bir bu yanına koşuyor; geride kalan koyunları, domuzları topluyordu.

Yaşlı adamla aynı hizaya gelince genç kadın durup ona baktı.

"Merhaba, dede!" dedi çınlayan, okşayıcı, tatlı sesiyle.

"Merhaba, akıllı kızım!"

"Yoksa gece kalmaya mı geliyorsun köye?"

"Öyle, öyle ya... Yorgunluktan bittim. Kalıp da bir gece dinleneyim."

İhtiyarın sesi kısık kısık çıkıyordu.

Genç kadın tatlı bir edayla:

"Bak, dede, köy kolcusuna hiç gitme," dedi. Dosdoğru bizim eve uğra. Girişte üçüncüdür. Kaynanam, Tanrı konuklarını sever."

"Üçüncü ev mi dedin? Zinoveyev'in olacak."

Yaşlı adam bunları söylerken tuhaf tuhaf kaşlarını oynattı.

"Yoksa sen buraları tanıyor musun?"

"Eh, bulunmuştum bir zamanlar."

"Hey, Feduşka, ayran budalası gibi ne ağzını açıp duruyorsun? Bak, topal koyun geride kalmış!.."

Genç kadın böyle diyerek, arkada üç ayağı üzerinde topallaya topallaya gelen koyunu gösterdi çocuğa. Sonra da sağ elindeki çubuğu sallayıp sol eliyle başındaki örtüyü tuhaf bir biçimde tutarak geride kalan kara koyuna doğru seğirtti.

Yaşlı adam Korney; genç kadınsa on yedi yıl önce Kor-ney'in kolunu kırdığı Agaşka'dan başkası değildi. Agaşka, Gayi'den dört fersah[6] uzaktaki Andreyevka köyüne, zengin bir aileye gelin gitmişti.

* * *

6 1.060 metre – ç.n.

Korney Vasilyev, bu bir zamanların güçlü, zengin, kibirli adamı, şimdi sırtındaki eski giysileri, torbasındaki iki rublesi ve askerlik tezkeresinden[7] başka bir şeyi bulunmayan yaşlı bir dilenci durumuna düşmüştü. Bütün bu değişiklikler öyle yavaş olmuştu ki, kendisi bile yoksullaşmasının ne zaman başlayıp ne zaman bittiğini söyleyemezdi. Bildiği, adı gibi bildiği bir şey vardı, o da, başına gelenlerden vicdansız karısının suçlu olduğuydu. Eski gücünü anımsadıkça bir tuhaf oluyor, yüreği yanıyordu. Her anımsayışında, on yedi yıldır başına gelen kötü olayların tek suçlusu saydığı o kadını nefretle anıyordu.

Karısını dövdüğü gece, köyden ayrılarak korusunu satan toprak ağasına gitmişti. Hoş, koruyu da satın alamadı, çünkü daha önce başkasına satılmıştı. Bunun üzerine Moskova'ya vardı, kendini içkiye verdi. Korney eskiden de içerdi ama bu sefer tam iki hafta ara vermeden votka içti, ayıldıktan sonra da ova köylerine hayvan almaya yollandı. Alışverişi kazançlı olmadı, zarar etti. İkinci çıkışında gene başarısızlığa uğradı. Böylece bir yıl sonra, elindeki üç binden, yirmi beş ruble kaldı yalnızca. Bunun üzerine varlıklı birinin yanında çalışmaya başladı. Eskiden az içerken, şimdi elinden içki şişesini düşürmez oldu.

Önce bir yıl kadar bir celebin yanında kâhya olarak çalıştı ama bir gün yolda zil zurna sarhoş oldu diye oradan kovuldu. Sonra, tanıdığı bir şarap tüccarının yanında iş buldu ama burada da fazla tutunamadı: Hesap yanlışı yaptığı için işine son verdiler. Evine dönmekten hem utanıyor hem de düşündükçe kan beynine sıçrıyordu. "Yaşasınlar ben olmadan. Belki oğlan da benden değildir," diye düşünüyordu.

Gittikçe kötüye gidiyordu işler. İçkisiz günü geçmiyordu. Artık kâhyalık aramayı bırakmış, sürülere çobanlığa başlamıştı. Sonra onu bu işe de almaz oldular. Durumu kötüleştikçe karısını daha çok suçluyor, ona olan hıncı gitgide artıyordu.

Son kez, tanımadığı bir ağanın sürüsüne sığırtmaç durdu. Hayvanlar bir hastalığa yakalandılar; Korney'in hiç suçu olmadığı halde, ağa öfkelenerek hem kâhyayı, hem de onu işten kovdu. Artık Korney'in gireceği yer kalmamıştı. Başıboş dolaş-

7 Kimlik kâğıdı olarak da kullanılırdı – ç.n.

maya karar verdi. Kendisine bir çizmeyle iyi bir torba diktirdi; yanına çay, şeker ve sekiz ruble alarak Kiyev'e doğru yola çıktı. Kiyev hoşuna gitmediği için oradan ayrılıp Kafkasya'ya, Yeni Afon'a yollandı. Daha oraya varmadan sıtmaya yakalandı. Çok geçmeden zayıflayıp iyice güçten düştü. Cebinde bir ruble yetmiş kapiği vardı. Burada kimsesiz kalınca evine, oğlunun yanına dönmeye karar verdi. "Belki başımın belası, ahlâksız karı gebermiştir," diye düşünüyordu. "Sağsa bile, ölmeden önce başıma ne işler açtığını anlatırım namussuza..."

Sıtmadan bir türlü yakasını kurtaramıyordu. Gün geçtikçe daha çok zayıflayarak günde on-on beş fersahtan fazla yürüyemez oldu. Köyüne iki yüz fersah kala parası suyunu çekmiş, İsa adına dilenerek kendini köy kolcularının insafına bırakmıştı. İsterlerse köylere de sokmazlardı.

"Beni ne hallere düşürdüğünü gör de sevin!.." diye söyleniyor, eski alışkanlığı üzere zayıf, kuru ellerini yumruk yapıyordu. Ama artık ne döveceği biri vardı ne de kollarında o güç kalmıştı...

Bu iki yüz fersah yolu iki haftada zar zor alabildi. Köyüne dört yüz fersah kala iyice hastalanmış, dizlerinin dermanı kesilmişti. Ama işte burada, ne kendisinin tanıdığı ne de onu tanıyabilen, kızı sayıldığı halde gerçekte öyle olmayan, bir zamanlar kolunu kırdığı Agaşka ile karşılaştı.

III

Agafya'nın[8] söylediği gibi yaptı Korney. Zinoveyevlerin evine varınca kapıyı çalarak bir geceliğine Tanrı misafiri kabul etmelerini istedi. Kapıyı açtılar yaşlı adama.

Sofrayı hazırlamakta olan buruşuk yüzlü, güleç bir ihtiyar onu görünce:

"Üşümüşsün, dede. Hadi gel, fırının üstüne çık da ısın," dedi.

Agafya'nın kocası olan gençten bir adam, masanın yanındaki sıraya oturmuş, önündeki lambayı düzeltmeye çalışıyordu.

8 Agaşka küçüklük adı, Agafya asıl adı – ç.n.

"Dede, çok da ıslanmışsın. Neyse olan olmuş, kurut üstündekileri," dedi.

Korney soyunarak ayakkabılarını çıkardı, ayak dolaklarını fırının önüne astıktan sonra kendi de fırının üstüne tırmandı.

O sırada elinde bir testiyle Agafya girdi içeri. Sürüyü köye getirdikten sonra kendi hayvanlarını da ahıra sokmuştu.

"Kimsesiz bir ihtiyar gelmedi mi?" diye sordu. "Bize uğramasını söylemiştim..."

Kocası, ocağın üstünde kıllı, zayıf bacaklarını ovuşturup duran Korney'i gösterdi.

"Nah, orada!"

Az sonra çay içmeye çağırdılar yaşlı adamı. Korney aşağıya inerek sıranın bir ucuna ilişti. Önüne bir fincan çay ile şeker koydular.

Havalardan, hasattan konuşuluyordu. Daha ürünü kaldırmamışlardı. Ağaların ekinleri harmanda, yığınlarda beklerken yeşermişti. İşe sarılmaya görsünler, hemen yağmur iniyordu tepelerine. Yoksul köylüler harmanı kaldırmışlardı. Olan ağalara olmuş, ekin tarlada çürürken bir de sıçanlar dadanmıştı.

Korney yollarda ekin yığınlarıyla dolu tarlalar gördüğünü söyledi.

Genç kadın adamın fincanını beşinci kez artık iyice açılıp sararan çayla doldurdu. Berikinin utandığı için almak istememesi üzerine:

"Zararı yok. İç dede, afiyet olsun," dedi.

Korney, ağzına kadar dolu fincanı kadının elinden özenle alıp kaşlarını oynatarak sordu:

"Ne o kızım, elin sakat mı yoksa?"

Konuşkan bir kadın olan kaynanası:

"Daha ufacıkken kırılmış," dedi. "Babası olacak adam kızcağızı öldürmek istemiş."

"Neden yapmış ki?"

Korney böyle söyledikten sonra tazenin yüzüne baktı, bakar bakmaz da mavi gözlü Yevstigney Beliy'i anımsadı. Fincanı tutan eli titremeye başladı, onu masaya koymadan önce içindeki çayın yarısı çalkalanıp döküldü.

"Gayi'de Korney Vasilyev adında bir adam vardı. Agafya'nın babası... Çok zengindi. Bir gün karısına kızıp zavallıyı dövdü, kızını da sakat bıraktı."

Korney susuyor, kımıldanıp duran kaşlarının altından bir Agafya'ya, bir kocasına yan yan bakıyordu.

Şekerini dişleyerek sordu:

"Niye böyle yapmış?"

"Kim bilir! Biz kadınlar hakkında herkes ağzına geleni söyler, cezayı çeken de gene biz oluruz. Yanaşmaları yüzünden, derler... Bizim köyden, güçlü kuvvetli, iyi bir delikanlıydı. Onların evinde de öldü."

"Öldü mü?"

Korney böyle söyleyerek öksürdü.

"Çoktan... Bu tazeyi de onlardan aldık işte. Durumları iyiydi. Babaları varken köyün birinci zenginiydiler."

"Adama şimdi ne oldu?"

"Ölse gerek. O günden beri ortalıkta görünmüyor. Aradan on beş yıl kadar geçti."

"Daha da fazladır. Annem beni yeni memeden kestiğini söylerdi."

"Ee, kolunu kırdığı için şimdi babana..."

Korney başladığı sözü bitiremedi, hıçkırıklar tıkadı sesini. "Babana kızgın mısın?" diye soracaktı.

"El değil ya! Gene kendi babası," dedi yaşlı kadın. "İç daha, soğuktan geldin... Doldurayım mı?"

Korney, kadına yanıt vermedi. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

"Ne oldu sana, ihtiyar?"

"Hiç!.. İsa yardımcımız olsun."

Korney ocağa yaklaşıp küçük masaya, oradan da kerevete tutunarak uzun zayıf bacaklarıyla yukarı çıktı.

Oğluna göz kırpan yaşlı kadın:

"Vah vah, zavallı!" dedi. "Niçin ağlıyor dersin?"

IV

Ertesi gün Korney herkesten önce uyandı. Fırının üstünden indi, kuruyan ayak dolaklarını çeke çeke düzeltti, darlaşan çizmelerini güçlükle ayaklarına geçirdi, torbasını sırtına bağladı.

"Erken erken nereye böyle, dede? Kahvaltı yapsaydın!.." dedi yaşlı kadın.

"Allah razı olsun. Gideyim artık ben..."

"Dünkü peksimetleri al bari. Torbana koyayım."

Korney teşekkür ederek evden ayrıldı.

Her şeyi örten koyu bir sis vardı dışarıda. Ama Korney yöreyi çok iyi tanıyor, bütün iniş çıkışları, her çalıyı, yolu, sağındaki solundaki söğüt ağaçlarının hepsini tek tek biliyordu. Aradan geçen on yedi yılda kimisi kesilmiş, yaşlıların yerine gençleri dikilmiş, genç sürgünler büyüyüp serpilmiş olsa da...

Gayi tıpkısı tıpkısına eskisi gibiydi, ancak yeni evler kurulmuştu köyün girişinde. Ahşap evler yerlerini tuğla yapılara bırakıyordu gitgide...

Kendi taş evi olduğu gibi duruyordu, yalnızca biraz eskimişti. Damı çoktandır boyanmamış, bir köşesinden tuğlalar dökülmüş, önündeki sahanlık çarpılmıştı.

Eski evine doğru yaklaşırken avlu kapısı gıcırdayarak açıldı, dışarıya yaşlı bir kısrakla kulunu, alnı akıtmalı bir aygır, bir de üç yaşlarında tay çıktı. Yaşlı kısrak tıpatıp Korney gitmeden bir yıl önce panayırdan aldığı dişi ata benziyordu. "Aldığım sırada karnında bulunan yavru olsa gerek," diye düşündü. "Tıpkı anası gibi düşük sağrısı, geniş döşü, saçaklı ayakları var."

Atları suvarmak için kara gözlü bir erkek çocuğu geliyordu hayvanların arkasından. "Fedka'nın oğlu, torunum olsa gerek, tıpkı babasına çekmiş," diye düşündü Korney.

Çocuk garip ihtiyara baktı, sonra çamurlar arasında oynaşan kulunun ardından koştu. Çocuğun peşindeyse eski Kurt'a benzeyen siyah bir köpek seğirtiyordu.

"Kurt olmasın?" diye geçirdi içinden Korney. Ama sağ kalsa köpeğin yirmi yaşını geçeceğini düşündü.

Sahanlığın merdivenine yürüdü, bir zamanlar korkuluktan

kar toplayıp yerken oturduğu basamakları güçlükle tırmandı, sofanın kapısını açtı.

Evin içinden bir kadın sesi:

"Sormadan etmeden nereye giriyorsun?" diye çıkıştı Korney'e.

Kadının sesini hemen tanıdı. Buruşuk yüzlü, elleri damarlı, kuru bir ihtiyar çıktı dışarıya. Oysa Korney, onu küçük düşüren, genç, güzel Marfa'yı bekliyordu karşısında. Ondan nefret ediyor, yaptıklarını unutamıyordu ama şimdi onun yerinde yaşlı bir kadın vardı.

"Sadaka istiyorsan pencereden söyle!.."

"Sadaka istemiyorum."

"Öyleyse niye geldin? Ne istiyorsun?.."

Birden durdu. Korney, yüzüne bakar bakmaz karısının onu tanıdığını anladı.

"Senin gibilerin yüzlercesi gelir. Hadi, yürü yoluna, uğurlar ola!"

Korney yıkılırcasına duvara yaslandı, sopasına dayanarak dik dik Marfa'ya baktı. Ne tuhaf, bunca yıldır içinde taşıdığı kinden eser yoktu!.. Sevecenlik dolu bir zayıflık kaplamıştı benliğini.

"Marfa, öleceğiz nasıl olsa."

"Hadi, yolun açık olsun!" diye bağırdı Marfa öfkeli sesiyle.

"Söyleyecek başka sözün yok mu?"

"Sana ne sözüm olsun? Hadi git, güle güle!.. Senin gibi iblisler, asalaklar yığın yığın her yerde!"

Böyle diyerek hızla geri döndü, içeri girdi, ardından kapıyı çarptı.

"Kime sövüyorsun?" dedi bir erkek sesi.

Bunun ardından, beline balta sokulu, karayağız bir köylü çıktı dışarı. Kırk yıl önceki Korney'in bir eşiydi genç köylü; yalnızca boyu biraz kısaydı ve zayıfçaydı, onunki gibi parlayan kara gözleri vardı.

Köylü, Korney'in on yedi yıl önce resimli kitap getirdiği Fedka'nın ta kendisiydi. Dilenciye acımadı diye annesine çıkışıyordu. Onunla birlikte gene belinde balta sokulu, sağır yeğeni de çıkmıştı evden. Şimdi damarlı yüzünde kırışıklar bulunan, sey-

rek sakallı, uzun boyunlu; yetişkin bir adam olmuştu; kararlı bakışı insanın içine işliyordu. Her iki köylü de yeni kahvaltı yapmışlar, ormana ağaç kesmeye gidiyorlardı.

"Hemen şimdi amca!" dedi Fyodor.[9]

Sağır kuzenine önce yaşlı dilenciyi, sonra içeriyi göstererek eliyle ekmek keser gibi yaptı.

Fyodor dışarı çıktı, sağırsa eve döndü. Korney sırtı duvara dayalı, başı önünde, sopasına yaslanarak öylece durdu. İçinin eriyip gittiğini hissediyor, ağlamamak için kendini zor tutuyordu.

Elinde burcu burcu kokan iri bir siyah ekmek parçasıyla evden çıkan sağır bunu Korney'e verdi. Korney istavroz çıkararak ekmeği alınca; sağır, evin kapısına döndü, elleriyle yüzünü sıvazladı, tükürür gibi yaptı. Bununla yengesinin davranışını kınadığını gösteriyordu.

Sağır birden gözlerini Korney'e dikerek bir şeyler anımsamış gibi ağzını açtı. Korney artık gözyaşlarını tutamadı. Gözlerini, burnunu, ak sakalını paltosunun eteğiyle silerek yüzünü öbür yana çevirdi, yoldan aşağı yürüdü. Şimdiye kadar tatmadığı, içini sevecenlikle, heyecanla dolduran bir uysallık, ezilmişlik duyuyordu. O anda karısına, oğluna, herkese karşı duyduğu bu his, benliğini coşkulu bir sevince boğdu.

Marfa pencereden onu gözlemekteydi. İhtiyarın evin köşesini kıvrıldığını görünce rahat bir soluk aldı. Artık bir daha gelmeyeceğinden emin olunca dokuma tezgâhının başına oturdu, çalışmaya başladı.

Kalçasına en az on kere vurduğu halde uyuşmuş elleri bir türlü işlemiyordu. Bunun üzerine durup düşünmeye başladı. Korney'i gözlerinin önüne getirdi. Onu öldüresiye döven, bir zamanlar da deli gibi seven adamın o olduğunu biliyordu. Kapısına kadar gelen yaşlı kocasına karşı davranışını düşününce içi burkuldu. Hiç öyle yapılır mıydı! Peki başka türlü nasıl davranacaktı? Korney olduğunu bile bile onunla konuşmamış, evde kalması için ısrar etmemişti...

Tekrar tezgâhın başına döndü, akşama kadar bez dokudu.

9 Fedka küçüklük adı, Fyodor asıl adı – ç.n.

V

Korney akşama doğru Andreyevka'ya vardı, Zinoveyevlere giderek evlerinde bir gece daha kalmak için izin istedi. Onu içeri aldılar.

"Dede, neden geriye döndün? Yola gitmekten mi vazgeçtin?"

"Gidemedim, dermanım yok. Geriye, geldiğim yere döneceğim. Geceyi burada geçirebilir miyim?"

"Evi yiyecek değilsin ya! Hadi gel, kurulan."

Bütün gece Korney ateşten yandı kavruldu, ancak sabaha doğru biraz düzelerek uykuya dalabildi. Uyandığı zaman bütün ev halkı işe gitmiş, içeride yalnız Agafya kalmıştı.

Korney fırının üstünde, ihtiyar kadının altına serdiği kuru bir paltonun üzerinde yatıyordu. Agafya pişirdiği ekmekleri fırından çıkardı, yenisini sürdü.

İhtiyar ölgün sesiyle onu çağırdı.

"Akıllı kızım, biraz bak buraya."

"Şimdi dede... Susadın mı yoksa? Kvas vereyim mi?"

İhtiyar karşılık vermedi.

Son ekmekleri de çıkardıktan sonra, Agafya elinde kvas dolu bir tasla yaklaştı. İhtiyar, yüzünü ona döndürmeden kvası içti; yattığı yerden, gene yüzünü kadına döndürmeden konuşmaya başladı.

"Gaşa!"[10] dedi zayıf sesiyle. "Artık vaktim geldi, ölmek üzereyim. Onun için İsa aşkına beni bağışla."

"Tanrı bağışlasın. Sen bana bir kötülük etmedin ki!.."

İhtiyar bir süre sustu.

"Bak, sonra şunu da söyle, akıllı kızım... Annene de ki... Hani şu gelen yabancı, de... Ona de ki..."

Hıçkırmaya başladı.

"Bizimkilere de mi gittin yoksa?"

"Gittim ya... De ki ona, dünkü yabancı... Dünkü yabancı..."

Hıçkırıklardan gene konuşamadı. Sonra bütün gücünü toplayarak sözünü tamamladı.

"Özür dilemeye gelmiş, de..."

10 Agafya – ç.n.

Böyle söyledikten sonra koynunda bir şeyler aramaya koyuldu.

"Söylerim, dede, söylerim!.. Ne aranıp duruyorsun öyle?"

İhtiyar, kadına yanıt vermedi, zorlanmaktan dolayı yüzü buruştu, kıllı elleriyle koynundan bir kâğıt çıkarıp uzattı.

"Bunu da isteyenlere ver. Benim askerlik tezkerem... Çok şükür, bütün günahlarım temizlendi."

Yüzü görkemli bir anlama büründü, kaşları yukarı kalktı, gözleri tavana dikildi, sustu.

"Mum ver..." dedi dudaklarını kıpırdatmadan.

Agafya onu anladı. Tasvir kutusunun önündeki bir balmumu dibini alarak yaktı, ihtiyarın eline tutuşturdu. İhtiyar bunu beş parmağıyla birden kavradı yavaşça.

Agafya tezkereyi sandığa koymak için gidip geriye döndüğünde, mum ihtiyarın elinden devrilmişti. Durgunlaşan gözleri bir şey görmüyor, göğsü artık kalkıp kalkıp inmiyordu. Agafya istavroz çıkardı, mumu üfledi, temiz bir havlu alarak yaşlı adamın yüzünü örttü.

Marfa o gece sabaha kadar uyuyamamış, hep Korney'i düşünmüştü. Sabah olur olmaz mantosunu giydi, başına atkısını sararak onu aramaya çıktı. Çok geçmeden ihtiyarın Andreyevka'da olduğunu öğrendi. Çitten bir sopa çekerek köyün yolunu tuttu.

Yolda ilerledikçe içi bir tuhaf oluyordu. "Birbirimizi bağışlarız, onu eve alırım. Günahlarımız sona erer böylece... Varsın oğlunun yanında ölsün," diye geçirdi içinden. Kızının evine doğru yaklaşınca, Marfa orada büyük bir kalabalık gördü. Kimisi kapıda kimisi pencerelerin altındaydı kalabalığın. Kırk yıl önce çevrede herkesin saygı duyduğu, ünlü zengin Korney Vasilyev'in, kızının evinde yoksul bir dilenci olarak öldüğünü işitenler oraya üşüşmüştü. Evin içi de insan doluydu. Kadınlar fısıldayarak konuşuyorlar, ah vah ediyorlardı.

Marfa evden içeri girince kalabalık ona yol vermek için önünden çekildi. Yunup yıkanmış, temiz havlulara sarılmış ölü, aziz resimlerinin altında yatıyordu. Köyün okumuş adamı Filip Kononıç, ölünün başucunda Zebur'un Slavca sözlerini

taklit ederek şarkı söyler gibi okuyordu.

Ne bağışlamak ne de af dilemek mümkündü artık. Korney'in sert, güzel, yaşlı yüzündense, onun başkalarını bağışlayıp bağışlamadığı anlaşılmıyordu.

SONSÖZ

EFENDİ İLE UŞAĞI

EDWARD WASIOLEK

Tolstoy'un *Sanat Nedir*'de öne sürdüğü gereksinimleri, kendi geç dönem eserlerinin içinde "Efendi ile Uşağı" kadar karşılayan yoktur. *Sanat Nedir*, 1898 yılında ilk yayımlandığında itirazlarla karşılanmıştı. Öfke dinmiş olsa da, şimdi araya giren mesafeyle azalmış olan eleştiriler hâlâ inatçılığını devam ettiriyor. *Sanat Nedir*'i burada incelememiz veya eleştirmemiz uygun olmaz. Ancak Tolstoy'un yaratıcı eserlerinde söylediklerinin, dinî, siyasi ve iktisadi yazılarında söyledikleriyle bağdaştığını belirtmemiz gerekir. Hatta geç eserleri sanat hakkında düşüncelerini yansıtır da denebilir. *Sanat Nedir*'de Tolstoy herkes tarafından anlaşılabilen bir sanat talep ediyordu; inceliği yerine basitliği öne çıkan, anlaşılması zor değil kolay olan, küçük ya da özel bir zümreyi ilgilendiren değil evrensel durumları işleyen bir sanatı; – azınlığa değil, herkese ait bir sanatı. Bu makul bir istek gibi dursa da, Batı sanatının dışlayıcı geçmişini tehdit eden bir yaklaşımdı. Ülkesi ne olursa olsun, en azından Rönesans'tan beri, sanatı kutsal kabul etmeyen Batılı bir eleştirmen akla gelmez. Sanatın yüceliğini neyin oluşturduğunda hemfikir olmayabiliriz, ancak "üstün vahameti"ni hiçbirimiz sorgulamayız. Batı'da sanatın yüksekliği kabul görür; Tolstoy'un bu "alçak" sanat görüşü ise Batı'yı çileden çıkarıyordu. Ancak Tolstoy bu görüşünde yalnız değildi; sanatın faydasını sorgulamış olan Çernişevski ve Pisarev'in geleneğini yakından izlemekteydi.

Rus eleştiri geleneği nasıl hep "yüksek" ve "alçak" sanat görüşleri arasında mekik dokuduysa, Tolstoy da, tüm genişliğine rağmen, bu iki görüşü birden kapsıyordu. Onun "alçak" fikirlerine öfkeyle karşılık veren Batı, "yüksek" fikirleri olduğunu fark etmemişti; ancak bu yüksek görüş bile elitizm karşıtlığıyla Batı'nın sanat hakkında yerleşik düşüncelerine öyle aykırıydı ki, bu görüşleri de reddedilmişti. Tolstoy, *Sanat Nedir*'de yozlaşmış sanata verip veriştirerek gerçek ve evrensel bir sanatın kıstaslarını listelediğinde, aklında "Efendi ile Uşağı"nın sadeliği ve güzelliğine sahip bir eser vardı. Öykünün konusu evrensel, üslubu yalın, tekniği de hemen anlaşılabilirdir.

"Efendi ile Uşağı", *Sanat Nedir*'de ortaya koyulan iyi sanat kıstaslarını *İvan İlyiç'in Ölümü*'nden daha iyi bünyesinde barındırır. *İvan İlyiç*'teki ayrıntı zenginliği ve psikolojik derinlik, bu eseri Tolstoy'un önerdiği ideal sanattan bir nebze ayırır. "Efendi ile Uşağı" ise bir kıssadan hissenin özelliklerine sahiptir. Vasili Brehunov bu dünyanın insanıdır: bencil, zorba, varlıklı ve açgözlüdür. Ambarını dolduran ve ruhunu ihmal eden kutsal kitap zenginidir. Nikita ise tam tersidir: ruhu zengin, fukara bir adamcağızdır. Vasili duyarsız ve kabayken, Nikita duyarlı ve merhametlidir. Biri dünyaya kan kustururken, diğeri elindekiyle hoşnuttur. Tolstoy bu zıtlığı yumuşatmaya çalışmaz. Zengin adam Vasili iki kürk manto kuşanır ve pahalı deri çizmeler giyer; fakir adam Nikita ise yıpranmış, yağ içinde bir koyun derisi giymiştir, ayağındaki keçeden çizmeleri yamalıdır. Tolstoy muğlaklıklarla ilgilenmez bile. Her ne kadar eğitimsiz de olsa hiçbir okurun Nikita ile Vasili arasındaki farkı kaçırmamasını hedeflemiştir; bulundukları yolculuğun manasının, yani hayattan ölüme geçişin de anlaşılır olmasını ister.

Metnin unsurları azdır ve özellikleri de bir dinî hikâyeyi çağrıştırır. Tolstoy hikâyenin "sıradan adam" niteliğinin hiç çekinmeden altını çizer. Hikâyeyi çağdaş Rusya'ya bağlayan ayrıntılar azdır: isimler, birkaç hareket, bir tutam yöresel atmosfer. Ama köyü terk edip kar fırtınasına geçmemizden itibaren hikâye herkesin hayatını ve ölüme olan yolculuğunu anlatmaya başlar; Vasili Brehunov dünyanın tüm zengin, küstah vurgunculârının, Nikita ise mazlum, mülayim ve yoksulların timsaline dönüşür. Bu, cismani insan ile manevi insanın hayat yolculuğunun ve birlikte ölümle yüzleşmelerinin öyküsüdür. Hikâyenin un-

surları insan tecrübesi ve kavrayışında en çok akılda kalanlardır: beden, ruh, hayat, ve ölüm.

Hikâyenin anlamı büyük ölçüde ölüme dair farkındalığın Brehunov'a ve onun Nikita'yla olan ilişkisine etkisi, dolayısıyla da ölümün bir insanın diğeriyle ilişkisine etkisi üzerinedir. Tolstoy bu etkiyi kar fırtınasının simgesel niteliklerini kullanarak ortaya çıkarır. Hikâyenin gücü kar fırtınasının doğal atmosferini kullanarak ölümün somut varlığını ve hayatla özdeşleştirdiğimiz şeyleri giderek yok edişini ifade etmesinden gelir. Kar, gezginleri "gömer" ve ölüm kadar soğuktur. Vasili ve Nikita'nın içine battığı "kar yığıntısı"nın Rusça karşılığı olan sözcük (*sugrob*), tabut ya da eski anlamıyla "mezar" anlamına gelen bir kelime olan *grob*'u içinde barındırır. Kar, gökyüzü ile yeryüzünü birbirine bağlar (bize gökyüzü ile yeryüzü arasındaki çizginin görünür olmadığı söylenir); kar fırtınasında yolunu kaybeden insan için somut olduğunu düşündüğü şey hayalî, hayalî olduğunu düşündüğüyse somut hale gelir. Bu muazzam beyaz çölde insanların yaşadığı yerler küçük istirahat adaları gibidir ve bu yüzden önüne geleni yok eden beyazlığa karşı kurulmuş sığınak işlevi gören yanılgı adalarıdır. Tolstoy'un erken eserlerinde toplumdaki yozlaşmaya karşı kustuğu öfke, artık toplumun ölümün varlığına olan kayıtsızlığını göstermek gibi korkunç bir biçime bürünmüştür. Kültür, toplum, tarih Tolstoy için insanın hayatla olan ilişkisinde esas olanı gölgeleyen "icatlar" olmuştur. Meslek hayatının bu dönemecinde bu ilişki için en önemli olan şey ölümdür. Hiçlikten bir evrenle yüzleşmeye heveslenmesi adeta geriye ne kaldığını ölçmek istemesindendir. Bu öyküde kar, medeniyetin tüm eşelemelerini, yolları ve yol tabelalarını yok eder; insan hayatı ve medeniyeti ile bağdaştırdığımız her şeyi çepeçevre sarar. Tolstoy tüm yanılsamalar kaldırıldığında geriye ne kaldığını görmeye kararlıdır.

Hikâye ilerledikçe, duyular âlemi giderek ölüm ve kar fırtınası tarafından yok edilir. Hareket durağanlığa dönüşür; ses, sessizliğe; renk, etrafı saran bir beyazlığa; doğanın çeşitliliği, karın kasvetli bir örnekliğine. Işık, ses, ısı, hareket giderek silinir. İnsanların sayısı azalır, iletişim seyrekleşir. Nikita ve Vasili onları normal hayatlarında çevreleyen korkunç bir tecrit ve her şeyden yoksunluk haline mecbur edilirler ve böylece medeniyetin yanılsamaları olmadan ölümün varlığıyla yüzleşirler. Örneğin öykünün ilk sahnesinde hareket, hazırlıklar ve gürültü

vardır. Nikita ata koşum vurmaya gider, çıngırakları şıngırdatır; at su içtikten sonra ağzını şapırdatır, Nikita'yla oynar ve zorlukla bahçede sıçrayıp oynamaya koyulur. Vasili'nin küçük oğlu bahçeye koşar, hevesle kızağa atlar ve aynı heyecanla dizginleri tutmak istediğini söylerken Nikita daha sıkı giyinmek için içeri gider. İçki sonrası coşkuya kapılan Vasili kaşlarını çatar, dudaklarını büzüştürür, tükürür, yüksek ve buyurgan bir sesle konuşur. Sesler ve hareket sahneye hâkimdir. Fırtınanın habercisi olan rüzgârı bahçede işiten bile olmaz. Hikâye devam ettikçe hareket, ses ve iletişim giderek dinecek, sonunda tamamen kar fırtınası tarafından yutulacaktır. Grişkino'dan ikinci kez yola çıktıklarında at yavaşlar ve yürümeye başlar, yalnız kırbacın acısıyla tırısa kalkar, bir kez daha yavaşlar ve nihayet derin yarın eşiğinde tamamen durur. Burada peyderpey ve göze batmadan sağlanan etki pes etmeyi, sanki enerjinin kendi kendini tüketmesini çağrıştırır. At durduktan sonra Vasili son bir kez, gözü dönmüş bir şekilde atın üzerine atlayarak onu tekrar hareket ettirmeye ve Nikita'yı geride bırakmaya çalışır. Attan düşünce karın içinde ilerlemeye çalışır, ancak kendisini yine başladığı yerde bulur.

İletişime de harekete olanın aynısı olur. Yolculuğa başladıklarında Vasili, Nikita'nın karısıyla birlikte yaşayan fıçıcı ve ona satmak istediği atı sorar. Ama daha köyü arkalarında bırakır bırakmaz Vasili'nin sözcüklerini rüzgâr alıp götürür. Nikita efendisini duymakta zorlanır ve sonunda Vasili tamamen sessizliğe gömülür. Yalnız Vasili ve Nikita'nın Grişkino'daki köylü aileye yaptığı kısa ziyaret sırasında insan iletişiminin sesi tekrar canlanır. Romanın derin bir yar başında meydana gelen doruk sahnesine ulaştığımızda Vasili kendi kendine konuşmakta, düşünmektedir; nihayet düşüncelerini de tüm benliğine hükmeden korku ve soğuk yutar. Kar ve sahip olduğu nitelikler, taşıdığı ölüm ve sonsuzluk gibi sembolik anlamlar ile birlikte maddi insan gerçekliğiyle bağdaştırdığımız her şeyi yok eder. Örneğin ışık ve sıcaklık da yolculuk sırasında benzer bir şekilde silinir. Vasili ve Nikita köyü terk ettikleri sırada karanlık olmaktadır; ikinci kez Grişkino'ya vardıklarında köyün ışıkları yanmaktadır. Köylü adamın kulübesinde kısa bir istirahattan sonra Vasili ve Nikita bir kez daha karanlığa doğru yola koyulurlar ve köylü adamın feneri rüzgârda hemen söner. Derin yarın kenarında nihayet kara gömüldüklerinde, Vasili'nin kalan son

birkaç kibriti de bir süre zayıf bir ışık yaydıktan sonra rüzgâr tarafından söndürülür.

Dünyanın değişmezliklerinin giderek yok edilişi aynı zamanda hikâyenin merkezinde, sahip olduklarının Vasili'nin zihninde yarattığı etkide de yer bulur. Varlığını arttırmak için yolculuğa çıkan Vasili, ölümün yanında tüm varlığın ne kadar beyhude olduğunu fark eder. Vasili bir iktisadi adamdır. Her şeyle ve herkesle kâr ilişkisi gütmektedir. Kilise yönetim başkanıdır ama her şeyi olduğu gibi kiliseyi de kâr edineceği bir şey olarak görür. Yolculuğa hazırlanırken elinde bulunan kiliseye ait 2.300 rubleye kendi cebinden 700 ruble ekleyerek alacağı odunun kaporasını denkleştirir. Daha sonra bir kısmı kullanılmış mumları tekrar sattığını öğreniriz. Nikita'yı da göz göre göre istismar eder. Nikita'ya ucuz ve çalışkan olduğu için kıymet verir; kararlaştırdığı maaşı ona vermediği gibi, verdiği parayı da dükkânında harcattığından Nikita'yı iki defa soymuş olur. Ailesiyle olan ilişkisi bile ekonomiktir. Karısından öyle çok nefret eder ki, karısı Nikita'yı yanında götürmesini söylediğinde aynı biriyle pazarlık yaptığı zamanlarda olduğu gibi tükürür ve dudaklarını büzüştürür. Yedi yaşındaki oğlunu ciddi anlamda seviyor gibidir ama Tolstoy, Vasili'nin tek oğlunu vârisi olarak düşündüğünü (yani bir insan olarak düşünmediğini) bize belirtmeyi atlamaz. Karısının Nikita'yı yanında götürmesine dair isteği, başta onu merak ettiği içinmiş gibi görünür. Ama bir sonraki lafından anlarız ki, yalnız yolculuk etmesini istememesinin asıl sebebi yanında para taşıyor olmasıdır.

Vasili başkalarının üzerinden zengin olur; bu ilişkiyi Tolstoy bedensel olarak da ifade eder. Vasili besili, al yanaklı ve zindedir; karısı ve oğlu ise –Nikita'yı söylemeye gerek bile yok– ince ve solgundur. Varsa yoksa kendi mal varlığını, anlaşmalarını ve zenginliğini nasıl artıracağını düşünür. Bir çeşit aritmetik hesabı sürekli aklını meşgul ediyor gibidir. Ölümün donduruculuğu benliğine sızmaya başladığında bu rahatsız "soğuk" ile mal varlığını düşünerek içini ısıtma çabası arasında bir mücadele gerçekleşir. Sonunda korkusu galip gelir ve gözü dönmüş bir şekilde canını kurtarmaya çalışır. Atından düşüp kendisini kara gömülmüş, rüzgârın acımasızca dövdüğü karaçalıyla karşı karşıya bulduğunda başına gelenlerin gerçek olduğuna inanamaz. Tercüme bize "Düşten uyanmaya çalıştı ama öyle bir şey yoktu ki!" der ama Rusçası *on hotel prosnutsiya no prosipatsiya nekuda bilo*'dur.

Prosipatsiya sözcüğünün kökünde var olan *sipatsiya* fiili "bir deliğin içine dökmek" anlamına gelir. Bu sözcük ve ortaç türevi olan *zasipanniy*, hikâye boyunca insan gerçekliğinin sonsuz bir şekilde dökülmesi ve üzerinin örtülmesi anlamında kullanır. *Prosipatsiya* sözcüğünün kullanımı, bir yandan uyanmaya çalışırken kar fırtınasının amansız gerçekliğince gömülüyor olduğunu bize hatırlatır.

Vasili için gerçek olanlar –yani mal varlığı– hikâyenin doruk noktasında gerçekdışı hale gelirken, onun için gerçekdışı olan şey –yani "ölüm"– gerçeğe dönüşür. Yolculuk boyunca kendi dünyasını oluşturan somut şeyler giderek daha gerçekdışı hale gelirken, karaçalı sahnesinde sahip olduğu şeyler sanki saydamlaşır. Yolculuk boyunca Vasili, Goryaçkino köyü ormanını gördüğünü defalarca hayal eder, ancak her seferinde ya bir çalılığı ya da bir karaçalı dalını gördüğü ortaya çıkar. Daha fazla ilerleyemeyeceği sırada bile Vasili aydınlık olduğunu ve horozun öttüğünü duyduğunu hayal eder, ancak aslında her seferinde kendi temennisini gerçekliğe uyarlamaktadır. Dairelerin çizildiği, dolambaçlı yolların geçildiği ve gidenlerin doğru yoldan saptığı bu yolculukta insan Goryaçkino köyü ormanına ulaşmanın mümkün olmadığını, böyle bir ormanın dahi var olmadığını düşünür. Vasili için bu orman vardır çünkü var olmasını istemektedir ve var olmasında ısrar etmektedir. Vasili dünyasını onun iradesine uymaya zorlar; dünyanın da onun isteklerine uymasını bekler. Yolculuk boyunca şartlara hâkimiyeti ve gerçekliğe müdahale etmek için araya soktuğu iradesi, fani hayatının diğer tüm etkenleri gibi bir kenara atılır ve etkisiz hale getirilir. Yolculuk sırasında kar fırtınasını ve temsil ettiği şeyi görmezden gelemeyeceğini fark eder. Goryaçkino'ya ulaşmak ve kazancını elde etme hevesiyle havayı ve başkalarının uyarılarını kulak ardı eder. Yolculuğun sıradan geçeceğinden son derece emindir; ahmaklık ettiğine dair giderek açık işaretlerle karşılaşmasına rağmen fırtınaya tekrar tekrar göğüs gerer. Ne zaman dizginleri eline alacak ve devam edecek olsa, yolunu kaybeder; ne zaman dizginleri Nikita'ya emanet etse ya da yolu bulması için ata müsaade etmelerini söyleyen Nikita'nın tavsiyesine kulak verse, tekrar yolunu bulur.

Yolculuk sırasında çeşitli uyarılarla da karşılaşılır. Devam etmemesi için Vasili'ye sürekli uyarılar verilse de, hayatın kendi şartlarına boyun eğeceğine dair kibri yüzünden yoluna devam eder. Karısı onu vazge-

çirmeye çalışır; sürekli yüzüne doğru esen rüzgâr da öyle. Grişkino'da rastladıkları at hırsızı geceyi orada geçirmelerini tavsiye eder; Grişkino ahalisi de öyle. Eğlenceye dalmış köylülerin bindiği kızağın yanından geçmeleri de, "cehennemin dibi"ne yolculuk ettikleri için uyarıdan sayılabilir; sarhoş Vasili de tıpkı onlar gibi aceleyle o istikamete gitmektedir. Yolculuk boyunca Vasili'nin kendisiyle tekrar tekrar yüzleştiğini söylemek bile mümkündür: Grişkino'da kalmalarını salık veren at hırsızı bir anlamda at hırsızı sayılabilecek olan Vasili'nin ikizidir; hatta karşılaşmalarından hemen önce Vasili de Nikita'yı bir at satarak kandırmaya çalışmıştır. Grişkino'nun varlıklı köylüleri bazı açılardan Vasili'nin benimsediği değerleri temsil ederler; Vasili kızaktaki köylüleri de tasvip eder. Bu karşılaşma onu yüreklendirir.

Vasili'nin hayatı zorlaması ile Nikita'nın elindekinden hoşnutluğu, birinin ahmaklığının yanında diğerinin irfanı Tolstoy'un hep arkasında durduğu fikirlere uygundur. Nikita fırtınada yola çıkmanın doğruluğunu sorgulamaz; ters yola saptıklarında hiddetlenmez veya bozulmaz, geceyi açıkta yatarak geçirmeleri gerektiği zaman da gecenin bitmesini ve belki de ölümle karşılaşmayı sabırla bekler. Nikita hayatla kurulan doğru bir ilişkinin örneğidir: insanın anlamasının mümkün olmadığı kurallara uyarak yaşamasının; insanın ve hayatın nasıl olacağına dair ayak diremeye değil, kulak verip dinlemesinin. Tolstoy'un erken döneminde psikolojik temellere dayandırılan erdemler –mutluluk, hüsrandan uzak olmak, varlığın yeterliği– sonraki döneminde bir Hıristiyanlık ve ahlâk bağlamına oturtulur. Dünya tüm güçlükleriyle anlaşılmazdır, fakat bu güçlüklerin aşılmasını sağlayan şey duyular içinde boğulmak değil, iman etmektir; insan gerçekliği belirlemeye değil kabul etmeye devam eder ama kabul ettikleri tarihin değil, Tanrı'nın gerçeklikleridir.

Öykü bir İncil kıssasına benzerliği ve gizlenmemiş ahlâkçılığına rağmen neyin mümkün olduğuna dair sezgilerimizi hiç çiğnemez; ta ki, muhtemelen Vasili, Nikita için kendini feda edene kadar. Vasili Brehunov ticaretle ve sermaye birikimiyle geçecek bir ömür için biçilmiş kaftandır, fakat ambarında ölümle yüzleşmesine yardım edecek çok az şey bulunur. Uyarılara aldırış etmeyeceği muhtemeldir; ölümle karşı karşıya geldiği zaman paniğe kapılacağı da öyle. Sahip olduklarıyla kendini tanımlar; emniyet hissini de başkalarında uyandırdığı kor-

kudan alır. Ama karın göz alıcı çoraklığına yarı batmış haldeyken, fırtınanın akıldışı öfkesiyle dövülürken tüm varlığından ve iktidarından mahrum kalır, boşluk hissiyle yüz yüze gelir. Etrafında uzanan beyaz ıssızlık aynı zamanda içindedir de.

Ancak Vasili'nin beklenmedik fedakârlığı başkadır; öykünün psikolojik yapısına yapılan bir müdahale hissi vermelidir bize. Vasili gibi birinin ölümün mantığa başvurmayan, kayıtsız gücüyle karşı karşıya kaldığında insan dostluğuna muhtaç olması ihtimaldışı değildir tabii; yine de bu dostluk ihtiyacının böylesine özverili ve Hıristiyan bir biçim alıp almayacağından şüphe edilebilir. Kontrol edemediği şartlarla imtihan edilen Vasili'nin nasıl değişmediğini, olayların onun beklediği gibi vuku bulacağını düşünmeye hevesini, dahili ve harici varlığını yöneten maddi varlığa nasıl sarıldığını Tolstoy itinayla bize göstermiştir. Vasili'nin hedefine giden yolda aynı engele tekrar tekrar toslayacağını, yaptıklarının ve yapacaklarının zihinsel muhasebesine alışacağını, tıpkı sigara ve boş kibrit kutusu örneğinde olduğu gibi, son ışığa ve avuntuya dört elle sarılacağını düşünürüz. Vasili'nin Nikita'yı ve kendisini bedensel olarak bir şekilde ısıtacağı bile bize mümkün gelir. Ancak o an gözlerinde biriken yaşlara ya da o an varlığına karşı hissettiği aldırmazlığa inanmak güçtür. Hayatının son dakikalarında bilincinde beliren bu beklenmedik, yeni Vasili'ye inanmakta zorlanırız.

Fedakârlık ve gerçeğin keşfinin göz dolduran neşesi, İvan İlyiç'in ölümünden birkaç saat önce yaşadıklarını andırır. Ancak İvan İlyiç'te bu temel dönüşüm, bir dizi psikolojik ve manevi değişim ile birlikte gelir. Vasili'de kıyaslanabilecek bir değişim yoktur: Nikita'nın üzerine uzandığı ve bu eylemin kelimelere dökülemez mutluluğunu yaşadığı, bu hissin gerçekliğini ve önceki hayatının değersizliğini anladığı ana kadar, yaşamış olduğu hayata dair en ufak bir tereddüdü olduğu bize hissettirilmez. İvan İlyiç güvenden şüphe duygusuna, nihayet de hayatını yanlış yaşadığını kabullenmeye geçer. Vasili ise kendini beğenmişlik, taşkın bir özgüven ve hodbinlikten hayatının doğruluğuna dehşet içinde tutunmaya geçer. Odunun kendisine getireceği kazancı, başardıklarını ve başaracaklarını aklından geçirir; şüphe ve korkuya kapıldığındaysa, tüm birikimini geride bırakacak olmanın ne yazık olduğunu düşünür. Ancak nasıl yaşadığını sorgulamaz. Bu maddeci hayatı aniden, bütünüyle reddedeceğine dair herhangi bir hazırlık yapılmamıştır.

Bu dönüşüm ne psikolojik ne de sanatsal olarak dişe dokunurdur. Pek çok eleştirmen, bu Hıristiyan ahlâkçılığı yüzünden sonu kusurlu bulmuştur; Tolstoy'un Hıristiyan vaazlarından yana olan ve sonu savunmak isteyenler de ikna edici olamamışlardır. Eleştirmenler her iki durumda da sonu Tolstoy'un Hıristiyan ilkelerinin bir örneği olarak kabul etmişlerdir. Fakat Vasili'nin eyleminde Hıristiyanlık ya da fedakârlık olduğunu söylemek hata olabilir. Vasili'nin sebeplerinin, bizim fedakârlıkla ilişkilendirdiklerimizle alâkası yoktur. Atından düşen ve kendini gövdesine kadar kara batmış halde, fırtına tarafından amansızca dövülürken bulan Vasili'nin durumu bir varoluşsal panik tablosudur; o kadar korkunçtur ki, Vasili başta gerçek olduğuna inanamaz ve bir an rüya olduğuna inanır. Vasili'de meydana gelecek manevi bir değişimi işaret eden sözlü veya sözsüz bir düşünceyi nafile yere bekleriz. Hıristiyanca bir eylem ya da söz daha da seçilmez haldedir. Ölümün dehşet varlığıyla tekrar yüzleşmemek için ümitsiz bir hırs duygusuyla Nikita'nın üzerine uzanır; bir başka kul için kendini feda eden Hıristiyanca bir eylem değildir bu. Vasili'yi tek bir düşünce yönlendirir: dehşet (*strakh*) duygusunu her türlü yola başvurarak dindirmek. Kızağın başına döndüğü zaman, o anın dehşetini geçiştirmek için hemen harekete geçer ve kriz anlarında hep başvurduğu şeye, yani coşkulu bedensel faaliyete sarılır. Kürk mantosunu çözer, çizmesi ve eldivenlerindeki karı silkeler, atın bacağını takıldığı yerden kurtarır ve eyer ile dizginleri düzeltir. Başta Nikita'ya yardım etmek aklından geçmez: hatta Nikita uyanana ve ölmekte olduğunu söyleyene kadar onu fark etmez bile. O zaman bile Vasili'nin tepkisi tamamen bedensel olur; çünkü ilk yaptığı Nikita'nın üzerinde biriken karı silkelemektir. Nikita'nın üzerine uzandığı zaman bile ortada manevi bir değişiklik yok gibidir. Nikita'nın nefesi rüzgârın ve Vasili'nin onunla ilişkilendirdiği panik duygusunu susturur; döktüğü gözyaşlarıysa bu dehşetten kaçmış olmanın ve bir başka insanın sıcaklığını hissetmenin getirdiği rahatlık yüzündendir.

Tolstoy elbette okuru bilerek kandırmıştır; ne de olsa öyküsünü Hıristiyanlık miti üzerine kurmuş, kutsal deyişler ve Hıristiyanlığa dair göndermelerle doldurmuştur. Yolculuğun istikameti olan kasabanın adı "Goryaçkino"dur (sıcak veya hararetli yer); Paulson'un kitabından alıntı yapan,[1] Vasili ve Nikita'yı kasaba dışına götüren ve fır-

1 Osip Paulson (1825-1898) ilköğretim ders kitapları derleyicisi – ç.n.

tına boyunca onlara eşlik eden oğlan muhakkak Eski Ahit'teki "ufak bir çocuk onlara yol gösterecek" kehanetine bir göndermedir,[2] zenginin cennete girmesinin deveyi iğne deliğinden geçirmekten zor olduğu deyişi de öyle; tüm bunlar ve daha fazlası, her noktada bize Hıristiyanlık ortamını çağrıştıran ve Hıristiyanca bir çözüme işaret eden ayrıntılardır. Vasili'nin bir başka kul için kendini feda ederek en saf Hıristiyanlık eylemini yerine getirmesi, Tolstoy'un öykü boyunca takip ettiği yapıya uygundur. Fakat Tolstoy, insanların başkaları için kendilerini feda etmelerinin arkasında Hıristiyanlığa özgü bir iman şartının değil, bir başka tür içgüdü olduğunu işaret etmekle böyle bir sonuçla araya bilinçli ya da bilinçsiz olarak mesafe koyuyor gibidir.

"Efendi ile Uşağı" ezber bozucu bir Hıristiyan eseridir; eleştirmenlerin öykünün sonunu eleştirmeleri de bu ezber bozuculuğu fark edememelerinden kaynaklanır. Tolstoy, Hıristiyanlığın en temel esrarlarından olan fedakârlığın ve yeniden doğuşun konudışı olabileceğini ileri sürer. Vasili ertesi gün bulunduğunda İsa'nın grotesk bir taklidine dönüşmüştür; fakat İsa'nın taklidi olmak onu yeniden doğuşa veya ölümsüzlüğe eriştirmemiştir. Nikita'nın uyandığı sırada hayalinde canlanan öteki dünya bile bir yanılsamadır, çünkü duyduğu sesler bizim dünyamıza aittir. Karın simgelediği ölüm, yaşayan her şeyi yutan amansız beyaz bir ıssızlıktır. Tolstoy'un evrenin bir anlamda böyle olabileceğine dair korkusuyla yüzleşmesidir bu; Vasili'nin "fedakârlığı"nı göklere çıkarması, bu kadar gaddarca bir varoluşa verdiği cevaptır. İnsan diğer insanlara sarılıyor ve diğeri için kendini feda ediyorsa bunun sebebi kendisine ölümsüzlük vadedilmesi değil, sarılacak tek şeyin bu olmasıdır. İnsanı yatıştıran belli sözler, öğretiler değildir, hele kilise hiç değildir; Vasili kar altında kaldığında bildiği duaların faydasız olduğunu fark eder, inancın ya da görülenin ötesindekilerin bahsi de hiç geçmez. Vasili kendi bedeniyle Nikita'nın bedeni üzerine yatmakta, Nikita'yı bedeniyle ısıtmaktadır. Bir insanın ölümün dehşetine karşı kurduğu istihkâm kendi mülkü olmayabilir, doğru; ama aynı zamanda öğretisi, kilisesi, inancı da değildir. İnsan ölüme karşı eylemle mücadele eder, düşünceyle değil.

Romana dair bu yorum Tolstoy'un dile getirdiği inancıyla çelişmez

2 İşaya 11:6: "Kurt kuzuyla aynı çatıda olacak, leopar oğlakla yan yana yatacak; buzağı, aslan yavrusu ve besili sığır bir arada olacak; başlarında küçük bir çocuk olacak" – ç.n.

de. Hem bir insan olarak, hem de dinî yazılarında Hıristiyanlığın ölümsüzlük ilkesinin ya yanlış ya da mevzu dışı olduğuna ikna olmuştur. Bununla birlikte bizlerin ve kendisinin nezdinde Hıristiyanlık olan öğretiyi öğütlemeye devam etti: insanın diğer kulları sevmesini, onu istismar etmemesini, ondan af dilemesini ve yoksulluk içinde yaşamasını. Toplumsal, siyasi ve dinî yazıları bu öyküde ele verdiği kadarıyla birebir uyuşmaz belki; ama kurmacanın işlevlerinden bir tanesi de yazarın bilgilendirici yazılarında olmaya cesaret ettiği ya da olabildiğinin ötesinde dürüst olabilmesini sağlaması değil midir? Tolstoy, uzun yaşamı ve meslek hayatı boyunca onu hep mahmuzlamış ülküler olan derin iyimserliği ve nesnel bir hakikatin varlığına olan inancı sayesinde tümüyle acımasız ve varoluşçu bir evrenle yüzleşmiş ve karamsarlığa boğulmayı reddedebilmiştir. Bilgilendirici yazılarında öğütlediği kardeşlik, gönülden inandığı bir mefhumdur; fakat dini yazılarında mucizelerden ve merasimlerden arındırdığı, İsa örneğinde var olan Hıristiyanlık bu hikâyede –ve diğerlerinde de– daha da seyreltilmiş haldedir. Evet, tüm insanlar kardeştir ve kardeş olmalıdırlar; fakat belki de yalnız ölümde kardeş oldukları için. Gerçek olanı olmayandan ayıran, etrafımızdaki uçsuz bucaksız çorak ve beyaz ıssızlığa uyanmamızı sağlayan ölüm bilincidir. Bir insanın bedeninin bir diğerinin bedenini ısıtması ve canlandırması belki de kaza eseri değildir. Hıristiyan fedakârlık eyleminden bu şekilde sapılması bir grotesklik olduğu gibi, Tolstoy'a göre insanın etrafını ölüm çevrelediğinde geriye ne kaldığının doğru bir temsilidir de. *Geriye insan kalır*.

Okurun aklında kalması gereken, Tolstoy'un ölümle çepeçevre bir evrenle olan amansız yüzleşmesinin onu karamsarlığa sürüklemediğidir. Böyle bir evrenin karşısında, hayatın değerine dair inancını tekrar dile getirir, aynı daha sonra Albert Camus'nün de benzer şekilde yapacağı gibi. Albert Camus insana ebediyen aldırış etmeyecek olan, insanın soyunun tükenmeye mahkûm olduğu bir evren fikriyle meslek hayatının ilk yıllarında yüzleşmişti. Buna rağmen hayatın ve insanlığın güzelliğine inanmaya, doğru bir "sağduyu" yoluyla insanlığın edineceği birliği savunmaya devam etti. Camus'nün duvarına Tolstoy resmi asmış olması boşuna değildir.

Çeviren EMRAH SERDAN

Yazarlık kariyerinin başlangıcından son evresine kadar ulaşan bu derlemede Tolstoy, romanlarında var olan zenginliği ve duyarlılığı öykülerine de taşıyor.

İlya Repin'in fırçasından Tolstoy, 1893.

Tolstoy'un zenginlik ve yoksulluk, mutluluk ve keder, doğa ve sanat gibi evrensel konulara değindiği öyküleri, başlı başına başyapıt niteliğindedir. Yazar, hayatı boyunca pençeleştiği bir muamma olan ölüm ve ölümlülük temalarını, derin ve masalsı bir hikâye olan "Üç Ölüm"de ele alır. Rus soylu ve köylü sınıfı arasındaki ilişkiyi merkezine alan "Efendi ile Uşağı" ise iş için çıktıkları yolda ölümcül bir kar fırtınasına yakalanan tüccar Vasili Andreyeviç ve uşağı Nikita'nın bu ölüm-kalım mücadelesi sırasında kendilerini ve birbirlerini keşfedişinin hikâyesidir. Tolstoy'un sekiz öyküsünden oluşan bu derlemede okur, dünya edebiyatının başyapıtlarının çıktığı atölyeyi ziyaret etme fırsatı bulacak.

"Tolstoy bazen Paolo Veronese'yi hatırlatır; aynı o usta ressam gibi, çalıştığı dev tuvali fazla kalabalıklaştırmadan zenginleştirmeyi başarır."

OSCAR WILDE

ISBN-13: 978-975-05-2461-5

iletişim